

కవిత్వ తత్వ విచారము

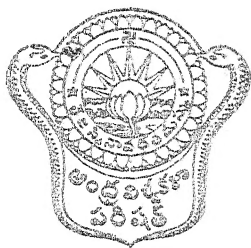
కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి

67/108

894.91309
RAM

1973

ఆంధ్ర విశ్వకళాపరిషత్ ప్రచురితము

Acc. No. 2164

కవిత్వతత్త్వ విచారము

అను

పింగళి సూరనార్యకృత కళాపూర్ణోదయ ప్రభావతీ
ప్రద్యుమ్నముల విమర్శనము

కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి
ప్రణీతము

1973

Acc. No. 2164

294. 8/3/09
P. 10

© Andhra University

Series No. 8

PRICE: Rs. 8/-

అంకితము

నా

చిన్నతనమునుండియు

నన్ను

ఆంధ్రమున శక్తికొలఁది శిక్షితునిం జేసిన

గురుండును

“భారతసారరత్నావళి” “భాగవతసారముక్తావళి”

యను గ్రంథముల

విరచించిన సరసుండును

అగు

నా

తండ్రి, కీర్తిశేషుఁడు

కట్టమంచి సుబ్రహ్మణ్యరెడ్డి యొక్క

దివ్యచరణమ్ములకు

భక్తి ప్రీతుఁడనై

ఈ గ్రంథమును సమర్పించుచున్నాఁడను

అవతారిక

ఈ గ్రంథముయొక్క చరిత్రము గొంతవఱకుఁ జిత్రము. తొలుత 1899 వ సంవత్సరములో, నేను చెన్నపురి క్రైస్తవ కళాశాలయందు విద్యార్థిగా నున్నప్పుడు, కళాపూర్ణోదయ పఠనోత్సాహోత్కర్షంబునం జేసి సూరనార్యుని యెడఁ గృతజ్ఞతయు, ఋణమునుండి విముక్తియు, సాధ్యమైనంతవఱకు బడయంగోరి యాత్మతృప్తికై యొక యుపన్యాసము వ్రాసితి. అది మొట్టమొదట బహిరంగపఱుపఁ బడిన రంగము. ఆ కాలేజికిం జేరిన “యాంధ్ర భాషాభిరంజనీ” సమాజము. దీని నత్యంతముగాఁ బొగడిన వారిలో నొకఁడు సహపాఠియుఁ బరమ మిత్రుండు నగు మొండ్రేటి బాపనయ్య. అతని వాసస్థలము రాజమహేంద్రవరము. ఆ సుకుమారచిత్తుని ప్రోత్సాహము నాహ్వానముఁ గారణముగ రాజమహేంద్రవరమునకుఁ బోయి యచ్చట నప్పుడు ప్రముఖముగా నుండిన “విద్యాభివర్ధనీ” సమాజమువారి యాశ్రయమున నడుపఁబడిన గొప్పసభలో నావ్యాసమును మిక్కిలి జంకుతోఁ జదివితి. అక్కడఁ దటస్థించిన వాదములం జర్చలంబట్టి చూడఁగా, నా కాలమునఁ గళాపూర్ణోదయము మంచి ప్రసిద్ధికి వచ్చియుండలేదని తోచినది. తెనుఁగున నవల లనఁబడు కథలఁ గల్పించుటలో నద్భుత ప్రతిభులగు శ్రీ చిలకమర్తి లక్ష్మీనృసింహముగారు ఉదారులగుట గొంచెమును బెద్దగా గణించి యా మోదసూచకముగఁ దమ కృతుల నాకు సమ్మానముగా నిచ్చిరి. బాలుండనగు నాకు నట్టి వారి యంగీకార మెంతటి యౌత్సుక్యము నొసంగెనో మీరే యోజింపుడు. భాషాకృషికి ప్రోత్సాహకములలో వారి సంభావన ప్రథమగణ్యము. పిమ్మట నా వ్యాసము చుఱిరెండు స్థలముల నివేదించితిని. అందొక దాన నగ్రాసన మలంకరించిన కవీశ్వరులు శ్రీ వేదము వేంకటరాయ శాస్త్రిలుగారు. నేను అత్యుక్తిదోషము పాలైతినిని మృదువచనము లతో మనము నొవ్వని విధంబునఁ గొన్ని స్థాలిత్యములం జూపినన్నుం గృతార్థునింజేసి నాకు నెప్పటికంటె నెక్కువగ వందనీయులైరి. నెల్లూరులో నివసించు శ్రీ దుర్భా సుబ్రహ్మణ్యంగారు నా వ్యాసముంగూర్చి ప్రశంసించుచుఁ బద్యము నొకండు వ్రాసి పంపిరి. తరువాత 1902 వ సంవత్సరమున విద్యార్థినై గవర్నమెంటువారి సంగిన బహుమాన వేతనము సహాయముగ నింగ్లాండునకుం బోయితిని. విదేశములయందును గళాపూర్ణోదయము మఱి మఱి

జూచుచుంటినిగాని వదలలేదు. వదలఁగాదుగాన. మరల స్వదేశము నకు వచ్చుటకు సుమారు 5 సంవత్సరములు పట్టెను. వచ్చి యుండిన కొంచెము తెనుగన్ననో సగానికి సగము అంతర్ధాన మైనందునఁ జింతాక్రాంతుఁడనై, యే ప్రాచుర్యములు నాకేలయని యుండఁగా, ప్రస్తావవశమున నా యుపన్యాసము సంగతి వినిన అస్మత్ప్రతిష్ఠాసఖుని పుత్రుఁడు వావిళ్ళ వేంకటేశ్వరశాస్త్రి దానిం బ్రకటింపగోరి తనకిమ్మని యడుగఁగా నెట్టకేలకు సమ్మతించితి. ఇంటికి వచ్చి యొక్కడ వెదకినను నా కా విమర్శనము లభించినది గాదు. దానిగతి యేమాయెనో దేవునికే యెరుక. నూతన ప్రారంభములు నావంటి యన్యకార్యమగునకు దుర్ఘటములు. కాలము నిలువదు. పోవును. తరుణము సులభముకాదు. తనంతట రాదు. ఇట్లు కొన్నియేండ్లు చెల్లఁగా నేది యెట్లున్నను వ్రాయకపోరాదని పునఃపఠనమునకుం దొడంగుతఱికి నా యభిప్రాయము లనేకములు నాకుఁ దెలియకయ ఈమధ్యమునఁ బలుదెఱంగుల మార్పులం గాంచియుండుట వ్యక్త మయ్యెను. దానిచే నుపన్యాసమునకు మాటుగ నీ విపులగ్రంథము వ్రాయుటయుఁ గ్రొత్తపేరిడుటయు ననివార్యము లాయెను.

ఒంటిగా నే సమర్థించి యుండఁజాలను. నాకుం దోడుగ మైసూరు మహారాజుగారి కాలేజియం దాంధ్రపండితులగు రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారు నిలిచినందునఁ గార్యము నెఱవేఱఁ గాని లేకున్న నైయుండుట సందిగ్ధము. ఇంత త్వరలో నైయుండుట యసంభవము.

తెలుతటి యుపన్యాసము వాసన యిందు నింకను నుండుట చదువరు తెఱుంగుదురు. కళాపూర్ణోదయముతోడ ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నమును ఆక్రమింపవలసివచ్చె. దృష్టి యొక కావ్యమునుండి యింకొక దానిపైఁ బ్రసరించియుండుట స్పష్టము. సహజవ్యాప్తినేల నిరొధింపవలయునని దాని ప్రకృతి కనరగళసంచార మొసంగితి. గ్రంథవైపుల్యముంగూర్చి మీ కిమాపణ వేడెద.

ఈకార్యమునకుఁ దెలుత నత్యంత ప్రోత్సాహకుడైన మన్ని త్రుఁడు మొండ్రేటి బాపనయ్య కీర్తిశేషుఁడగుటచే దీనిం జూచి నాపైఁ బ్రేమచేసిన సంతసింప లేమికిఁ జింతిలుచున్నాఁడ ! చిర సమీక్షచే గార్యములు నిష్ఫలము లగునుగదా ! కావున నీచింత దురద్వష్టము గాదు. నా నెరమునకు నైనదండన.

ఇట్లు, తమ విధేయుఁడు

కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి

చదువరులకు విజ్ఞాపనము

క. నాతండ్రి, సుగుణమణిని
క్రొత్తియుఁ డురువైభవుండు, సుబ్రహ్మణ్యుం
డాతతగతి నాటిన వి
ద్యాతతులఫలంబు మీకు నభివేదింతున్.

1

మ. గుణమీవ్యాసమునందుఁ గొంచెయము ; సాంగోపాంగ పూర్ణంబుగా
మనమైనట్టి కవిత్యవిద్య నెఱుంగంగా నాకు శక్యంబె? యో
జనమైమీరు విచారణ ల్పలిపి, సంస్కారంబులంజూపి, భా
షను బెంపింకను మీఱఁడెర్తు రను విశ్వాసంబునన్ వ్రాసితినె.

2

ఉ. ఇంతియ కాని, నిర్ణయము లేర్పరుపంగ నెవండఁ? గార్వదే
శాంతరగామినౌట మునుపట్టటు వచ్చిన కొంత యాంధ్రముం
జింత మట్టిల్లజేయు పరిశీర్ణత నెన్నఁడొచెందెఁ గాన నీ
ద్ధాంతములేల నాకు? దయతప్పక మీరలు చాలుఁజూచినన్.

3

క. పరిపరి విధములఁ బరిపరి
నరు లారాధింప, యౌవన మనశ్వరమై
పరగంగ నిత్యనవ్య
స్ఫురణమ్మునఁ బేర్చు కవిత సాం పేమందున్.

4

ఉ. కారణజన్ముడై, జననికాయము మెచ్చుంగ భారతంబు నా
నా రుచిరాఘ్నముగ, నవ్యత శాశ్వతమై తనర్ప, వి
స్ఫార పచోధురీణతఁ, బ్రశస్తగతిం దెనిఁగించె నెవ్వఁ డా
నూరిని నాంధ్రలోక పరిశుద్ధ తపఃపరిపాక రూపునిన్.

5

క. కవితా ప్రపంచ రవిఁ, ది
క్ష్మవరేణ్యుం గొలిచి, యతని కడిఁది యశఃకాం
తివలన వ్యక్తములయిన
ట్టి విశేషంబులను గొన్నిటిని బ్రకటింతున్.

6

విషయ సూచిక

ప్రథమ భాగము

మొదటి ప్రకరణము

పుట

ఆదికవుల గుణదోషములు - గద్యపద్యతారతమ్యము - భావనా శక్తి - వేమన - పల్నాటివీరచరిత్రాదులు - నాటకరచనాశక్తి - భావనా శక్తి నుద్దీపింపఁజేయు ప్రకృతి భావతైక్షణ్యము - భావనాశక్తికి కార్యోత్సాహమునకు నుండు సామ్యము - భాషాచరిత్రమును దేశచరిత్రమును నిత్యసంయోగములు - పాండిత్యబలము - అలంకారము లనావశ్యకములు - సాదృశ్యత త్వము - వస్తుస్వరూపములు భావములు పరస్పర నిర్భీతములు - విపరీతాలంకారరచనకు ప్రేరేపకము భావశూన్యత - భారత కవుల ప్రతిభ - విషయము నైలి రెండును ముఖ్యములు - పాత్ర రచనాతత్వములు - పాత్రములు అనితరతుల్యములుగ నుండ వలయు - జీవకళ యొక్క లక్షణము - వికృతులులేని పాత్రములు జడ సమానములు - శాస్త్రాదేశరచనలు విరసములు - మిశ్ర చరిత్రములు గాని పాత్రములు ప్రకృతి విరుద్ధములు - వర్ణనములకన్న అంగాంగ సాంగాత్యము కావ్యముల శ్రేష్ఠము - స్వభావవర్ణన యనుటకు నిర్వచనము - సర్వలక్షణసమేతములుగా వస్తువుల నిర్దేశించుట తప్ప - భావనా శక్తియొక్క లీలలు.

14-50

రెండవ ప్రకరణము

ప్రబంధలక్షణ విమర్శనము - ప్రబంధముల కథాసారము - వసుచరిత్ర - ప్రబంధముల నాటకసరణి మృగ్యము - ప్రబంధములకు దేశక్షయమునకు గల సంబంధము.

51-66

మూడవ ప్రకరణము

కళాపూర్ణోదయము - కవియొక్క ప్రతిజ్ఞయుఁ దత్ఫలములును - కవికృతనైలి విషయక విచారములు - ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము కొన్ని సందర్భముల గళాపూర్ణోదయము ననుక్రమించెడును - నైలిని గూర్చిన తర్కములు - సూరన్నయొక్క చిత్రకవిత్వము - ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్న విమర్శనము - భావలోపములు - పాతివ్రత్యతత్వము -

ప్రాచీనుల మోహతాపము - పాశ్చాత్యుల శృంగారవర్ణనము - మిశ్ర
రసములుగాఁ గావ్యములఁ దీర్చుట మంచిది-నీతికిఁ గవితకుఁ బ్రత్యక్ష
సంబంధములేదు - కవిత దేశీయులనడవడిక సూచకము - ప్రభావతీ
దేవి వర్ణనము తుచ్ఛము - కావ్యములోని మంచిగుణములు - శుచి
ముఖచరిత్రము - కల్పనాస్థాలిత్యములు - తుచ్ఛశృంగారములకుఁ
గారణములు మనయనాచారములు-సద్ధాంతవాస ప్రభావము-మోహ
ప్రకృతి - వీరయుగముల స్వాతంత్ర్య మఖండము.

66-116

ద్వితీయ భాగము

కాలసరణి-హేతుసరణి - రామాయణ భారతముల విషయాను
క్రమణిక - కళాపూర్వోదయమునఁ గార్యక్రమము ముఖ్యపద్ధతి -
కల్పనా దోషములు - మణిహారవృత్తాంతము - ప్రథమభాగములోని
పాఠబాటలు - సద్గుణములు - ఐక్యమను లక్షణము - రంభాసల
కూబరావహాస ముట్టము - శృంగారవిశేషములు - శల్యానురుని కథ -
సుగాత్రి శాలీనుల విచిత్రకథ - సరస్వతీ చతుర్ముఖవిలాస ముట్టము -
ప్రకృతివర్ణనావిధములు - భారతమందలి స్వభావవర్ణనా విధానము -
వ్యక్తివర్ణన ముత్కృష్టము - నన్నయభట్టు ప్రకృతివర్ణనము సేయు
రీతి - ఉత్పేక్ష - సరస్వతీచతుర్ముఖ శృంగార సంవాదము - కల
భాషణియొక్క మనోహరచరిత్రము - శోకాంతవర్ణన లనిషేద్యములు-
కల్పనాస్థాలిత్యములు.

117-181

తృతీయ భాగము

మధురలాలన ప్రభావతియొక్క యక్త - అసహ్యశృంగారము -
తుచ్ఛశృంగారములకు హేతువులు - భారతకవుల శృంగారవర్ణనము
దివ్యము - నన్నయభట్టు - యజ్ఞాప్రెగ్గడ - తిక్కన్న - కళాపూర్వో
దయమునందలి మిగత కథ - కాలాచిత్రము - విషయమున
ననెచిత్రము - ఉపసంహారము.

182-211

ప్రీతి క

ఈ కవిత్వతత్వవిచార మాంధ్రలోకమునకుఁ జిరపరిచితముగాని క్రొత్తది కాదు. ఆంగ్లవాఙ్మయకోవిదులును సుప్రసిద్ధులునగు శ్రీయుత కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారి యాంధ్రసాహిత్యసారజ్ఞతకు ఫలముగా, క్రీ.శ. 1899లో, వ్యాసరూపమున నవతరించి సభల మెప్పువడసి 1914లో, వికసించి ప్రకాసించిన యీ కళాపూర్ణోదయ ప్రభావతీప్రద్యమ్ము విమర్శనమందలి విషయ మింతకుమున్నే భాషాభిమానులు చక్కఁగా నెఱిగియున్నను, శ్రీ రెడ్డిగారి రూపాధ్యక్షులుగా నున్నతఱి దీని నాంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తునకు సమర్పించి యుండుటచేఁ బరిషద్వశమున నీ చిన్నపీఠిక వ్రాయవలసివచ్చినది కాని, నిజముగా నిది సిద్ధకథనమే.

పట్టుపట్టి చదువుకొని పండితుడైనఁ గావచ్చునుగాని కవియగుట కష్టము. ఎట్లో శ్రమపడి భాషాంతరీకరించియో యనుకరించియో కవియైనఁ గావచ్చునుగాని విమర్శకుడగుట యంత కంటెఁ గష్టము. లోకజ్ఞుడై మృదుమధురభాషలో నొక చక్కని భావమిముడ్చునట్టి కవిదృష్టి యే కాగ్రమైనచో నతని కవిత్వము సరసమై పండిత పామర రంజకమగునుగాని లోకజ్ఞుఁడును బహు కవిభాషజ్ఞుఁడునై యీ కవిత్వమందలి మంచి నో చెడ్డనో తెలుపఁబూను విమర్శకుని దృష్టి సర్వతోముఖమైనఁ గాని యతని విమర్శనము సహృదయరంజకము కానేరదు. కావుననే కవిత్వముకంటె విమర్శనము కష్టతరమనుట. ఇట్లే శాస్త్ర రచనముకంటె శాస్త్ర విమర్శనమును గష్టతరమగును.

సంస్కృతమందు శబరస్వామి శంకరాచార్యాది భాష్యకర్తలు స్వమతస్థాపనమునకై వివిధ శాస్త్రమతము లొకరించి కావించిన వివిధ విమర్శనములును, ఔచిత్యవిచారచర్చా కావ్యప్రకాశరస గంగాధరాదిలక్షణ గ్రంథములందు క్షేమేంద్రమమ్మటభట్ట జగన్నాథ పండితరాజులు బహుగతులఁ గావించిన కథారస పాత్రాది విమర్శనములును, విద్వజ్జనరంజకములై వెలయుచున్నను, వారి వారి మతాభిమాన పాండిత్యవిశేషాదులను బట్టి వాని త్రోవలు వేఱుగాఁ గనఁబడుటచే విమర్శనమున కొక నిర్దిష్టమైన పద్ధతి లేదనియు, అట్లుండుట సాధ్యముకూడఁ గాదనియుఁ దెలియవచ్చును. కావున విమర్శనము విమర్శకుని చిత్తవృత్తి ననుసరించి

యుండుననుట స్పష్టము. అయినను, గుణము గుణముగాను దోషము దోషముగాను వర్ణించుట యుత్తమపద్ధతియనియు, గుణము మాత్రము ప్రకటించి దోషము గప్పిపుచ్చుట మధ్యమ పద్ధతియనియు, దోషము మాత్రము విశదీకరించి గుణము మఱుగుపఱుచుట యధమ పద్ధతియనియు, గుణమును దోషముఁగానో దోషమును గుణముఁగానో వెల్లడించుట యధమాధమ పద్ధతియనియు లోకజ్ఞులు చెప్పుదురు. కొంతకాలమునుండి, తెలుగులో విమర్శనము లేదను లోపము తీర్చుటకోయన పోకకు పుట్టెఁడన్నట్లు వెడలుచున్న విమర్శనములలోఁ గొన్ని కడపటి మూఁడు పద్ధతుల కుదాహరణముగా నున్నవని ప్రాజ్ఞులొకము తలంచుచున్నది. విమర్శకుఁడు సహృదయుఁడు గానిచో భాష కిట్టి యనర్థము లుప్పతిల్లునుగదా! ఇందుకుఁ గొన్ని పత్రికలుగూడ సహకారు లగుచున్నవని చెప్పవలసి వచ్చుట విచారకరమగుచున్నది.

రజోఽనంతరవివాహము విమర్శనీయమైనపుడు స్మృతిసూత్రమునందలి నిధినిషేధవాక్యములను బరిశీలించి, సమ్మతమనియో, అసమ్మతమనియో, అపత్కాల విహితమనియో, యేదో యొకటి విస్పష్టముగా నిర్ణయింపవలసి యుండునుగాని, అది సర్వథా సమ్మతమని సప్రమాణముగా నిరూపించి యే కారణముననో యసమ్మతమని మరల విమర్శించినచో నట్టి విమర్శనము లెందయిన గణనీయము లగునా? అట్లే యొక భాషావిషయమును విమర్శించునపు డీది సంప్రదాయవిహితమని యొకమాఱును, ఇది సంప్రదాయ విరుద్ధమని యింకొకసారియుఁ జెప్పినచో నట్టి యభిప్రాయముల కెందయిన విలువయుండునా? విమర్శకుఁడు కొంత కాలమునకుఁ బూర్వాభిప్రాయము మార్చుకొనవచ్చునుగాని, ఆ మార్పు సప్రమాణమైనపుడే యుచితమగునుగాని యస్థిరచిత్తతతో నసూయతోఁ గావించినదైనచో విద్వల్లోకము సమ్మతిగాంచఁజాలదు. కావున నేడేని యొక విషయము విమర్శించుటకు ముందుగా నర్హత సంపాదింపవలెను. అది లేక విమర్శింపఁబూనుట యందని ప్రమానిపండ్ల కఙ్కుచాచుటయే. కాని—

మొదటి యుత్తమపద్ధతి నవలంబించిన సద్విమర్శనములు గూడఁ గొన్ని యాంధ్రమున లేకపోలేదు. అందు శ్రీ రామలింగారెడ్డి గారి కళాపూర్ణోదయ ప్రభావతీప్రద్యుమ్న విమర్శన మొకటి. భారతము, ఉత్తరహరివంశము, మనుచరిత్ర, అముక్తమాల్యద మొదలగు గ్రంథములను, నన్నయ తిక్కన శ్రీ నాథాది కవులను.

గొందఱు గొన్నివిధముల విమర్శించిరి. కాని, వారి పద్ధతులకును రెడ్డిగారి పద్ధతికిని సూక్ష్మదృష్టితోఁ బరిశీలించినవారికి భేదము గోచరింపకపోదు. ఇది యాంగ్లపద్ధతి ననుసరించినదయినను, ఆంధ్రమున నవీనము స్వతంత్రము. ఎంతటి విమర్శనమైనను బునర్విమర్శనార్హ మగుచున్నదనుట యనుభవసిద్ధ మగుటచే లోకో భిన్నురుచి యన్నట్లు కొందఱి విమర్శనములోని కొన్ని విషయము లందు భిన్నాభిప్రాయములు చూపుచున్నారని చెప్పవలసివచ్చినను, ఇంతమాత్రమున విమర్శనపద్ధతి కాక్షేపము రాజాలదు.

ఆంధ్రభారత నిరంతర పఠనాయత్తచిత్తులును విమర్శన విజ్ఞాన సంపన్నులు నగు శ్రీ రెడ్డిగారు పింగళి సూరనార్యుని కవిత్వ మందలి యాదరాతిశయమునఁ గళాపూర్ణోదయ ప్రభావతీప్రద్యు మ్ముములు పెక్కుసార్లు చదివి యతని కథాకల్పనా కవిత్వ చాతుర్యములకు మెచ్చి యందలి విశేషము లాంధ్రలోకమున కెఱింగింపఁబూని ముందుగా నుపోద్ఘాతముగా నాంధ్రకవితాస్వరూ పమును మొదటి ప్రకరణమున వర్ణించియున్నారు. స్వతంత్రకవుల పద్ధతులవలెనే స్వతంత్రవిమర్శకుల పోకడలును, అపూర్వములుగా నుండుననుట కుదాహరణముగా నిందు విశదీకరింపఁబడిన భావనా శక్తి భావము పాత్రములు జీవకళ మొదలగు విశేష విషయములతో భారత కవుల ప్రతిభను, అందును విశేషించి తిక్కనార్యుని మహత్త్వమును గన్నులకుఁ గట్టినట్లు ప్రత్యక్షము గావించిన శ్రీ రెడ్డి గారి యాంధ్రాంగ్ల సాహిత్య విమర్శన విజ్ఞానమున కీ ప్రకరణ మాకరముగా నున్నది. రెండవ ప్రకరణ మంతయు బ్రబంధలక్షణాది విమర్శనముతో నిండినది. ఈ రెండు ప్రకరణములలోని భావనాశక్తి వర్ణనాలంకార ప్రబంధకథాది విషయ విమర్శనము లందలి కొన్ని భావములును, కొన్ని వాక్యములును, ప్రాచ్య పాశ్చాత్యసాహిత్య వాసనాభేదములనుబట్టి చారివారికి వేఱువేఱుగాఁ గనఁబడుటయు, ఆ విషయములను మఱి కొందఱు వేఱుగా విమర్శించి సమర్థింపఁగలుగుటయు, సత్యమేకాని, శ్రీ రెడ్డిగారి రాశ్రయించిన ప్రధానోద్దేశముతోడి విమర్శనపద్ధతి కవి యిందు సరిపడుచునే యున్నవి.

ఈ గ్రంథమునకు జీవనప్రాయములై పరిమాణమందును గుణమందును నుత్కృష్టములైనవి తరువాతి రెండుప్రకరణములు. ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్న కథాసంవిధానమందును, మూఁడుమార్లు చదివినఁగాని యర్థముగాక మిక్కిలి గజిబిజిగానున్న కళాపూర్ణోదయ కథానిర్మాణమందును గల యెల్ల మర్మములను సూరనార్యుని నిజ

జీవితముతో నివి కరతలామలకము గావించుచున్నవి. అందుచే రెడ్డిగారి విమర్శన స్వరూపమంతయు నీ ప్రకరణ ద్వయ దర్పణ మునఁ జక్కఁగాఁ బ్రతిఫలించుచున్నదని చెప్పవచ్చును.

రసములలో నెల్ల శృంగారము మిన్నయై సంస్కృతలక్షణ గ్రంథములం దెక్కువ భాగమాక్రమించి యున్నది. అట్టి ప్రధాన రసమును సూరనార్యుఁ డైదువిధములుగా వర్ణించుటను జూపి, యందు నాలుగు విధముల శృంగార మతిమనోహరముగాఁ గళా పూర్ణోదయమున నెట్లు కనవచ్చుచున్నదో యీ విమర్శనము దెల్పు చున్నది. స్త్రీ పాత్ర పోషణోచిత్యమునకు లక్ష్యముగా నిడి కల భాషిణీ పాత్రమును బహుభంగుల వివరించు చున్నది. సుగాత్రీ శాలీనుల కథయందలి చమత్కృతి నిది యరఁటిపండెలిచి చేత బెట్టినట్లు చూపుచున్నది. పెక్కెల సూరనార్యుని రెండు ప్రబంధ ములం గల ముఖ్యాంశములనెల్ల నిదియుక్తియుక్తముగా ననుభవ సిద్ధముగా విమర్శించి నిష్పక్షపాత విమర్శనమునకు దారిచూపు చున్నదనుటకంటే దీనిని గూర్చి యిందధికముగా వ్రాయుట యనా వశ్యకము.

కడపటిప్రకరణమం దసహ్యశృంగారము, కళాపూర్ణోదయము కడపటి కథ, అందలి యనౌచిత్యము మొదలగు విషయములు పరిశీలింపఁబడినవి. సుగాత్రీ కలభాషిణీ పాత్రపోషణమునకును మధురలాలసా పాత్రపోషణమునకును గల భేదమును జూపి యందలి యౌచితని, యందలి యనౌచిత్యమును విశదీక రించుటయే విమర్శకులు సూరనార్యు నెంత గౌరవబుద్ధితోఁ జూచి నను, అతని రచనయందలి గుణదోషములను నిష్పక్షపాతముగాఁ జూపిరనుటకుఁ దార్కాణమగుచున్నది. మఱియు—

అసహ్యతుచ్చ శృంగారముల స్వరూప మిట్టిదియని చూపుచు ఉత్తమ శృంగారమునకు, గవిత్రయమువారి పద్యముల నుదాహ రించిన రెడ్డిగారు, ప్రబంధకవులు కొందఱు గతానుగతికముగా శృంగారరస మర్యాద నతిక్రమించిపోవుటను నూచించుటయేగాక, ఉత్తమకవుల వర్ణనలను బట్టియు లోకానుభవమును బట్టియు శృంగారవర్ణన మిట్లున్న హృదయంగమముగా నుండునన్న కవితా ధర్మమునుగూడ నుపదేశించిన వారైరి.

రెడ్డిగారు విమర్శనతత్త్వవిజ్ఞాన మందరితేజినవారగుటచే నీవిమర్శనము నతినమర్థతతో నిర్వహించిరని నాయాశయము. ఆంధ్రదేశమునఁ జక్కఁగ వ్యాపించియున్న యట్టి యీ గ్రంథ మందలి విషయమును విద్యల్లోకమును విద్యార్థి బృందమును

మరలమరలఁ జదివి యానందించవలసినదే కాని యిది యిట్టిదని
యిందలి యొక్కొక్క యంశమును వర్ణించుచుఁ బీఠికగా నాలుగు
మాటలతోఁ జెప్పవలసినది గాదు.

ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్ప్రథమోపాధ్యక్షులగు శ్రీ రామలింగా
రెడ్డిగారు పరిషదుపాయనముగా సమర్పించిన యీ విమర్శన గ్రంథ
మాంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్ప్రకటితమై చిరకాల మాంధ్రలోకమును
రంజింపఁ జేయుఁగాక.

ఆంధ్రవిశ్వకళా
పరిషత్కళాశాల
22-6-1932

మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి

కవిత్వతత్త్వ విచారము

ప్రథమ భాగము

మొదటిప్రకరణము

కళాపూర్ణోదయమును రచించిన మహాకవి పింగళి సూరన్న. ఇతని జీవితముంగూర్చి శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగముగారి సుప్రసిద్ధమైన కవులచరిత్రలో వ్రాయఁబడిన దానికన్న నాకెక్కువ దెలియదు. మఱి దెలిసికొనుటకు సుద్యమించిన వాఁడనుగాను. నాప్రధానోద్దేశ్యము కృతి విమర్శనగాని చరిత్ర శోధనంబుగాదు. నాయీ కార్యమునకుం బ్రయోజకంబులైన యీతని జీవితాంశములు రెండు. శ్రీకృష్ణదేవరాయల కాలమునకుఁ దరువాతివాఁడనుటయు, ప్రాయశః రామరాజ భూషణకవికిఁ బూర్వికుఁడనుటయు, మఱియు నిఁగ్లాండుదేశములోని కవులలో నగ్రగణ్యుండైన షేక్స్పియరునకు నితఁడు సమకాలీనుఁడై యునికియు సుసాధ్యము.

ఆదికవుల గుణదోషములు

ఆకాలంబున నాంధ్రదేశమునఁ బ్రబలముగానుండిన కవితారీతి ప్రబంధరచన, ప్రబంధకవులకే మధ్య కవులనియుఁ బేరుగలదు. ఆదికవులయు వీరియు జాడలువేఱు. అనేక విషయముల విరుద్ధములును.

నన్నయూదులు సందర్భానుగుణములగు పర్ణనలందక్కనితర విధముల నూతన కల్పనలకుం దొడంగక సంస్కృతమున నుండు కథాదిక విషయములం దెనిగించుటలోఁ దమ శక్తిని ముఖ్యముగ వినియోగించిరి ; అనగా, నీకవులు మొత్తముమీద భాషాంతరీ కర్తలేకాని యపూర్వ సృష్టిక్రియా నిపుణులుగారు. ఇట్లనుటచే వీరిపై దోషారోపణము జేయుచున్నానని నాపైఁ గినియకుండు ! వీరికి ప్రతిభయు భావనాశక్తియు నమేయములు. అవి ప్రకాశమునకు వచ్చిన మార్గము లెవ్వియనగా :

1. తాము వ్రాసిన కృతులు భాషాంతరీకరణములయ్యును స్వకపోలకల్పితములగు కావ్యములం బలె నెడతెగని యేకధారగా బ్రవహించునట్లు రచించుట.

2. మాతృకలలోనుండు నసమంజసములు నప్రయోజనములునైన భాగములను బ్రక్షిప్తములనొ సంక్షిప్తములనొ చేసి కవితారసము పలుచనగాకుండునట్లు సాంద్రంబుగ సమర్థించుట ఇందుకుఁ బ్రశస్తమైన నిదర్శనము మనభారతము, సంస్కృతమున నానాజనులు నానావిధములఁ దూర్చియున్న పెత్తివెత్తి వేదాంతములు ధర్మాధర్మములు మొదలగు నసంబద్ధచర్చలతో నిండి చూచువారికి దిక్కులు తెలియనట్లు విపులముగఁ బెరిగి చీఁకుపాదవలె నుండు గ్రంథమును దెనుగున భగవద్గీతాద్యసంగత ప్రకరణములను సంగ్రహముగ వ్రాసి చదువరులకు నమందానందము నిచ్చునట్లు పరివర్తించిన కవిత్రయము వారి రసజ్ఞతను అర్హతకొలదిఁ బొగడ నెవరితరము ! ఇంకను సంకోచింపలేదేయని విచారముఁ బూనదగుఁగాని యింతచేసిరిగదా యని దూషింపఁ జూచుట బుద్ధిపాఠపాటు.

గద్య పద్య తారతమ్యము

ఆధునికులలో నొక్కరు తెనుగుభారతము సంస్కృతమునకు సరియైన భాషాంతరీకరణముగాదనియు, నందుచే విషయగ్రహణముంగూర్చిన బాధలు కొన్ని వాటిలెననియు సెలవిచ్చుటయకక, యది కారణంబుగఁ దాము నూతనాంధ్రీకరణంబునకుం బూనవలసినవారై తమ విధిని కవిత్రయము వారి యౌదాసీన్యమును నిందించునట్లు దొచెడిని. ఉత్తమగ్రంథముల నెందఱెన్ని రీతుల వ్రాసినను దగదఁ చెప్పగూడదుగాబోలు ! అయినను అట్టి వాదములలో నించుక మతిభ్రమణ మున్నదేమో ! ఎట్లన : విషయము ప్రధానమైనది గద్యము. రసప్రధానము పద్యము. అట్లగుటఁ బ్రతిపద్యమునురూపంబగు రచన పచనమునం జేసిన నొప్పుగుఁగాని పద్య రూపముగ నొనరించిన వ్రాయు వారికి నుఖము లేదు. చదువువారి కంతకుమున్నే లేదు ! ఇంక కావ్యముగ దెనిగింప నెంచిరిబో ! అపుడు సమయోచితములైన సంక్షేప విశ్లేషములు జేగూర్చినఁగాని మనసు కరిగించునట్టి రుచియు భావోద్దేకంబులు గలుగనెరవు. ఈ న్యాయం బెఱుంగని శుష్కపండితులు పద్య రూపముగ భాషాంతరీకరణముం జేసిరయేని శ్లేశంబుఁ దక్కు

నింకొండు ఫలంబు బుట్టదు. కవీశ్వరుల కృతుల నన్యభాషలలో బ్రాచుర్యముం దెచ్చుటకు నా కవీశ్వరులతో సమానమైన ప్రతిభ గలవారికేకాని యలఁతులగు లాఁతివారి కేనాఁటికిం జెల్లదు.

3. పాత్రోచితములైన మాటలం బ్రయోగించియు విషయ మునకుం దగిన రీతిని సాగసైన వర్ణనములం జేసియు వృత్తములు సాక్షాత్తుగ నెదుటఁ గనులఁగట్టినట్లు చేయుట. ఇదియే యన్నిఁటికిని మించిన కవితాలక్షణము. “కన్నులఁ గట్టినట్లు కలఁగాంచిన రూపము ముందు నిల్చినట్లు” అకృతులు మనసునకుం దట్టవేని యయ్యది నిక్కమైన కవిత గానేరదు. ఈ మహేంద్రజాల కౌశల్యమున కాధారమైన గుణము భావనాశక్తి.

భావనాశక్తి

భావనాశక్తి యనఁగా విషయముల మనసులోఁ బ్రతిబింబించునట్లు చేయు సామర్థ్యము. ఒక్క ప్రతిబింబించుట యన నేల! ప్రత్యక్షముగ నవతారమెత్తునట్లు చేయుట. చూడుఁడు. సీత, ద్రౌపది, సావిత్రి, దమయంతి, శూర్పణఖ మొదలగు స్త్రీలు కవి కల్పనమునకుఁ జేరినవారయ్యును మనకుఁ జరిత్రములలోని స్త్రీలకంటెను, మఱియు మనము నిత్యమును జూచుచు వాదాడుచు నున్న యిరుగుపొరుగు భాగ్యశాలినుల కన్నను నెన్నియో మడుం గులు సత్త్వముం దాల్చినవారై స్ఫురించుచున్నారుగదా! చూడంబోయినఁ బాండవులు, దుర్యోధనాదులు, రామభరతులు మొదలగు మనస్సృష్టిమానవులు మిథ్యలా? మనమె మిథ్యలా? ఈ తీరునఁ గృత్రిమముల సయితము మూర్తిభవింపఁ జెయువారే మహాకవులు. అట్టివారు వ్యాకరణమునకు భంగము గలిగించిన నేమి? వచనమున వ్రాసిన నేమి? వారి కే కొదువయు రాఁబోదు. వ్యాకరణము యతి ప్రాసములు అన్నియుఁ దప్పక కుదిరినను భావనాశక్తి లేనియెడల నట్టి పాండిత్యము జీవము లేని యాకారము బలె జడంబుగఁ గాన్పించును. ప్రదిమలు వ్రాయుటలో బహుసమర్థుఁడైన యొక శిల్పివర్యునియెడకు, చిల్లరశిల్పి యొకఁడు పోయి తన లిఖించిన చిత్రపటముం జూపి, “దీనియం దేమైన దోషము లున్నవా?” యని ప్రార్థింపుడు నాతం డిట్లనియె “అయ్యా! గీతలు వర్ణములు మొదలగు గుణములన్నియుఁ జక్కగ కుదిరి యున్నవికాని, యీ సుందరవిగ్రహమునకుఁ బ్రాణములే యున్నట్లు గానమే!” అది విని “ఏరీతిని దిద్దిన దీనికిఁ జైతన్యమబ్బును తెలుపవేమహాత్మా!”

యని యా విద్యార్థి దీనుఁడయి వేడుఁడు, “అయ్యా! నీ చింతఁ తీర్చ నావలనఁగాదు. నీ యడిగిన వరంబు సాజమైన భావనాశక్తిచే లభ్యము. ఇట్టిట్లు చిత్రించుటచే ఘనుఁడవగుదువని చెప్పి చేయించుటలో ఫలము లేదు. వాని వాని మనోబలముకొలదిఁ బరి పూర్ణత్వము సిద్ధించునేకాని యలంకారశాస్త్రముల ననుసరించుట నిష్ప్రయోజనము!” అని యా కళాకోవిదుఁడు వాక్రుచ్చెను. జన్మముచేతన కవిగావలయుఁగాని పఠనము అభ్యాసము నివి యుండినమాత్రము చాలదు. తోడంబుట్టిన చాతుర్యముండినచో నివి సహాయభూతములై వృద్ధిని వికాసమును గల్పింపవచ్చును. స్వాధీనంబగు మనోగాంభీర్య మలవడియుండదేని కృషిఁజేయుట విత్తునాటక యెరువు వఱచినట్లు. కొన్ని పురుగులు మాత్రము సృష్టికి వచ్చునేమో?

వేమన

ఈ తత్త్వమునకుఁ బ్రమాణమైనవాఁడు వేమన. ఇతనికి పుస్తకజ్ఞానము ఇంచుమించు సున్న. వ్యాకరణము, ఛందస్సు, అలంకారశాస్త్రము మొదలగువానిలో నీతనికి శక్తి యెంతతక్కువో భక్తియు నంతతక్కువ. అట్లుండినను మహాకవులలోఁ జేరినవాఁ డని చెప్పటకై సామాన్యముగ శుష్కపండితులుదప్ప నింకెవరును సందియంపడరు. కుటిల మతాచారములు, మూఢభక్తి, వేషధారి తనము మొదలగువానిని దూలనాడుటయం దీతం డద్వితీయుఁడు. గొప్ప రహస్యముల బోధించినవాడైనను తనకుంగల నైజమగు బుద్ధినేకాని, పలుదెఱంగుల విపరీతవ్యాఖ్యానములకుం బాలగు శాస్త్రముల నాశ్రయింపలేదు. అనేకులు సిద్ధాంతముల కాధార ములు ప్రాచీనసూత్రములని నమ్మి వానిని వల్లించుటకై జ్ఞాపక శక్తిని వృద్ధిచేయుచు మనశ్శక్తిని గొలుపోయెదరు. ఇంక వెమన యన్ననో కారణ విమర్శనశక్తికిఁ బట్టాభిషేకముం జేసిన మహా త్ముఁడు. ఇతని పద్యములన్నియు లోకోక్తులు. అనగాఁ బలికిన వాఁడు ఆతఁడయ్యుఁ బలుకఁబడిన మాటలు లోకమువారి హృదయ ములలోఁ బూర్వమే యుండినట్టివియో, లేక ఆతనిచే నచలముగ నాటఁబడినట్టివియో యైనవనుట. ఇతని పద్యములలోఁ బరిహాస రసము దట్టము. మఱుఁగు మర్యాదలు లేని మోటువిధముగాఁ దిట్టఁడు. నొప్పించెందువారు సైతము ఇతరులతోఁ గలసి నవ్వునట్లు సేయ సమర్థుఁడు. గాయము కానుపింపకయు, రక్తము కాఱకయు

నుండునట్లు శరీరమును చేదింపఁజాలినంత మిగుల వాఁడిగల కత్తి నొకదానిని పూర్వము విశ్వకర్మసన్నిభుఁడగు శిల్పి యొకండు నిర్మించెనని గాథయొకండు గలదు. ఆ కత్తితో నుత్ప్రేక్ష్యములు నుపమేయములునైన యవి యాంధ్రదేశమున నిమ్మహానియుని పద్యములేకాని వేటెవ్వయు లేవు. “అరిదివిలుకాని యుజ్వలశరము నకును” అట్టిగుఱి పదును పాతమును రావు. నిదర్శనములం జూపుటలో నితఁ డద్వితీయుఁడు. మఱియవి యెవ్వయు గూఢములు కావు. స్పష్టములు. శ్లేషచే స్థాపింపఁబడిన సామ్యము లట్లు దిక్కు నర్థమును లేనివిగావు. వైశద్యము అనుగుణ మితనియందు ప్రబలము. మనము ప్రతిదినమందును జూచుచు నింతేకదాయని యాదరము నవధానము నుంచకపోవు విషయములనే యీతఁడు గ్రహించి భావనాశక్తిచేఁ గాంతి, రూపము, ప్రాణము నావహింపఁ జేసి యెదుట నిలుపఁగా, నపుడు గుర్తుదెలియక పూర్వము మనచే గర్హింపఁబడిన వయ్యును, నివియేవో యమానుష విగ్రహములని విస్మయముజెంది గారవింతుము. ఈ గారడీవిద్యలోఁ దెనుగున నితఁడ ప్రథముఁడు. సామాన్యవస్తువుల కేదే నొక కామరూపము నిచ్చి వెలయించుట యీతని మాహాత్మ్యములలో మొదలింటిది. ప్రకృతిస్వరూపములను ఎంతచక్కఁగాఁ దన సృష్టిభావములతోఁ జూచి, యొకటి రెండు మాటలతోనే యచ్చటచ్చట వానిని సాక్షాత్కరింపఁజేసి యున్నాఁడనుట వేఱ నేనొత్తిచెప్పవలయునా? ప్రకృతియనఁగా మనవారిలో ననేకులకు నిఘంటువులలోనుండు ప్రకృతియేగాని మూలింటికి బయటనున్న ప్రకృతి యెట్టిదో, తమ స్వంతకన్నులతోఁ జూచిన పాపమునఁబోరు! అట్టివారికి వేమన యనుసరణీయమగు త్రోవఁ జూపించినాఁడనుటలో నించుకయు గుణాధిక్యస్తుతిలేదు.

పల్నాటి వీరచరిత్రాదులు

ఈకవితో సర్వవిధముల సమానుడైనవాఁడో మించినవాఁడో యనంబేర్కొనఁ దగిన యీతఁడు పల్నాటి వీరచరిత్రమును వ్రాసిన వీరకవి * ఈ వీరచరిత్రము కొన్ని ముఖ్యాంశములలో రామాయణ

* వీరభద్రారెడ్డి యాస్థానకవియైన శ్రీనాథుఁడు దీనిని వ్రాసిన వాఁడు కాఁడనుట నాకుంజూడ నిక్కుపము. శ్రీనాథునిలో పాండిత్యమునకు సమమైన కవితాశక్తిలేదు. పల్నాటి వీరచరిత్రములోఁ గవితాశక్తికి సమానమైన పాండిత్యము లేదు.

భారతాదులకు నీడైనదని నా యభిప్రాయము. పాండిత్యప్రభావము మిక్కిలియుఁ దక్కువ. హృదయముల నల్లలనాడించు భావనా శక్తియో యెక్కువ.

ఈతరగతికిం జేరినవి 'బాలనాగమ్మ కథ' 'బొబ్బిలిరాజు కథ' 'రాజాదేసింగుచరిత్రము' మొదలగు ప్రజాసమ్మతములైన కృతులు. వీని రామణీయకమునకు వేఱు తార్కాణములే! సమస్త స్త్రీ పురుషులయు మనసులలో స్థిరనివాసమేర్పఱుచుకొని యుంటయ చాలదా? వీని నొకమాఱువిన్న మఱల మఱువనగునా? కావుననే పారంపర్యముగ జనులు వీనిని వాడుచుండుటయు, తన్మూలమున నవి శిథిలములు గాకుండుటయు.

కేవల కల్పితములైన వానింగూడ సాక్షాత్కారముందాల్చిన చేతనములం జేయంజూచునది కావున భావనాశక్తి నాటకకౌశలంబుతో ననుసంధించియుండును. అనఁగా నాటక రచనాశక్తి యున్నంగాని కావ్యములు సైతము యఞార్థములుగఁ గన్పింపవు. విరాటోద్యోగ పర్వంబులం జదివించిన వారికి తిక్కనయెడ నీకళాకౌశలంబెంత పరిపూర్ణముగ నుండెననుట నావంటివాఁడు చెప్పవలసిన పనియేమి? సంజయుఁడు, ధృతరాష్ట్రుడు, ధర్మరాజు, ద్రౌపది, కృష్ణుడు, దుర్యోధనుఁడు, కర్ణుఁడు మొదలగు వారు మనయెదుటనే మాటాడుమాడ్కి నుండుట పండితపామర విదితము. పాత్రల నడవడిని, వారిచేష్టలకును మాటలకును గల సమ్మేళన యెంత దృఢము! భారతములోని యేషద్యమైనం జదివిన యెడ, శైలింబట్టియే యది యెవరిదైనదియుఁ జెప్పవచ్చునని యొకానొకరి యభిప్రాయము.

ఈ భావనాశక్తి యింత గొప్పగఁ గొందఱలో వృద్ధిగాంచుట కేమికారణము? ఈప్రశ్న కు త్తరము సెప్పట బహుకష్టము. ఏలన తొలుతనే యిది స్వభావదత్తములైన సిద్ధులలో నొకటియని విన్నవించితి. అదిమములైన తత్త్వములంగూర్చి వ్యాఖ్యానమునకుం బూనుట పిచ్చితలంపు. అట్లయినను ఒక లక్షణమాత్రము నిరూపింపవచ్చునని తోచెడిని. ఎద్దియన;

భావనాశక్తి నుద్దీపింపఁ జేయుప్రకృతి భావతైత్ల్యము.

మనుష్యుల మనంబులతో నిరంతర సంయోగముం దాల్చిన ప్రకృతులు మూఁడు గలవు. (1) ఆలోచనములు. (కార్యకారణములంగూర్చి విచారణచేయుట, వస్తుస్వరూపము నిర్ణయించుట

యిత్యాదులు) (2) భావములు. అనగా మనోవికారములు. ఉదా : కామక్రోధాదులు, ప్రేమ, ప్రశాంత్రాపము, దయ, దాక్షిణ్యము మొదలగు చిత్తసంచారములు. (3) సంకల్పములు. అనగా నెదైన నొకదానిం గోరి, దానిని సాధింపవలయునని ప్రతిజ్ఞఁబూనుట. ఈమూడు శక్తులలో భావనాశక్తి నధికంబుగ విజృంభింపఁ జేయు నవి భావములు, కౌయ్యలరీతినో, మహర్షుల చందంబుననో, నిర్వికారస్థితి నుండువారు పద్దెములు వ్రాయనేర్తురుగాని, కవులగుట యసంభవము. ఏవృత్తాంతమునైనఁ జూచునట్లు వర్ణింపవలయు నన్న దానియొక్క స్థితిగతులను, నందలి పాత్రముల సుఖదుఃఖములను, రోమరోమమునకును దానే మనఃపూర్వకముగ ననుభవించినందప్ప, తద్రూపముగ నభినయింప నెవరికిని దరము గాదు. చిత్త చాంచల్యము గూడదనువారు ఇట్టి యనుభవములకు మనిసిచ్చి సమ్మతింపరుగావున వారియందు శాస్త్రజ్ఞానమొకవేళ బ్రకాశమునకు వచ్చిన రావచ్చును గాని, శిల్పకళ లేమాత్రమును మొలకెత్తనేరవు. ఈవిషయము పామరులు సైతము గొంతకుఁగొంత యెఱింగినదే. కావుననే కాళిదాసు, తిక్కన్న మొదలగు మహాకవులెల్లరు రసికులనియు స్త్రీలోలురనియు వారు గాథలు కట్టి యుండుట ! ఇంతేకాదు. భావములు కోరికలు రసములును మనసులో వెల్లివిరిసెనేని, జనులు మూగలట్లు పందల మాడ్కి మూలఁబడి, నిశ్చేష్టితులై యచలతత్త్వముం బూనియుండుట యరిది. అట్టివారు అనేకవిధములైన యుద్యమములకుంబూని కార్య నిపుణులగుదురు. కావున భావనాశక్తి, సంఘటనోత్సాహము ఇవి పరస్పర మిత్రములనుట విమర్శన శాస్త్రమునందలి యాదిమ తత్త్వము. అట్లగుట నింకను విపరముగఁ దెల్పుట విధి.

భావనాశక్తికి కార్యోత్సాహమునకు నుండు సామ్యము

“ఘనములైన రాజకార్యములం దాసక్తికొని ప్రవేశించినవారు గద్యపద్యాది నిర్మాణశిల్పమునకుం దొడంగు వారైనచో వారు సులభముగను త్వరితముగను దత్కళాప్రవీణులౌట నైసర్గికము కార్య గంభీరుల రచనయందుసారము, వీర్యము, ఉద్వేగము, చుఱుకుఁదనము ఇత్యాది నానాపదంబులచేఁ బేర్కొనఁబడు సుగుణ మొకండు అఖండముగనుండును. కావున సట్టివారి కృతులు కేవలపండితుల గ్రంథములవలె రుచితేనివిగను, చప్పిడి గను, మొద్దుపాతినవిగను ఉండవు” అని విద్యాధురంధరులైన

“మార్గీ” ప్రభువుగారు - సుమారు 25 సంవత్సరముల క్రిందనే వ్రాసిరి. దీనికి రాజకార్యవిచక్షణుడైన మన తిక్కన్నయే నిర్వికల్పించిన సాక్షి. కాళిదాసుఁడును గార్యోత్సాహపరులలో మిన్నయైనవాఁడని యతనింగూర్చిన కథలచే నూహింపవచ్చును. మఱియు దేశచరిత్రములఁబట్టి చూచినచో యుద్ధాది వీరకృత్యంబులకుం జనులు గడంగు కాలంబులలో మాత్రము కవిత్వమును విజృంభించుచుండెననుట నిర్వివాదముగ నెఱుంగనగు ఇందులకు హేతువును విశదమ. అట్టికాలములో నెట్టి జడులును ఋషులును, గొంతకుఁ గొంతయైన దేశభక్తియు శత్రుసంహననసంరంభంబును దాల్చక మానరు. ఇఁక సామాన్యమైనవారన్ననో హృదయములు పగులునట్లు వీర్యాదిభావములం దాల్చుట ప్రకృతి విరోధంబు గాదు. భార్యను బిడ్డలను విడిచి యుద్ధమునకుఁ బోవువాని యాత్మలో నెన్ని భావములు తాండవ మాడుచుండవు ! కుటుంబమును విడిచి పోవలయుఁగదా యను దుఃఖము, మరల నావారిని గన్నులారఁ జూతునో చూడనో యను దిగులు, ఇఁక యుద్ధమునకుఁ బోకున్నఁ బరులువచ్చి తనవారి ప్రాణములకుమాత్రమా, మానమునకును భంగపాటు దెత్తురో యను రోషము, తన వారికిని తన రాష్ట్రమునకునై వినియోగింపక యీ నా ప్రాణమును మూటఁగట్టుకొనిపోయి యేగంగలో బడవేయువాడనను దార్ద్రము ! ఇత్యాదిగఁ లేక్కకు మీరిన మనోవికారములను దలచుకొన్ననే మనకు నేమో యగునట్లు లుండునుగదా ! ఇఁక వారికిని వారి కాలమువారికిని గలుగు నుద్రేకమును వర్ణింపనవునా ? ఉద్రేకమేకదా కవితాశక్తికి ప్రాణాధారమైన కారణము ? ఈ దృష్టాంతములో “మనోవికారములు” అను పదమును విధిలేక వాడితిని. ఈ వికారములన్న పదము నాదిగాదు. మఱి

“తిండిపోత నీకు భండనం బెటికిఁ

గడవఁ జేరి మనసు గాంక్షదీర

నొప్పుకొలఁది మ్రింగియారక నీవింటి

కడనయుండు”

మని మగవారిచే గర్హింపఁబడు పేడివారి తెగకుఁజేరిన మన వేదాంతులు మొదలైన వారిచే సృష్టింపబడిన పదము ! గొప్ప గొప్ప భావములు వికారములఁట ! దుర్గంధ ప్రళయముగా మూలఁ గూలంబడి ముక్కును బట్టి కూర్చున్ననేమి సుందరాకారమో !!

అది యట్లుండె.*

భాషాచరిత్రమును దేశచరిత్రమును నిత్యసంయోగములు

ఆంధ్రదేశము వీర్యశౌర్యాదిగుణంబులచే విరాజిల్లు కాలంబున నన్నె చోడుఁడు, నన్నయ, తిక్కన మొదలగు కవిగ్రామములు ప్రాబల్యమునకు వచ్చిరి. కావునన వారి ప్రాంతలలో రసములమేయముగ మెఱయుచుండుటయే గాదు. ఉత్సాహమును గుణంబును వెల్లివిరియు చుండుటయు, మహమ్మదీయులచే నోడింపబడియుక్కుతక్కువయై కుక్షింభరులమైయున్న కాలంబులోఁ బుట్టిపెరిగిన ప్రబంధకవులలో పాండిత్యబలము విశేషముగ నున్నను పందతన మొక్కటి యొక్కవగ నున్నదేకాని, ధైర్యముతోఁ దలయెత్తికొని మునుష్యులలో మనుష్యుఁడుగ దిరుగుటకుఁ దగిన యుత్సాహ మంతగాఁ గాన్పింపదు. శ్రీకృష్ణ దేవరాయల కాలములో పౌరుష మొకింత యుద్ధీపించె, కాని యయ్యది మెఱుఁగుదీఁగవలె నొక్క నిమిషమాత్ర మాంధ్ర ప్రపంచమును ధగద్దగితముఁ జేసి యంతర్ధానమైనందున యథారీతిని మఱల గాఢమగు చీఁకటి యాక్రమించినది.

బ్రిటిష్ గవర్నమెంటువారు మనకు మనసార నిచ్చిన విద్యాప్రభావముచేత నిప్పుడు పరచింత నంతగా నుంచుకొనక యైహికముల సాధించు నుద్యోగములను బునరాచరణమునకుఁ దెచ్చి కొనుచున్నాము. కాన భాషాసంబంధములైన రచనలును బ్రకృతము తేజోవంతములై వ్యాప్తికి వచ్చుచున్నవి. హిందూ దేశమును మహొన్నతదశకుం దేవలయునని దృఢప్రతిజ్ఞగలుగు జనులుండు ప్రాంతములందెల్ల దేశభాషలకుఁ బ్రకృతమున గౌరవమును విస్తీర్ణతయు మెండు. మనకుఁ బట్టిన వేదాంతపిశాచిని అట్లట్లు పాఠదోలినందులకు నింగ్లీషువారు స్వభాషాభిమానులమగు మన కెల్లఁ బూజనీయుల.†

పాండిత్యబలము

రేయింబవలును వ్యాకరణములను నిఘంటువులను ప్రాచీన

*వికారమునకు నిజమైన అర్థము మార్పు. ఆకారము మాటుటయ వికారము. ఆ వికారము సహ్యమో అసహ్యమో దానిగతిం బట్టియుండును.

†ముఖ్యముగా జాతీయోద్యమము మన చిత్రకళలను పునస్సృష్టికిఁ దెచ్చుటలో ప్రథమహేతువు.

కావ్యములను వర్ణించు చుండుటచేత నూనెకు నష్టియే కాని కవితకుఁ బుష్టిలేదు. తనమనసున నెన్నియో భావములు ప్రభవిల్ల కున్న నితరుల మనసులలో భావము లుప్పతిల్లఁ జేయుటయెట్లు ? కట్టెవారిన కోవిదులకన్న లోకవాసనల ననుభవించి యానందించు వారు మేలు.

అలంకారము లనావశ్యకములు

మన కావ్యములలో నుపమాద్యర్థాలంకారములును ననుప్రాసాదిశబ్దాలంకారములును చతుశ్చుగ నుపయోగింపఁబడి యుండుట, యెల్లరకుఁ దెలిసినసంగతియ. అందు శబ్దాలంకారము లంతగా ముఖ్యములు గావనుట యందరు నొప్పుకొందురు. గాన వానిమాట ప్రస్తుత మటుండనిత్తము. అలంకారములలో ప్రధానమైనవి యుపమోత్ పేక్షాదులు. వీనికి మూలభూతమైన ధర్మమేదనగా ప్రకృత వస్తువునకు మఱియొక వస్తువునకును నామరూప స్వభావాదులంబట్టి సామ్యము గల్పించెడుశక్తి. పోలికలను స్థాపించుట సాగసైన కార్యమైయైనను గవితకు ఖండితముగా నుండవలసిన లక్షణముకాదు. మనవారు అలంకారములయెడ నమితాతురతఁ గొన్నవారు కాఁబట్టి యొకటి రెండు కారణములఁ జూపుట యావశ్యకము. శిల్పములకు వర్ణన మప్రధానము. కాదను వారెవరునులేరు. ప్రతిమలను జిత్రించువారును విగ్రహములఁ దీర్చువారును బరిస్ఫుటముగ నాకృతులనెదుర నిల్పనేర్తురుగదా ! అయిన నట్టిచో వీరు పోలికలందెచ్చి చూపి పరిష్కరించుట కవకాశమెక్కడిది ? గద్య పద్యములును శిల్పమునకుం జేరినవే. కాననిందును సాదృశ్యప్రతిపాదనము విడువరానిది గాదనుటయ సరి. మఱియు భావములు తీవ్రముగఁ జెలరేగునపుడు వానియుద్భవోద్రేకములకు హేతువులగు వస్తువులం దప్ప నితరములయెడ దృష్టిపారుట యసంభవము. మనసు చెలరేగినప్పుడు ఆలోచనకుం బూనుట యౌచిత్య భంగమునకు ముఖ్యకారణము. కావుననే మనవారు కోపమువచ్చినపుడు ౧, ౨, ౩ ఎంచుమని చెప్పుదురు. చూడుఁడు. భీమసేనుఁడు దుర్యోధనుని జూచినాఁడుపో ! అప్పుడు, సింహము మదేభముపైఁ జెలఁగినట్లు, డేఁగ పావురముమీఁద వ్రాలిన మాడ్కి, ఇంద్రుడు వృత్రాసురుని మార్కొనువిధమున, బల్లి చీకటిఁగపై గవినిన కరణిని ఇత్యాద్యుపములు భీమసేనునికిఁ దట్టునా ? “క్రోధం బప్రతికారమై హృదయముం గుండించు”

నవసరమున నిట్టిదూరపు టాలోచనలకుఁ దావెక్కడిది ? ఒకవేళ అరమైలు దూరమునఁ జెట్టుచాటునఁ బొంచిచూచెడు కవులకైనఁ దోచునా ? తోఁపవని నానమ్మిక. ఏలన, భీమసేనునిజూచి వణఁకు చుందురుగాన ! కావున కథాంశము సాక్షాత్తుగ సమీపమున నడచి నట్లు భావనాశక్తి బలంబుచే స్ఫురించెనేని దూరపుసంబంధముగల బలాత్కృతాలంకారములకుఁ దావుండదు. సాదృశ్యములలోఁ గొన్ని సహజములును అనివార్యములును. అవి తమంతటన యే ప్రయాసమును లేక వచ్చినయెడఁ గథాసందర్భముతోఁ గలిసి మెలసి యుండును. ఈ విషయమునందు బ్రథమోదాహరణము కాళిదాసుని సాదృశ్యకల్పనము. చూడుఁడు.

తే. “అట్టి సంతతిలేని న నెట్లుగనుచు
వంతఁ జెందవు మది మౌనివర్య ! చెవుమ !
ప్రితిమైదాన నీర్వోసి పెంపఁదుదకు
గొడ్డువాతిన యాశ్రమ కుజముబోలె”*

మఱికొన్ని సర్వవిధముల సరిపోలఁజాలునో గోవిందా ! యనుచున్నను దీర్ఘాలోచనములుచేసి కష్టపడి శ్లేషాది కుయుక్తిపాశములచే నీడ్చితెచ్చి తొందరమెయిఁ జొన్నించినట్లులుండును. ఇట్టివి సంపూర్ణముగ విసర్జించిన నెంతయోబాగు. అలంకారములం గూర్చిన ముఖ్యపద్ధతు లెవ్వియన, అయ్యవి ప్రయత్నములేకయ వచ్చినంత సహజముగ నుండుట. కథలోని స్త్రీ పురుషులు మాటాడునపుడు పాత్రోచితములైన కొన్నింటిచూత్ర ముపయోగించుట కవియే వర్ణించునపు డెకింత యెక్కువగ నలంకారములు వాడినను దోషములేదు. కాని భావములు మహోజ్వలములుగ రేగునపుడు ప్రకృతముసందే యవధానము నింపుట మంచిది. అట్టి తరుణముల నలంకారములు సాధారణముగ నసంబద్ధ ప్రలాపముల.

సాదృశ్యతత్త్వము

సామ్యము వర్ణనకు సుపకరణము. ప్రధానంబు గాదు. సామ్యము లుండిననేమి యుండకున్ననేమి ? సాగసైన పస్తువును జూచినవెంటనే తనంతట సంతోష ముదయించును. ఈరీతినే సమస్తపస్తువుల యనుభవములయందును స్వతస్సిద్ధములైన సుఖ

*ఈ పద్యము శ్రీ అనంత కృష్ణశర్మ విరచితము. రఘువంశము (స. ౧, ౭౦)

క్షణాది భావములున్నవి. వస్తువులు, వృత్తములు, చర్యలు ఇత్యాదు. ప్రకృతులకును మానవమనః ప్రకృతికిని స్వచ్ఛందముగనుండు. భావవిషయమైన రీతులను వర్ణించుట కవితయొక్క ప్రథమగణ్యోద్దేశము. ఈ కార్యమునకు, సాదృశ్యనిరూపణాద్యలంకారములు సులభముగఁ దోడ్పడిన వలదనరాదుగాని, యిట్టి యలంకారములు లేకున్న వర్ణనము తుదముట్టనేరదని భ్రమించి, వానిని కుయుక్తి యను త్రాటచే బంధించి ప్రబంధమను చెఱులోనుంచుట యెంతయుఁ బశ్చాత్తాపకరమైన నేరము. కమలముతోఁ బోల్చుకున్న సీతాదేవి ముఖము చూచువారికి సుఖమియ్యదా? చిన్నతనముఁ బూనునా? అట్లగుట నాదేవి ముఖమునే నేరుగ వర్ణించినం జాలదా? మఱియుఁ గమలముతోఁ బోల్చుటంజేసి సీతాదేవి ముఖ మానందదాయి యాయెనని భ్రమించు వెఱ్ఱు లెవరైననున్న వారికొక ప్రశ్న. ఏమన, ఇంక దేనితోఁ బోల్చుఁబడినందున కమలము హర్షము నొసంగునది యాయెను? ప్రతి పదార్థమునకు నొక యుపమాన ముండితీరవలయునన్న కట్టకడపటి యుపమానమున కాధారమేమి? కావున నెట్లును ఏదోయొక వస్తువు తనంత, ఇతర మధ్యస్థ్యములేక, తన కనుగుణమైన భావమును బుట్టఁజేయునుగదా? అట్లగుట మొదటి వస్తువునకే యా గౌరవము నేల ప్రతిష్ఠింపరాదు?

వస్తుస్వరూపములు భావములు పరస్పర నిర్ణీతములు

వస్తువులంబట్టి భావము లేర్పడిన భావములంబట్టి వస్తువు లేర్పడుటయు నిజము. ఎట్లన, సంతోషకాలమున సర్వము ప్రకాశమానముగాఁ దోచును. దుఃఖము గ్రమ్మినచో లోకమంతయుఁ జీకటిగ్రమ్మిన యట్లుండునుగదా! అభిమన్యుని మరణము విని, శోకతప్తయైన సుభద్రాదేవి ప్రలాపించిన యీ పద్యము వినుండు..

సీ. “ఈ లోకమెల్లఁ బాడిల్లును బోలెనై

యున్నది నీవు లేకునికె జేసి!

నీవు వేగమ కడు నెఱసి బంధులఁ బ్రీతిఁ

బొందజేయుట కలవోలె నయ్యె,

జిష్టుని కొడుకవు కృష్ణు నల్లుండ వీ

వరులచేఁబడుట చోద్యంబుగాదె!

చెలువంపుమేనును జెన్ను మొగంబునై

యెన్నడు పొడసూపెదింక గుఱ్ఱ!

తే. ఆకట! యుత్తర యొప్పెడునది, మనంబు

దీనికెంతయు మెత్తన, యేనునిన్ను

వేడికొనియెద! వచ్చి యివ్వెలఁది వంత

దీప్తి తళుకొత్తు పలుకులఁదేర్పవన్న!” (భా. ద్రో. ద్వి. 733)

ఈ మాట యెంత సత్యము! జయమగునేని ప్రపంచముం
తయు పెండ్లిలే; పరాజయమేని పాడిలే! కావుననేకదా వేమన

“తనచావు జలప్రళయము

తనదుఃఖమె సర్వలోక దారిద్ర్యంబున్”

అని నుడువుట!

విపరీతాలంకార రచనకు బ్రేరేపకము భావజూన్యత

ఇంగ్లీషుకవులకంటె నాంధ్రకవులలో నలంకారము లధిక
ములు. అందును బ్రబంధకవులలో నత్యంత విపరీతములు.
దీనికిఁ గారణమేమన, ఆలంకార రచన యాలోచనాశక్తికిఁ జేరి
నంత భావనాశక్తికిఁ జేరినదిగాదు. మనకవులు తరుచు పండితులు.
ఇంటిలోనే కూర్చుండి నిఘంటువులఁ గంతపాఠము సేయువారు.
వీరికి కావ్యోత్సాహము భావప్రాబల్యము రెండును క్షీణములు.
కావుననే భావనాశక్తి మట్టు. ఒకవిధమైన యాలోచనాశక్తి యొక్తువ
కాన రేపగలును ఆలోచించి యాలోచించి దిక్కు గతి మోక్షములేని
యూహలఁ గల్పించుచు నదియే కవిత్వమని విజ్ఞప్తిగఁగసాగిరి.
యుక్తులు కుయుక్తులుఁ గవితాశక్తి యగునా! కానేరవు. కవి
త్రయమువారిలో నిట్టి విఘ్నపులు లేవని చెప్పఁగాదు గాని ప్రబంధ
కవులయందు బలెపిచ్చి ముదిరియుండలేదనుట సర్వజనవిదితము.
ఒకవేళ మన దేశభాషలలో నలంకారములకు స్వచ్ఛందమైన
ప్రవృత్తి యాంగ్లేయ భాషలకన్న నెక్కువయోమో! భాషాశాస్త్ర
వేత్తలు గొందఱు మనలో గుణవాచకములు వలసినంత లేకుండుటచే
విషయవైశద్యప్రాప్తికై యలంకారములతో నిండిన శైలి నారాధింప
వలసినవార మైతిమని సిద్ధాంతము చేసి యున్నారు. ఇదియు
సహేతుకమైన వివరణమేయని తోచెడని.

భారతకవుల ప్రతిభ

ఈ విస్తార వ్యాఖ్యానమునకు ప్రకృతి సాంగత్య మెట్టిదనఁగా
భారతకవులకు భావనాశక్తి యెంతయు గంభీరము. సమయోచిత

వర్ణనా ప్రావీణ్యమునఁ దిక్కనతో సమాను లెవరును లేరు. ఆరపా-
లైనవారును లేరన్న సత్యమునకుఁ దలవంపు రాదు. పనికిమాలిన
యలంకారములు వారి కవిత్వమున నపరిమితములుగావు. తుదకు
వర్ణనములకుం బూనునపుడు సైతము కథయొక్క వేగమునకు
భంగము గలిగింపనంత మితముగఁ జేయుదురేకాని కథ ముతపు
నకు వచ్చునంత దీర్ఘముగా నెప్పుడును సాగఁబెట్టరు. అనఁగా
నిక్కమైన కవిత వీరియందు నెలకొన్నదని నా విన్నపము. అందుఁ
దిక్కనను గూర్చి నావంటివాడు ప్రశంసంప జూచుట యధిక
ప్రసంగము. అతఁడు కవిబ్రహ్మ. అవతారపురుషుఁడుగాని కేవల
మర్త్యుడా యని యాశ్చర్యపడవలసినంత ఘనుఁడు !

విషయము శైలి రెండును ముఖ్యములు

“భారతమునందు మనకంత రుచియుండుటకుఁ గారణము
విషయము, అనఁగా కథగాని, యా విషయము ప్రదర్శింపబడిన
మార్గములు, అనగా శైలి ఇత్యాదులు, గావని” కొందఱ యభిప్రా-
యము. కాని యిది శుద్ధముగా బుద్ధిపారఁబాటు మాట. దృష్టాం-
తము : భాస్కరుని రంగనాథుని* రామాయణములం జదివినవారు
రామవియోగముచే శోకించు కౌశల్యాదశరథాదులయెడ నెంతో
ప్రీతియు జాలియు వహించినవా రగుదురుగదా ! అయ్యలరాజు
రామభద్రుఁడను కవి తన రామాభ్యుదయములో రామపనవాస
ఘట్టమున దశరథుఁడు ‘నానార్థరత్నమాలను ఎదుట నుంచికొని
పుటలఁ ద్రిప్పచు నేర్చినాఁడె’ యనునట్లు దరిద్రముపట్టిన శ్లేషా-
లంకారములు పెట్టి

సీ. “కానక కన్న సంతానంబు గావునఁ

గానక కన్న సంతానమయ్యె

నరయ గోత్ర నిధానమై తోచుఁ గావున

నరయ గోత్రనిధానమయ్యె నేఁడు

ద్విజకులాదర వర్తిష్టుండు గావున

ద్విజకులాదరణ వర్తిష్టుఁడయ్యె

వివధాగమాంత సంవేద్యుండు గావున

వివిధాగమాంత సంవేద్యుఁడయ్యెఁ

*రంగనాథరామాయణమును రచించినవాఁడు కొన బుద్ధారెడ్డి. రంగనాథుఁ-
డనెడువాఁడు కట్టుకథలకుఁ చేరిన కవియకాని వాస్తవ్యుఁడు గాఁడు.

తే. గటకటా ! దాశరథి సముత్కట కరీంద్ర
కటకలిత దాన ధారార్చ్య కటకమార్గ
గామి, యెట్లు చరించు నుత్కట కరీంద్ర
కటకలిత దాన ధారార్చ్యకటక తటుల?”

ఇత్యాదిరీతులఁ బ్రలాపించినట్లు వ్రాసియున్నాడు. మఱియు శంకరకవికృత హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానమున లోహితాస్యని మరణము గూర్చి యెఱుఁచుఁ జంద్రమతి, రాజర్షి పత్నిగావున నేమో, కుమారు నికింబలె తనకును నూపరాడకుండఁ బ్రాణాయామముఁ జేయుచు. నీ దీర్ఘ సమాసమును గూర్చి పద్యము చెప్పినది చూడుఁడు.

మ. “అకటా ! చేరెఁడు నేలకుం దగఁదె నప్తాంభోది వేష్టిభవ
తృకలద్వీపకలాప భూపమకుటాంశ తృద్యురాగోజ్జ్వల
ప్రకటానగ్గళ నిగ్గళత్కిరణ సంభత్పాదుఁడైనట్టి రా
జుకుమారుండు” (ఆ. 5, 86 ప.).

ఈ తీరుననే యెల్ల రామాయణములును వ్రాయబడియున్నచో నా గ్రంథముల యొద్దకు మనుష్యులననేల, తుదకు బెదలు. సయితము పొదనుట స్పష్టము. కాబట్టి విషయముచే రసము తప్పక కలుగుననుట తప్పు. కథ బాగుగ నుండిన జాలునా? తగినరీతిని వ్రాయబడియున్నంగాని కాదు. ఈదేశములో నొక్క యాంధ్రులకుఁ దప్పఁ దక్కిన యంభోజకును రామాయణమందుఁ గల యభిరుచి భారతమున లేదు. మనకన్ననో భారతము ప్రాణము. ఈ ప్యత్యాసమునకుఁ గారణమేమి? ఆంధ్రంబున భారత రామాయణాదులకుఁ గల కైలి తారతమ్యమే. శోకరసము వర్ణించునపుడును, రామభద్రునకు స్లేషలు సాంస్కృతిక దీర్ఘ సమాసములును వీడరాని చీడలాఁడెఁగా! యుద్ధము ముగిసి జయము సిద్ధించిన పిదపఁదాఁజేసిన యకృత్యములఁ దలఁచికొని ధర్మరాజు పశ్చాత్తాపపడు ఘట్టమునఁ దిక్కన్న వ్రాసినవిధముం జూచిన భారతమునకు మన యంతరాత్మలయందుఁగల నిత్యనివాసమునకుఁ గారణమేర్పడకపోదు. చూడుఁడు.

అ. అల్పకాల భోగ్యమైన రాజ్యమునకుఁ
గా, ననల్పకీర్తి మనుని, జరత
సింహకల్ప, పంగశేఖరజన్ముఁ, ద్రుం
చితి, మనంబు పగలఁ జివుక కున్నె? (భా.శాం.ప్ర. 197 ప.).

మ. జనసంపూజ్య పదారవిందుడగు నాచార్యుండు శోకించి, నం
దనుచొప్పురయవేడి, పెద్దయు ననుం దానమ్మి యర్థింపఁ, జా
వనివానిన్, గరిచావు బుద్ధినిడి, “యశ్వత్థామ సచ్చెన్ నిజం”
బని యే బొంకితి! మేదిని భరణ మర్హంబే గురుద్రోహికిన్? 198

అ. రాజ్యలాభలోభరతుడనై కడు బాప
మైన బొంకుమాటలాడి, గురుని
గూల్చి నేర్చినట్టి క్రూరాత్ముడేగతిఁ
బోవువాడు? సెపుమ బుధవరేణ్య! 199

క. భ్రాత మహాత్ముడు కష్టం,
డాతనిఁ జంపించి యేలు నవని రాజ్యం
బాతురత నొనఁగుఁగాక, ను
ఖాతిశయము మతికి నొనఁగునయ్య మునింఁచా. అ. 200

చ. కడిది మగండు కుంభజుడు గావఁగ నొడ్డిన మంటవెలెనుం
డెడి మొనఁజూచి చూచి, యెది డెప్పుర మన్వగలేక పంచితిన్
గొడుకుఁ జొరంగ, నత్తెఱగు క్రూరతఁజెఱప నుభద్రయట్లు, క
వ్వడి క్రియ, నొర్తురేయెరులు? వల్లభుడెలగు నట్టిడుర్వికిన్? 201

చ. అడలడిఁ బొందగాఁదగని యట్టిది వ్రోవది, మేరుకల్పులం
గొడుకుల నేవురన్ జముఁడుగొన్న నలందురఁ జూడనేర్తునే?
పుడమి గిరింఁద్ర పంచకము పొల్పినఁ బాడఁక నట్టులున్న య
ప్పడతుక యెట్టులొర్చుగృహభారము నెమ్మది నిర్వహింపఁగన్.

క. ప్రాయోపవేశమున ని
క్కాయంబుఁ దొఱంగఁ దలపు గదిరెడు, సంతా
పాయత్రచిత్తు, నకట క
టా! యని పానిండు నను దృఢవ్రతయుక్తిన్.

పాత్రరచనాతత్వములు

మఱియు పాత్రముల చరిత్రములను విస్తరించుటలో వర
సీయమైన పద్ధతి యేదనఁగా స్త్రీ పురుషులు గుణానుగుణమైన నడ
వడి గలవారయ్యును, బ్రపంచాచారములయందుబల కావ్యము
లందును గాలదేశవర్తమానముల వలన నొక్కక్కయెడ విరుద్ధమైన
వర్తనముగలవారుగా నున్నట్లును ప్రదర్శించుట సర్వకాలముల
యందును సర్వావస్థలయందును ఏకరీతిగా వర్తించు వారుండుట

యరుదు. మొత్తముమీఁదజూడ యెంతక్రమముగానున్నట్లు దోచినను సూక్ష్మముగఁ బరీక్షించి చూచినయెడల వంకర లేమాత్రమును లేకుండవు. ఋజుమార్గం బట్లుండఁగా, నిక్కమైన యుపజ్ఞలేమిచేఁబరులో పెద్దలో చెప్పినట్లు, వ్రాయఁజూచు నలఁతకవులు, అలంకార శాస్త్రములలో నాయీకా నాయకులకు జాతుల నేర్పఱచి గుణముల నిర్ణయించియుండుట బాగుగఁ బఠించియున్నవారు గాన నదియొకవేదమనుకొని ప్రమాణమను పిచ్చివట్టి, యందుఁ బేర్కొనఁబడిన ధీరోదాత్తప్రభృతులలోఁ దమకు వలయువారిని స్వీకరించుకొని యెల్లదెఱంగులం బ్రాచీనోపదిష్టమార్గంబుననే వర్ణించియెదుట నిలుపుటయు కృతకృత్యతగ భావించిరి. బింబములకుఁ బ్రతి బింబముల నుత్పాదించుట కవి చేయవలసిన పనిగాదు. మరి పోటోగ్రాఫరుది. తన మనస్సునకుఁ దగినట్లు తన కన్నులకు గోచరించునట్లును వ్రాయవలయునేకాని యింకెవరికో తోచినట్లు దా వ్రాయఁజూచుట మూఢమతము. అట్లుచేసినఁ బద్యములు సిద్ధించినను గవిత పక్షస్థితికి రాఁజాలదు. ఇందునకుఁ గారణములు. మనసులు వేఱు. సంపూర్ణముగ సరిపోలునవి దుర్బుటములు కావున నేవిషయముం గూర్చి చర్చించిననుసరే యొకనికిఁదోచు భావము లితరుల భావములతోఁ గొంతవరకు సదృశ్యములై యున్నను గొంతవరకు భిన్నములుగను నుండుననుట ప్రకృతి లక్షణము. ప్రకృతి శాస్త్రములయందు సామాన్యగుణంబులకు గౌరవ మెక్కువ. ఏలయన వస్తుజ్ఞానమే యందు ముఖ్యము. అట్లుగాక మనోరంజకమే ప్రధానముగాఁగల కవితాదిశిల్పములందు భిన్నగుణములకు గౌరవమెక్కువ, చూడుఁడు. ఒక స్త్రీని జూచి మోహించినవాఁడు ఆమెకు స్త్రీజాతి యంతటితోడను గల సామాన్యమైన గుణములచే నాకర్షింపఁబడియా మోహించును? అట్లయిన నీ యమ్మయే కావలయునని పట్టుబట్టుట యేల? ఎవతె చిక్కినను సంతోషమని యుండరాదా? మోహమునకుం గారణము సామాన్యగుణంబులతోఁ గలసియు మీఱి మెఱయు ననన్యసాధారణములైన లావణ్యము, వచోమాధుర్యము, నడకల సాగను ఇత్యాదులగు సౌందర్యములు. జాతి యనునది యస్తిభారము పంటిదనుకొనుఁడు. కనులను మనసులను మఱిల్చునది యదిగాదు. దాని మీఁద జక్కఁగఁ దీర్చింబడియుండు స్వరూపమను భవనము. ఈ సంగతి నెఱుంగనివారె “పాడిందేపాడరా పాచిపండ్ల దాసరీ” యన్నట్లు ఏదోయొక కొన్నితరగతుల పాత్రములను వర్ణనములను

బిఱికిపట్టుతోఁబట్టి వానిసంఖ్యలకు గుణకారము సేకూర్చిన నలంకారము సేకూరునని యాంధ్ర కవిత్వమును భావములేని పదాటోపము ప్రకటించి పాడు సేసిరి.

“ఏమీ! ప్రతివాని మనసునకు వచ్చినట్లు వ్రాసినదియుఁ గవిత్వమగునా? యను నాక్షేపణ ముండు నేమో! నేనన్నదది కాదు. కవియైనవాఁడు తన భావము ప్రకారము వ్రాయవలయు నంటినిగాని, భావము ప్రకారము వ్రాసిన వారందఱు గవు లౌదురని నా మాటగాదు. అనఁగా నుత్కృష్టమైన భావములేని నీరసమానసులు కవిత్వముం జేయఁబూనుట వారియొక్కయే కాదు మనయొక్కయు దురదృష్టము.

పాత్రములు అనితరతుల్యములుగ నుండవలయు

సుప్రసిద్ధములైన పాత్రములన్నియు ననితరతుల్యములు. మఱియు ననితరతుల్యములే సుప్రసిద్ధములు. ఉదా. : ద్రౌపది, సీత, సావిత్రి, శకుంతల, మండోదరి, శూర్పణఖ మొదలగువారు ఎల్లర చిత్తములలోను జక్కఁగాఁ దమ తమ గుణములచే బ్రకాశమానలుగ నున్నారు. వీరిలో మంచివారు నైతము భిన్నమూర్తులే కాని, ప్రత్యేకపఱుచుటకు సాధ్యముగాని యొకే యచ్చునఁ గొట్టినట్టి బొమ్మలుగారు. ఇఁకఁ బ్రబంధస్త్రీలన్ననో యట్లుగాదు. అందఱకు నొకటేమూర్తి. వెవ్వేఱ గుర్తింపనలవిగానట్టిది. ఆకారములు, గుణములు, చీరలు, నగలు అన్నియును నలంకారశాస్త్రమను నొకే యంగడిలో నెరవుతేఁబడిన వస్తువులు. పేర్లుమాత్రము వేఱు. చర్యలేమో యొక్కటే. అవియు నంత శ్రేష్ఠములు గావు. వ్యక్తిత్వము సున్న.

ఆదికవులను మధ్యకవులనుగూర్చి చెప్పిన యీ కవి మాటలు దిక్ ప్రదర్శనముగఁ జెప్పబడినవేకాని ప్రతియొక్క కవికి నారోపింపఁదగినవి కావని యెఱుంగవలయు. చూడుఁడు. స్త్రీపాత్రములందు మనుచరిత్రములోని వరూధిని యెంత మనోహరిణియగు ముద్దరాలు !

జీవకళయొక్క లక్షణము

పాత్రములు ప్రత్యేకాకృతులుగ నుండవలయు ననుటయు నయ్యవి బిఱుసువాఱినట్లుండక సమయోచితములగు మార్పులం జెందునవిగ నుండవలయు ననుటయుఁ బరస్పర మిత్రములైన

న్యాయములు. ఎట్లన, ఈరెంటికిని హేతుభూతమును దావమును నయినది జీవము. జీవకోటులం బరీక్షించి చూడుడు. మూడుగుణములు తెల్లముగఁ గాననగు, (i) అవి జాతులుగ నేర్పడును. (ii) కాని ప్రతిప్రాణియు నితరప్రాణులనుండి వేరుగ గుర్తింపఁ దగినంత వ్యక్తిని దాల్చియుండును. (iii) వికారము. అనఁగా మార్పులం జెందుట. ఇది యన్ని జీవరాసులయు స్వభావము. నిర్వికారముగా నుండవలయునన్న జ్ఞాయి గావలసినదే! అదియు నుంగాదు గాఁబోలు! ఏలన, అధునిక ప్రకృతి శాస్త్రజ్ఞులు లోహములు మొదలగు జడంబులు సైతము జీవులట్ల స్వాభావికముగ వికారము నొందునని నిరూపించియున్నారు. కావునఁ బరమ నిర్వికారస్థితిఁ దాల్పవలయునన్న రంభలు లేని లోకముఁ గనిపెట్టి యందు ఋషిశ్వరులగుటఁ దప్ప వేఱొం డపాయములేని యుపాయము వెదకినను దొరకదు. (iv) ఈ వికారములును వ్యక్తిభేదముల మాడ్కి. అనగా వస్తువులయొక్క ప్రకృతికి మీటిపోవు. మఱియెట్లు వ్యక్తిజాతిచే పరిమితమో యట్లే వికృతులును ప్రకృతులచేఁ బరిమితములు. హృదయప్రమోదమే యుద్దేశ్యముగాఁగల శిల్పకళలయందు వికృతులు ప్రధానతమములు.

వికృతులులేని పాత్రములు జడసమానములు

ఇది తెలియనివారు ఎవరినైన నొకని ప్రారంభమున ధీరోదాత్తుఁడుగా నుండునట్లు వర్ణించిరయేని, మఱి వాఁడు చచ్చువఱకు నా ధీరోదాత్తత్వమునందే వానిని పడవైచిపెట్టి పుణ్యము గట్టి గొందురు. వీరియొక్క పాత్రములు గ్రుక్కుమిక్కునక యిటు నటుఁ జూడక ముక్కునకు సూటిగా నేగుచుండును. అనగా యినుప యంత్రములకు జేరినవిగాని మనస్సును కలిగి, యది కారణముగ చాంచల్యముగల చేతనములుగావు. పాత్రముల సహజ వికృతుల నుద్ధరించుటయందు భారతమును మించిన గ్రంథ మీ ప్రపంచమునం దెక్కడను లేదు! మానవస్వభావ మీ గ్రంథ రాజమున నెంతచక్కఁగ నెంత గంభీరముగ నెత్తి చూపఁబడినదో యది తలంపునకు రావచ్చునేమో గాని నాల్కకు వచ్చుట దుర్లభము. చిత్రవిచిత్రభంగులు గలిగి, భావార్థములై, స్వాభావికములై, మెఱుంగు వెట్టఁబడిన భారతపాత్రములం గూర్చి వ్యాఖ్యానముఁ జేయవలయునన్నచో నిటనుండి పింగళి సూరన్నను వెడలఁ గొట్టవలసినదే. ఈ యుపన్యాసమునకు నాయకుఁడు గాన నది

మర్యాదకాదు. ఈ గుణములంబట్టి చూచిన రామాయణాదులు భారతమునకంటె నెంతో తక్కువయనుట నిస్సంశయము. ఇంక సామాన్య ప్రబంధములన్నవో వానియందలి స్త్రీ పురుషు లెండిన కట్టెలవలె నున్నారు. వంగలేరు, పెరుగలేరు. కాఁబట్టి ప్రాప్తులు రెండు : విఱువఁబడుట! ప్రాప్తి నిడఁబడుట.

శాస్త్రాదేశ రచనలు విరసములు

ప్రాచీనులు వ్రాసినట్లును అలంకారశాస్త్రము లాదేశించినట్లును విరచింపఁ బ్రయత్నించుట తెలివితక్కువ పని ఏలన ఒక కవి వ్రాసినవిధమున నింకొకఁడు వ్రాయఁజాలమి ప్రకృతిసిద్ధమైన యర్థము, ఇందునకు గారణములు, (i) మనసులు వేఱగుటం జేసి భావాదులును వేఱు. వివిధభంగుల స్ఫురణము గలవారు ఒకేతీరున నభినయింపఁజూచుట పరిహాసమునకు హేతువు. (ii) భావము భాష యివి పరస్పర సాంగత్యముం దాల్చి యున్నవి. ఇంచుక నిదానించి చూడుఁడు. వివిధమైన పదములచేరికయు లేని యాలోచనలజేయుట సాధ్యమౌనా? ఏదీ? భాషాసాహాయ్య మేమాత్రముఁ గైకొనక కొంతసేపు దేనినిగూర్చియైన యోజింపుఁడు? ఈ గారీడివిద్య మనుష్యులకు మించినది. తలపుండిన భాషయు నుండవలయుననుట నిజము. అయినను భాషయుండినఁ దలం పుండితీరవలయునా యనునొక ప్రశ్నయు విచార్యము. భావము లఖండముగ లేక యుండినను పదాడంబరముఁ బ్రబలముగాఁ జూపవచ్చుననుటకు మన ప్రబంధకవులే సాక్షులు కాని, యట్టి పదములు నిరర్థకములుగాన హృదయాకర్షకములు గావు. రుచి నీయవు. భావపుష్టి లేని పదపుష్టికి 'బడాఱి' యని పేరు. పసిపిల్లలేగాని ధీరులెవరును దీనినొకయెత్తుగఁ బాటించరు.

కావునఁ దిక్కనరీతిని వ్రాయవలయునన్నఁ దానే తిక్కనాప తారమెత్తి యాతని మనోభావాదులఁ దాల్చిన యౌనుగాని విరాట పర్వము గ్రుడ్డి పాఠముఁ జేసిన గోరిక తుదముట్టదు. ఒకరు సృజించిన శైలి, విషయము, రీతి ఇత్యాది బింబములకు ప్రతి బింబముల రచింపఁజూచుట మంచిదిగాదు. అదృష్టవశమున సాధ్యమునుగాదు. కష్టించి బహిరాకారముఁ దీర్పఁజాలితిమేనియు నంతరంగ ప్రతిపాదనముం జేయుట యెట్లు? ప్రాణము అను గుణములేని పాత్రములు రిత్తులు. ద్రోణపర్వములో నభిమన్యు మరణవిషయమై జాలిఁ జెందుచు నర్జునుఁడు

ఉ. “హాయను ధర్మరాజ తనయా యను నన్నెడఁబాయ నీకుఁ జ
న్నేయను దల్లినేఁపఁ జనునే యనుఁ గృష్ణుఁడు పీఠె వచ్చె రా
వే యను నొంటిపాక దగవేయను నేగతె బోవువాడ నే
నో యథిమన్యుఁడాయనుఁ బ్రియోక్తుల నుత్తరఁ దేర్పవేయనున్”
(భా. ద్రో. ద్వి. 242)

అని విలాపించిన సామాన్య పద్యముం జూచి తరువాతి కవు
లందఱు నాక్రోశావసరంబులలో

ఉ. “రాయనుఁగాయనుం దొగలరాయనిఁగేరు నిగరపుంగొటా
రాయను మేటినాడెపు దొరాయనుఁ గిన్నయొనర్చెదేమిమే
రాయను నింతనీకుఁ గనరాయను దయ్యము పాడిదప్పెనా
రాయనుఁ గన్నవారు నగరాయను నిప్పని మానురాయనున్”
(అచ్చ తెగ్గ న రామాయణము అయో. 89 ప.)

ఉ. కాయను మేటితప్పు కొడుకాయను నిద్దపుఁబూతమావిమో
కాయనుఁ బంజరంపుఁ జిలుకాయను నబ్రపుసోయగంపుఁ బ్రో
కాయనుఁబల్కవేమి యలుకాయనుఁ బంతముదీతెనోటుకై
కాయను నేరయిట్లు దుడుకాయనుఁ బాయఁగఁ గోరికాయనున్
(అచ్చ. రా. అయో. 90 ప.)

ఉ. హాయను గాధినందన మఖారినిశాటమదాపహారిబా
హాయను గ్రావజీవదపదాంబురుహాయను రాజలోక సిం
హాయనుఁ బోషితార్యనివహాయనుఁ గానల కేగితే నిరీ
హాయను నిర్వహింపఁగలనా నినుఁబాసి రఘూద్వహాయనున్.
(రామాభ్యుదయము ఆ. 5 ప. 10)

ఉ. జాయనుజూపవేమి యనుజాయను నవ్విధియెంత చేసెనొ
రాయను నాదుగుండె బలురాయను నాత్మపరాక్రమోన్నతుల్
రోయును గాననాంతరము రోయును దుష్టకురంగచేష్ట ను
మ్మాయను జానకీ దనుజమాయను గ్రుంగితె పల్కుమాయనున్.
(రామాభ్యుదయము, సీతావిరహమట్టము)

ఇత్యాది వర్ణక్రమము ననుసరించి ప్రాసములతో వ్రాసిన
రసికుల మనసులకు తూయనిపింపక మానునా ?

మిశ్రచరిత్రములుగాని పాత్రములు ప్రకృతి విరుద్ధములు
పాత్రములం గూర్చి యీవఱకు స్థాపింపఁబడిన పద్ధతులు

రెండు, (i) ఆవి నిర్జీవములట్లు బిట్టబిగిసి యుండఁగూడదు. (ii) మట్టి తిఁగెలవలె నల్లునవిగానున్న నింపును సత్యమును వహించినవగును అనుట. ఇట విన్యసింపఁ దగిన విశేష మింకొండుగలదు. ఏదన, పాత్రముల చరిత్రములు శుద్ధముగ మంచివిగానో శుద్ధముగఁ జెడ్డవిగానో యుండునట్లు దీర్చుట శిల్పదోషములలో నొకటి. ఏలోపమునులేని స్త్రీ పురుషులుండరు. మఱి కేవలము దుష్టులైన మానవులును గంటికిఁ గానరారు. మనుష్యప్రవృత్తి మిశ్రమైనది. కూసిచేసినవాఁడు సైతము పగసాధించుటయను వీరకర్మమున కుద్యోగించు వాడేకదా! దొంగలు పరుల సొత్తును గ్రహించినను తమ భార్యలయు బిడ్డలయుఁ బోషణార్థమేకదా! ఇంతేకాదు. వెలుతురు చాయయు నెట్లు నెడతెగని సంయోగముం దాల్చి యున్నవో, యట్లే మంచి గుణములకును, దమ నీడలోయను మాడ్కి నవియే యాధారముగఁ బ్రభవించెడు చెడుగుణములు సదా సహచరములైయుండును. ధైర్యము మంచిద. అయిన నభిమన్యునివలె నత్యంత సాహసోదగ్రులైనయెడ వ్యర్థమైన ప్రాణ నష్టికి మూలమగును. ఇఁక నెదిరిని దమ్మును నెఱింగి సమయము పొంచి మీఁదఁబడుదమనువాఁడు జయము గొన్నవాఁడైనను అంత కడింది మగఁడుగఁ దోఁపఁడు. నీతియునునది శకునికైతపము యొక్క యపరాధతారము. నీతిరహితమైన విజృంభణము ఆశ్చర్య కరమైనను, ఆనందకరమవునో కాదో, మఱియు సుగుణములే కొన్ని యెడలఁ బరస్పర విరుద్ధములగుటయు సంభవించెడు. అపుడేదేనొక న్యాయమును నిరాకరించుట విధిలేని యకృత్యము. దృష్టాంతము కర్లపర్వమునఁ గృష్ణుఁడు చెప్పిన “కౌశికోపాఖ్యానము” సత్యము ధర్మమే అయినను దొంగలువచ్చి నీసొత్తెక్కడనని యడిగిన నిజము చెప్పవలయునా? శత్రువులువచ్చి నీయింటఁ జొచ్చినవాఁ డెక్కడ నున్నాడు చూపుమా వాని గొంతుగోయ వలయును. అని మర్యాదగాఁ బ్రార్థించిరేని నిజముచెప్పిన భూతదయ నశించును. కనికరము నుద్ధరించిన నన్మత దోషము ఘట్టిల్లును. అట్లగుటఁ గేవలము నిరంజనుఁడుగా నుండవలయు నన్న సాధ్యము. నిరంజనత, నిర్వికారత, నిష్కళంకత ఇత్యాద్య భావములు మానవ ప్రకృతికిం జేరినవికావు. మన నడతలు మిశ్రములు. ఈ న్యాయమునకు ననుకూలమైనరీతిని పాత్రముల చరిత్రములం జేర్చి విస్తరించుటలో భారతమునకు నీడుజోడైన గ్రంథము లేవియునులేవు. సామాన్య కవుల పాత్రములు

నిర్వికారములుగ నుండుటయే కాదు. సంశ్లిష్టములును గావు. అవి యేకరస ప్రధానములుగాని నానా భావాభ్యుదయములకు నాకరములుగావు.

వర్ణనములకన్న అంగాంగ సాంగత్యము కావ్యముల శ్రేష్ఠము

ఒకానొక విద్వాంసుఁడు గొప్ప గ్రంథమున కొక దానికి విమర్శన ప్రాయమైన పీఠిక వ్రాయుచు నా గ్రంథమును బ్రశంసించుటకై యిందుఁ బదునెనిమిది విధములయిన వర్ణనములు నున్నవియని దృష్టాంతములతోఁ జూపియున్నాఁడు, ఇది దోషము గాదుగాని పొరపాటునకు వీలిచ్చెడు పద్ధతి. ఎట్లన, విడివిడి వర్ణనములఁ జేయుటలో సామర్థ్యముం జూపెనేని యా మాత్రమే కవియొక్క ఘనతకుఁ జాలునని భ్రమింతురా? చూడఁబోయినఁ బదునెనిమిది వర్ణనలుండిన నెవరికిఁ బ్రీతి; లేకున్న నెవరికి నష్టము! వర్ణనములకన్న ముఖ్యమైన విషయమేదనఁగా, కావ్యము నందలి యంగములకుం గల కలయిక. పొత్తుపానఁగని వర్ణనలు రసమునకుం బ్రతికూలములు. సంగీత మెప్పుడును హృద్యమ, పాటపాడువాఁడు, మృదంగమువాఁడు, పిడేలువాఁడు గలననట్లు వర్తించిననా దానిసాంపు, అట్లుగాక ప్రతివాఁడును ఇష్టమువచ్చినట్లు దన యావచ్చుకొనకడనే వినియోగింప యత్నించిననా? తనంతట ప్రత్యేకముగ వాయింపఁబడు నప్పుడెంతయో మనోహరముగ నుండు మద్దెలమెట్టు సందర్భశుద్ధిని మీఱి వెలయింపఁ బడినచోఁ జెడ్డ రోతగ నుండుననుట కేమి సందేహము! అట్లే పురపుష్పలావికల వర్ణనములు వ్యష్టిని జూచిన నెంత బాగుగ నున్నవేమి! సమష్టితో సంబంధములేని కూఁతగానున్న నవి దుష్టములే. స్త్రీపురుషుల యాకారసౌందర్యములు నిట్టులే. అంగములన్నియు వెఱు వెఱుగా శస్త్ర వైద్యశాలలోబలె విభజింపఁబడి యుండినచో వానిని గన్నెత్తిచూడ సుకుమార మానసులకు నొనా? మఱి చెలువంపు దనమునకు జీవనమైన లక్షణము అంగముల సాంగత్యము. లోకములోనుండు వర్ణనీయాంశముల నన్నింటిని నొకచోటఁ బ్రోగుచేసియుంచిన నది సర్వవికారముల కాస్పదమైన కుప్పయగును! సీతమ్మకు ముక్కు సొగసు, రుక్మిణమ్మకు కన్నులు సొగసు, కావున నీ యమ్మ ముక్కును ఆ యమ్మ కన్నులను దీసి బ్రహ్మదేవుఁడు వేఱొక పెద్దమ్మను సృజించెను! కావున నీ మూఁడవ యమ్మ సీతారుక్మిణులకన్న రెండింతలు

సాగసుకత్తెయని వ్రాయువారికి శిల్పముయొక్క తెఱంగను వాసన యేమాత్రమైనఁ దెలియునని వచింపనొనా? సీతమ్మ ముక్కు సాగసన్న నర్థమేమి? సీతమ్మయొక్క ముఖము మొదలగు నవయవములతోఁ జేరిక కల్గియుండుటచే, ననఁగా నా స్త్రీయొక్క యాకారముం బట్టి, యది చక్కనిదనుటగాని, యా ముక్కును గోసికొనిపోయి యింకొకచో నుంచినను నదేరీతి సాగసుగానుండునని యర్థముకాదు.

“తమ తమ నెలవులఁ దప్పినఁ

దమ సాగసులె రోతలగుట తత్త్వము సుమతీ!”

కావున నంగీకారములేని వర్ణనలు ప్రత్యేకముగ నెంత యద్భుతములుగా నున్నను నింద్యములే. కథయను నిండుటా కృతిని దీర్పఁజాలని కవి యంగములవంటి వర్ణనములఁ దీర్ప నేర్చుననుట పిచ్చికూఁత. కావున విమర్శనముఁ జేయుటలో కథ, పాత్రములు, ప్రకృతి విశేషములు, వర్ణనములు ఇవన్నియుఁ బరస్పరమైతికలిగి విఱుపులులేని యేకాకృతిగా నున్నవాయను విచారణ ప్రధానతమమని నా మనవి. కథయొక్క గమనమునకు విరోధ మైన దీర్ఘవర్ణనముంజేయుట రసవిహీనభావమున కొక గుఱుతు. భారత రామాయణ హరివంశాదులలో నీలోపము లేకమాత్రము గానము. ఇప్పు డిటు వివరింపఁబడిన న్యాయము గోప్యముగాదు. చదువరులెల్ల నెఱిగినదే.

స్వభావవర్ణన యనుటకు నిర్వచనము

పకృతిసమ్మతమైన వర్ణనము అనుమాటకు నిర్వచనము ఉన్నది యున్నట్టు చెప్పటగాదు. ఏలన గవర్నమెంటువారి గెజట్టులో జరిగినవి జరిగినట్టు వృత్తాంతములు ప్రకటింపఁబడును. అది కారణముగ నావ్రాతలు స్వభావోక్త్యలంకారమునకు దృష్టాంత ములని యెవ్వఁడుఁ బేర్కొనఁడు. వస్తువుల నిజస్థితి నిర్దేశించుట శాస్త్రముల యీప్సితము. కళయొక్క కాంక్ష యదిగాదు. ఎట్లన, కళలలోఁ ప్రధానమైన పురుషార్థము రసము. రసము భావమునకు సంబంధించినది. భావముల పరమైన దృష్టితోగణించి వర్ణించు టయే కళయందు శ్లాఘనీయమైన పద్ధతి. భావముతోఁ జూచుటకును భావము లేక చూచుటకును నెంతోభేదము. ఉదాహరణము : సుందరియగు నారీమణినిజూచి యువ్వెళ్ళూరు వానికి నామె సాగసు

నిమిష నిమిషమునను వృద్ధిబొందునట్లు దోచుచుండును. వీనికిని ఆవేషము వృద్ధిబొందుట తప్పదు. “రాజు మెచ్చినదే రంభ” అనగా ననురాగముండునేని ఎవరిమీఁద నాయనురాగము వ్యాపించునో వారు, తదితరులకెంత కురూపులుఁగ గానవచ్చినను, వానికి మనోహరమూర్తులుఁగ గానుపింతురు. అట్లగుట యెంతయు మేలు. ప్రతివాఁడును మోహముకొలఁది సర్వోత్కృష్టురాలని భ్రమించి యెవతెనో యొక స్త్రీని వశ్యముచేసికొనఁ జూచుట యీ న్యాయము యొక్క మాహాత్మ్యమే. ఈ ధర్మము, మనుష్య ప్రకృతిని బాలించుచుండదేని, నిర్భావముగానే పక్షపాతము లేక యెల్లరు నేస్త్రీని సుత్తమురాలని నిర్ణయింతురో దానినే యందఱు వలచి నుండోప నుందులట్లధోగతిం జెంది యుందురేమో! భావముల యొక్క దృష్టికిని ఆలోచనా శక్తి యొక్క దృష్టికిని ముఖ్యమైన భేద మేమనగా; యోజనాశక్తిం బట్టి నిరూపించితిమేని సత్యమొక్కటిమే. అనగా సిద్ధాంతీకరింపఁడిన తత్త్వము సర్వజనులచే సరియని యొప్పుకొనఁబడియే తీరవలయును. దృష్టాంతము గణితశాస్త్రము. ఏడును పదితో గుణించిన డెబ్బది యగుననుట నిర్వివాదము. ఎవండైనను నాకీమాట రుచింపదని యనినచో వానిని బిచ్చివాఁడందుము. కాని గోచరములయెడ భిన్నభావము లున్న నది పకృతి విరుద్ధమని యెవరుఁ జెప్పరు. కావుననే “లోకోభిన్నరుచి” యనుసామెత. “ఎట్టి సౌందర్యవతియైన నేమి? లోకములోని వారెల్ల నామెయందే బద్ధమోహులు గావలెను. అట్లు చేయనివారిని బిచ్చి యానుపత్రికిఁ బంపక తప్పదు” అని సిద్ధాంతముఁజేయఁ బిచ్చివాఁడు దక్క నింకెవఁడైనఁ గడంగునా? కావున శాస్త్రములలో నేక కంఠముగా నెల్లరును ఇది సత్యము తక్కినవి మిథ్యలు, అని స్థిరీకరించునట్లు కళలలోఁ జేయఁజూచిన రసాభాసము నిత్యము. ఒకేపస్తువు మానవుల ప్రకృతులంబట్టి యనేకులకు ననేక భావముల కాస్పదముగావచ్చును. మఱియు భావములంబట్టి కొంతవఱకును రూపమేర్పడును, గాన ననేకరూపములం దాల్చినదియు నగును. నానారూపమునం జెందియుండుట యొక్క భగవంతునికే చెల్లిన భాగ్యముగాదు. అతని సంతతివారముగాన మనకును నందు భాగముగలదు. భారతములోని దుర్యోధనునిఁ గూర్చి విచారింపుఁడు. ధృతరాష్ట్రుఁడు, అనుజులు, సచివులైన కర్ణులు, ప్రజలు, పాండవులు మొదలగు వివిధపక్షములవారిలో నొక్కొక్కరి కొక్కొక్క యవతారముగ నాతఁడు దోచలేదా.

ఒకరికిఁదొంచినట్లు వేఱొకరికిఁ దొంచెనా ? ఒకరి కనులతో నింకొకరు చూచుటెట్లు ? చూడఁబోయిన వస్తువొకటేయైనను మూర్తులనేకములనుట కతఁడును సాక్షిభూతుఁడే. ఇంతేకాదు. తాను గొప్పగా నున్నపు డశ్వత్థామకు దుర్యోధను పైని గౌరవముండెనేమి ? గోగ్రహణసమయమున నతనిని ధిక్కరించినట్టి సాహసుఁడు. అట్లుండియు నా రాజరాజునకు కష్టములు ప్రాప్తించినదిమొదలు అతనియెడ సేవాధర్మము నిర్వర్తింపవలయునను శ్రద్ధయేకాదు, నిజమైన భక్తియుఁ బ్రీతియు బుష్కలముగఁ దాల్చినవాఁడాయెను. తుదకు నమ్మహానీయుఁడు తొడలువిఱిగి పడియున్నపుడు, అతని పాటునకు నెరియు మనముతో నాగురుపుత్రుఁడు విలాపించిన విధము వినుండు.

ఉ. పాండవులట్లు మజ్జనకుఁ బాపవిధిందెగఁ జూచునప్పుడున్
జండతరప్రకోపము ననహ్యపుశోకము నిట్లు చిత్తమొం
డొండఁగలంపవే నిపుడయొక్కఁడు దక్కకయుండ వారి ను
ద్దండమదస్త్రవహ్నిఁ బరిదగ్గులఁ జేయక యెట్లులుండుదున్ !

(శల్య. ద్వి. 411 ప.)

చ. దురమునఁబెంపు చేవయును దుర్దమలీల వెలుంగుచుండ ను
స్థిరత శమంతపంచక విశిష్టతలంబునఁ బోరి నద్గతిం
బొరసెడు, నీకునై వగవు పుట్టదు, బంధులు రాజు దేవులున్
దిరియుదు రింక, వారిదగుదీనతకోర్వమి కుమ్మలించెదన్

(సౌప్తి. ప్రథ. 217 ప.)

ఉ. సీరియనారతంబుఁ దన శిష్యులలోపల నెల్లనిమ్ను దు
ర్వారపరాక్రమాఢ్యుఁడని పర్జనసేయుట గేలిసేసి ; యా
మారుతికిం జయంబొసఁగె మాల విధాత్యుఁడు ! వాని గెల్పుకో
లేరికి సమ్మతంబగునె యిట్టిది ! దీనను బెంపు గల్గునే ? 218

చ. కురువర ! నీమగంటిమియు ? గోల్లలయున్ బలముంజలంబు దు
స్తరగతిఁజేర్చి భీమునకుఁ జాపక పావఁగరానియట్టిదై,
నరుబెదరించి కేశవుమనంబు గలంచి, యధర్మవృత్తికిం
జొరుఁడనిపంచె, దీనిదివిజుల్ గని రింకిట వేయునేటికిన్ ! 219

ఉ. ధర్మముమాని యూరులు గదంబొడిసేసినయంతఁబోక దు
ష్కర్ముఁడు వాయుజుండెడమకాల శిరంబటు దన్నెఁ ! జూచి యా
ధర్మసుతుండు శాస్త్రేదగ దానికిఁజేయఁడ ! యాతఁడెప్పునం
తర్మదదుష్టుఁ డిగెలుపు దైన్యముసేయదె కీర్తిమాయదే ? 220

చ. కుడువఁగఁగట్ట బంధులకుఁ గోటివిధంబులఁ బెట్టజన్నము
 ల్పడుప ననేకధర్మ విధులం బొగడెందఁగఁ జాలునట్టి యె
 క్కుడుసిరియిచ్చి పేర్మి నొకకొండగమన్నిన నీవుసావఁగా
 నొడలిటులోమితిం గురుకులోత్తమ ? యేనొక సేవకుండనే ? 222

కావున వస్తువులనేకుల కనేకరీతులఁ దోచుననుమాయ
 యొకటి మాత్రమే కాదు, ఒక్కనికే కాలదేశ వర్తమానంబులం
 బట్టి యనేకవిధములఁ దోచుటయును స్వభావప్రభావమే. ఇక్కడ
 ఒక్కఁడంటిమి. వాఁడుమాత్రము వికార రహితుఁడా ? కాఁడు
 మఱి మాఱుచుండు వాడే కావున భావంబులు ప్రసిద్ధిగనుండు నీ
 లోకములో నానావతార సిద్ధియు విశ్వరూప ప్రదర్శనశక్తియు సర్వ
 వస్తువులకు సామాన్యములు సహజములునైన లక్షణములు.

అలోచన శక్తిచే నుత్పాదితములైన శాస్త్రముల యొక్కయు
 భావబంధురములైన శిల్పములయొక్కయు దృష్టులువేఱు. గోచ
 రించు పదార్థముల తిరులును వేఱు. కావుననే శిల్పములు
 రచించుటలో స్వప్రతిభప్రకారము పోవలయునేగాని యలంకార
 శాస్త్రజ్ఞులు, ప్రాచీనకవులు వీరిని ననుకరించుచు ప్రతికల్పనలం
 జేయఁజూచుట పొసఁగరాని మతమని మున్నే చెప్పబడియుంట
 ఏలకో మనకవు లీనాఁటికిని రుక్మిణీపరిణయములు సుభద్రాపరి
 ణయములు వ్రాయుచుండుట. పాపము పెండ్లాడి పెండ్లాడి వార
 లలసి సొలసి విసుగెత్తియున్నారు. వారికి (పించన్) విశ్రాంతి
 ప్రతిపాదింపకున్న నెంతయు ఘోరము. శాస్త్రములలో నొకఁడు
 వ్రాసిన సిద్ధాంతముల నితరులును గ్రహించి ప్రచురింప వచ్చును.
 అది పునరుక్తిదోషంబుగాదు. కళలలో నుపజ్జలేనిది స్వారస్య
 ముండదు. భావముల సనుసరించి యాకృతులు వివిధభంగులఁ
 దోచుననుట స్ఫుటముగదా ! అనఁగా శిల్పులచే నారాధింపఁబడు
 సిద్ధియేదన నున్నది యున్నట్టు ప్రదర్శించుటగాదు. మఱి కన్నది
 కన్నట్టు ప్రదర్శించుట. ఉన్నది యున్నట్టు, అనఁగా వస్తుస్వభావ
 మేర్పడియున్న భంగియనుట. ఇక కన్నది కన్నట్టున్నో, మన
 భావముచే దాని స్వభావము చెందిన వికారముల ప్రకారము
 అనుట. అనఁగా నిరవధికస్థితిగాదు. మఱి భావమును అవధిచే
 నిర్ధారితమైన స్థితి.*

*తత్వజ్ఞులనేకులు భావాతీతమైనస్థితియుండియు లేనట్లే గాన మిథ్యయని
 వక్కాణించెదరు. నిజస్థితియనునది వస్తువుయొక్కయు మనుజులయొక్కయు
 ప్రకృతులు రెంటిచేతను నిర్ధారితము.

ఈ రెండు స్థితులకుఁగల భేదము వస్తువు దనంతట నెన్ని గుణములఁ దాల్చినదో యెవరు నెఱుఁగరు. లెక్కకు వచ్చునవి గోచరములు మాత్రమే. అగోచరము లుండినను నుండవచ్చును. మఱియు గోచరము లన్నియు వస్తువును జూచినపుడెల్ల మనకు స్ఫురించుటలేదు. ఏలయని యడిగితిరేని, ఏభావము మనస్సున నుచ్చస్థానము నధిష్ఠించి యుండునో యాభావమునకు సమ్మతములు, రుచికరములు, చింత్యములునైన గుణములు మాత్రము మిక్కిలి ప్రకాశమానములుగ నగపడును. తక్కినవి ముసురు గ్రమ్మినట్లు వెనుకఁబడినవో యను గతి దూరస్థములైనవా యను మాడ్కిని స్ఫుటములుగా నుండవు. మఱి మాఁగువాఱిన యవిగానో, ఆ సమయమున నేమాత్ర మెఱుకకు రానివిగానో యుండును. కారణమేమన, అప్పుడు వానిపై దృష్టినిలుపుట యగత్యముఁగాదు. సహజమునుగాదు. దృష్టివేనిపైఁ బాఱునో యవి ముందువచ్చి సమీపమున నిలిచినట్లు విశదములుగ నుండును. పరిసరముల నుండినవి యస్పష్టములు. దూరముగ నుండునవి యప్పటికి నగోచరములు. ఆ భావము పోయి వేఱొక భావము మనస్సు నాక్రమించెనేని మునుపు తేజోవంతములుగా నుండిన భాగము లంతర్ధానమై, యప్పుడు గ్రహణము సోఁకినట్లు మఱుఁగుపడి యుండిన భాగములు ప్రజ్వలితమైన యుదయముం దాల్చినవి యగును. ఇందులకు వేఱు దృష్టాంతములేల? చూడుఁడు. కోపముగా నున్నప్పు డెదుటివాని దుర్గుణముల మీఁదనే యవధానము స్థిరముగా వ్రాలును. శాంతముగ నున్న వేళ* వాని సుగుణ దుర్గుణముల రెంటిని గమనించి యాలోచనతో మంచివాఁడా చెడ్డవాఁడా యని నిర్ణయింతుము. మహానంద కాలములో నేర మొనర్చినవానిం జూచినను “ఏమో పాపము : కడుపాత్రమై దొంగి లించినాఁడు. ఇదియు నొక ప్రమాదమా?” యని పరుషములకు సరళము లాదేశమగునట్లు చేయుదుము. భావమును బ్రేరేపింపఁ జెసినవారిమీఁదనేకాదు, తదితరులమీఁద సైత మారాగసహితమగు చూపు పోకమానదు. భార్యతోఁ గలహించిన వాఁడా మొమీఁద మాత్రమే గుఱుని యుండునా? మఱి చూచినవారి నెల్లఁ గఱపఁ

*ఆలోచనాశక్తికి శాంతము మొత్తముమీఁద సహాయకారి. భావములు గొంతవఱకు విరుద్ధములు. శమదమాదినత్త్వగుణములు పట్టువడినయెడల కైవల్య ప్రాప్తి యెట్లోగాని కవితాప్రాప్తి నిండునున్న. రాజసతామసగుణములు కవితయను మందాకినీమనోహరప్రవాహమునకు జన్మస్థానములైన మహాన్మతభావములు.

బోవుట పరమరహస్యమా ? కావుననే కదా విద్యార్థు లెల్లరుఁ బరీక్షకులకును వారి పెండ్లాలకును మనసులు గలపి చల్లగ నుండ వలెనని విఘ్నేశ్వరునకు టెంకాయలు గొట్టుట !

సర్వలక్షణసమేతములుగా వస్తువుల నిర్దేశించుట తప్ప

ఈ మనశ్శాస్త్రతత్త్వముయొక్క యాదేశమేమనఁగా, ఎట్టిసమయములందును వస్తువుల సర్వసులక్షణములను వర్ణించుట గొప్పయవలక్షణము. మఱి భావముల ప్రసిద్ధి ననుసరించి విక్షేపముం దాల్చిన గుణముల నధికముగను, సంక్షేపముఁ బూనినవానిని కొలఁదిగను వర్ణించి, నిక్షిప్తములైనవానిం బేర్కొనక విడుచుటయ కళకు శోభ. నిర్భావముగ వ్రాయుశాస్త్రకారుం డేవిషయమును విడువక సమగ్రముగ వస్తుస్వరూపము నిర్దేశించెనేని వానికది చెల్లినవిధమే. ఎందుకన, వానియంద్దేశము వేఱు. నిజస్థితిని నిరూపించుట వాని కర్మము. కవిపని యదిగాదు. మఱి భావములను వికాసమునకుం దెచ్చుట. దృష్టాంతము : వైద్యశాస్త్రము నభ్యసించువాఁడు మనుష్యుల దేహములోని ప్రతి సూక్ష్మవిషయమును గ్రహింపఁగోరి సాంగోపాంగముగ లోపలివానిని పైవానిని సర్వమును బరీక్షించును. ఈ రీతినే మోహముచే నంధుఁడో, అర్ధాక్షియో, యేకాక్షియోయైన నాయకుఁడు తన నాయికను జూచె నేని యీ సూక్ష్మములపై నతనికి మనసు పోవునా ? పోవచ్చునా ? అవి కంటఁడునా ? పడవచ్చునా ? యోజింపుఁడు ! యోజింపుఁ డనుట నాతప్పు ! దీర్ఘాలోచనలేక యీ సంగతి నెఱుంగనేరరను అనుమానమున్న మీరు మనుష్యుల కా రా యను ననుమాన ముండక తీఱదుగదా ! యోచనయేల ? ఇది స్వతస్సిద్ధమైన భావము. రసికుల కెల్లరకు సామాన్యము. అది లేనివాఁడు శుద్ధ మృగమో జడుఁడో ! కొన్ని శృంగార కావ్యములలో నాయకులు నాయికలను బాగుగ విమర్శించి సాంగోపాంగముగ సంస్మరణ చేయుట గలదు. అట్లు చేయుట యానాయికలను డాక్టర్ల దృష్టితోఁ జూచినట్లు అనఁగా శవసమానముఁగ జూచినట్లనుట !

కావున గద్యమైననుసరే పద్యమైననుసరే, కావ్యముల వర్ణింపఁదగినవి భావోదయముచేఁ బ్రకాశమునకు వచ్చువస్తువుల కొన్ని కొన్ని రేఖలు, కళలు, పక్షములు మాత్రమే సర్వాంగ వర్ణనము భావభావనాశక్తులు సంపూర్ణముగ నింకిపోయిన పండిత మాత్రులు ప్రకృతిశాస్త్రజ్ఞుల యట్లు ఆలోచనాబలముచే సాధించెడు

నసహ్యము ? భావములన్నియు నేకకాలమున నుజ్జ్వలములుగావు. కావున నన్ని లక్షణములును ఏకణముననైన భావపరమైన చింతతోఁ జూచువారికిఁ గానఁబడవు. కళలయందు సర్వపదార్థము లకును పార్శ్వగ్రహణము నిత్యము ! అట్లగుటఁ బ్రత్యక్షమైన రేఖలమాత్రము వివరించుట భావస్వభావములకు విరుద్ధములు. రసమునకు నాభాసకరములు.

భావనాశక్తియొక్క లీలలు

కవితయొక్క రూపు నెఱుంగఁ గోరిన మనసుయొక్క రూపము నెఱుంగవలయుగదా ! ఆత్మజ్ఞానము సంపూర్ణముగ నెవరికి నలవడఁగలదు ! అందును నావంటి పామరునకేమి తెలియును ? ఏదో యొండు రెండు ముక్కలు విన్నవింప సాహసించితిని, కాని యీ సాహసము నెఱవేఱినదని నాకేమాత్రము నమ్మికలేదు. ఇఁక భావనాశక్తి యొక్క తెఱంగన్నచో మనః ప్రకృతుల కన్నిటికన్నను గోప్యమైనది. దాని చర్యలను గణింపనేకాదన్న నిఁక నిరూపించుటెట్లు ? ఆయినను గొన్నింటి నాజ్ఞయైన మనవిసేసెద. భావములతో సాంగత్యముం దాల్చినది గదా భావనాశక్తి. ఇఁక భావముల సంఖ్యములు. కావుటం జేసి వానిని రంజింపఁజేయు భంగులును అసంఖ్యములే. కొన్నియెడల సూర్యోదయాది చిత్రములఁ దద్రూపముగ వర్ణించిన సాగసు. స్త్రీపురుషులమేయమైన దుఃఖమో సుఖమో దాల్చిన కాలములోఁ దగుమూత్ర ముత్ప్రేక్షించినం జాలును. కథ వేగముగ నడువవలసినచోట నలంకారముల గుప్తములఁజేసిన నింపు. కవియే ముందునకువచ్చి చెప్పెడుచోట్ల మితముగఁ గొన్నియున్న దోషములేదు. మఱియుఁ గొన్నియెడల బ్రకృతికి మీఱిన వర్ణనములం జొనిపినను వికారము దోఁపకుండుటయేకాదు, అస్వాభావికమనియు సామాన్యముగ నెవరికిఁ దట్టవు. ఉదాహరణము. హితోపదేశము. ఈగ్రంథమున ఎలుకలు పిల్లులు కాకులు నక్కలు మొదలైన తిర్యగ్జంతువులు మనుష్య భాషణమువలె వర్ణముల మాటలాడుటయకాక, నీతివిధానము విప్పిచూపుటలో విదురుని యన్నలుగానున్నవి. ఇది ప్రకృతికి విరోధమని కొందఱు భ్రమించుట సహజమే. ఈ విచారముతో నిపుడేమి పనిగాని, యిట్లు విపరీతవృత్తులతో నిండియుండినను ఆ గ్రంథము ఒక దేశము ఒక కాలమునను మితము అడ్డును లేక యన్ని దేశములవారికి నన్ని వయసులవారికిని నిత్యహర్షముగా

నున్నదనుట యందఱకుఁ దెలిసిన సంగతియ. ఈ గ్రంథములోని కథలు హిందూదేశమునుండి పారసీకమున కాక్రమించి, యక్కడ నుండి ఇటాలియా మొదలైన యూరోపు ఖండములోని దేశములం దంతటను నాలుగువందల యేండ్ల క్రిందటనే వ్యాపించినందున నవి పారంపర్యముగ నాయా జాతులవారిలోఁ బ్రచారముననుండు గాథలంబోలె సర్వసాధారణములైనవి. చరిత్రజ్ఞానములేని పామరులు పరభాషనుండి దిగుమతియైన సారమనియైన నెన్నక తమ స్వభాషయందే యావిర్భవించినదనియు నెంచుటం దలపోసితిరేనిఁ మనవలె జాతి మత వర్ణాదుల వ్యత్యాసముకతన పూజ్యుఁడైన మనువుయొక్క సంతతివారో కారోయను సంశయమునకుఁ బాత్రులైన విదేశీయులచేతను, నీ గ్రంథమెంత గాఢముగ స్వీకరింపబడినదనుట విశదమవును. ఇట్లు లోకులెల్లరచేఁ బ్రీతితోను శ్లాఘముగాను జూడఁబడిన కావ్యము భావనాశక్తి విరహితమనికాని, తప్పుద్రోవలఁ బోయినదనికాని చెప్పవలనుపడునా? మఱియు నీ గ్రంథము నిరుపమానముగాదు. ఇట్టివి యింకను ననేకములు సమస్తదేశముల భాషలందును గలవు. మనదేశములోనే యీ హితోపదేశమునకు నెన్నియో మడుంగులు మిన్న యనందగు బృహత్కథ* యుండలేదా? భారత, భాగవత, రామాయణాదులలోను మృగ పక్షి వితానములు దేవ మనుష్య భావములం దాల్చినవి గావా? మఱియు, అస్త్రములు, కామరూపధారణము, భూత భేతాళ వశీకరణము, ఇత్యాది మహేంద్రజాలములు పుంఖాను పుంఖములుగ గ్రంథములనేకాదు తరతరములుగ తల్లి బిడ్డలు చెప్పుకొనెడు ఊఁకుడు కథలందును గానబడియెడి. శుద్ధముగఁ బ్రకృతి విరుద్ధములై యున్నయెడల వీనికిట్టి వ్యాప్తి సేకూరియుండదు. నిర్దోతుకజాయమానసిద్ధులు ప్రపంచ వ్యవహారములలో నహి! అట్లగుటఁ గారణము విచార్యము.

చూడుఁడు. చిన్న చిన్న బిడ్డలు, చీమలు, కుక్కలు, చిలుకలు, పిల్లులు మొదలగు హీనజాతి జంతువులకు సైతము నరత్వ మారోపించి మాటలాడఁగోరుట, కోపించుట, స్నేహించుట మొదలగు చేష్టల నొకరు చెప్పక చూపకయ తమంత నవలంబించుట

*బ్ర. శ్రీ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారు దీనిని మిగులఁ జక్కని పచననైతి నాంధ్రీకరించియున్నారు.

†రామాయణములో నిది మితిమీరినదని కొందఱ తీర్మానము.

సహజమేగదా ! ఇం దస్వాభావిక మేమైన నున్నదా ? మఱియు, బాల్యదశయందు లోకానుభవము వస్తు పరిచయమును దక్కువగాన, నీ కాలమున సామాన్యములని మన మశ్రద్ధతోఁ జూచునవిగూడ, నెంతో యద్భుతము లట్లు గానుపించు ననుటయు నెల్లరకు విదితమే. అగ్నిపుల్లను గీచిన నది మండుననుట మనకొక వింతయా ? బిడ్డలకన్న నో యదియొక విస్మయము పుట్టించెడుమాయ : యక్షిణి ! కాఁబట్టి పుల్లలపెట్టె దొరికినంజాలును. మఱుఁగునఁ గొనిపోయి గీయుట, వెలుతురు పుట్టఁగనే నవ్వుట, చేతులు దట్టఁబోయి క్రిందికి జాఱవిడుచుట ! ఇట్లు నానారీతుల నాశ్చర్యమునం దాసక్తి గనుచున్నారుగదా ! ప్రకృతిం గూర్చిన జ్ఞానము లేనివారికి నిది సామాన్యము, ఇది యపురూపము, ఇది దైనందినవృత్తము, ఇది యద్భుతము అని నిర్ణయించు వివేకము నున్న. అట్టివారికి స్వాభావికము అస్వాభావికము అను తారతమ్య మేర్పడదుగాన, సామాన్యముల నద్భుతములుగను, అద్భుతముల సామాన్యములు గను బరిగణించుట సహజము. ఈ బాల్యచాపల్యము వయసు బుద్ధియు వచ్చిన మనలో నడఁగి మాయమైయున్నను బొత్తుగ నశించినదిగాదు. ఒక్కొక్కప్పు డాభావము మనల నావేశించును. అట్టి తరుణములఁ దదుచితమైన చేష్టలకు మనమును బ్రారంభించి పిల్లలరీతి నాడుకొందుము. కట్టుఁగతల వినఁగోరుదుము. లేనిపోని యద్భుతముల నెవఁడైన 'నేను గాశిలోఁ జూచితిని. ఉత్తరకురు దేశములోని మహాత్ములయెడఁ గనుఁగొంటిని' అని చెప్పిన నెంతో నమ్మికతోను అనందముతోను ఊపిరి విడువక విందుము. కావున మనసునకు నాయా భావముల యాదేశముచొప్పున సత్యమను భ్రమను గలిగించినఁ జాలు. భావనాశక్తి కృతకృత్యమే. నీతి చంద్రికను (అందును జిన్నయసూరిగారిది) చదువునప్పుడు అదేదో యొక లోకమైనట్టును, అందు పాపురములు కాకులును గాట్లాడుట మాని మాట్లాడుట సామాన్యమయిన విషయమైనట్టును మనకుఁ దోచుననుటకు ప్రత్యక్షానుభవమే తార్కాణ. ఇట్లే పది తలల రావణుఁడు, మూఁడుతలల త్రిశిరుఁడు, ఖరుఁడు, మహిమఁడు, జాంబవంతుఁడు, హనుమానుఁడు, వేయికన్నుల యింద్రుఁడు మొదలగు పురాణ పురుషులును, విపరీతములు సైతము సత్యము లను భ్రమఁ గల్పించు నాధారము లెవ్వి యనఁగా : (i) ఇప్పటి కాల దేశములకు సంబంధము లేనంత దవ్వలైన యుగములలోనో లోకములలోనో అట్టి కథలు నడిచినట్లు చెప్పట. అట్లు చేసిన

మనకుం బ్రసిద్ధములగు హేతువులంబట్టి సత్యా సత్య నిర్ణయముం జేయఁబూనము. (ii) ఇట్టి ప్రకృత్యతీతముల వర్ణించుచో నున్నట్టుండి యాధునికములు సామాన్యములునైన సంగతులను వేయఁ గూడదు. వేసిన జాలమునకు భంగము. ఆ మాయను స్థిరముగఁ బోషించునట్టి వర్తమానములఁ బొందించుచు నేక ధోరణి నే యేగుట యుత్తమము. కళారచనలో గమనింపవలసిన విషయమేమన, రసాభాస మేమాత్రము గలుగనంత పొందిక యున్నదా లేదా యనుట. విషయము ప్రకృత్యతీతమైననేమి, ప్రకృత్యధీనమైన నేమి? విషయముకన్న రీతి శిల్పములం బ్రధానము.

కావున లోకులకెల్లరకు రుచ్యములుగానుండు భారతాది వీర కావ్యములయందును, కథాసరితాగరము మొదలైన వినోద కథలయందును గల ప్రకృతిని మీతిన వర్ణనలకు నాధారభూతమైన భావనాశక్తి గణనీయము గాదనుట తప్పు. మఱి యయ్యదియు మనుష్యుల యందు అనశ్వరముగ నుండు నేవోకొన్ని భావములకు సహజముగ ననుకూలములైన ప్రకారముల వర్తించునదియు యనుట యొప్పు. అట్లుగాదేని నా కథలయందు మన కెడతెగని మక్కువ యుండుటేల?

ఈకాలమున బిడ్డలెట్లో పూర్వకాలమునఁ బెద్దలునట్లే. అనగా ప్రకృతిజ్ఞానమంతగా లేనివారనుట. ఇదియెగదా ప్రాచీనగ్రంథ గాథా పురాణములలో మన నమ్మికకు నందని యద్భుతములు విస్తారముగఁ జెప్పఁబడి యుండుటకు మూలము! ఆ పురాణకవులకు నవి యస్వాభావికములుగఁ దోచియుండవు గాఁబోలు! వారు ఘనమైన నమ్మకము విశ్వాసమునుంచి వ్రాసిరి. కావుననే మనకును నవిశ్వాసము అంతగాఁ బుట్టకుండుట. ఇప్పటివా రారీతి వ్రాయఁజూచిరేని యసాధ్యమని చెప్పఁగాదుగాని* యెంతో శిల్పనైపుణ్యము లేనిది యవి కృత్రిమములుగా దోచుఁగాని నికములట్లు భ్రమగొల్పఁ జాలవు. కావున నాటకములలోను గావ్యములలోను నాగాస్త్రము గారు డాస్త్రమును బ్రయోగింపఁకుండుటయు మొత్తముమీద నుగుణము. అట్లుగాదని వాని సావాహనము జేయువారు వానితో నాగ్నేయాస్త్రమును రప్పించి గ్రంథమంతయు నాహుతిగా నిచ్చినయెడ లోకమునకెంతే నుపకారము చేసినవారగుదురు !

* స్వభావాతిక్రాంతవిషయములఁ గూర్చి సత్యతాభ్రమ సిద్ధించినట్లు వ్రాయఁ జాలు పాశ్చాత్యకవు లిప్పుడుఁ గొందఱున్నారు. అంద్రమున నీప్రతిభగలవారున్నారేమోగాని నే నెఱుంగను, పీఠేశలింగంగారు దప్ప.

ఎఱ్ఱాపెగ్గడ రచించిన

ఉ. “అంబ నవాంబుజోజ్జ్వల కరాంబుజ శారదచంద్రచంద్రికా
డంబరచారుమూర్తి ప్రకటస్ఫుటభూషణ రత్నరోచిరా
చుంబిత దిగ్విభాగ శ్రుతిసూక్త వివిక్త నిజప్రభావ “భా
వాంబర వీధివిశ్రుతవిహార” ననుం దయఁజూడు భారతీ !”

యను సరస్వతీస్తవమున కవితాధిదేవతం గూర్చిన “భావాంబర
వీధివిశ్రుతవిహార” యను సంబోధన మెంతసత్యము ! మఱియు
గంభీరము !

భావనాశక్తి యనేక మాయలం బన్ను లీలావినోదిని. ఈ
మాయల కన్నింటికి సామాన్యలక్షణ మొక్కటియే. ఏ రసము
నుత్పాదింపఁ జూచునో దానిని కవియే మనఃపూర్ణముగ దాల్చినఁ
గాని చదువరులయందు అభిమతమగు చిత్తవిభ్రమము గలుగ
నేరదు. భావము లనంతములు నగాధములుగాఁ బ్రభవిల్లినఁ
గవియు నమోఘుఁ డగును.

కవితయొక్క గుణదోష నిర్ణయముం గూర్చిన యాధార
తత్త్వములఁ గొన్నింటిని నివేదింప సాహసించితి. మన్నింతురుగాక !
గ్రంథవైపుల్యమునకుం జడిసినవాడనై దృష్టాంతములఁ దఱుచుగా
బొందింపనైతి. క్షమింపుడు ! ఈ వాఖ్యానమునం దేలిన యంశములు :

(i) “అంతా కవులము గామా

యంతంతగఁ గందపద్య మల్లఁగలేమా ?”

యని భాష మొదలగు వానిని మాత్రము కృషిచేయుటచేఁ గవు
లగుదుమనుట బొంకు. (ii) శైలిభావ ప్రకాశకము. శైలి, భావము
ఇవి వియోగములేని ద్వంద్వంబులు. (iii) అట్లగుట ప్రాచీనకవులు
అలంకారికులు మొదలగువారు చూపిన జాడల ఉచితముగ
నుపయోగించిన మేలు చేయునవియేయైనను, అవియే సంపూర్ణ
శరణ్యములని యెంచి యా మార్గములను మీఱి యొక యడుగైనఁ
బెట్టగూడదనుట కవితాశక్తికి భయంకరమైన యూహ. (iv) అది
కవులు భాషాంతరీకరణముఁ జేసినవారుగావున నపూర్వ రచనా
సామర్థ్యము వీరి కున్నదో లేదో తెలియదు. అనగా వీరి కుపజ్ఞ
యేమాత్ర మున్నదనుట వివాదాంశమేమో ! అయినను మీఁద వివ
రింపబడిన గుణములఁబట్టిచూడ కవుల లక్షణములు పెక్కులు
వీరియందున్నవనుట సృష్టము. అందును దిక్కన మహాకవియొక్క
ప్రభావము అజేయంబు. అద్వితీయంబు !

రెండవప్రకరణము

పింగళి సూరనార్యుఁడు మధ్యకవులకుఁ జేరినవాఁడు గావున ప్రాచీన గ్రంథములను ముఖ్యముగా భారతమును బహుశ్రద్ధతోను భక్తితోను బఠించియుండును. ఇందుల కమ్మహేతిహాసములోని గుంభనల జ్ఞప్తికిఁ దేజాలినంత సాదృశ్యముగల రచనలఁ దాఁజేసి యుంట యొక సాక్ష్యము. చూడుఁడు. కర్ణుఁడు తన యన్నయౌట యెఱింగిన పిదప ధర్మరాజు చింతించిన విధంబు :

“అ. అతని మేను గుంతి యట్టులకైవడి

యరయ నేను జూచి యాత్మ నెద్ది

కారణంబొ యిట్లుగా ననుచుండుదు

నేమిసేయువాడ నింకఁ జెప్పుమ !”

(శాంతి. 1 ఆ.)

ఈ రీతినే సుముఖాసత్తియు మణిస్తంభుఁడు దన భర్తయని యెరుంగని దగుటంజేసి యతని నేమేమో పల్కి, పిమ్మట నతడు ప్రచ్ఛన్నశాలీనుఁడని యెఱింగినదై యతని నుద్దేశించి యాడిన ప్రకారము :

సీ. ♦ ♦ ♦ ♦

ఇందాఁక నెఱుంగ నేనేమి యంటి నొ మిమ్ము

ననుచుఁ గన్నీళ్ళు రా నడచికొనుచు,

నడపులమాటల నగవుల మీ యందుఁ

దొంటికైవడి గొంత దోచుచున్న.

వసుధమానిసిఁబోలు మానుసులులేరె

యనుచునుండుదు ♦ ♦ (కళా. ఆ. 4. ప. 165)

మఱియుఁ గణ్వాశ్రమ వర్ణనావసరమున నాదిపర్వములో :

“సీ. శ్రవణనుఖంబుగా సామగానంబులు నదివెడు శుకముల చదువుదగిలి
కదలక వినుచుండు కరులును, గరికరశీతలచ్చాయఁదచ్చికరాంబు
కణముల చల్లని గాడ్పానపడివానిఁ జెందినుఖంబున్న సింహములును
భూసురప్రవరులు భూతబలులైచ్చి పెట్టు సీవారన్న పిండతతులు.

ఆ. గడఁగి భక్షంప నొక్కటఁ గలసియాడు

చున్న యెలుకలుఁ బిల్లులునొండు సహజ

వైరివర్గంబులయు సహవాసమపుడు

సూచి మునిశక్తి కెంతయుఁ జోద్యమంది”

అను పద్యమును జూచి మణికంధరుని తపోవనము వర్ణించుచుఁ బింగళి సూరన్న పైరీతి ననుకరింపఁ జూచియు యమకమునకై స్వారస్యముఁ జెడఁగొట్టుకొన్న గతియుం గాంచుఁడు !

సీ. అవులునాకఁ గన్నరమోడ్చు పులులును బులుల చనుడు వంగఁబోవు లేళ్లు
లేళ్ళ చల్లాటఁజిల్లెడు హరులును హరులు గోళ్ళనుగోక నలరుకరులు
కరులకటాళివైఖరినాడు పాములు పాములఁ బాలించు బ్రభుతతులు
బ్రభుతతులప్రక్కఁ బాయనియెలుకలు నెలుకలఁ బెంచుపిల్లులునుగలిగి

భారతపద్యములోని సాగసు దీనియందు లేదు. ఏలన, అందు జంతువులకునుండు సన్యోన్యతను జూపుటలో నిష్కారణ చేష్టలు వర్ణింపక హేతుసంగతములగు చర్యల నారోపించుటయే కాదు. “భూసుర ప్రవరులు భూతబలు లెచ్చిపెట్టు నీవారాన్నపిడతతులఁ గడఁగి భక్షింప” ఇత్యాది విశేషములచే నా మృగములకును ముని జనులకును గల మచ్చికను సూచించి యున్నాఁడు గాన నీ వర్ణనము మనోహరముగా నున్నది. సూరన్న పద్యములో పదములచే నర్థము నిర్ణయమునకు వచ్చినది గాని, యర్థవ్యక్తికై పదములు ప్రయోగింపఁ బడినట్లు గానము. మఱియు జంతువుల పట్టినిగూర్చి యది దానిని గీరెను, ఇది వేరొక దానిని గోరెను, అనుటలో మనోదృష్టికి నింపైన రూపములు బ్రత్యక్షముగఁ గానరావు. “కడఁగి భక్షింప నొక్కటఁ గలసి యాడుచున్న” యనుమాటచే నాటలో మచ్చికపడిన జంతువుల చెల్లాటములు స్ఫురణకు రాకపోవునా ?

భీష్మాలోపమును వర్ణించుచున్న భారతములోని కొన్నివచనముల ననుసరించి, కళాపూర్ణోదయములో అష్టమాశ్వాసములోని “ఇత్రైఃకగున నప్పార్థివోత్తముఁ డత్యంతచిత్రంబైన” ఇత్యాది దీర్ఘ వచనములు వ్రాయఁబడియున్నట్లు దోచెడిని.

“సూరనార్యుడు కొన్నియెడల నన్నెచోడుని ననుక్రమించి యున్నాఁడని శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు వ్రాసియున్నారు. శ్రీనాథుని వైఖరియు నీ కావ్యమునఁ గొన్నిచోట్లఁ గానవచ్చెడిని. కవులయందుఁ గాన్పించు నిట్టి సాదృశ్యములు విచార్యములైనను మిక్కిలి ముఖ్యములని భావించుట తగదు. పోలికలంబట్టి చౌర్యము నొడిగట్టుట తగదు. సందర్భము లభిన్నములుగ నున్నచోట్ల భాషయుఁ గొంత సాదృశ్యముం దాల్చుట యప్రకృతము గాదు. విషయము, శైలియివి పరస్పర సమన్వితములు. అట్లగుట విషయ సంభూతమైన పదసాదృశ్యము కావలయునని తెలిసి తెచ్చిపెట్టు

కొన్న కల్పనయని సంశయించుట పొరపాటు. అయినను సాదృశ్యములు విశేషించి బహుళముగ నుండిన నితరులఁ జూచి వ్రాసినాఁడను నిర్ణయ మనివార్యమ. “పిల్లవసుచరిత్ర”ము లనంబడు నిటీవలి ప్రబంధము లన్నియు రామరాజ భూషణుని బిచ్చములు కావా ?

ఇట్లు మన సూరన యుత్కృష్టులైన గ్రంథకర్తల జాడల నెఱిగినవాఁడయ్యుఁ గొంతవఱకు నంత మంచివి గాని మార్గముల నవలంబించియున్నాఁడు. దీనికిఁ గారణమేమనఁగాఁ ఎట్టివాఁడును దన కాలములో శ్రేష్ఠములని యెన్నుంబడిన రీతుల విరచింపఁ జూచుట సహజము. సమకాలికుల మెప్పులువోలెఁ దీపియైన మెప్పులెవ్వి ? మఱియు మనకవి మిగుల బీదవాఁడు గాబోలు ! ఈ యనుమానమున కాధారములైన యంశములు గొన్ని శ్రీ వీరేశలింగము గారి కవి చరిత్రలో సూచింపఁబడి యున్నవి. కుటుంబ రక్షణార్థము ద్రవ్యార్జనమునకై యత్నించుట దోషమా ? కాదు. ఆ కాలమున నిప్పటియట్లు ప్రజలు పుస్తకములఁ గొనుటచే నాచారము గడించి జీవింపఁ జూచుటకు వీలు శుద్ధముగ లేమింజేసి, యితఁడు రాజుల నాశ్రయింపవలయు విధికిలొంగిన వాఁడాయెను. బమ్మెరపోతన వలె “మదంబ నిను నాఁకటికిం గొనిపోయి యల్ల కర్ణాట కిరాట కీచకులకమ్మఁ ద్రిశుద్ధిగ నమ్ము భారతీ” యని చెప్పఁజాలిన ధీరులు వేయింటి కొకరైన నున్నారో లేరో ! రాజాశ్రయమున బ్రదుకుపాటు గోరువారు వారి ఇష్టానుసారము వ్రాయక యేమిచేయుదురు ? ఇఁక రాజులన్ననో పరిపాలన కార్యములఁ దగిలి కాలంబు గడుపువారు. సొంతమగు బుద్ధితో విమర్శింపఁ జాలినంత పండితులగుట యరిది. కావున నట్టివారాచారముంబట్టి గుణదోషనిర్ణయముం జేయుట నైజము. సూరనార్యుని కాలములో ప్రాచుర్యమునకు వచ్చిన కవితారీతి ప్రబంధ రచన. అట్లగుటఁ దానును బ్రబంధధోరణినే వ్రాయవలసిన వాఁడయ్యె. ఐనను భావగంభీరుఁడును వివేక వంతుఁడును అగుటంబట్టి సంపూర్తిగ ప్రబంధరీతి కూపంబునం బడలేదు. ఒక యడుగు గట్టున, ఒక యడుగు పల్లమునఁగా నిలిచి, తన యిష్టమునకు రాజుల యిష్టమునకును రెంటికిని మధ్యమున, సంపూర్ణముగ నిగ్రహముగాని యనుగ్రహముగాని లేని, త్రిశంకుస్థానమున నిలిచెను. “అన్య మనముల్”, నొప్పింపక తానొవ్వక తప్పించుక తిరుగువాఁడు ధన్యుఁడు” గదా ! ఈ కవి ధన్యుఁడాయెనో లేదో ఆయన లెక్క పుస్తకములు మనకు జిక్క

లేదు గాన స్థిరీకరింపనేరము ! ఎదియెట్లుండె కవితాస్వర్గమునఁ
ద్రీశంకుస్థితిం దాల్చియున్నాఁడు ! అయినను దలక్రిందుగా
వ్రేలాడుచుండలేదు. తల మీఁదుగనేయున్నది. కావున నెల్ల
విధముల మనకు సంభావనీయుఁడు. తనకు శరణ్యులైన ప్రభు
వుల చిత్తవృత్తి ననుసరించువాఁడనుటకుఁ గళాపూర్ణోదయము
నుండియే యొకదృష్టాంతముం జూపవచ్చును. చూడుఁడు. కృతి
కర్త కైవుఁడు. దీనికి నితఁడు దార పుత్రాది బాధలేని యౌవన
కాలములో వ్రాసినదని యూహింపఁదగిన రాఘవపాండవీయములో
నితనిఁగూర్చి చినవేంకటాద్రి చెప్పిన యీ పద్యమే సాక్షి:

ఉ. దక్షతయింతగల్గి విశదంబుగఁ గాంచియు నీ మదిన్ ఫలా
పేక్షమనంబుగామి నిది యిట్టనగొంకెద నీకుపోలరా
టేక్షణభక్తిశీల, రచించుట కష్టముగాదె శ్రీవిరూ
పాక్షున కంకితంబుగ శుభార్థము రామవపాండవీయమున్.

ఇఁక భర్తలైన నంద్యాలవారన్ననో వైష్ణవముకొంత ముదిరిన
మహనీయులు ! “శ్రీ విష్ణుపదభక్తిచే ధర్మసంపత్తి ధర్మసంపత్తి
చేతను జయంబు” వడసిన పుణ్యులు. అందును గృతిపతియైన
కృష్ణమహిపాలుఁడు “మాధవ పదపద్యసమారాధన విధిసాధితా
విరత భద్రుండు” ఇంతమాత్రమా; “విశ్రుత తిరుమలతాతాచార్య
శ్రేష్ఠాస్వయ సుదర్శనాచార్య తనూజ శ్రీనివాసగురు చరణాశ్రయణ
సమార్జితాఖిలాభ్యుదయుఁడు !” మఱియు “వైష్ణవమతశీలుఁడు”
కావుటంబట్టి రాఘవపాండవీయ ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నములలో శివ
స్తుతితోఁ గావ్యారంభముం జేసిన భక్తుఁడు కళాపూర్ణోదయమున
విష్ణువునకు నగ్రార్చనంజెసెను ! మరియు మణికందరుని తీర్థ
యాత్రను వర్ణించుచో విష్ణుస్థలములఁగూర్చి ప్రసంగించెఁగాని కైవ
స్థలముల నంతగాఁ బొగడలేదు. అచ్చొట్లను, తక్కిన శాస్త్రముల
నెల్ల నాకలించి “యవి యాత్మలమెచ్చని పాంచరాత్ర సిద్ధాంత
విధానమర్థన సమర్థకృతార్థ మతి ప్రదీప్తులును” “శ్రీమహితాష్టాక్షరీ
జపమంత్ర పరాయణులును” “దేవతాతర చింతనావిదూరులును”
నితనికిఁ గానవచ్చిరేకాని, కైవసిద్ధాంత సమర్థకులుగాని, పంచాక్షరీ
జప పరాయణులుగాని యొకరైనఁ గంటఁబడలేదు. తుదకు వైష్ణవ
మతముయొక్క ప్రధానతత్త్వమును బోధించుచు “లక్ష్మీనారాయణ
సంవాద”మును జూపి ప్రబంధమును ముగించెను ! పాపము !
దారిద్య్రముచేఁ గుందింపఁ బడనివాఁడెవఁడు; ఇట్లు యౌవనమున

స్వాతంత్ర్య మవలంబించియున్నను మధ్యకాలమున దారపుత్రాది పోషణమునకు వీలులేక చాలకాలము పారతంత్ర్య ప్రవృత్తుడై యుండి విసిగినవాడౌటఁ గాఁబోలు వార్ధక్యమునందు ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నమున స్వాతంత్ర్య మవలంబించుటయ కాదు, గంభీరముగ నిట్లు వాక్రుచ్చుటయు :

“మ. జనములైచ్చగ మున్రచించితినుదంచద్వైఖరిం గారుడం
బును శ్రీరామపాండవీయముఁ గళాపూర్ణోదయంబున్ మఱిన్
దెనుఁగుంగబ్బము లెన్నియేనియును మత్పిత్రాదివంశాభి వ
ర్ణనలేమింబరితుష్టి నాకవియొనర్పంజాల వత్సంతమున్”

ఈ పద్యముం జదువునపుడు క వి యాదిని బడినపాట్లకు దుఃఖమును, తుదకు నిరంకుశక్రీడకుం జొచ్చెఁగదాయని సంతసమును బొందక మానము. ఈధైర్యమహిమచే నితఁడు సర్వజన శ్లాఘనీయుండ.

కళాపూర్ణోదయము వ్రాయుతఱిని ఒక్కకాలమును మాత్రమే కాదు, రాజుల నాశ్రయించిన వాఁడగుటచేఁ బ్రబంధశైలియందనాదరముగలవాఁడయ్యుఁ గొంతవఱకు నాశైలి ననుక్రమించెనని విన్నవించితిని. కావున ప్రబంధముల చందముంగూర్చి యించుకదిక్ ప్రదర్శనముగ వ్రాయుట యుక్తము.

ప్రబంధలక్షణ విమర్శనము

రామరాజభూషణుఁడు వసుచరిత్రలో వాక్రుచ్చిన ప్రకారము:

“ఉ. కేవలకల్పనాకథలు కృత్రిమరత్నము లాద్యసత్కథల్
వావిరిబుట్టరత్నము, లవారిత సత్కవికల్పనావిశే
షాపహ పూర్వవృత్తములు సానలఁదీతిన జాతిరత్నముల్
గావున నట్టిమిశ్రకథగా నొనరింపుము నేర్పు పెంపునన్”

దీనింబట్టి వితర్కించుచూడ నాకాలమువారు రచనల కన్నిటికి ప్రబంధములు శ్రేష్ఠములనియు, ప్రాచీనకవుల కావ్యములకన్న ప్రశస్తములనియు నెంచినట్లు లనుమానమయ్యెడి. ప్రబంధము స్వకపోలకల్పితముగానున్న నదియొక దోషమట! శుద్ధముగఁ బూర్వవృత్తముగానున్న నదియు సరిపడదట! కథ ప్రాచీనముగాను వర్ణనలు నవీనములుగాను నున్న సానవెట్టిన జాతిరత్నములవలె నిగనిగలాడునని రామరాజభూషణుని యభిప్రాయము. ఈ సిద్ధాంతమ

యనివార్యమని యెంచితిమేని, కళాపూర్ణోదయము కేవల కవికల్పితమైన కథగావునఁ బ్రబంధములలో చేరనిదగును. ఈ బహిష్కారము కష్టముగాదు! నష్టముగాదు! మఱి గొప్పతనమున కొక కారణమనియుఁ జెప్పవచ్చును.

ప్రబంధములేమో నూతనమైన మహాసృష్టియని మనపూర్వులు భ్రాంతిఁ గొన్నట్లున్నది. కృష్ణదేవరాయలు మను చరిత్రకారుని “ఆంధ్రకవితాపితామసుఁ” డను బిరుదంబుతోఁ బూజించెను. అనఁగా కవిత్వమును సృష్టికిఁ దెచ్చినవాఁడని ధ్వని! అల్లసాని పెద్దనకుం బూర్వ మొక కవిబ్రహ్మ యుండెఁగాని వానిని మనవారు మఱచిరో, స్థానభ్రష్టునిఁజేసిరో, లేక యొక్కొక్క మన్వంతరమున కొక బ్రహ్మ యేర్పడుట మంచివిభాగమని యెంచిరో! నాకుంజూడ ప్రబంధములును భారతాదులఁ గొంతవరకుఁ బోలియున్నవి గాని పరమాపూర్వములుగావు. ఎట్లనః ఈ రెండువిధములైన రచనల యందు.

కథ ప్రాచీనము. భారతము మూలమునకు ప్రతిపదార్థ టీకగాదు. మఱి రససంపాషణార్థము కవిత్రయమువారు కొన్నియెడలఁ బెంచియుఁ గొన్నియెడల సంక్షేపించియు వ్రాసియున్నారు. ప్రబంధములు మాత్ర మేమియెక్కువ? నిజమే. వీనియందు వర్ణనలు బహుళముగ నున్నవి. పూర్వకవులు నాలుగు పద్యము లెక్కువయను సందర్భమున వీరు నలువది యున్నను జాలదని ఘోషింతురు! ఈమాత్రము పరిమాణభేద మున్నంతనే వస్తుభేద మున్నదనుపెట్లు? అనఁగా ప్రాచీనకవులయు మధ్యకవులయు గ్రంథములకు భేదములు లేవని నా తాత్పర్యముగాదు. మఱి ప్రబంధములు మూలరహితములైన యాదిమ విధానములు గావనుట. ఈ సృష్టియందును ప్రాంతవాసనలు లేకపోలేదు. ఇంక భేదముల వివరమెట్లనిన :

ప్రబంధములలో కథ ముఖ్యము గాదు. మఱి వర్ణనలకు నవకాశ మబ్బుటకై తెచ్చిపెట్టుకొన్న నెపము. అనఁగా వర్ణనలు కథాసాంగత్యము లేనివనుట, సందర్భశుద్ధి లేనివనుటకు పర్యాయవచనము.

కథ ముఖ్యము గాకపోవుటమాత్రము గాదు. ఒకేయంత్రశాలలోఁ జేయఁబడిన సరకులవలె నీ కథలన్నియు నించుమించు ఏకస్వరూపముం దాల్చిన యవి. అనఁగా చర్చితచర్చణమునకు

జేరినయవి. *వీని సామాన్యకథాక్రమం బెట్టిదనిన.

ప్రబంధముల కథాసారము

ఒక పట్టణము ఒక రాజు. వీరికేమి గ్రహచారముపట్టినదని తెలియకముందే ప్రథమాశ్వాసము సంపూర్ణము. చెవియో కన్నో జ్ఞానేంద్రియముగ రాజుగారు కన్యామణి యొకటున్నదని గ్రహించి యెండు మతి కొంచెమును గోలుపోవుట. తన స్నేహితునితో విరహ విషయమైన ప్రసంగము చేయుచుఁ గన్యామణి శరీర మేమాత్రము విడువక విమర్శించుట! వేఁటకుఁ బోవుట ఇత్యాదులు. ద్వితీయాశ్వాసము ముగిసెను. కన్యామణి మాత్ర మూరకుండునా యేమి ? ఆ యమ్మ తబ్బిబ్బు ఇంతంత యని చెప్పఁగాదు. శ్లేషలు వెట్టిన నేమి తృప్తి ! శ్లేషలు వెట్టినఁ గొంత పర్వాలేదు. తనవలెనే చంద్ర ముఖులైన చెలకత్తెలం జెర్చుకొని నాయకుని సౌందర్యవిషయమయి యొక రెండుగంట లుపన్యాస మిచ్చువేళకు మూడవయాశ్వాసము ముగింపునకు రాకేమిచేయును? కన్యామణియొక్క కాఁకకు నుప శమనము చేయుటకై చెలు లామె నుద్ధానవనమునకుఁ బిలిచికొని పోవుట సరోవర సందర్శనము. ఆ ప్రాద్దుమాత్ర మందఱును స్నానముఁ జేయుట, చన్నిళ్ళుపడు వేళకు గగుర్పాటు వణఁకు మొదలైన శృంగారాపస్తలు తిక్కెక్కినట్లు ప్రబలుటయు, యజమానురాలిని చివురుటాకుల శయ్యపైఁ బరుండఁజేసి వస్త్రములు సడల్చి నైత్యోపచారములు చేయుటయు, నవియు నిష్ఫలంబగుటయు, చంద్రోదయ పర్వనము. ఏమో వినోదము చూతమని వచ్చిన చంద్రుని నా శుకపికవాణు లందఱుఁ గలసి యొకకంత ముగఁ దిట్టుటయు, మలయమారుతమన్మథదూషణము మొదలగు నోరూరఁజేయు సంగతులు గలిగి

“క. సర్వజనంబులు చదువ న

ఖర్వంబగు కౌతకంబుఁ గాంచెడు తెఱఁగుల్

పర్వంగఁజేసి నాల్గవ

పర్వంబది యస్తమించు భామినులలరన్ !”

*మనుచరిత్రము వసుచరిత్రము వీనికి నడుమ వ్రాయఁబడిన గ్రంథములును ఇంత గుణశూన్యములుగావు. ప్రబంధధోరణి మిక్కిలి ప్రకటనమునకు వచ్చిన తదనంతరకాలపు గ్రంథములు హీనములు. చేమకూర వేంకటపతి కృతులు దప్ప అను సమయము గూఢము.

ఇంతైన వెనుకఁ బెండ్లికాకబోవునా ! సూర్యోదయ వర్ణనము (కారణము మృగ్యము) ఇంక నెవియైన మఱిచిపోయియుండిన నిదే సమయమని యీ యన్నివర్ణనములును, పరిణయము, దంపతులు పురప్రవేశము చేయుట, ఆ పురములోని స్త్రీలందఱుఁ దొట్రు పాటుతో పిరినిఁ జూడవచ్చి బదులిచ్చుటకో యనం దమ యంగ సందర్శనము అందఱకును జేసి ఋణవిముక్తులగుట ! శయ్యాగృహ ప్రవేశము. చెలికత్తియలు క్రొత్తగా సిగ్గుదాల్చిన కన్యామణికి నింపైన నీతులు చెప్పుట, ప్రథమసంయోగముయొక్క సాంగోపాంగ వర్ణనము ! శ్రుతి ఫలము సంతానప్రాప్తి ! ఇత్యాది నానా చిత్రములం బ్రదర్శించి యైదవయాశ్వాసము సమాప్తిఁజెందును. ఈ విషయమునే అఱిగింపఁగల గ్రంథముగా వ్రాసినను బాధలేదు. అయ్యది కష్టనష్టములకు నతీతము లాభమునకు నతీతమే !

పాత్రములన్నియు నొక్క తీరుంచాల్చిన బొమ్మలు. అలంకారశాస్త్ర ప్రకారము చెక్కఁబడినవి. ఆయా కావ్యములలోని పాత్రములు నిర్దీపముల యట్టుండుటతోఁ బోయిన నెంతో పుణ్యము ! అవి కావ్యముల యందలి పాత్రలును ఒండొంటి ననుకరించునట్టి ప్రతిబింబములు. పేరు ఊరుమాత్రము మార్చియుందురు. ఇంక నీమాత్రముఁ జేయక వ్రాయఁగడంగనగునా ? స్వభావము, చరిత్రము, నడవడి, తీరు మొదలగు లక్ష్యగుణము లన్నియు నెరవలి సొత్తులు.

వసుచరిత్ర

ఉపజ్ఞ మనకు ఘటిల్లదేని యది యొక గొప్ప లోపమని చింతించుట మన ప్రకృతి. రామరాజభూషణుఁడు కథాకల్పన మందు ఉపజ్ఞ లేకుండిన నెంతో మేలని యాదేశించెనుగదా ! ఇది యస్వాభావికమైన తలపాఠ. వర్ణనలయం దుపజ్ఞ వ్యాప్తికివచ్చిన గృతికి సానవెట్టినట్లని యాఁతడు సెలవిచ్చి, యా పద్ధతికి నిదర్శనము నేర్పఱుచుటకో యనఁ దన రచించిన వసుచరిత్రములో నత్యద్భుతములు ననన్యసాధ్యములునైన వర్ణనలు బహు చమత్కారముగఁ జేసియున్నాఁడు. ఈ మహాకవి చందమునఁ గొన్ని రకముల వర్ణనములు చేయువారెవరును లేరు. ఈ వర్ణనలయందు దోషములు లేకపోలేదు. అందు ముఖ్యములు : అవి కథా వేగము నకు నడ్డులు. కథయేలేదు, కథావేగ మెక్కడిది యని యాక్షేపించితిరేని నాకుసమ్మతమే. ప్రత్యేకముగ జూచిన మనోహరములై

నను గథాంగములతో పొందికలేనివి. భావనాశక్తిచే నప్రయత్నము ననగ్రళమునుగా వచ్చిన స్వచ్ఛంద ధారలుగావు. మఱి సామ్య శక్తిచే బలాత్కారముగఁ దేఁబడిన యుపమోత్ ప్రేక్షలు. సామ్య మంటిమి. వసుచరిత్రములోని సామ్యములు వస్తుస్వభావములం బట్టి తటస్థించినవియుంగావు. మఱి నామాది భాషాశక్తిచేఁ గృతములైన యవి. శ్లేషచే నుత్పత్తికి వచ్చు నలంకారములవలె గొడ్డువారిని నీరసభావములు వేఱొండు లేవని వక్కాణింప నుద్యుక్తుడనైనందులకు మీ క్షమాపణము వేఁడెదను. ఇన్ని లోపములుండి నప్పటికిని వసుచరిత్ర మిగుల గొప్ప గ్రంథమనియు, భాషకు మండనాయ మానమనియుఁ జెప్ప నెవడును సంకోచింపఁ బనిలేదు. ఇందుఁ గారణము లెవ్వియనఁగా : భాషాజ్ఞానమున కిది మంచి యాధారము. పదములలో నెంత సత్తువ యున్నదని చూడగోరువారికి దీనియంత ప్రయోజన కారియగు గ్రంథ మింకొకటి లేదని చెప్పవచ్చును. మఱియు సామ్యశక్తివలె గవితకుఁ బ్రాణంబు గాకపోయినను సమ్మానార్హములైన శక్తులలో నొకండు. కావున దాని నమేయంబుగ దీపింపఁజేసిన రామరాజభూషణుఁడు సర్వజనస్తోత్రపాత్రుఁడు. ఇట్టివర్ణనల కితం డించుమించు ఆదిమ కర్త యగుటచేనవి యొకరి ననుసరించి వ్రాయబడినవిగావు. తన మనస్సున తొలుతఁ బుట్టినవి. అట్లుగుటచే నైజములు. అకృత్రిమములు. కాన రుచ్యములు. ఆనందకరములు. శ్లేషాది దుష్కర దుర్బోధ రచనలకుం బూనినను శైలి మంజులగుణముం గలయది. అతిశ్రావ్యము. సాధారణముగఁ జమత్కారము విపరీతముగ నున్న యెడ సుఖముండుటయరది. దృష్టాంతములు. ఏకాక్షరపద్యములు. ఇందులో సుఖ మేమైనఁ గలదా ? సంగీతములోఁ దలవంపులగు నట్లు దీర్ఘాలు దీయుచు స్వరములు వేయుచున్న యెడ “అబ్బా ! ఏమి సామర్థ్యము ! ఎంతసేపు గ్రుక్కపట్టుచున్నాఁడు !” అని ఆశ్చర్యము భరింతుము గదా ! ఆశ్చర్యమునకు సమానమైన యానంద మెక్కడిది ! కంత వ్యాయామ మింత ఘనముగచేయ లేకున్నను సొంపుగా మధురకంఠముతో సామాన్యులైన స్త్రీపురుషులు పాడిన నెంతహాయి ! అనగా కళయందు రెండు గుణములుఁ జూపించవచ్చును. సుఖము, చమత్కారము. శిల్పముయొక్క యభిమతము సుఖముగాని చమత్కారము గాదని వేఱ చెప్పనేల ? వసుచరిత్ర చమత్కార ప్రధానమయయును సుఖమును బోత్తిగాఁ బోగొట్టుకొన్నదిగాదు. కావుననే దానియందు మనకుండు గౌర

వాదరములు. కేవలచిత్రకవిత్వము భాషతో జేయు కుస్తీపంటిది. “భాషను ఎన్నివిధముల వంగదీసినాఁడు! ఎన్ని బంధముల స్రుక్కించినాఁడు!” అను నాశ్చర్యమును బుట్టించును. నిజమైన కవిత గలిగించెడు నాశ్చర్యమువేఱు. విదన “సర్వజనవేద్యములగు సామాన్యములైన ఈ సంగతులు పదములు ఇత్యాది సామగ్రులఁ గొని యెంత యాహ్లాదకరమైన కృతిగాఁ గూర్చినాఁడు! మనకు నాపదములు తెలియుఁగదా! సంగతులు తెలియునుగదా! తెలిసి యేమి కట్టుకొంటిమి!” అని చింతయు విస్మయమును దాల్చుట. దొమ్మరివాఁడు చేయు నద్భుతములనుజూచి మనము చింతఁ దాల్చుము. ఏలన, పరిశ్రమముజేసిన మనమును వానివలె సమర్థుల మగుదుమను నమ్మిక గలదుగాన. తిక్కననుం దలంచి నపుడు నాబ్రతుకేలయని మన మనుటెందులకు! “దినదినము వాడు పదములతోనే యతఁ డెట్టికూర్పులం బన్నినాఁడు! ఇది పరిశ్రమచే వచ్చువిద్యకాదు. స్వాభావిక ప్రతిభ. ఇంకొక జన్మ మెత్తినగాని యీడెరునట్టిది గాదు!” అనువిచార ముద్బుద్ధము గావుటచే.

వసుచరిత్రములోని కొన్ని పద్యములు చిత్ర కవిత్వముం జూచినఁ బాఠిపాఠముల ననువారి సైత మాకర్షించునంత రమణీ యములు. ఇంచుక యుదాహరణముఁ జూపెదః:

చ. చలిత లతాంత కాంతియను చందురు కావి చెఱుంగుదాటి న
మృతిత వయోవిలాసముల మీటిన విచ్చు ఫలస్తనాగ్రముల్
వెలువడఁ గప్పెఁ దత్తణమ వేల్లితదోహద ధూపధూమ కుం
తలముల విచ్చి దాడిమ లతాలలితాంగి నృపాలు చెంగటన్.

(1 ఆ. 164 ప.)

సీ. ధరయే యపాంసుల తలచూపరాకుండఁ
దనకూర్మి తేని నప్పననె ముంచె
నతియే యచండిక పతిఁ జట్టుకూఁతురై
జగడాలు పచరించి నగముచేసె
కమలయే నిశ్చల రమణుపేరెదకు మో
పైనిల్చి యతని పేరడుగుపఱచె
వాణియే మితనూక్తి వదలదు తలవారికి
లి నిజేసుమాట మోచెననజేసె,

ఆ. ననుచు భూకాంత శ్రీకాంత హరునికాంత
నజుని కాంతను నిరసించి యా నిరంగ

పార్థివుని కాంత తిమ్మాంబ పతికిఁ గుశల
కీర్తి బలవృద్ధి నిర్మలస్ఫూర్తు లొనఁగు. (ఆ. 1. ప. 36)

సీ. చుట్టఁ జుట్టుకొని శేషుఁడు నిద్రవోవును
ముది పన్నగములలో మొదటివాఁడు
మొనయుఁ డాదిమ కూర్మము ముడుంగుమేనుమో
పినఁ బెద్దవారిలోఁ బెద్దవాఁడు
సమధికాశాప్తి హస్తము సాఁచుఁ బద్మినీ
వైరిదిక్కరి తలవడఁకువాఁడు
తనయొంటి పంటిచేతనయంటునాదికా
లము ఘోణి పాండురోమములవాఁడు

ఆ. కదలలేడద్రది బహువయః క్రమమువాఁడ
టంచు వారల నిరసించి యవనికాంత
తనభుజాదండమున నుండఁదనరుచుండు
భావజవిభుండు వేంకటశ్శావరుండు. (ఆ. 1. ప. 81)

సీ. మోహపదేశ తమోముద్రితములైన
కనుదమ్ముల హిమాంబు లునుపరాదు
శ్రమచిందుతార కాగమఖిన్నకుచకోక
ములఁ జంద్రనామంబుదలఁపరాదు
పటుతావపుటపాక పరిహీణతను హేమ
మికఁ బల్లపపుటార్చిడఁగ రాదు
శీర్యదాశావృంత శిథిలతానులతాంత
మనియాడ వీవనల్వినరరాదు

తే. లలన కానంగ కీలికీలాకలాప
సంతతాలీఢ హృదయ పాత్రాంతరాళ
పూరితస్నేహ పూరంబు పొంగిపొరలఁ
జల్లని పటిర సలిలంబు నల్లరాదు. (ఆ. 3. ప. 210)

ఉ. కొండఁటవిల్లు వేదలలకుండలిరాజఁటనారి, యమ్మనం
తుండఁట, బైటిపల్లియలు దున్మినవాడఁట యొండురెండు భ
ర్గుండిది నిండుపౌరుష మొకోయని గెల్వవెముజ్జగంబు ను
ద్దండత నొక్కతుంట విలుదాలించి యంటినఁ గందు తూపులన్ !
(ఆ. 3. ప. 202)

ఈ విషయ మిట్లుండె. కథావిషయమున నుపజ్ఞయావశ్యకము గాదని గురువు చెప్పె. అతని శిష్యులనందగు తరువాత ప్రబంధ కవులెల్లరు వర్ణనలంగూడ నుపజ్ఞ పనిలేదనియేమో, వసుచరిత్ర లోని యూహలన యనుసరించువారై బిల్ల వసుచరిత్రముల ననేక ములం బ్రకటించి, యాకార్యములందు రోత హెచ్చించి గురువు నకుం గూడ లఘుత్వ మాదేశమగునట్లు చేసి కవిత్యము భావ సంబంధము లేని పదసంబంధిగా నొనర్చి పాడునకుం దెచ్చిరి.

ప్రబంధముల నాటకసరణి మృగ్యము

ప్రబంధములలో నాటకకౌశలము మృగ్యము. పాత్రోచితమైన భాష శ్లేషబంధురములైన కావ్యములలో మందునకైన దొరకునే ! చెలికత్తె నోరు దెఱచిన నేమి గన్యామణి నోరు దెఱచిన నేమి? బయట బడునది శ్లేషయే ! శ్లేషను, అందును అభంగశ్లేషను, ఘటింప వలయునన్న సాంస్కృతిక శైలి యుండియ తీరవలయును. ఏ రసము నే భావమును వెలయింపఁ బూనినను దీర్ఘ సమాసములతోఁ జేయుట విధి. ఏక సమాసమైన వృత్తముల నేడుచున్నప్పుడును బ్రయోగించు కోమలాంగులఁ దలఁచుకొన్నచో వారి శ్వాసకోశము లెంత పునములని యాశ్చర్య మయ్యెడిని !

ప్రబంధములకు దేశక్షయమునకు గల సంబంధము

శ్రీకృష్ణదేవరాయల కాలములో విజయనగరమెంతో విఖ్యాతి గాంచి యుండెను. రాయచూరు మహాయుద్ధమున హిందువులు మహమ్మదీయుల నోడించి వారి రాజ్యములం బ్రవేశించి యడ్డులేని యధికారము వెలయించువారైరి. దేశమునఁ బౌరుషము దేదీప్య మానముగా నున్నందునఁ గావ్యములయందును నది ప్రతిఫలింపక పోలేదు. రాయల కృతమైన యాముక్తమాల్యద, మనుచరిత్ర, పారిజాతాపహరణము, కాళహస్తిమాహాత్యము వీనియందెల్ల నవ్యత యను గుణమున్నది. మఱియు గొన్ని కొన్ని భావములు కవి నిండు హృదయంబుతో వ్రాసియుండుటయుఁ దేటతెల్లంబు. తాళికోట యుద్ధమున హిందువులు పరాజితులైరి. మహమ్మదీయులు విజయ నగరమును ధ్వంసముచేసి పాడుగొడలు తప్ప నింకెవ్వయు నందు నిల్చకపోయిన వెనుక దేశమున నరాచకము ప్రవర్తించెను. చిల్లర పాళయగాండ్రు స్వతంత్రులైరి. విచ్ఛేదము దొర్బల్యమునకు మూలముగదా ! అంతటితో హిందువులు మఱలనైనఁ బగసాధించి

నష్టమును బూరించుకొందమను నాశను వదలుకొనిరేమో ! ఇట్టి పశ్చాత్తాపకాలమున బుద్ధి యెట్లుపారును ? హృదయ మే యానందము దొరుకునని వికసించును ? కావున సన్నిశక్తులుఁ బోయి పండితులకు నేకశక్తియైన జ్ఞానశక్తి మాత్రము మిగిలెఁ గాఁబోలు ! అసలు పూర్తిగా నడుగంటని వసుచరిత్ర కాలములో నున్నంత ప్రజ్ఞయు, మగంటిమియు తరువాతి నాళ్ళవారమైన మనకు నందరాని వైనందున నేమో రసహీనములు, ఏకక్రమములు, అనవ్యములునైన కావ్యములు పుంఖానుపుంఖములుగ వెడలినవి ! ఇవియు లేకపోయియుండిన దేశము పరిపూర్ణాంధకారముపాలయి యుండుఁ గాన, నీ మాత్రము వెలుతురైన నిలపినందులకుఁ బండితులను బాళయగాండ్రను మనము కొనియాడవలయు.

ఐరోపాలో రాజులు నాశనమైతి నను ప్రజయను నింకొక ప్రకృతి ప్రతాపవంతమై యుండుఁ గావున, కవిత కేవలము నగరి నాశ్రయించి బ్రదుకు విద్యగాదు. హిందూదేశములో మనుస్మృతి దెబ్బదగిలిన నాఁటినుండి ప్రజ యీవఱకును లేవలేక పడియున్నది. దానిది పరాశ్రయమైన బ్రతుకు ! కృష్ణదేవరాయలు, శివాజీ వీరిం బోలిన మహనీయు లవతరించిరేని, జనసామాన్యమును వారివెంట కుక్కలగుంపువలెఁ బోయి యెవరిమీఁదఁ బడుమన్నను బడును గాని, నాయకులు లేనిచో దిక్కులు దెలియక మరలఁ బ్రాచీన కర్మమును బారంపర్య హిసస్థానమును అవలంబించును.

“క. ఏమీ ! రాజులు మంతులఁ
దామతి దుర్బుద్ధులైన ధరయెల్లను గ్రిం
దైమాఁడి మడియునో ! జన
సామాన్యము సంఘచరిత చక్కనిదైనన్.”

మనవారిలో సంఘచరితమను భావమే యున్నదో లేదో ! భావమేలేనిది ప్రవృత్తి యెక్కడిది ? తమతమ కుటుంబములయు, తెగలయు క్షేమచింతయేగాని రాష్ట్రము గూర్చిన చింతలు లేని వారగుటం జేసి, వీరి ప్రారంభములచే దేశమున కేమాత్రము మానప్రాణరక్షణములు సమకూఱవు. అట్లగుట వీరి కృత్యములు గంభీరోద్యమములు. వీరిచేఁ దెలివియు విరివియుఁ గాంచు కవిత సాధారణ జనులపై నేల దృష్టియుంచును ? తన కడుపుమీదఁదప్ప నింకెద్దానిమీదఁను గన్ను మనసుఁ బోనివానిపైఁ బరుల కన్నులు మనసులు నేలపాటును ? చీయని వాపోవుటకుఁ దప్ప ! ఐరోపా

లోని కవిశ్వరులు గొందఱు కాఁపువారు. నైనికులు మొదలైన తక్కువ వృత్తులవారి బదుకులును వర్ణనార్థములని భావించి యెంతో సుందరముగఁ గావ్యములలో వ్రాసియున్నారు. మన గ్రంథముల మాత్రము చదివి యీ పుణ్యక్షేత్రమైన కురుక్షేత్రముయొక్క స్థితి గతుల నరయఁ జూచువారికి, ఈ దేశము బీదసాదలపై నాదరము గల కవి యెవఁడైన నున్నాడా ? తుదకు, బీదసాదలైన నున్నారా ? యను సంశయము పట్టినను దప్పు వారిదిగాదు ! శోకరసము వర్ణింప వలయునన్న ననుకూలమగు సందర్భ మెయ్యది ? క్రొవ్వు కాఠేడు నాయికానాయకుల యూహామాత్రములైన కష్టములా ? ప్రజలు దినదినమునఁ గన్పిరు గార్చుటకైన నవకాశములేక కుడుచుచుండు పరిపరి విధములైన గోడులా ? శాంతరసమునకుఁ బోషకమెయ్యది ? తమకు నష్టముఁ దేనట్టివైన రాజులయొక్క యుదారచర్యలా ? ఆకఁట మాఁడి మలమల మాడుచు నింటికివచ్చి వంట సిద్ధము కాకుండినను భార్యపైఁ గోపింపక కన్నులు మూతపడుచుండ విధిని ధ్యానించుచు నొక మూలఁ గూర్చుండు పొలము కాఁపు యొక్క నడవడియా ? ఆహా ! జనసామాన్యముయొక్క ప్రతిదిన వృత్తుములలో నెంత భావము, రసము, గుణము ఉపగతములై యున్నవో మన కవులకుం దెలియవుగదా ! రాజపుత్రులను, రాజ కన్యలను, చాలనందులకు బ్రాహ్మణులను, వేశ్యలనుబట్టి రుంగరూట మాడుటదప్పఁ గవితకు మేలైన యన్యకర్మములులేవా ?

సామాన్యజను లీ రీతి నలక్ష్యముగాఁ జూడబడుటకు హేతువు తెలియన : ఈ దేశమునఁ బ్రజ సాధించుటకుఁ జేయి, తన్నుటకుఁ గాలు, మొఱవెట్టుటకు నేరు ఏదియు లేని పశువు ! ఐరోపాలోని జనులు రాజసగుణ శోభితులు. మన పాలిటి భాగ్యము తామసమో, దాని తోఁబుట్టువగు సత్త్వమో యేదోయొక జడత్వబీజము ! జాతి భేదములవలన శ్రేష్ఠకులులకు తదితర పక్షమున మర్యాదయు గౌరవమును గలుగమి శ్రేష్ఠులకు మాత్ర మర్థింపఁదగినను నియతిని విద్య దాల్చినదగుట. దీనివలని దుర్దశలు రెండు. మొదటిది. విద్య నచ్చిన యుత్తమవర్ణులకు తక్కినవారితోడి సాంగత్యము తక్కువ గావున వారింగూర్చి వ్రాయజాలినను వ్రాయనేరరు. రెండవది. విద్యాదానమునకుం బాత్రమగాని జనబాహుళ్యము ఎంత దెలిసిన దయ్యను అక్షరములు రానిలోపంబున వ్రాయనేరరు. అథవా ఒక రిద్దఱు కవితాశక్తి నెట్లో సంపాదించిరి పో ! ప్రాశస్త్యముననున్న పద్ధతి రీతిఁ జెప్పి యగ్రజాతివారిని మెప్పింపవలయునని గదా

వారు ముఖ్యముగాఁ దలంతురు ! అట్లగుట నల్పజీవితమును వారు సరుకుసేయుదురా ? చేయరు. జాతికి జాతికి స్పర్ధయేర్పడుట వలన పాండిత్యము ప్రకటించి బ్రాహ్మణుల మీఱవలయునని రామ రాజ భూషణుఁడు యత్నించె నేమోయనుట విచార్యము ! ఏది యెట్లున్న నేమి ? అగ్రజాతులవారి యహంభావము, అశ్రద్ధ, ఆచారము ఇవి వేరుగను, అన్యజాతివారిని దమ మార్గమునకు నధీనులఁగా జేయుటయు, కవిత్వోచితమైన విషయమును మిక్కిలి సంగ్రహపఱచినవి. ఒక్క రాజులను రాజకన్యలను వదలినయెడఁ గవితకు గతిమోక్షము లుండవుగాఁబోలు ! ఆంధ్ర కవిత్వము రాజులను రాణులను నమ్మి జీవనము జరుపుకొనునది గనుక, వారైశ్వర్యమును గోలుపోయినతోడనే తానును వైరస్యమును వికృతవేషమును దాల్చివలసిన దాయెను. ప్రజలలో సత్త్వము స్థిరముగలేనిది కవిత నిత్యసాభాగ్యము పడయనేర్చు పెట్టు ?

మనయొక్క రాజుల దినములలో సైత మలవడనంత విన్యాసము నేఁడు అంధ్రమును జెందియుండుటకు, బ్రిటిష్ వారి పరిపాలనమాహాత్మ్యమును, దానిచే మనయందు ప్రభవిల్లిన వృద్ధి నతిశయముగఁ జెందుదమను సుత్సాహమును ముఖ్యకారణములు. విద్యయు నెల్లరు శక్తికొలఁది నిరాటంకముగ గ్రహింపవచ్చును. ఔనత్యమునకు సంఘదురాచారముల నిర్మూలముజేయుట విడువ రాని సమయము గావున, నాంధ్రసాహితీపునరుద్ధరణ ప్రభావులైన శ్రీ వీరేశలింగముగారిచే దారి చూపఁబడిన యనేకులు, ప్రజల యొక్క మేలిమినాసించి, వారలకు, దెలియనట్లు అనేక ముఖ్య విషయములఁగూర్చి వ్రాయుచుండుటచే, భాషయందలి ప్రీతియు గౌరవమును, అభిలాషయు, కుతూహలమును మును పెన్నఁడుఁ దాల్చి యుండనంత వ్యాప్తినిఁ బెంపును వహించుచున్నవి. ప్రకృతము కావ్యములు, నాటకములు, ప్రహసనములు ఇత్యాది కృతులతో నివేదింపఁబడు విషయములసంఖ్యములు. సర్వజన హితములు. ప్రాతమార్గములనే యాపద్ధతు లరిగిపోవునట్లు గొఱ్ఱల మండలవలెఁ బోవునవిగావు. మఱియు దేశభ్యుదయమను మహోద్దేశము గలవెటఁ బొరుషోద్ధీపకములు. నాయికా నాయకులు సగమునకు సగము పలాయితులైరి. రాజులు రాణులును ప్రచ్ఛన్నులై యేమూలం దాఁగిరో యెందడఁగిరో ! వెతకఁబడువారులేరు. వెదకువారును లేరు ! కలియుగాదినుండి యింతదాఁక జమకు ఖర్చునకురాని సాధారణజనులు నేటికిఁగదా గణులైరి ! ఇఁక

ముందు పూజ్యులగుదురుగాక !

“తే. అక్కజంబుగ నిప్పు డత్యంత దీప్తి
వెలుగుచున్నావు భారతీ ! విమలమహిమ
నాంధ్రదేశంబుతో మార్పు లనుభవించి,
యేమి చెప్పదు ? గలకాల మింక నెట్లా !”

మూడవ ప్రకరణము

కళాపూర్ణోదయము

కళాపూర్ణోదయ మాంధ్రంబున నద్వితీయమైన గ్రంథము. విజాతికిం జేరినదిగాదు. తనంతట నొక క్రొత్తరకము. ఆంధ్ర భారతాదులు సంస్కృతేతిహాసములకుం బరివర్తనములు. మన వసుచరిత్రాదులయందుఁ గథలు నవినములుగావు. ప్రాచీనగ్రంథములనుండి గ్రహింపఁబడినవి. ఈ విమర్శనములకు గుఱియైన కావ్యమన్నచో కవియొక్క స్వస్పృష్టి. బాణునిచే సంస్కృతమున రచింపఁబడిన కాదంబరివంటిదని యందురుగాని, దానినుండియైన సూరనార్యుఁడు విషయముల గ్రహించినట్లు గానము. ప్రబంధ కవులెవ్వరిలోనూ గనఁబడని ప్రతిభయు, భావనాశక్తియు, సందర్భ శుద్ధియు, పాత్రోచిత పద్యరచనయు నిందు సుప్రసిద్ధములు. ఇంత భావగాంభీర్యము గలదియు నూతనపద్ధతులం బోవునదియునైనను కాలదోషము నెట్లు పూర్ణముగఁ దప్పించుకొనఁ గలుగు ? ప్రబంధ కవులయందలి స్థానిత్యములు నిందును బెక్కులు గలవు. కాని దోషములకన్న గుణములెన్నియో మడుంగు లెక్కువయని దృఢము గను మనఃపూర్తిగను జెప్పుట కేయాతంకమును లేమి చదువరుల కెల్లను స్పష్టము. దీనివలె భావనాశక్తిచే నిర్మింపఁబడినదియు, తేజ రిల్లునదియునైన గ్రంథము తెనుఁగులో లేదు. పరదేశ భాషల యందలి పుస్తకములతోఁ బోల్చిచూచినను దీనికి గౌరవహాని యేమాత్రమును గలుగదని నా యాశయము. మనకు నిదియొకముతనవంటిది లేనిది. ప్రశస్తములగు దేశాంతరకృతులతోఁ దుల దూఁగఁ గలది యగుట, నన్యులు పరీక్షించినను దలవంచుకొన వలసినదిగాదు.

భావనాశక్తి స్వచ్ఛంద ప్రచారములలో నొకటి. అట్లగుట దానిని సమగ్రముగఁ దాల్చినకవులకు నదియొక గొప్పవరముగాఁ దోచుచున్నది ! కావుననే కదా మహాకవులును శిల్పులును హనుమంతునివలెఁ దమ యౌన్నత్యమును దామెఱుంగకుండుట ! కాళిదాసు వాక్రుచ్చిన విధము నెఱుంగరా ?

“కడుశక్తితులైనను దమ

యెడనమ్మిక దమకుఁ గలుగ దెన్నఁడు మదిలోన్”

వారి కేమో వారి వాక్కులు సహజములుగ సాధారణములుగఁ గాన్పించును. వినువారికన్న నో యాయద్భుతము చెప్పఁదరముగాదు ! సూరనయు కళాపూర్ణోదయము తన రచించిన గ్రంథములలో నుత్తమోత్తమమని యెంచినాఁడో లేదో యనుట సందిగ్ధము. ఎట్లన : నంద్యాల కృష్ణవిభుఁడు తన్నుద్దేశించి పల్కినట్లుగా

“మ. ఇటమున్నారుడ సంహితాదికృతు లీ వింపొందఁగా బెక్కిన ర్భుటవిన్నారము, చెప్పనేలయవి, సంస్తుత్యభయశ్లేష సంఘటనన్ రాఘవ పాండవీయ కృతి శక్యంబే రచింపంగ నెచ్చట నెవ్వారికి, నీక చెల్లెనది భాషాకావ్యముం జేయఁగన్.”

అని వ్రాసియుండుటయేగాక, రాఘవ పాండవీయములలో కృతిపతియైన పెదవేంకటాద్రి తన్నుఁ బ్రశంసించుచు

“శా. రెండ్రంబుల పద్యమొక్కటియు నిర్మింపంగ శక్యంబు గాకుండున్, దధతి ; గావ్యమెల్ల నగునే నోహయనం జేయదే పాండిత్యంబున నందునుం దెనుఁగుఁ గబ్బంబద్భుతంబండు, దక్షుం డెవ్వఁడెల రామభారతకథలో జోడింప భాషాకృతిన్.”

అని సెలవిచ్చినట్లును వర్ణించియుండుటఁజూడ శ్లేష కావ్యములంగల గౌరవము తదితరములయెడ నతని కుండెనాయని సంశయింప నందు గలదు. కాని రాఘవ పాండవీయ రచనానంతరమున నతఁడు శ్లేష సంతగా వాడక చాలించుటం జూడ దానియందలి యాదరము లాఘవ మయ్యెననియు నూహింపవచ్చును. ద్వ్యర్థి కావ్యములకెల్ల శిరోమణి యనందగుదానిని ఘటించినవాఁడయ్యు, కళాపూర్ణోదయ ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నములలో ప్రబంధకవులవలె శ్లేష సంతగా వాడకయుంట కతన నదిశక్తిలేమిచే విసర్జింపఁబడినది

గాదు. మఱి రక్తిలేమిచేనని యనుమానించుట సహేతుకము. ఏది యెట్లుండె. లోకులును, అనఁగా పండితులన్నమాట, రాఘవ పాండవీయమును బంచ మహాకావ్యములలో నొకటిగా ననుగ్రహించిరే కాని అఖండభావగాంభీర్యమైన కళాపూర్ణోదయమునకు నట్టి పట్టము గట్టరైరి. ఐన నిదియొక యెదురుచూడఁబడని వింత గాదు.

కవియొక్క ప్రతిజ్ఞయుఁ దత్ఫలములును

ఈ కావ్యముయొక్క గుణదోషములు రెండింటికిని నాస్పదమైనది సూరనార్యుడు ప్రారంభమునఁ జేసికొన్న ప్రతిజ్ఞయు. కృతి నిర్మాణ విషయమైన సంకల్పమును గవియే వివరించియున్నాఁడు. చూడుఁడు. “సకల లక్షణ లక్షితంబైన మహాప్రబంధంబు కీర్తి కారణంబని....యెద్దియేనొక్క సరసప్రబంధ నిబంధనమునకుఁ” గొతూహలియై యుండునపుడు, రాజుగారు “నిర్విద్రలీలావిచిత్రంబగు దానిం” జేయుమని యాజ్ఞాపింపఁగా, ప్రభువుగారి గౌరవమునకును దన శక్తికిని దగినరీతి “నపూర్వకథాసంవిధానవైచిత్రమహనీయంబును, శృంగారరసప్రాయంబును, బుణ్యవస్తువర్ణనాకర్షణీయంబును నగు కళాపూర్ణోదయంబును మహాకావ్యంబు” రచింపఁ గడంగెను! కవియొక్క యుద్దేశమే యీ గ్రంథ మిన్ని లక్షణములఁ గల్గియుండవలయునని. కవి తన యభిమతము నెఱవేర్చికొన్నాఁడు గాని, యిట్లు పంతముఁబట్టి వ్రాసినందున నిష్కళంకమైన కృతి యేర్పడినదా లేదా యనుట సందేహము! కథయు ప్రకృతియందలి వస్తువులవలెఁ దనంతటఁ దనయందలి సత్త్వముంబట్టి పుట్టి పెరుగు గుణముగలది. దానిని సాజముగ పెరుగనిచ్చి, యప్పుడప్పుడు సవరించుచు సంస్కరించుచు దోహదము చేయుచువచ్చిన మేలా? మొదటినుండియే యీయీ రసములు తప్పక యిచ్చెడు దానిని గల్పించెదను అని సంకల్పించుకొని పిమ్మటి దాని యుత్పత్తిఁ జేయఁజూచుట మేలా? యోజింపుడు. భావనాశక్తి కారణశక్తి యొక్క సేవనమునకు నిల్చిన మహత్తుగాదు. మఱి సైవిరిణి. గుఱ్ఱముల నడిపినట్లు గతి వేగము గుదించి త్రిప్పి కొంతకుఁ గొంత వశ్యము చేసికొననగుఁగాని, యపరిమితముగా దాని స్వేచ్ఛావిహారమును నివారించితిమేని అది చెడును. పరిశ్రమము తగినంత లేమి మందమగును. కృశించి నశించినను నశించునేమో! సకల లక్షణ లక్షితములు ఐహిక సంప్రదాయముల ప్రకారము నిర్లక్ష్యములు.

నిర్లక్ష్యములు గాకున్నను నిర్దోషములు గావు.

సూరనార్యున కీ యుద్యమముచేఁ గలిగిన మేలు గీడు తెవ్వి యన : అపూర్వకథా సంవిధానమునకుం బూనుటచే నుపజ్ఞకు భావనాశక్తికిని మంచి ప్రవేశము దొరకినది. ప్రాచీనకవు లితరుల కథల భాషాంతరీకరించిన వారగుటను, ప్రబంధకవు “లాద్య సత్కథ” లైకొని కై సేఁతలకుం దొడంగుటచేతను, ఆ యిరు దెఱఁగుల కృతికర్తలయందును మాతృకలులేని యెన్నికలును భావనాశక్తియు వ్యాపించుటకుఁ దరుణము కఱవాయెను. కళా పూర్ణోదయము సామాన్య ప్రబంధములకంటె నెక్కువ రసవంత ముగ నుండుట కిదియొక కారణము. మఱి భారతమంత సరసము గాని దగుటకు మూలమేమనఁగా సర్వలక్షణములును బలాత్కార ముగనైన దెచ్చి రాసివేయవలయునని కవి సంకేతము చేసికొన్న వాఁడగుటచే కథ సహజముగఁ బ్రకృతిమునకు రాక యచ్చటచ్చట నూఁదరవేయఁబడి యుండుట. అయిన నొక్కటి. కథ కంటికిఁ గనఁబడనంతటి కృత్యము నొందియుండుట ప్రబంధములలోని కొఱతలలో నొకటియని మునుపే చెప్పఁబడియెఁగదా ! ఈ లోప మును చాలమట్టునకు పూరించి ఈ కావ్యములోని కథకుఁ బుష్టి తెచ్చిన తంత్రములలో “సర్వలక్షణసంపన్న”తాసమయము ప్రముఖము, ఎట్లన, రసములు తొమ్మిది. “శృంగార వీర కరుణాద్భుత హాస్య భయానక భీభత్స రౌద్ర శాంతము”లని. ప్రతియొక్క రసము నకుఁ జెందిన భావానుభావము తెన్నియో యున్నవిగాని, మనవారు శృంగారమునకుఁ జెందినవానిం దప్పఁ దక్కినవాని సంతగాఁ దలపోయరైరి. అందుచేత ప్రబంధములలో నన్నిరసములుఁ బ్రదర్శింపఁ బడవయ్యె. అట్లు చేయవలయునన్న వివిధములయిన కార్య జాలములతో నిండిన విస్తృత కథయొక్క ప్రాపు తప్పక యుండవలయు. ఒక యుద్యానవనమునందు ఒక జత నాయకా నాయకుల కన్న నొకటి రెండు రసములకన్న నెక్కువ పుట్టించుట దుర్లభము ! రమారమిగా నిర్ణయించితిమేని, ప్రబంధములలో అద్భుతహాస్యభీభత్సభయానక రౌద్రరసములు మృగ్యములు. వీర శాంత కరుణా రసంబులును శోషితంబులు. మనవారిచే శృంగార మనఁబడు* నొక్క రసముమాత్రము దట్టముగఁ గాఱుచుండును.

*ఇది నిజముగా శృంగారమనుట నిర్వివాదముగామి యింక ముందు సూచింపఁబడును.

మన సూరకవి కళాపూర్ణోదయమున నీ యన్ని రసములకును స్థానము లేర్పఱచు కోరికగలవాడౌటచే వాని కన్నింటికిఁ జోటుదొరకునంత విశాలమగు కథ గల్పింపవలసినవాడయ్యె. అందుచే నిట కథ తుచ్చముగాదు, మఱి మిక్కిలియు ప్రాబల్యము గలయది. అయిన నొక దురదృష్టము. ఒకే కథలో నన్నిరసములు నిముడ్చవలెనన్న నా కథను దాఱుమాఱుగ నీడ్వనిదిగాదు. అనఁగా అసంగతమైన యంగములఁ దెచ్చిపెట్టి స్వారస్యము నక్కడక్కడఁ జెడఁగొట్టి కథకు వికారము గల్పించినాడని నా మనవి. సమగ్ర పరిపూర్ణత మనుజులకు సుఖముగ జీర్ణమునకుఁ దెచ్చికొను నాహుతిగాదనుట మాటి మాటికిఁ జెప్పటయేల? అట్టి కఠినంపుఁ బదార్థముల కానించి కవి కష్టముల పాలైనాడు. అయినను మొత్తముమీఁద నీ యిచ్చయు శుభకరము. ఇది లేకున్నఁ గళాపూర్ణోదయము ప్రబంధములలోఁ గలసిన గ్రంథముగా నుండియుండునేమో! ఆ దుర్గతికిం దప్పించిన మంత్రము సింద్యమనరాదు !

కల్పనాసామర్థ్య మీకవికింబలె నాండ్రులలో మఱివ్యరికిం గానము. తిక్కనాదులకు నుండవచ్చునేమో ! ప్రత్యక్షమునకు రా నవకాశము లేనివారగుటకతన వారింగూర్చి యీ యాలోచనఁ జెట్లు కొనుటలో ఫలములేదు. ఇంక ప్రబంధకవులన్ననో, ఒక్క కథ యొక్క ప్రధానాంశములయందకాదు. సందర్భముల నేర్పఱచుట యందును గల్పనఁ గలవారుగారు. గొఱ్ఱాలమంద రీతి నొకరు పోయిన దానినే తల వంచికొని యందఱుఁ బోయరిగాని, స్వేచ్ఛా గమనముఁ దాల్పరైరి. సూరనార్యునియందు ప్రబంధకవులకుంగల వర్ణనాశక్తితోడ కథాకల్పనాశక్తియు, వివిధములైన సందర్భములను సంధానమునకుఁ దెచ్చు ప్రతిభయు, సహవాసములు, మఱియు భావనాశక్తికి దోడు భాషాశక్తియుఁ గలవాడగుటఁ దానే యించు మించు సర్వకవితాలక్షణసంపన్నుడనం జెల్లుగాదె? కవిత్యము భవ్యంబగుటకు భావము భాష రెండును గలసి మెఱయవలయుట. నిత్యసమయము. సూరనార్యుఁ డీ రహస్యము నెఱింగినవాడనుటకు నిదర్శనమేమనఁగా : కవితాస్వరూపమును ప్రభావమును వర్ణించి తా వ్రాసిన

“లయవిభాతి. చలువగల వెన్నెలలు చెలువునకు సౌరభము
గలిగినను, సౌరభముఁ జలువయు దలిర్పం,
బొలుపెనఁగు కప్పురపుఁ బలుకులకు గోమలత
నెలకొనిన, సౌరభముఁ జలువపసయుం, గో

మలతయును గలిగి జనముల మిగుల బెంపెనఁగు
మలయపవనంపు గొడమలకు మధురత్వం.
బలవడిన నీడుమఱి గలదనఁగ వచ్చుఁ గడు
వెలయఁగల యీ నుకవి పలుకులకు నెంచన్.”

(కళా. ఆ. 1, ప. 186)

అను పద్యము. భావము శైలిని మించినదా, శైలి భావమును మించినదా యని వెఱఁగొనరించు నగ్రగణ్య పద్యములలో నిది యొకటి! కవిత్వ ప్రశంసల నెన్నింటినో చూచియున్నానుగాని, మనోహరములైన యిన్ని యాకృతుల నెదురనిల్చి మైమఱచునట్లు చేయుమాటల నింకెయ్యెడను గనలేదు, వినలేదు! ఊహనుండి యూహకుఁగా భావము మీఁదికెగయుచుఁ దుదకుఁ గంటికి గనరాని యంత యౌన్నత్యమును వహించినది గదా !

కవికృత శైలివిషయక విచారములు

సూరనార్యుఁడు శైలివిషయమై చేసిన చర్చలను, బహుచమత్కారముగఁ బాత్రము లొకళ్ళొకళ్ళ వాక్యములం బ్రశంసించినట్లు వ్రాసియున్నాఁడుగాని, తానేనేరుగఁ జదువరుల సంబోధించినట్లు వ్రాయలేదు. ఈ కవితో సమకాలికుఁడైన ‘షెక్స్పియర్’ అను నాంగ్లేయ కవిచక్రవర్తి కొన్నియెడలఁ దన శైలింగూర్చి సగము నవ్వుటాలకుంబలెఁ బ్రసంగమ్ముఁ జేయందలంచి స్వయముగ వ్యాఖ్యానంబుఁ జేయుట యనుచితంబు కాదు. కథాగమనమునకు విరుద్ధము నని యెంచి, పాత్రముల యొండొరుల వచనముల విమర్శించినట్లు సేసి, యా మార్గమునఁ గొంతకుఁ గొంత దన యభిప్రాయంబు వెలువరించుట గలదు. సూరన్నయు నీ మార్గ మవలంబించినవాఁడే. నేరుగా కవియే కథలో మాటాడుట కిథయందు మనకుండవలయు నవధానమునకును దానిచేఁ గలుగు మైమఱపునకును విచ్చేద హేతువు. కావునఁ గవి బోధనలు సైతము పాత్రముల మూలమునఁ బ్రచురించుట నాటక సందర్భమునకుఁ బోషకము. కావ్య మనునది జగత్తురీతి నుండవలయును. ఎట్లన, జగంబు మన యెదుర నున్నది. దానిమీదఁ దృప్తి చెదరకుండుటకొ యన జగత్కర్త యదృశ్యభావుఁడయి యున్నాఁడు. కావ్యమును జదివి యానందించుచుఁ గవిని మఱచితిమేని, యది కృతఘ్నతయేమోగాని, యదియే కవియొక్క కృతార్థతకు గుఱుతు. మఱియు, పాత్రల మఱుఁగుననుండి వారిచేఁ జెప్పించినఁ దనకు గర్వము,

ఆత్మస్తుతి మొదలగు నేరములు మోపఁబడవు.

సూరన శైలింగూర్చి చేసిన విచారములన్నియుఁ బాత్రముల చాటున కథకును దనకును, భంగమురాని మాడ్కిఁ చేసి యున్నాఁడు. అనఁగా బయటఁ బడకయ తనకృతినిదానే విమర్శించి యున్నాఁడనుట.

దృష్టాంతరము. మణికంధరుఁడు చేసిన దండకరూపమైన కృష్ణస్తవముంగూర్చి కలభాషిణి ప్రశంసించిన తెఱంగు :

“సీ. పానఁగ ముత్తైవునదుల్పొహళించినలీలఁ
దమలోన దొరయు శబ్దములఁ గూర్చి
యర్థంబు వాచ్యలక్ష్య వ్యంగ్యభేదంబు
తెఱిగిఁ నిర్దోషత నెనఁగ జేసి
రసభావములకు నర్థంబుగ వైదర్భి
మొదలైన రీతు లిమ్ముగ నమర్చి
రీతుల కుచితంబులై తనరారెడు
ప్రాణంబు లింపుగాఁ బాదుకొల్పి

తే. యమర నుపమూదులును యమకాదులు నగు

నట్టి యృశజాలంక్రియలు మఱించి

కవితఁ జెప్పఁగ నేర్పు నత్కవి వరునకు

వాంఛితార్థంబుం లొనఁగనివారు గలరె?” (కళా.అ.1, ప. 185)

ఇది వ్యర్థ పద్యంబు గాదు. ఎట్లన ఇందులోని విశేషముం జూడుఁడు. కలభాషిణి యింక ముందు మణికంధరుని మీఁదఁ దాను దొలినుండియు మోహము దాల్చినదని చెప్పఁబోవుచున్నది. కాన వాని కా మాటయందు నమ్మిక పుట్టుటకై యీ పొగడ్త యను వయ్యెడి. మఱియు మనసు దగిలినవారల చెయ్యలు బహుప్రశస్త ముగ మనకుఁ దోచుట స్వాభావికము, అట్లగుట శైలి యంత బాగుగలేదని పండితులు నిరూపించినను, నీశ్లాఘనకుఁ గొఱత రాదు. కారణము లేమనఁగా : అది కలభాషిణి వచనము. ఆమె మనసు ప్రకారము వ్రాయఁబడినది. అత్యుక్తిగా మీకుఁ దోచినను గలభాషిణికి దోచియుండదుగదా ! మఱియు నామె వారాంగన. వారాంగనలకు ముఖస్తుతులు అతిశయోక్తులును జీవనాధారముగాన నైజములు. కాబట్టి యహంభావముచేఁ గవి యాత్మస్తుతిఁ జేసి నాఁడని స్థాపింప వలనుగాదు. అతని శైలి చెడ్డదిగా నుండినను సరే ఈ పద్యము సమయోచితమ. ఇంక శైలి యీ పర్ణనకుఁ దగినదిగా

నుండిన నసలు దోషమే లేదు చూచితిరా ! ఈ కవి మహిమ ! ఈ సీసముయొక్క సాగసు కథయొక్క పెంపకమునకు ననుకూలము. కవియెడం జెల్లినను జెల్లవచ్చును. చెల్లదన్నను అనిమిత్త ప్రసంగము గాదు !

ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము కొన్ని సందర్భముల

గళాపూర్ణోదయము ననుక్రమించెడును

కళాపూర్ణోదయములో భావనాశక్తి యఖండమన్న నా విజ్ఞప్తికి నిదియొక తార్కాణ. ఒక్క యఖండమగుటయకాదు. కొన్నియెడల మితినిమితి యతిశయదోషముం జెందియున్నదన్నను, గవియెడ నన్యాయముఁ జేసినవారముగాము. ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము నందన్నతో కవిత్వవిద్య యింకను బక్వమునకు వచ్చినది. అనఁగా శుద్ధరచననుమాత్రము గమనించిచూచిన వెనుక వ్రాయఁబడిన యీ గ్రంథము దానికిఁ బూర్వమగు కళాపూర్ణోదయమునకన్నఁ గొన్ని విషయముల మిన్న. ఎట్లందురో, శైలి యింకను మంచి పాకమునఁ బడియున్నది. లోకోక్తులు మొదలగు నలంకారము లెక్కువ యగుటయుకాదు, రమ్యములును. అన్వయ సౌలభ్యము నధికమ కాని భావనాశక్తి యెంతయుఁ దక్కువ. బహుశః కవి వయసు ముదిరినవాడైనందున రాగములు కృశించియుండును. రాగాదుల విజృంభణము లేనిది భావనాశక్తి యడరనేర్చునా? ఏది యెట్లుండె. కళాపూర్ణోదయ సందర్భములఁ గొన్నింటిని ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము లోను అనుకరించి యున్నాఁడు. తొల్లటి గ్రంథమందుఁగల నూతన కల్పనలు వెనుకటిదానిలో లేవు. మఱియు నందలి కల్పనలు గొన్ని చిల్లర మార్పులతో నిందుఁ బొందింపబడి యున్నవి. భావనాశక్తి వ్రాలెననుట కింకను సందేహమేల ?

చూడుఁడు, మణికంధరుని తపోభంగముఁ జేయుటకై వచ్చి కార్యసిద్ధి గడించిన రంభ యా మోటుదపసి శృంగారములకుఁ గరంగని దగుటను, నలకూబరాయత్త చిత్త యగుటను, జేసి యొకా నొకప్పుడు

“క. కళలంటి కఱచి తన చె

య్యలఁ జొక్కెడు తపసి మది చివుక్కురుమనఁగా

నలకూబర ! విడువిడురా !

యలసితి ననిపల్కె మన్మథాతి వివశతన్.” (కళా. అ. 3, ప. 47)

అన్యనాథునిఁ బేర్కొనుట మణికంధరుని కోపమునకు గారణము గదా ! ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నములో నాయీకా నాయీకులకుఁ గోపముఁ దెచ్చి పెట్టవలయునని యుద్దేశించి కవి యీ కళా పూర్ణోదయము సంగతివంటి దానినే చేర్చియున్నాఁడు.

“శా. ప్రద్యుమ్నుండు ప్రభావతీ రతి విహరప్రాధి సారస్య సం
పద్యుక్తిం గడుజొక్కి ‘దక్కితి రతి! మత్ప్రాణమా! నీకు’ సం
చుద్య తేమ్ర సమృద్ధిఁ బల్కె నదియాయోషాలలామన్ శ్రవ
స్పద్యఃపాత నిశాతికూలసమమై చాలంగ నొంచెన్వెసన్.” ఇత్యాది.
(ప్రభా. అ. 8, ప. 106)

ఒకచో రంభ ‘నలకూబరా !’ యని స్మరించుట. వేటొకచోట ప్రద్యుమ్నుఁడు ‘రతి !’ యని పలుకుట. సామ్యము స్పష్టము. కాని మొదటి సందర్భముయొక్క కౌశల్యము రెండవదానియందు జూపట్టదు. తారతమ్యము లేమనఁగా : ప్రభావతీమ్మగారికి వచ్చిన పొలయలుక వర్ణనకై దిగుఁజూచి కాఁబడిదేకాని కథాసాంగత్య మే మాత్రమును దానికి లేదు. వచ్చిన నెవరికి లాభము, రాకున్న నెవనికి నష్టము ! చాలీచాలనిదానికి శ్లేషవాసనయు మిగుల గాటు ! ఇంక కళాపూర్ణోదయ సందర్భమన్నచో సర్వవిధముల నుత్కృష్టము. ప్రభావతీ రాజకన్య. వయసున నెంతో చిన్నది. రతిదేవి పురుషున కన్న పెద్దమ్మకదా ! కాఁబట్టి కోమలాంగియైన ప్రభావతీతో ముచ్చటించు నపుడు ఈ జ్యేష్ఠా దేవిని దలఁచుకోవలసిన విధియేమి ? పాపము. రంభగతివేఱు. మోటుదపసి యెక్కడ ? రసికశిఖా మణియు ధనవంతుఁడునైన నలకూబరుఁ డెక్కడ ? ఇంతేగాదు. మణికంధరుఁడు నలకూబర రూపముందాల్పఁడేని కథ సాగదు. ఇరువురు రంభలు, నిరువురు నలకూబరులు నుండుట యావశ్యకము. రంభ ‘నలకూబరా’ యని కనులు మూసికొనుట, యింకను గామతృప్తి పడయని మణికంధరునికి నలకూబర వేషముందాల్పుటకు నమోఘమైన హేతువు ! కావున నీవైరస్యము దండుగప్రణయ కలహముగాదు. మఱి కథావృద్ధికి నావశ్యకము.

తైలిని గూర్చిన తర్కములు

కవియొక్క తైలివిషయముం గూర్చిన చర్చయు నిట్లే. కళా పూర్ణోదయములో నిది కథా కల్పనకుం జేరిన యవశ్యక్రియలలో నొకటి. ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నములో నిట్టిది యొకటున్నది గాని,

యది విడువఁబడఁ గూడని యంత కలయికతో వెలయునదిగాదు. ఆపద్య మేదన, ఇంద్రుఁడు శుచిముఖిని కొనియాడుచు నాడిన ;

“సీ. శబ్దసంస్కార మెచ్చటను జాఱఁగ నీక
పదమైత్రి యర్థ సంపదలఁ బొదలఁ
దలఁ పెల్ల నక్లిష్టతను బ్రదీపితముగాఁ
బునరుక్తి దోషంబు పొంతఁబోక
యా కాంక్షితస్ఫూర్తి యాచరించుచును శా
ఖా చంక్రమ క్రియఁ గడవఁ జనక
ప్రకృతార్థభావంబు పాదు కోనదుకుచు
నుపపత్తి యెందు నత్సూర్తితముగ

తే. నొకటఁ బూర్వోత్తర విరోధ మొందకుండఁ
ద త్తదవయవవాక్య తాత్పర్య భేద
ములు మహావాక్య తాత్పర్యమునకు నొనరఁ
బలుక నేర్చుటబహుతపః ఫలము గాదె!” (ప్రభా. ఆ. 2, ప. 3)

అనునది. రెండు గ్రంథములలోని యీరెండు పద్యములం బోల్చి చూచితిమేని నీరెండవకృతి రచించులోపలఁ గవి కొంతమట్టునకు నైలింగూర్చిన యభిప్రాయము మార్చినాఁడనియుఁ జెప్పుట కవకాశ మయ్యెడి. కళాపూర్ణోదయ పద్యముంబట్టిచూచినఁ గవి యలంకార శాస్త్రములయెడ బహు భక్తిగలవాఁడనియు, నర్థాలంకారములు మాత్రము గాక శబ్దాలంకారములును ఆవశ్యానుష్ఠేయములని భావించినట్లును, గానఁబడియెడి. ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్న పద్యములో నలంకారశాస్త్రముల గూర్చిన విచారచిహ్న లెవ్వయును లేవు. శబ్దాలంకారములంగూర్చి కవి యువ్వెల్లూరకపోవుటయే కాదు, అర్థాలంకారములనైన ధ్యానించినట్లు పోకడగానము. భావములు, అర్థములు, తాత్పర్యములు, ఆవయవసంయోగము మొదలగు తలఁపులతోఁ జేరిన లక్షణములమీఁద నేకాగ్రమగు దృష్టిని నిలుపుట మేలని యెంచెనేమో! ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నములో చిత్రకవిత్వ మత్యల్పము. ఇంచుమించు శూన్యమును, కళాపూర్ణోదయమున నంత యెక్కువ గాకున్నను దానియందుకన్న నధికము. ప్రబంధ ములయందుంబలె నమితముగాదు. రసనాశ మొనరించునంత విపరీతపు వాక్సరణి యీకవి యెంతదపసుచేసినను సాధ్యమగు వరముగాదు. ఏలన, భావగంభీరుఁడుగాన. ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము విషయమునఁ బ్రబంధసంబంధి నైలిలోఁగాదు. కళాపూర్ణోదయము

మొత్తముమీఁద విషయమున ప్రబంధసంబంధిగాదు. శైలియందచ్చటచ్చట నావాసనం దాల్చినదియ. మొత్తముమీఁద ననుటచే నాఱవయాశ్వాసముయొక్క యంత్యభాగము మొదలు గ్రంథసమాప్తి పర్యంతము తుచ్చమైన ప్రబంధభోరణిలో నేకారణము చేతనో వ్రాయంబడి యుంట సూచితము. సూరనార్యుని రచనా పరిణామముం జూచిరా! అఖండ శ్లేషపూరితమైన రాఘవ పాండవీయముతో ప్రారంభించి, తుదదాఁకు సరికి ప్రభావతియందు శ్లేషకవిత్వము వచ్చునో రాదో యనునంత తక్కువ పఱచియున్నాఁడు.

సూరన్నయొక్క చిత్రకవిత్వము

భారతము సత్యంతాదరముతోఁ బఠించినవాడయ్యు, కాలదోషంబుచే శబ్దచిత్రములం బ్రకటించుటకు నోర్చిన వాడయ్యె ననుటకు నిదర్శనముగఁ గొన్నిపద్యము లుదాహరింతము :

“సీ. విశ్రాంతి విరతిఁ గావింపక సారవ

త్సాహిత్య సామనన్యంబు లెఱిగి

సమయంబుఁ దప్పక శ్రవణ కఠోరంబు

లైన శబ్దముల నత్యాకులాత్మఁ

జేయక, సత్పరిచిత సుకుమార వా

క్స్పృళితాభిప్రాయఁగా నొనర్చి

పదబంధ శిథిలతఁ బాటిల్లఁగా నీక

యేచందములయందు నేమరిలక

తే. పఱఁగు కవియు దోహ కరుఁడును యశము దు

గ్గమును బడయు, నట్లు గానినాఁడు

కృతి దురాప మొదవు కీర్తియుఁ బాలు నీ

కుంట గాదు, హాస్యయోగ్యఁ జేయు.” (కళా. అ. 1, ప. 8)

ఇందు శ్లేషప్రధానము.

“సీ. శేష దర్పము చివ్వి శీతాంశు రుచి నవ్వి

పాలమున్నీటిపైఁ గాలు ద్రవ్వి”

(కళా. అ. 1, ప. 76)

“సీ. మెఱుఁగుటద్దపుమించు మించుబాగులనిపు

నింపుచక్కనిముద్దు నెమ్మొగంబు”

(కళా. అ. 1, ప. 135)

“క. మాయమ్మానను నీవే,
రాయలవై కావదేవ రాజే జే జే
మాయాతుమ లానినయది
పాయక సంతోషమున్న పలమిలసామి.” (కళా. అ. 6, ప. 161)

ప్రథమాగమాదులు మదాశయుని పురోహితాదుల నోడించుటకై సంస్కృతాంధ్రభాషాశ్లేషములతో నీపద్యమును బల్కి వారిని వెగడువఱిచి రాజునకుం దమ్ముం దెలిపికొనిరి. ఈ సందర్భము కాళిదాసుని చరిత్రచే సూచితంబు. చిత్రకవిత్వమైన నేమి? కథావృత్తముతో ననుసంధించినదియు ప్రధానమును గావున నిది సమంజసమే. ఇంతటఁ గవి విరమించి యుండిన నెంతో బాగుగ నుండె. ఇంకను నీలాటి పద్యము వినవలయునని కళాపూర్ణుండు కుతూహలుఁడయి వీరి నడిగినట్లును, ఆ రాజు యొక్క వినోదార్థముగా

“క. తా వినువారికి నరవిగ,
భావనతో నాను నతివిభావిను తేజా
దేవర గౌరవ మహిమన,
మావలసినకవిత మరిగి మాకు నధీశా.” (కళా. అ. 6, ప. 172)

అను పద్యము ప్రథమాగముండు నివేదించినట్లును వ్రాసియున్నాఁడు. ఈ రెండవకల్పన పనిలేని పాండిత్య ప్రకటనమేగాని, యప్పటి వృత్తాంతముంబట్టి సహజముగ నేర్పడిన సరసముగాదు. మణికంధరుని తీర్థయాత్రాభివర్ణనములో నతఁడు సేవించిన క్షేత్రముల కనేకములకుఁ గవి యంత్యప్రాస నియమమాపాదించి యుండుట బమ్మెర పోతన విలాస ప్రభావమేమో!

“మ. యమునం జూచెను వీచి కాచయమునం బ్రాంచద్దన శ్యామతో
యమునన్ సారసకైరవేచ్చయమునన్” ఇత్యాది
(కళా. అ. 2, ప. 111)

మఱియు రగడలేనిది రాగము గుదురదని కాఁబోలు శ్రీరామ స్తోత్రము నొకటి వ్రాసి మణికంధరుని జిహ్వాకు నంటించినాఁడు. ఇట్లనేకరీతుల శబ్దచిత్రము సంఘటించి యున్నాఁడుగాని, యిది కావ్యమునకు వన్నెఁదెచ్చు పద్ధతియనుట గడు సాహసము.

ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్న విమర్శనము

ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నమునం దిట్టి విఱుపు లపురూపములు.

మఱియు కథా ప్రారంభముననే పాత్రములను బ్రవేశింపఁ జేయుటఁబట్టి కవియే నేరుగ మనకు బోధించుట యేమాత్రము లేదు. అట్లగుటచే వర్ణనలు పాత్రముల మూలమునఁ జేయఁబడి కథలో మిళితములై యున్నవి. చూడుఁడు. మొదలెత్తగనే

“క. శ్రీరమణీ రమణీయమ

హోరస్తలుఁ డచ్యుతుఁడు సముజ్జ్వల మహిమన్

ద్వారక నుండఁగ నొకనాఁ

డారూఢాదరత నిర్దుఁ డవిభుకడకున్.”

అని యింద్రకృష్ణులకు ప్రవేశముఁ గల్పించి, ఇంద్రమాతలి సంవాద రూపమునఁ బురవర్ణనముం జేసియున్నాఁడు. ఇంద్రుఁడు చింతాక్రాంతుఁడై యుండఁబట్టి పురవర్ణనాదులచే నతనికి మఱపుఁ గల్పింపఁజూచుట సారథి ధర్మమేకదా! కావున నియ్యది ప్రబంధముల నెల్ల సర్వసాధారణములగు చిక్కులేని వర్ణనలకుం జేరినది గాదు. మఱి సార్థకము.

కథతో గాఢాన్వయములేని సంగతులు ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము నందు మృగ్యములు. ఆవయవముల సంయోగము పరస్పరతయు నిందుంబలె నాంధ్ర గ్రంథముల నెచ్చటఁ గానము. త్వరపడు వారికి శ్రీకృష్ణుని యజ్ఞము అశ్లిష్టవృత్తాంతముగాఁ దోఁపవచ్చుఁ గాని, యదియుఁ గార్యసాధనమున కుపకరణప్రాయము. ఎట్లన, దైత్యరాజు ననుమతిఁ బొందిగాని యేరికిం జొరరానిపురము నేరీతిఁ బ్రద్యుమ్నుఁడు ప్రవేశింపఁ గలఁడని, శ్రీకృష్ణుఁడు తలపోయు చుండఁగా నాయజ్ఞములో భద్రుఁడను నటునికిని బ్రాహ్మణ వటువులకును వాగ్వాదము జరుగుకాలములో, వటువులు భద్రు నుద్దేశించి

“స. ఏము మ్రుచ్చులమె యూహింప మ్రుచ్చుఁదనాల

పుట్టిన యిండ్లు మీ బోంట్లకాక

యాటవాండ్రని నమ్మి యనుమతింపఁగ నెట్టి

పురమైన నశ్రమంబునను జొచ్చి

పగలెల్ల నాటల బ్రమయించుచును నందు

గొందులెల్ల నెఱింగి కొనుచురేలు

కన్నగాండ్రగుచు సంగళ్ళు ప్రవేశించి

యందు నెంతటివార లడ్డమైనఁ

తే. జక్కడఁచుచుఁ బేను గ్రుక్కిన పాటిగా
నిష్టమైన యర్థ మెల్లఁ బడసి
బ్రతుకుచునికి మీ స్వభావ మింతయును ద
ప్పదు యథార్థ మనుచుఁ బలుకుటయును.”

(ప్రభా. ఆ. 1, ప. 108)

ఆ మాటలనే తనయపేక్ష కుత్తరంబుగ వనజాక్షుఁడు గ్రహించి
తన యుపాయము సిద్ధించెఁగదా యని సంతసించి ప్రద్యుమ్నా
దుల నటవేషమున వజ్రనాభపురికింబంప నిశ్చయించెను. నట
వేషముననున్న ప్రద్యుమ్నుఁడు వజ్రనాభుసభలో నటించుచుఁ
జేప్పిన

“చ. సకలవిశేషధనకుఁ జాలినయో నెరజాణ పజ్రనా
భకులవతంసరత్నమ ప్రభావతిరోహిత కంటకంబు తా
వకమగు చూపునాపయిఁ బ్రవర్తితరాగతఁ బర్వెఁగాన న
త్యకలుషవృత్తి నా నుకృతమంతయు నేఁడునుమీ ఫలించుటల్.

తే. నీకు నామీదఁగల యట్టి నెయ్యమును, మ
హాదరము నీవు పనిచిన హంసి చెప్ప
నాత్మలో ననవరత నాట్యప్రసంగ
మున నిను భజించు వేడుక మనము నాకు.”

(ప్రభా. ఆ. 4, ప. 105, 106)

అను పద్యములును మఱుఁగుననుండి చూచుచున్న ప్రభావతికిఁ
దనకూర్మిఁ దెలుపునట్టివ కాన కథకు ననుకూలములే. ఇట్లే యన్ని
విషయములును గథానుసారము వచ్చునవియేకాని, ముగ్గురు
మూఁడు లోకములైన ముసలిది యమలోక మను మాడ్కిఁగథను
జీల్చి చెఱుపునవిగావు.

భావలోపములు

రచనాదోషములు లేకున్నను గళాపూర్ణోదయమునకన్న నిది
నికృష్టమనుటకు భావలోపములు కారణములు. ఇందులో వచ్చు
స్త్రీ పురుషులు గొందఱే. అందును గృష్ణాదులు పురాణపురుషులు.
వీరి సమాచారము ప్రాంతకథ. ఇంక ప్రద్యుమ్నుఁడన్ననో విరహాది
వేదనలకు నిదానమైన ప్రబంధపురుషుఁడేకాని యెక్కువ పరి
వృత్తి గలవాఁడు గాఁడు. ఇంక ప్రభావతియన్ననో, నాకుం జూడ
నెంతయు నసహ్యురాలు ! రూపమున్నది. నాథుఁడెప్పుడు వచ్చి

పైబడునను తహతహ దట్టముగ నిండియున్నది. రూపమును గామావేశముం దాల్చిన పాతివ్రత్య మున్నుం జాలునా ? ఇందులోని శృంగారమనునది జావళులకుఁ దోడుపోయినది ! తండ్రికిఁ బతికిని యుద్ధము సంభవించెఁగదా. ఎవరు గెల్చినను దనకు దుఃఖమేగదా యను నాలోచన యీ పతివ్రతా శిరోమణి మనసున కేల తట్టును ? ప్రద్యుమ్నుఁడు భార్య నుద్దేశించి ‘నీ తండ్రిని జంపకున్న మన బ్రతుకు నిలుచు మార్గమెద్దియులేదు’ “ఒండొకత్రోవఁ ద్రొక్కఁగాఁ గూడద, యేమి సేయుదును ఘోరవిచారము పుట్టె నాత్మలో” నని పలుకగా, దేవిగారు, “విభునిం దముఁ గాచికొనంగ వేలు త్రోవ నెమకి కానకంతఁ బితృవత్సలభావముఁ బాటనూకిన” దఁట ! ఈ భావము నీ మహాకావ్యమున నింతకుముం దెక్కడను జూపినది కాదు. అణుమాత్రమైనఁ దాల్చియుండె ననుటకుఁ జిన్నై లెవ్వి యును లేవు. మఱి యెంతో గారాబముతోఁ జూచుచు, గోరిన కోర్కులెల్ల నడిగిన మాత్రన దీర్చు కన్నతండ్రి కనుగప్పి గాంధర్వ వివాహక్రీడకుఁ జొచ్చిన కన్యామణి ! అట్లగుట నీమెకుఁ బితృ వత్సలభావ మెక్కడిది ? ఉండెఁబో, ఎంతో భద్రముగ మన కెవరికి నెఱుఁగఁబడకుండునట్లు ఎక్కడనో పాతిపెట్టినది ! తండ్రిం గూర్చిన హృదయాందోళన మేమేని గలదా ! హిందూపతివ్రతలకు నుండరాదేమో ! మన శాస్త్ర ఘోషలలోఁ బరిచయముగలవారి నడిగి తెలిసికొనుండు. ఇట్లు ప్రభావతి మన సన్యాసులవలె తనకు లేని దాని ధైర్యముతోఁ బారనూకి

“క. తాన చని మూల నున్న య

నూన తదీయాసిఁ దెచ్చి యొసఁగి గెలుపుమీ

దానవపతిఁ దక్కిన యను

మానము మానుమని పలికె మానవతి పతికా!”

(ప్రభా. ఆ. 5, ప. 198)

అదిరా ! సౌకుమార్యము, సౌమసస్యము మొదలగు కోమల గుణంబుల యపరావతారముగదా యీ మానవతి ! ఈపరమపవిత్రురాలితో ద్రౌపదిఁ బోల్చి చూడుఁడు ! భీమసేనుఁడు కీచకపథార్థమై ప్రతిజ్ఞఁ జేయుచు

“తే. ఎల్లి యెల్ల విధంబుల నెందుఁజొచ్చె

నేని, నాధర్మతనయుండు దానవచ్చి

యడ్డపడెనేని, నీవ పెంపారు కరుణఁ
గాచితేని నాచేఁ బడుఁ గీచకుండు.”

(భా. విరా. ఆ. 2. ప. 232)

అని ద్రౌపదితోఁ గఠినాక్షరంబుగాఁ జెప్పుటలో, నాపాంచాలి, తనకట్టి
యవజ్ఞు సేసినను, నాసూతుఁడు కామాంధుండు గావుటఁ బశ్చాత్తాప
పాత్రుండని కనికరించి క్షమించి కావఁజూచునంత యుదారచిత్తురా
లని ధ్వనిఁ గల్పించినందున నామహాదేవికిఁ గౌఱతఘటిల్లెనా ?

పాతివ్రత్యతత్త్వము

నడవడియను పస్త్రమమూల్యముగా కుదురవలయునన్న నొకే
తరగతి పోగులు రంగులుఁ జేర్చినఁ జాలునా ? నానావిధములైన
వర్ణములుగల తంతువులు విచిత్రరీతి నొండొంటికి వన్నె యలవడు
మాడ్కి మిశ్రపఱచినఁగదా నాణెము సిద్ధించును ? ఈ తత్త్వము
నెఱుంగమింగాదె పతివ్రతలన్న నొక్క పతిచింత వప్ప నింకెదియు
లేని మూఢురాండ్రని భ్రమించియుండుటయు, తద్వారా దేశమునకే
కాదు స్త్రీలకు సైతము దైన్యకారణములైన నీతుల బొధించుటయును!
ఒకానొక పతివ్రత పురుషుఁ డెవతెనో యొక స్త్రీని గోరిన దానిని
వలపించి తేఁబోయెనఁట ! అందుచే నామెకు పంచభూతములను
వశపరచుకొనునంత మాహాత్యము సేకుటెనఁట ! భార్యను దూతిక
గాఁ జేయువాఁ డెంతమాత్రపు మగవాఁడో భర్తకై యన్యస్త్రీలఁ జెరుప
జూచునదియు నామాత్రపు టాఁడుదియే ! పతియేయఁట దైవము !
వేఱు దేవుఁడు, దయ్యము, దేశము, జాతి, మానము, గౌరవమును
దేనిని సడ్డసేయరాదఁట ! ద్రౌపదీదేవి ఊద్యోగపర్వములోను మరి
కొన్నియెడలను జేసినరీతిఁ బురుషులకు వ్యతిరీక్తముగా మాట్లాడుట
మహాపాపము ! పురుషుని వాక్యము నపొరిషేయమగు వేదముగా
భజించుటయు శాస్త్రవిహితధర్మము, కర్మము ! ఈ దౌర్భాగ్యప్రలాప
ముల మొత్తపు టర్థమేమనఁగా “మగవారమైన, మాకు నాఁడువారైన
మీరు బానిసలుగా నుండుఁడు. మఱి మా పనులన్ననో కారణముఁ
జెప్పి న్యాయములు గౌరవప్రాప్తములు అని చూపఁగాదు. ఏలనన,
రాష్ట్రము, స్వాతంత్ర్యముఁ గోలుపోయి దాసులమై యుండుటఁబట్టి
యొరుల కనుసన్నల మెలఁగవలయునేకాని, క్షాత్రభంగిని మానము
మనస్సాక్ష్యము నిరూపించిన త్రోవఁబోవ మా వలనఁగాదు. అట్లగుట
మా చర్యలంగూర్చి చర్చింపకుండు, ఏమీయని యడుగకుండు, మీ
రట్లు చేసితిరేని బయటనేగాదు, మూలింటఁగూడ మాకు గౌర

వము దక్కదు. అందఱి యొద్దఁ దన్నులు వడి వచ్చువారము. మీరైనఁ బూజింపకున్న మా కభిమాన మబ్బుటెట్లు? మేము దాసులము. మీరు మాకు దాసులైనచో దాసానుదాసు లయ్యెదరు. అనఁగా దేవసన్నిభులరు, సేవచేత దేవతలగు సూక్ష్మము ఈ కర్మ భూమిలోఁ దొలుతఁ గనిపెట్టఁబడిన హాయియైన తంత్రము! దాని లాభమంతయు ధారాళముగ మీరే యనుభవింపుఁడు!” అనుట! పతిని దప్ప నింకేమియు స్మరింపఁగూడదట! ఈస్వరూపములనే యవికలమగు దృష్టితోఁ జూచుచుండిన నెటువంటివారికైనఁ గనులు నిల్చునా? ఎంతగొప్ప ప్రతాపమూర్తులైన శూరులు వీరులని వీరినే యెంచుచుండుట సాధ్యమగును! దేశము గొప్పగానుండు కాలములో స్త్రీలకు నొక కుటుంబము మీఁదనేకాదు, రాజకార్యములు, చరిత్రాది శాస్త్రములు, సైన్యములు మొదలగు మానరక్షకప్రకృతులు ఇత్యాది లౌకికగణంబుల యం దెల్ల శ్రద్ధాదృష్టి వాఱుచుంట సహజము. గాంధారి ద్రౌపది మొదలగు భారతస్త్రీలను, గార్గీ మైత్రేయీ ప్రభృతులగు ఋగ్వేద యుగములోని లోకోత్తరచరితలును, మనవారినుండియే యీవిషయమునం జూపఁదగు సాక్షులు. రాజ్యము స్వాతంత్ర్యములేని దయ్యెనేని నిల్లువిడిచి బయటికి వచ్చుటకు భయము. ఏలన, తమవారికిఁ దమ మానము రక్షించు శక్తి లేమింజేసి పౌరుషాద్ధరులైన పతులయెడ స్త్రీలకు స్వాభావికమగు తవులు మెండు. అదిలేని పతులు ఇంక నీతిశాస్త్రములచేతనైనను దమయందు వారి హృదయములను భద్రపఱచికొందమను యుక్తిఁ బన్ని పతివ్రతాలక్షణములం బ్రకటించిరేమో! సాహసవంతుఁడు బనముల నాకర్షించుట నీతిచేఁగాదు. మఱి ప్రకృతిచే. మఱియు, ‘ఇల్లు గ్రామము కులము వీనిం దప్ప, పెఱవాని జోలి మనకేల? అధికప్రసంగము లీనాళ్ళలో నపాయకరములు.’ “ఉడుమున కేటికయ్యా ఊరిలో పెద్దతనము!” అని యన్ని పరాక్రమములు నుడిగి గుమ్మము కచేరీలకు దిగిరేని స్త్రీలకే కాదు పురుషులకు సైతము గృహచింత దప్ప మఱేమి యుండగలదు? పాతివ్రత్య మొక్కండు దక్క స్త్రీలకే ధర్మములు కూడవను సిద్ధాంతము దేశమునఁ బురుషులు భంగమునకు లోనయి నిరాశచే నిరుద్యోగులై యుంటచే వచ్చిన చేటేగాని, బాగుగా విచ్చలవిడి వర్తించు ఋషుల శాసనముగాదు. ఇది యట్లుండె.

ఒకవేళ ప్రభావతీదేవి రాక్షసరాజు కూఁతు రగుటం జేసి కఠినాత్మురాలుగ నుండుట ప్రకృతి నిషిద్ధముగాదని యందురేమో ;

ఆయమ్మయొక్క జననవృత్తాంతమును వర్ణించుచు, నీ త్రిలోక సుందరి సామాన్యజనులను వేగిరము వేగిరముగ వక్కముక్కలుగా సృజించు బ్రహ్మచే సృజింపఁబడినది గాదనియు, సిహ్నారణముగ నా త్రిపురసుందరి స్వయముగ నిదానించి చూచి సర్వసామగ్రులఁ గూర్చి బాగునకుఁ దెచ్చిన కన్యామణియనియుఁ గవి చెప్పియుండుటంబట్టి, యా వాద మొప్పుకొందగినది గాదు.

ప్రాచీనుల మోహతాపము

నిజము చూడఁబోయినఁ బ్రభావతీప్రద్యుమ్నము శైలి నొక్కదానిం దప్ప తక్కిన విషయములలో సామాన్యప్రబంధముల మీతినది గాదు. కథ మిక్కిలి సన్నము. చిత్రరూపములు, దూతికలు మొదలగు మధ్యవర్తులమాటలు, వీనిచే నాకాలమువారికిఁ గామాగ్నియున్నట్టుఁడి ప్రభవిల్లి మనసులను దేహములను దహింపఁజేయునంత తైక్షణ్యమును బహుత్వరలోఁ గాంచుట సర్వసాధారణమేమో ! బహుశః వారెల్ల నెండిన కట్టెలో ! ఇప్పు డింగ్లీషు ముక్కలు చదువువారు 'నేరుగాఁ జూచి మాట్లాడిననే కాని యీ దందహ్యమానత మాకుఁ బట్టువడదు' అని యాక్షేపించుటఁ జూడఁగా కాలవైపరీత్యము బోధపడియెడిని. మనది ప్రత్యక్షమోహము. మన పెద్దలింతకన్న నుద్రేకముగలవారగుటంబట్టి వినిననేచాలును ! గుప్పన మండెడివారు. వకళ్ళమూలమై పరోక్షమోహమువారికి ప్రధానము. ఆయిన నాకొక సంశయము. మన పెద్దలు వేదవేదాంత వికాసభాసుర విచిత్ర చరిత్రులే ! రాగరహితులే. శమదమాది సంపత్తుమేతులే ! అట్టుండియు నీయొక్క విషమసమయంబున మాత్రమేల యింత చాంచల్యము వడసిరో తెలియఁజాలముగదా ! అవ్యాజాద్భుతములలో నిదియొకటి. నిర్దేతుక జూయమాన చిత్తవిభ్రమమును వేదాంతవిచారమును సమ్మేళించి యుండుట యాశ్చర్యముగదా ! ఆశ్చర్యమైనను అప్రకృతమా ? కాదేమో ! ఎట్లన, ఇంద్రియముల నిగ్రహింపవలయు నిగ్రహింపవలయునని జపముచేయుచుండువారు, ఆ యింద్రియములయందే నిగాయుంతురుగాన, నదియొక విధమైన యున్మాదహేతువు. కాకున్న నందఱకన్న ముందుగ జితేంద్రియులైన మహర్షు లప్పరసలఁ జూచి చూడకయున్న యేల యువ్వెళ్లారుదురు ! గంతులు వేయుదురు ! మఱియు భరతఖండము క్షీణదశకు వచ్చినదిమొదలు గొప్ప గొప్ప ప్రయత్నములు గొంతెమకోరికలైనందుననేమో కాని తుచ్ఛములు

స్వాత్మైక విషయములునైన సుఖములం దప్ప నింకెందును బుద్ధిపాటుట యరుదాయెను. చిల్లరచింత లెక్కువ. కీర్తికరము లసాధ్యము లైనందున భోగములే పరమార్థములని గణింపవలసిన వారమైతిమి. జీవితమనునది యుండఁగా కాలక్షేపము పొంటెనైనఁ బురుషార్థ మొకటి యుంచుకొనక తీఱునా ! “వ్రతముపోయె. యశస్సు పోయె ! ఇంద్రియానుభవమైన దక్కనీ” యని మనకుం దెలియక మన మనసీజాడల కుపక్రమించెనో ! చూడుఁడు. ఐరోపా వారు శృంగారవర్ణన మెంతో దివ్యముగఁ జేసియున్నారు. వారు రాజసతేజులు. మనలో నాలుకంబట్టినది సత్త్వగుణము. మనసున బట్టినది తమోగుణము.

పాశ్చాత్యుల శృంగారవర్ణనము

వారియొక్కయు మనయొక్కయు శృంగారమునకు ముఖ్య తారతమ్యము లేవనగా : మనఁలే వారంగవర్ణనమంతఁగాఁ జేయరు. చేసినను మొగము కన్నులు మొదలగు బాహిరభాగములమాత్రము ప్రశంసించుదురు. మనలో నఖశిఖపర్యంతము విప్పివిప్పి చూపుట యందఱు నాశ్రయించిన కావ్యలక్షణము. పడకటింటిలోనికి వెళ్ళిన వెనుకఁగూడ చెలికత్తె లామెను వదలినను వదలుదురుగాని కవి యేమో యొక నిముసమైన వదలఁడు. తెప్పవేయక యట్లే చూచు చుండును. ‘రవిగాననిచోఁ గవిగాంచుట’ మనలోని ముఖ్యసంప్ర దాయము. వేదాంత విద్యాదీప్తిమంతమైన యీ పుణ్యభూమిలో నీ రుచి ముదిరి యుండుటకుఁ గారణమేమన, స్త్రీలను జాగ్రత్తగ మఱుఁగున నుంచుటయే ! శీలరక్షణార్థము చేయఁబడిన యేర్పాటు యశ్శీలములకెల్ల మూలము ! ఎట్లన, నివారింపఁబడిన దానికుండు చవి యనివారితముల కుండదు. చూడవలదన్ననే గదా యన్నింటి కైన నందము ! సమ్మోహనాస్త్రమన్న నిదే ! వలదని యడ్డగించితి మేని దానియందలి వలపు అనర్గళమగును. దమమును జెఱుచునది నిర్బంధము. నిలుపునది స్వాతంత్ర్యము. ‘అతిరహస్యముఁ బట్ట బయలు’ అన్నట్లు ఎయ్యది గుప్తమో దానియందే యందఱకు దృష్టి. ఇంకను బరిష్కారముగ సాంగోపాంగముగ విమర్శించి చూతమను కుతూహలము సహజము. మనదేశములో నెవతెయైన నొక స్త్రీ నాగరికత గలయది వీధిలోఁ బోవునేని, ఆ యూరివారి కన్నులన్నియు బిఱిబిగిసి యామెపైఁబడు. మీకుఁ దెలియదా ? ఈ మర్యాదలేమి కేమి కారణమో పచ్చిపచ్చి విశదవర్ణనలకును

నదియె కారణము. చూపునకుండు తహతహను దెరలచే నాఁప వచ్చును. మనోదృష్టి మేరమీటి చూడఁ బ్రయత్నించిన నివారక సాధనమేమి ? సామనస్యము. అది మనవారిలో నింకను దగినంత వృద్ధికిరామి తెల్లంబు.

అంగముల వర్ణించునపుడును, ఐరోపాలోని కవులు ఆ యంగము లేరీతిభావమును బ్రదర్శించుననుటఁ జూపుదురేకాని, భావస్థగీతంబులుగాని యవి యసంభావ్యములని వానిమాటఁ దలపెట్టరు. భావములను వెలువరించుట ముఖనేత్రాదులకుఁగల చక్కందనమున కాదిమమైనట్టియు హృద్యమైనట్టియు లక్షణము. వీనిలోఁ గొన్నిఁటిమాత్ర మనుభావము లనుపేర మన శాస్త్రకారులు గణించి, వారాంగనల యభినయము రీతి, శిక్షమేరకు నడుపఁబడు త్రిప్పటలలోఁ జేర్చిరిగాని, మొత్తముమీఁద సంగవర్ణనమును మనసుతోఁ గలసినట్లు చేయుశక్తి, యీ యాధ్యాత్మికదేశములో బ్రుంగుడువోయి యెన్నో శతాబ్దములైనవి.

స్త్రీల గుణగణములను శ్లాఘనతో వర్ణించుట పాశ్చాత్యుల లోని సదాచారము. ఏలన, గుణముల గణింపక యాకారమును మాత్రము చూచి వలపుగొనుట యా జనములలో సభావ్యము. స్త్రీపురుషులు ధారాళముగ నొండొరులతోఁ గలసి మెలసియుందురు; కాన, రూపమునకుఁ దళుకు తక్కువ. ఇఁక వలపు జనింపవలయు నన్న నడవడి, చరిత్రము, చదువు, సద్గుణములు, కీర్తికరములగు కార్యములయం దాసక్తి మొదలగు నాత్మ సంబంధములైన యోగ్యత లావశ్యకములు. కావున నాయీకా నాయకులకు నివి యుద్దీపనవిభావములగుట వీనిని వర్ణించుట శృంగారకావ్యములలో ముఖ్యము.

మనవారిలో స్త్రీలకు మనోవికాసములేనిగతి పట్టినది. కావున రూపమొక్కటియు మోహమున కాలంబనము పశుప్రాయకృత్యమే కామితార్థము. వీనికిందగిన వర్ణనలమాట చెప్పవలయునా ! అపారములు.

పురుషులు గడింప నెంచు సాహసోద్యమములలో సైతము స్త్రీలు తోడుపడఁగలవారని పాశ్చాత్యులనమ్మిక. ప్రకృతిశాస్త్రములు, తత్త్వములు మొదలగు విద్యలఁ గృషిచేయుటయందును భార్యలు భర్తలతో సంగమింతురు. వారు సహాధ్యాయులైన స్నేహితు లట్లు నానావాంఛితంబుల సఫలముఁ జేయఁ జూచుచుందురుగాన, శృంగార కావ్యములు శుక్రాచార్యుల రీతిని ఒంటికంటితో నొకే

స్థలముననే తిక్కెత్తినట్లు చూచుచుండునవి గావు.

హిందువులలో స్త్రీలకుండు స్థితిని నేనేల వివరింప ? వంటిల్లు పడకట్టిల్లు ఈ రెంటికి వెలియైన నెందులకుం బనికిరాదు ! పురుషులకు వారికిని దేహసాంగత్యమేకాని మనస్సాంగత్యమెక్కడిది ? వారు చేరి మాట్లాడుట యరుదు. మాట్లాడపలయునని నవీన నాగరికులు పంతము వట్టినను అన్నవస్త్ర విహారాది సరసములు దప్ప నింకేపలుకులకు వీలులేదు ! కావుననే కావ్యకన్యకలు సంభోగ విషయములందప్ప నింకే ప్రపంచముఁ దెలియనట్టి వారుగా నుండుట, రాజకన్యలు గావున పాపము వంటపనియుం దెలియదు. మఱి తెలిసిన దొక్కటే. ఈ దేశములోని స్త్రీలు విషయవాంఛాపూర్తికి ననుకూలములయిన పాత్రములుగఁ జూడఁ బడుచున్నారేకాని, పురుషులతో సమానముగ నన్నివిధముల వెలయు శక్తిగలవారుగాఁ జూడఁబడుటలేదు. ఇప్పటివారిస్థితిలో నట్లు చూచుటకును గాదు. బ్రిటిష్ వారి ప్రోత్సాహము సారాజ్యము వీనిచే నిఁకముందు బాగు పడుదురేమోకాని, యా యొన్నత్యము వారధిష్టించువఱకు జీవించి యుండి సుఖించుటకు నావంటివారు మార్కండేయులుగారు !*

కామమనునది పురోవృద్ధి హేతువని యారోపియనుల భావన. ఎట్లన వరించు స్వాతంత్ర్యముండఁబట్టి యేదేనొక హృదయాకర్షక మగు విశేషము గలిగియో నేర్చియో యున్నంగాని యేకాకులుగా జీవనము గడుపవలసినదే. కాఁబట్టి స్త్రీల మెప్పుకొఱకై యెల్లరు శ్రమకొర్చి శక్త్యనుసారము గొప్పతనము నందఁజూతురు. మఱియు స్త్రీలును దెలివి తేటలఁ దేతినవారుగాన నట్టివారి సావాసము శ్రేయో హేతువు. ఒకానొక కవి యాదేచించినరీతి శూరుని లక్షణమేమనఁగా.

“తే. ఒక్క కాంతనుగోరి, మహోద్యమములఁ

బూని సాధించుటలచేతఁ బూజసేసి

రాజ్యమును దైవమును భార్యరాగమడరఁ

బ్రీతులం జేయుటయ కాని వేఱుగాదు.”

(టేనిసన్)

అట్లగుట స్త్రీలమీఁది మోహము వీరకృత్యములకుఁ బ్రేరేపకము. అభ్యుదయకారకము. హిందూదేశములో స్త్రీలు అధఃపతితలై యున్నందున వారి వెంటం బోవుట పాతాళ యాత్ర. మఱి వెంటం బోకున్నఁ దీఱదు గనుక, వారిని, విద్య, స్వాతంత్ర్యము మొదలగు

*గాంధీమహాత్ముని ప్రభావముచే నీ పరిణామము ఇటీవల సృష్టికి వచ్చినది. ఇందునకు దేశసేవిక లొక దృష్టాంతము.

దానంబులచేత, నుత్తమ పదవికిం దెచ్చిననేకాని యీ దేశ మెన్నటికి శుభములకుఁ బాత్రంబు గాదు. ఇప్పుడు వేయి సంవత్సరములుగ మన దేశములలో నుత్పన్నములగు గ్రంథములలో స్త్రీలు గొప్పదశకు బురికొల్పు వారనుమాట తుట్రాగాలేదుగదా ! ప్రబంధములలోని నాయకలు 'నామీద వచ్చిపడు' మనుటదప్ప నింకే యశస్కరములగు పాటులకైన నాయకులఁ బురికొల్పుట చూచినారా ? ఇది శుద్ధ పశుప్రాయమైన కేళి. దీనిఁ గామ మనరాదు. అన్నచోఁ బురుషార్థమును సూచించు నా పదము చెడును ! కామినులు గర్హణీయ లనియు నికర్షహేతువు లనియు విరక్తి వ్యాఖ్యానము లెన్నియో యున్నవి. తొలుత మగవారు మగతనము గోలుపోవుటచేఁగదా యాడువా రీ పాడుస్థితికి వచ్చిరనుట మఱచి తమ దోషములచేఁ దప్పులై, కీడ్వడినవారిని, దామే దూషించుటం జూడ, మనవారు మనుష్యులా కారా యను సంకోచము రాకమానునా ? ఇంకనైన వారిని మీఁదికిఁ దేవలయునన్న ప్రోత్సాహ వాక్యములచే ధైర్యవతులం జేయవలయునేగాని తిట్లచే వారు ముందుకు రాఁజాలుదురా ?

మిశ్రరసములుగాఁ గావ్యములఁ దీర్చుట మంచిది

వట్టి శృంగారమును మాత్రము వర్ణించుట యీ రసమునకు వైరస్యముఁ గలిగించుట. మనుష్య ప్రకృతి యెట్టిదనఁగా నే మార్పునుజెందక యేకరీతినియుండు వస్తువులయందు అవధానము చాలకాలము నిలుపఁజాలనియది ! అవధానమును సుఖమును సమన్వితములు. ఎయ్యది తృప్తికరమో దానియందు మనసుంచుట సులభము, సహజమును. క్లేశకరముల మీద బలవంతపెట్టినను మనసు నిలకడఁ గాంచదు. భోజనపువేళ మితముగ నేయి వేసికొనిన రుచి, అది దప్ప వేతేమియు లేకున్నను, మఱి యమితముగ నయ్యది స్వీకరింపఁబడినను దానియందు రోయింపు జనించును, ఆరోతతోడ మనసును ఇతర పదార్థము లేమే నున్నవాయని కోపముతో నలుదెసలను భార్యను పరికించును. ఐరోపాలోని కవులు* ఈ తత్త్వము నతిక్రమింపక వ్రాసిరి. అనఁగా కావ్యము లనేక

* ఇచట నైరోపాలోని కళలఁగూర్చి చెప్పఁబడిన స్తుతియంతయు భారతాదుల రచించిన మనహృదయందును జెల్లును. చెల్లనివారెవరనఁగా దేశక్షయకాలపు హిందూకవులగు ప్రబంధకారులు.

క్రమముగఁ బోనీక రసముల మిశ్రము చేసి యన్నింటియందు నభిరుచి స్థిరముగ నెలకొను నట్లానర్చిరి. మన శృంగారకావ్యములు ఏకరస ప్రధానములగుట నీరసములు, వెగటు, రోత ఇత్యాది జుగుప్సారసములకు నాకరములు.

నీతికిఁ గవితకుఁ బ్రత్యక్ష సంబంధము లేదు

ఇట్లునుటచే నిటీవలి మన శృంగార కావ్యములు నీతి బాహ్యములు, చెడ్డవి యని రేఁగుట కారంభించిన పరమపార్వశుద్ధ్య దురంధరులలోఁ జేరినవాఁడనని యెన్నబోకుడి ! కావ్యము, శిల్పము, నీతిశాస్త్రము గాదు. ధర్మశాస్త్రముఁ గాదు. శిల్పముయొక్క యుత్తర నికర్షముల నేర్పఱుప వలయునన్న దాని రచనా సంవిధానములఁ బట్టి నిరూపింప నగునే గాని, 'భగవద్గీతలయంత పారిశుభ్యమిందులో లేదు. రామానుజ భాష్యమువలె ముక్తిదాయకము గాదు' అని వాపోవుట నిర్నిమిత్త ప్రలాపము. తుదకు గోప్యములఁ బచ్చిగా వర్ణించినను నీతిశాస్త్రముంబట్టి ఖండించుట తెలివితక్కువ. మఱి రసభంగమా కాదా యనుటయే శిల్పవిమర్శనముయొక్క ఒక్క పరీక్ష. తక్కిన పరీక్ష లిట యధిక ప్రసంగములు. ఆభాసములు. నాకుం జూడ ప్రబంధములయందు మనకుఁ బ్రితిలేమికిఁ గారణము వానియందు నీతిలేమి గాదు. మఱి రససంపాషకములగు స్థితిగతులకు వెలియై, రసికులకెల్ల నవి వైరస్యము మెండుగఁ గల్పించుట. శిల్పముయొక్క ముఖ్యోద్దేశము మనసును హరించుట. ఈ వశీకరణ శక్తి యుండినయెడ నీతి లేకున్న నేకొడువయు లేదు. అదిలేచో నుపనిషత్తుల నుడకఁబెట్టి ధృతియంతయుఁ దీసి యందు నిఁచినను నే ఫలమును లేదు. కావున మన భాషకు నీతి ముదురునట్లు చికిత్స, దోహదము, ప్రాయశ్చిత్తము జేయవలయునను పరమ పారిశుద్ధ్యదురంధరుల కొక దండము వెట్టి దూరముగఁ బొమ్మనుటయే కర్తవ్యము. ఇష్టములేకున్న నీ గ్రంథముల వారు చదువనేల? ఎవరును బతిమాలుకో లేదుగదా ! ఇంట్లో గొళ్ళమువేసి పాపములఁ జొరనీక భద్రముగా నుండినను సరే. మఱి ధర్మోద్ధరణక్రియకై పోలీసువారి శరణుఁ జొచ్చిననుసరే ! మనత్రోవ మనది.

కవిత దేశీయుల నడవడిక సూచకము

పాశ్చాత్యులయొక్కయు హిందువులమగు మనయొక్కయు శృంగారవాక్యముల తారతమ్య విమర్శనముచేఁ దేలినవి కవిత్వ

తత్త్వ విషయములే కావు. మఱి కాలదేశములచే సిద్ధాంతములైన జనుల జీవితములకును గృతులకును నిత్యసంయోగ ముండుట యింకను బ్రధానమైన యంశము. కావ్యములు ఊహామాత్రములనుట గొంతవఱకుఁగాని సమగ్రముగ నిజముగాదు. ఎంత యూహింపఁ జాలిన నేమి? మనచుట్టుఁబట్టువారల భావముల గతుల స్పర్శ యే మాత్రమునులేని యూహలఁ జేయ మనకు సాధ్యమా? జనుల నావరించియుండు స్థితులు కొంతకుఁగొంతయేని దప్పక కావ్యదర్పణమునఁ బ్రతిబింబింపకపోవు. కావ్యపరిశీలనము చక్కగఁజేసితిమేని జనుల నడవడి, చరిత్రము, జీవించువిధములును బొత్తిగా గోచరింపకపోవు. ప్రబంధములయొక్క దౌర్భాగ్యము దేశదౌర్భాగ్యముయొక్క ప్రతిబింబము. నిష్కారణముగ భాషను బట్టి పీడించిన పిచాచిగాదు.

ప్రభావతీదేవి వర్ణనము తుచ్ఛము

ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము నానారస శోభితంబుగాదు. ఉండు నొకరసము సైతము తగినరీతుల విలసనములుగల్గి నానాకారములం దాల్చిన మహోత్తరమాయగా నుండమిచే విసుగు నిచ్చుచున్నది యని తోచెడివి. “లోకోభిన్నరుచి” నామాట నా మట్టుకు. ఐనను గారణములజూపుట విధి. శుచిముఖి ప్రభావతీదేవింగూర్చి ప్రద్యుమ్ననితోఁ జేయు దీర్ఘ ప్రసంగముం జూడుఁడు.

“సీ. నెత్తమ్ములనుచుఁ గ్రున్నెలలంచు
పటఫలశ్రీలంచుఁ దాబేటి చిప్పలనుచు”

అను రెండవ యాశ్వాసములోని 64వ పద్యము మొదలొకని

“క. ఏయంగకమును భావస
చేయక వ్రాయంగరాదు చేసిననానం
దాయత్తమడిఁ జొక్కుఁబ
రాయత్తపు బుద్ధిఁ జెలుప నలవియెవ్రాయన్.”

(అను 96 వ పద్యము వఱకును)

ఇందుఁగల యశ్లీలదోష మటుండ నిండు. అది మన సదాచారములలో నొకటి. చెలుపము శుద్ధముగలేని కుయుక్తులు నుపమాభాసములు నెన్ని! నాభియనునది గఁభీరమైన చెఱువఁట! నూగారు మన్మథుని చిమ్మనిఁ గ్రోవెయఁట! పయ్యదయను పలలో

బయటఁ బోయి విహరించి వత్తమని కుచకుంభములు పక్షులరీతిఁ గొట్టుకొనుచున్నవఁట ! బొడ్డు నొక సొగసు ! అది పొన్నవిరి ! ఆయమ్మయూరువులు ఏనుగు తొండములకంటె నెక్కువ ! అన్నింటి కైనను మీతిన తుచ్చసామ్యముం జూడుఁడు. జంఘలు శాలిగర్భములు. వజ్రాల కాంతి నీళ్ళు. అందెలు మళ్ళు. మీఁగాళ్ళు కచ్చపములు ! బురదయే మో కవి చూపలేదు ! ఒకవేళ నీవర్ణనమే కాబోలు ! ఇట్టి బలత్కారోపములకుం బూనినచో, గాడిదె, గుఱ్ఱము, క్రోఁతి, కొంగ మొదలగు ప్రపంచకములోని యేవస్తువుతో నైన స్త్రీలఁ బోల్చి వర్ణింపవచ్చుగదా ! సరేకాని నాకొక సందేహము. ఇంత విశదముగ భాగభాగమును బెదపుల చప్పరించుచు శుచిముఖి వర్ణించెఁగదా ! దాని కీయంగోపాంగదర్శన మెట్లబ్బెనో ! పూర్వము కన్యామణులు కోకలువిప్పి తాండవమాడుచుంట గలదా ! లేక యందఱికిని వస్త్రములను చూసమును వ్యర్థముచేయు దివ్యదృష్టి యుండెనా ? మఱియు, పింగళిసూరన్న కృతులలో పాత్రములు సాధారణముగ దీర్ఘచర్చలఁ జేయరు. కవి బహుచమత్కారముగ మాటమీఁద మాటవచ్చి విషయము విశదమగునట్లు సంభాషణ లేర్పఱుచును. నాటకకౌశలమని పేర్కొనఁబడిన ప్రతిభలో నిది యొక కళ. ఈ శక్తిలో నితఁడు తిక్కనతో సమానుఁడన్నను బైమాటగాదు. నిదర్శన మికముందు నివేదించును. ఇంత సమర్థు డయ్యును అంగవర్ణనాశృంగారమునకుం బూనెనేని యాశక్తిఁ గోలు పోయినవాఁడౌట యెంతయుఁ జింతనీయము. శుచిముఖియొక్క యుపన్యాసము ముప్పది పద్యములకన్న నెక్కువ. ఇంత సేపు బ్రద్యుమ్నుఁడు నోరుచచ్చిన జీవంబువలె నిలుచుండుటఁ జూడ, అతనికేకాదు, మనకుఁగూడ నలసట ! పాత్రములను ముందు నిల్పిన పిమ్మట నెల్లరు నప్పుడప్పుడేమైనఁ జేయుచున్ననే వినోదము. ఒకరు నోరు బ్రద్దలగునట్లు మాటాడుచు తక్కినవారు కొయ్య బొమ్మలరీతిని, పల్లెటూరివాఁడవలెను, నోరుదెరచికొని తెప్ప వేయక నిలువఁబడియుండిన ప్రకృతికి రసమునకు రెండింటికిని కీడు. సామాన్యులగు కవులలో నీ దోషము లుండిన విచారము లేదు గాని, మహాకవియు సంభాషణరచనలలో దక్షుఁడైన సూర నార్యుఁడీ లోపమున వ్రాలుట మనసుగుండించు చెడుగు.

ప్రభావతియొక్క కామనిర్భరత యేవంపుఁబాటుగా దోచునే కాని రమణీయమని యెన్నుట దుస్తరము. వచ్చిన యావేశముం జూడుఁడు.

“ఉ. ఇట్టి మనోహరాంగుఁ డొకఁ డెందయినం గలఁడేని, కల్గియుం
గట్టిగ నాకతండు బిగి కొఁగిటఁజేర్చుఁగ వచ్చునేని, నే
నిట్టట్టుఁ గొంకినన్ విడక యిష్టవిహారము లెల్లఁ గాంక్షఁ జే
పట్టి యొనర్చునేని, రసభావము లెట్టివి యొక్కొ యత్తఱిన్!”

(ప్రభా. అ. 3, ప. 41)

మఱి చెలికత్తై ప్రభావతియొక్క విరహచిహ్నములను శుచి
ముఖికిం జూపుట దిలకింపుఁడు.

“సీ. నెలఁత ముక్కరయందు నీలంబుగాదు సూ
తెలిదళుకొత్తు ముత్తియము గాని,
యువిద నందిళ్ళ బాహుపురులు గావు సూ
మితిచూడ నిడిన యూర్మికలుగాని,
నుదతి పాలిండ్లఁ గన్తురి నల్పు గాదు సూ
కనుదోయి కాటుక కప్పుగాని,
రమణి కర్ణికల పజ్రపు దీప్తిగాదు సూ
ప్రాగెంపుదునకల రంగుగాని,

తే. యూర్పువేడిమిఁ గృశత బాష్పోదయమున
గండపాండిమ దత్తత్రయకారములను
గానఁబడియెడు నోవిహంగమ పురంధ్ర
యింక నీచేతనున్న దీ యింతి బ్రతుకు”

(ప్రభా. అ. 3, ప. 87)

చెలికత్తైలీరీతిఁ జెయివేసి విప్పిచూపుటకొర్రెడు రాజకన్యక
లెంత సుకుమారులు ! పూర్వము అవికెల ధారణమే యున్నట్టు
లేదు. రాణివాసములో నేమైలయు సోకక పెరిగిన కన్యామణి తన
భావము ప్రకటించురీతి వినుండు.

“సీ. ఆ రతికిఁ గరంబు లైతిరే నవ్వెభుఁ
గొగలింపఁగ నబ్బుఁ గరములార !
ఆ యింతికిఁ గుచంబు లైతిరే నతని వ
క్షనిపీడన మబ్బుఁ గుచములార !
ఆ లతాంగికిఁ జెక్కులైతిరే నారమ్య
శీలుచుంబన మబ్బుఁ జెక్కులార !
ఆ నెలంతకు వీనులైతిరే నా కళా
విదు మంతనం బబ్బు వీనులార !

తే. యట్లుకా నోచనేల నాకైతి రకట
 యనిన నిజావయవంబుల కాత్మవగచు
 బాల్యమునఁ దన్ను రమణ సాభాగ్యకలిత
 యనిన సాముద్రకుల మాట లరసితిట్టు.”

(ప్రభా. అ. 3, ప. 104)

ఇట్లు అంగములంగూర్చి పలవించుట గణికలకైనఁ దగునా? మోహమనఁగా వీరికి దేహక్రిడయేకదా! ఇదియాశ్చంగారము! ‘అయ్యో! నాకుచములారా! మీరు ఆయమ్మను జెరియుండిన సుఖపడుదురుగదా!’ యని యెవరైనఁ దలంతురా! ఆత్మత్వప్తి గోరుదురేకాని, యంగంగములకుఁ బ్రత్యేక సుఖ మున్నదని భ్రమించి వాని ప్రారబ్ధమునకై విలపించు వారున్నారా? శ్చంగార ప్రకృతి మన కవులకు నగోచరార్థము. సుఖ మెఱుంగునది మనసు. ఇంద్రియములకు నెఱుక నహి. అవిజ్ఞానము కర్మము మొదలగు క్రియల కుపకరణములు. మనసు ప్రపంచముం దెలిసికొనుటకు, నిచ్చారీతిఁ గార్యముల జేయుటకు ననువైన మార్గములు. వానికి ప్రత్యేకముగ సుఖము ననుభవించు ప్రభావము లేదు.

“సీ. ఓ హంసి! నిన్ను నేనొక్కటి తుదిమాట
 యడగెద నీహృదయంబు నందుఁ
 గలయట్లు చెప్పమి కల్లలాడిన నీకు
 నాతోడు సుమ్ము ప్రాణనఖి వీవు
 తడయక ప్రద్యుమ్ను కడకింక నొకమాఱు
 పోయి దుస్తరమైన నా యవస్థ
 చెప్పి చేరికఁ గొంత చేయవచ్చునొ రాదొ
 యీ దురాశాపాశ మెందుఁ దెగని

తే. బంధమై ప్రాణముల వెలువడఁగ నీక
 యాఁగి పెంచెడు మదనాగ్ని నహరహంబు
 నీవు చని యవుగాములు నిశ్చయించి
 యాశఁ దెగఁ గోయుమదియె మత్ప్రాణరక్ష.”

(ప్రభా. అ. 3, ప. 107)

వరుండు వలచివచ్చిన సుత్తమురాండ్రు సంతసించురు. ఒడంబడుదురు. ఈ కన్యయో వాఁడు, కరుణ, పశ్చాత్తాపము వీనిమై వచ్చినను జాలుననుచున్నది? వలపునఁగూడ విచ్చమడుగు

వా రెట్టివారు ? దానితోఁ దుష్టిజెందువా రింకను నెట్టివారు. ఈ లాలసత చిత్తవికారముగాదు. మనోవిభ్రాణముగాదు. ఆత్మస్పర్శ లేని శరీరతాపము. రోగికి మందువలె, వినికిచేతనే ప్రజ్వరిల్లు కన్నెలకు నాయక సంగమమును తాపహరము. మనోహర మనుట బొంకు. మన్మథుఁడు మనోభవుఁడట! దానికన్న సంగభవుఁడనుటలో నర్థ ముత్కటము !

“క. అని నిజ శంకల కన్నిటి
కిని బరిహారములు సెప్పి గెంటక యుండఁ
దనయాస నిలుప దితిసుత
తనయ రమణుఁ గవయ మిగులఁ గమకించు మదిన్.”

వ. హంసిం జూచి.

“సీ. నీ చెప్పినట్ల యిన్నియునైన మొదలఁ ద
త్పుర మెంత దవ్వె నీ వరుగుటెపుడు
పోయి వేళయెఱింగి పొనఁగ నవ్వెభున కి
దృశ్యమైన నాకోర్కిఁ దెలుపు టెపుడు
తెలిపిన నేవిప్పుములకు లోపడక నా
పై నతఁ డనుకంపఁ బూనుటెపుడు
పూని తా నిచటికి రానొక్క నెపమున
గురునాజ్ఞ దొరకించు కొనుటయెపుడు

తే. వట్టి పెనుమత్సరపురాశి వజ్రనాభుఁ
డన్మదిచ్చకు ననుకూలుఁ డగుటయెపుడు
విరహవారిధి నేఁగడ వెళ్ళుటెపుడు
వలవని దురాసలను గుమారిలుటెగాక.”

(ప్రభా. ఆ. 3, ప. 120, 121, 122)

ఇది గణువతనము ! మితభాషలేని జావళీ సరసము ! కల హంస ప్రద్యుమ్నునితో నమ్మగారి వేదనల నెంత మఱుఁగువెట్టి నుడివెడినో యాలకింపుఁడు !

“వ. కొనరక చూపుచేతఁ గడుఁగ్రోలిన నీ చెలువంబు చెల్వమా
ననమున నెంతమిక్కిలి మనంబుగ హత్తెనొ కాని యప్పుడో
రసిక శిఖావతంస ! యదురత్నమ ! కాకరకాయ రీతిగాఁ
గినలయపాణి చన్నుఁగవక్రేవ గగుర్పొడిచెం బొరింబొరిన్.”

“ఉ. వావినెల్ల ప్రాధును భవత్పరిరంభణచుంబనాది నా
నావిధభోగలీలకు మనంబున నువ్విళ్ళులూరుచున్కిప్రీ
డావతి దెప్పెఁ గొన్ని నిశలం గనుమూసినయంతమాత్రఁబై
పై విలసిల్లు కుట్టమితభావ విశేష విజృంభణంబులక.”

“ఉ. కలలం గూడినవేళ నెట్టి పొలయల్కల్కుటైనో, యేమి నీ
వలనం దప్ప మట్టిలైనో, యెఱుంగఁ, దత్సప్తాగమామృతవి
హ్వతిత స్వాంతయుఁబోలెఁ నిద్రనెఱయక వర్జించెఁ బద్యాక్షి య
క్షు లహారాత్రములందుఁ బద్యకుముదస్సూర్తిన్విడంబించుచున్.”

(ప్రభా. ఆ. 4, ప. 75, 76, 77)

ఇది జావళీలకన్న నికృష్టమైన పాళయగాండ్ర శృంగారము!
ఇట్టి యనౌచిత్యములఁ బలికిన జనబాహుళ్యమునకు వేదాంత
వాదములచే నగుదానికన్న నెక్కువ విరక్తి తటస్థించును. ఇదియ
సరససల్లాపమని భావించు మృగప్రాయు లింకను మన దేశమున
నున్నారా ?

ప్రభావతీదేవి కన్నెయయ్యు నారితేజీన గణికలకృత్యముల
శ్రద్ధగాఁ జేయుటయం దెంత ప్రాధయో యీ పద్యమునఁ దెల్లం
బయ్యెడిది.

“సీ. కేళీ గృహంబు ముంగిట గర గరికలా

లోకించు గంధాంబు సేకమరయు,

నలుకు పూతలఁ బరిమళముఁ బరీక్షించు

రంగవల్లికల తెఱంగుఁ జూచు,

నకినల మంచంబు జూడ విమర్శించుఁ

గుంకుమ పఱపు భంగులు గణించు,

హెంబట్టు తలగడ యొప్పు విచారించు

నగరు ధూపముల సోయగములెంచు,

తే. నలరు టోవల్లమేల్కట్లు నంగరాగ

పూర్ణపాత్రకులును గందబొడి బరణులు

జాలవల్లిక లాదిగా నముపభోగ

సాధన శ్రీలు పరికించు సారెక బల.”

(ప్రభా. ఆ. 4, ప. 144)

ఇట్లు భోగసాధనములెల్ల సమకూర్చి సర్వసన్నాహ సమేతు
రాలయ్యు బ్రయుఁడు రాఁ గొంత దామసించినందున, మఱియొక్క
విరహప్రలాపమునకు మొదలుజొచ్చి యేమనుచున్నదనఁగా.

“క. వత్తు నవశ్యము నేడని

చిత్తము తమిరేచి యంతఁ జింతయొకతె పై

హత్తిన నదివృథ వుచ్చినఁ

బుత్తురు మగవారిమాట పొసగదు నమ్మన్.”

(ప్రభా. ఆ. 4, ప. 147)

ఇట్లుత్కంఠఁ గొనియుండియు శాస్త్రప్రకారము చంద్రోపాలంభ నము సమకూర్చిన యీ పెయొక్క మనస్స్వైర్యమును, కవియొక్క సందర్భశుద్ధిని పొగడుటకు నాదిశేషునకైన నలివియా ? పిమ్మట చంద్రునివదలి దక్షిణానిలునిఁ బట్టినది. అటుతర్వాత నతని కొకింత విరామదానంబొసంగి, మన్మథునిపైకి దూఁకి, యాయలసట చేత శాస్త్రక్రమముగఁ, బ్రాణములు కంఠగతములుగాఁగా, ‘ఇదే చచ్చెదను జూడు’ మని “తెప్పలు దేలవైచుచు” క్రిందబడిన నొప్పి గదాయని “పూలపాన్పున వ్రాలబోవుటయు” పూర్తిగా వ్రాలలేదు! ఈ తమాపానంతయు ప్రచ్ఛన్నరూపముతో డ్రామారీతిగాఁ జూచు చుండిన ప్రద్యుమ్నుఁడు ప్రత్యక్షమై పట్టుకొనఁగా, అమ్మకు నెక్కడలేని సిగ్గువచ్చినది. పాపము ! ప్రభావతి యెంత మంచిది ! తన బాధలు దనకుండఁగా నలంకార శాస్త్రమున కే బాధయు రాఁగూడదని పరోపకారవృత్తియై, ప్రతిదూషణమును, ప్రతిదశను దప్పక యాదరించి చూసినది గదా ! వరుఁడును ఎంత ధీరో దాత్తుఁడు ! ఈ నాట్యములన్నియు ముగియువఱకుఁ దమిని బిగఁ బట్టిన యొర్పుకాఁడు ! అయ్యో ! దరిద్రమా ! అనివార్యమైన మోహమును గోఁతిఁవలె నాడింపఁజూచుట శృంగారమా ! వికారమా ! ఇంతటితోఁ బోయెనా ? ప్రభావతి ముప్పుది పద్యముల రోదనము శ్వాసము బిగబట్టి, పూజారులు మంత్రములనేకరువు వెట్టినట్లు త్వరత్వరగాఁ జేయుచుండఁగా, ‘ఏమమ్మా’ యనియైన నడిగినఁ గాలయాపనముగదా యని యుచితమౌనముం దాల్చిన శుచిముఖీరాగవల్లరులు, వధూవరులు పడుకటింటికిం బోయిన వెనుక వెన్నాడి మధ్యస్థలములకుం జొచ్చుట మనవంటివారికి తోఁతయనిపించును. వారెంతో దయతో నా గాంధర్వపుఁ బెండ్లి కూఁతును బిలుచుకొనివచ్చుట, బుద్ధులు గఱపుట మొదలగు వేడుకలున్నవి “తిగిచినరాక యీడిగిలంబడిన”దఁట ! చెలికత్తె లును శాండో కుస్తీచేసిన బలశాలినులుగావున నెట్లో తుట్టతుదకు దేవిగారిని “ఏనుగుఁ గంబానకుఁ దెచ్చినట్లు” తెచ్చి విభునిముందఱ నిలిపి యొక చిన్న యుపన్యాసమిచ్చి వెళ్ళినారు. వెళ్ళినారని

తోచుచున్నదిగాని నిజము చెప్పలేను ! ఇవియ మనవారి రాగములు. కోమలత, మార్దవము, సౌకుమార్యము మొదలగు సౌమనస్యంబులకు వెలియైనవగుట నాగరికపుఁ జందముగలవారికి నింపుగావు. మఱి పూర్వకాలపు నవాబులు, రాజులు, పాళయ గాండ్రు మున్నగు మోటువారికి తగియుండునేమో. భావించుటయు బహుప్రయాసమ. ప్రభావతీదేవి తరువాత శాస్త్రోక్తరీతిని బొలయలుక దాల్చగా నాయమఁదేర్పఁ బ్రయత్నించి, యెంతకుఁ దేఱకున్న (నియమితకాలము నిండని దా యమ్మ తేఱిన నది తప్పగదాయని ? యోజింపనంత మూఁడుఁడు) ప్రద్యుమ్నుఁడు నిష్ఠురముగా “దానవునకు నుదయించినదానవుగావున లతాంగి ! దయ చాలదు” అని, భార్యమీఁదఁ గోపమువచ్చిన నామె పుట్టు పూర్వోత్తరాల నెల్లఁ దడవి తడవి వాపోవవలయు, నను సనాతన హిందూగృహస్థధర్మము నుద్ధరించుటయు మిక్కిలి చిత్రమ. ఈ పాలయల్కకు ప్రేరకము క్లేష. మగఁడు ఒకయర్థము నూనిన వాఁడై “రతీ ! భవదుత్తమరతీ !” అని ధ్యానించుచుండఁగా, నందు వేఱొకయర్థము గనిపెట్టిన ప్రభావతి

“పట్టపు దేవియైనరతి

భ్రాంతినె పల్కెదవేమొ నాథ ! నే

గట్టిగ నారతిప్రమదఁగాను !

ప్రభావతి యండ్రు నన్నిలన్ !”

అని యతనికిఁ దన పేరెత్తి చెప్పనంత కోపనయగుట సహజము. ఈ ప్రణయకలహముచే ప్రద్యుమ్నునికి విరహవేదన రెండవ తరంగము రీతిఁ బొంగి పొరలఁగా, హంసకు డనకష్టముఁ దెలుపుచు, నామాటగాఁ బ్రాణేశ్వరితోఁ జెప్పుమని యేమని వ్రాయుచున్నాఁడు.

ద్విరదగతిరగడ “ఓహంసి నీచేత

నీమోవి చిగురుఁ దేనియలు గ్రోలెడి యాన

నీమొల్క నవ్వువెన్నెల చలువగొను నాన

నీమ్మదు కపోల నన్నిధిని మోమిడు నాన

నీమోహనశ్రోణి నిమరఁగలిగెడు నాన

నీదు పాలిండ్ల నానెడు వక్షమను నాన

నీదు శృంగార కళనెలపులంబెడి యాన

నీదు మణితామృతమునింతుఁ జెవిననునాన.”

పశుకృత్యమే కామమనుట యిందుచే సువ్యక్తముగదా ! మఱి యిట్టి వ్రాతల నితరులకు వ్రాయువాని మనశ్శుభ్రత యెట్టిదో ! కవి ప్రద్యుమ్ను నిట్టి నీచపాత్రముం జేయుట యాతఁడు గొల్లఁడనియా ?

దోషవిచారము చాలదూరము చేసితిమి. ఇందునకుఁ గారణములు రెండు నిష్పక్షపాతబుద్ధితో నారయుట విమర్శకుల ధర్మము. రెండవది కళాపూర్ణోదయముయొక్క గొప్పతనము కొలఁత యెత్తఁగోరిన సాధారణ ప్రబంధములకుం దానికింగల వ్యత్యాసము ప్రకటించుట యావశ్యకము. ఇంతేకాని దోషములఁ జూపినందున గుణములు లేవను నన్యాయ్యాపవాదము మోపువారము గాము.

కావ్యములోని మంచిగుణములు

ఎంత దక్కువపడినను స్వభావమును బూర్తిగఁ బోగొట్టుకొన నొనా ? అట్లే యెన్నిలోపములున్నను సూరన తన నైజమునేల విడుచును ! ఈ కావ్యములో కొన్ని యద్భుత విశేషములున్నవి. అవి యనితర సాధ్యములు. మానవ ప్రకృతి నద్దమువలెఁ జూపించునవి. సంభాషణములు విస్మయావహములు. నాటకధర్మములను బోషించియున్నాఁడు. స్థానిత్యములతో మిశ్రమైనదను చింతయేగాని నాకు గుణము మగ్నమైనదని క్షణమైన నెంచినవాఁడఁగాను. ఈ గ్రంథమున నాశ్చర్యకరమైన పాత్రము శుచిముఖి. ఈ హంసి యొక్క దిట్టతనము, బిగువు, నేర్పు, తీఁపిమాటలు, మెత్తమనసు, చమత్కారము నాహ్లాదకరములు. అనేక పాత్రములు ప్రదర్శింపఁబడు స్థానముల వర్ణనలు తఱుచుగ సంభాషణమూలముగఁ జేయఁబడియున్నందున నివి పాలుపెక్కినవి. సంభాషణములనఁగా దీర్ఘ ప్రసంగములుగావు. అవి సామాన్య ప్రబంధకారుల విలాపములు. మఱి యిందుఁ గలసి మెలసినట్లు పలుకఁబడు వచనములు. మాట మీఁదుగా మాటవచ్చిననే యందము. బడిపంతులవలె అరగంట వ్యాఖ్యానముం జేసిన నాటకసరణి చెడును. కథయందు నిరర్థకాంగములు మెండుగ లేవు. కల్పనయొక్క జిగిబిగి కళాపూర్ణోదయమునకన్న సాంద్రమని నా విజ్ఞప్తి. ప్రత్యేక వర్ణనలు భావ సమృద్ధములు. చూడుఁడు. ప్రద్యుమ్నుఁడు 'పోలో' యనఁబడు గుఱ్ఱపునవారి చెండాట నాడుచుండుట కవి యెంతరమ్యముగ వర్ణించియున్నాఁడో !

“సీ. తొలుదొల్లనయ్యేక తురగంబు మండల
 గతిచారియగుచు నిక్కంబు దోచె
 నావెనుకను సరూపాశ్వాని చెదరక
 చక్రాకృతిని బర్హుసరణిదోచె
 సంతటసనతిన్పుటావయవంబుగా
 నెనసియేకాంగ వేష్టనతఁ దోచె
 దుదిఁ దద్విభూషణ ద్యుతిరాజి మాత్రంబు
 కొఱవి త్రిప్పినరీతి మెఱసిదోచె

తే. సంతకంతకు గతివేగ మగ్గలింప
 రాఁగవాగె యెచ్చరిక పరాకుజియ్య
 యను జనులు రిచ్చవడి తమపని మఱువఁగఁ
 బరఁగునమ్మేటినెఱరౌతు ప్రాధికతన.”

(ప్రభా. ఆ. 2, ప. 32)

ఇట్టి వేగము అనుభవమున లేకున్నను, ఒకవేళ సంతవేగము తటస్థించినయెడల కవి వర్ణించిన యాకృతులు గోచరించుట ‘రఁకల్ రాట్నము’ జూచినవారికెల్లఁ దెల్లము. అత్యుక్తియుండిన నిట్లుండ నొప్పు, శుద్ధముగ ససాధ్యమని తోఁపఁగూడదు. మఱి యపురూపములైనను భావ్యములుగనున్న స్వారస్య మెక్కువ. విరాళిపాలైన ప్రద్యుమ్నుఁడు నిర్దేతుకములగు నుత్సాహ నిరుత్సాహ స్థితులందాల్చి లేనిపోని కారణముల నూహించుట మోహగ్రస్తులకు స్వాభావికమైనస్థితి. ఇది యీకవి వర్ణించినట్టు లితరు లెవ్వరుఁ జేసినజాడ నాకుం దెలియదు. వినుండు.

“చ. శుచిముఖి మాట యొండరసి చూడఁగ నెంతయు నానపా టొన
 ర్చుచుమదిఁ ద్రిప్పుచున్న యది, చూడ్కికి నన్ను నె పోలువాని నా
 రుచిరతరాంగి చిత్తరువు రూపాకటిన్ రహజూడఁ జెప్పెఁ ద
 ద్వచనము చొప్పు నేమినియతంబు సమాకృతులెందుఁ గల్గవే.”

(ఆ. 2-4)

“చ. ఇది పదిలంబుగా నడుగకే నపుడక్కట కొర్కిదాచిన
 ట్టిదొరతనంపు నీటు ప్రకటించితిఁ, బాపపు లజ్జ నన్ను నో
 రదిమె, ననాదరంబు తెఱఁగై యది హంసికిఁ దోచె నేమొ ! ని
 ల్వదమఱియించుకైన, గఱువల్పవి గాని కథల్పచింతురే!”

- ఉ. ఏనొక యిండుకంత మననిచ్చిన మాటలు పల్కకుండగాఁ
గాని మరాళి యద్దనుజ కన్యకతైనను నొత్తిచూచి యే
మైన ననంగఁ బూనునని యాత్మకుఁ దోచుచు నున్న దిష్ట, కా
దేని ప్రసంగముం దిగిచి యేల నుతించుఁ దదీయరూపమున్. 6
- మ. అటుగాకద్భుత రామణీయక గుణాఢ్యంబైన నద్వస్తువుం
బటువాచారసికుల్ ప్రసంగమయినన్ బారంబుముట్టన్ రసో
త్కటతం జెప్పక మానఁజాల రను పక్షంబొండు భావించినన్
మటియిల్లున్ వనితాంగ వర్ణనకు నిక్కం బన్యధా సిద్ధియున్. 7
- చ. హరియును వానవుండు, దము నంపిన కార్యము హంసి దానయై
ధరణికిడిగి చెప్పి మదుదగ్రమనస్థితిఁ గాంచు టెన్నగా
సురరిపుఁ జంప నన్ననువు సుద్దులు వుట్టఁగ బోలు నెల్లడన్
సరసిజనేత్రు దక్షిణ భుజంబవు నీవని పల్కినందునన్. 8
- ఉ. అన్నియు నేకవాక్యముగ నారయ నానలు వెంచుపక్ష మే
యున్నది కొంతమించి యిది యోజన సేయఁగ నాదురూపె యా
కన్నియచేతి చిత్రఫలకంబున నున్నది యెవ్వరట్టిచో
నన్ను నెఱుంగవ్రాయననినన్ శివవ్రాయుట వింటిఁజూడఁగన్. 9

ప్రభావతీ రాగవల్లరుల యేకాంతగోష్ఠులు బహు రమ్య
ములు. అందఱకన్న నుత్తమపాత్రంబగు శుచిముఖిం బ్రశంసించి
ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నుల నింతటితో వదలుదము. వారును వదలినఁ
జాలునని యుత్కంఠమై గ్రుక్కిళ్ళు మ్రింగుచున్నారు !

శుచిముఖీ చరిత్రము

వజ్రనాభుని పురంబులోని విశేషంబులు మీ రెఱింగి తెలుపుం
డని మరాళముల నిండ్రుండు నియమించు నపుడు, ఈ హంసి
కథలోఁ బ్రవేశించి, యతనితోఁ జిత్రఫలక వృత్తాంతముఁ దెల్పి,
యింక దైత్యునకుఁ గాల మాసన్నమయ్యెనని ధైర్యము చెప్పినది.
ఆ సందర్భములో నిండ్రునితోఁ జెప్పినట్లు రాగవల్లరీ ప్రభావతు
లకు ప్రద్యుమ్నుని విషయమై నడచిన సంవాదమును నివేదించి
నది. పిమ్మట ప్రద్యుమ్నునికి వలపుపట్టునట్లు నాయకురాలిని
వర్ణించుట పూర్వమే తెలిపియున్నాము. అందును బింకమును స్త్రీ
స్వభావమును వెల్లడిసేయుచున్నది. ఎట్లన, ఈ కార్యమునకై
యేతెంచినదయ్యు ప్రద్యుమ్నునితో “రహస్యమైనదియె యోను

భవత్పరిపృష్ట మెంతయున్, జనక నిమేషముం దడయసంగతి
గాదును మాకు నైన నీ, వనఁగ జనార్దనుండనఁగ నారయభేదము
లేదుగావునన్, వినుపింతు” నని బిగువ బేరము గనఁబఱచినది !
మఱి కన్యామణి సౌందర్యముంగూర్చి నిమిషము నిలువనోపని
దయ్య గంట పట్టెడు వివరముల లెక్కప్రకారము వినుతించియు,
తన ప్రతిభను గొంత చెప్పనదియై

“ఉ. ఎమ్మెయిఁ బ్రజ్ఞ మీఱ వచియించెదనన్న వచింపలేన య
క్కమ్మ బెడంగులోన నొక కొటితమాంశమునైన, నంత మా
త్రమ్మ మదుక్తిశక్తి యనరా దతివాఙ్మహిమాఢ్యనేను, మా
యమ్మ సరస్వతినతి తనంతటిదానిగ నన్ను దిద్దుటన్.”

“చ. సలిసజురా వాస మొక నాఁడు ననుం దనచేటి ప్రాదిరా
చిలుకను వాదుకుం గవితఁ జెప్పఁగఁ దానియమించి యందునా
పలుకులఁ గొంతవాసిగని భావమునంగడు మెచ్చుచున్న ఖాం
చలమున నాదులెక్కలను చక్కఁగ దువ్వుచు గారవింపుచున్.”

చ. ప్రబలములైన కౌతుక కృపారస వత్సలతాదరంబులని
శబలితచిత్తయై యపుడు నా ‘కుపమాతిశయోక్తి కామధే
ను’ బిరుదమిచ్చి తల్లిఖితనూపురమున్ భువనైక మాతయ
య్యబల మదంఘ్రిదా దొడిగె నావిరుదం బదిచూడుమేర్పడన్.

(ప్రభా. ఆ. 2, ప. 90, 92, 97)

అని విడిచి బిరుదమునకు దర్శనప్రాయ వాక్యములాడినది !
అన్నింటికైనను సాగసైన పుట్టము ప్రభావతీ శుచిముఖుల వాగ్యు
ద్ధము. తన రహస్యము ప్రకాశముగచేయక ప్రద్యుమ్నుని పృత్రాం
తముఁ దెలిసికొన వలయునని ప్రభావతియు, అగుట్టు దీసికాని
యాపెక్కొరి నెరవేర్చగూడదని హంసియు, నొండొరులఁ జఱచి
మల్లయుద్ధ నైపుణింజూపుట (అనఁగా మాటలమాత్రము) యుత్త
మోత్తమ ప్రదర్శనములలో గణ్యము. స్త్రీ స్వభావము నెంత
నేర్పుతోఁ గనుపఱచుచున్నాఁడు, అ ఘట్టమునంతయుఁ జదివినఁ
గాని దాని చవిగ్రొలలేము.

(మూడవ యాశ్వాసము 44 వ పద్యము మొదలు 75 వ పద్యమువఱకు)

క. ఇటు గాక లోకముల నిం

తటిచెలుపుడు గలఁడె గలిగినను నుజ్జ్వల యి

చ్చట నచ్చట గలఁ డని య
క్కట నన్నిట్లేచు టంబకరుణ తెరంగె.

సీ. అని పల్కు పలుకు నాయవసరంబనఁ దత్స
మీపంబునం దనురూపవతిని
శుచిముఖి సంచరించుచు విని యిత్తన్వి
చిత్తంబు వడసి యేఁ జెలిమికలిమి
హత్తించుకొనుటకు సనుగుణం బగువేళ
యిదియ యటంచు నూహించి మదిని
దగునుపాయంబు వితర్కించి యపుడు య
దృచ్చనవోలె నా తెఱవయెడుట

తే. నడ్డముగ నల్లనల్లన యరుగుచు నవి
మర్కదృష్టిచేఁ బలుమఱు మరలి మరలి
చిత్రఫలకంబు వంకవీక్షించెఁ గొంత
సరిగడచుదాక నొకవింతనరణి మీఱ.

క. అపు డమ్మరాళి చందం
బుపలక్షించుచుఁ గపోలయుగ్మము దరహా
నప్పుఁ కాంతిఁ దనరఁగా నా
చపలేక్షణ తనదు ప్రాణనఖి కిట్లనియెన్.

క. కఱదులపులుఁ గిది తానే
మెఱుఁగునొకొ తిరిగి తిరిగియాఫలకముపైఁ
బఱపెడుఁ జూడ్కుల నా నా
మెఱుఁగుంబోడికి మరాళి మృదుమథురోక్తిన్.

వ. ఇట్లనియె. నోవడంతి నీపలికినట్లు మా యట్టితర్యగ్గంతువు లేమియు
నెఱుంగమి యథార్థంబయైనను నేను నీచేత చిత్రఫలకం బ్రబవడి చూచు
టకుం గారణంబు వినుము. మున్నొక్కచోట నొక్కపురుషుం జూచి తత్సమాన
రూపునిమఱి యెందునుం గానక యిప్పు డిందు నతని కైవడి దోచిన నిది
తదీయ రూపంబెఱింగి వ్రాసిన తెఱంగో యటు గాక యట్టివాఁడె వేఱొక్కఁ
డెక్కడనైనం గలిగెనోయని యించుక విమర్శించి వీక్షించితి నన విని ప్రభావతి
యద్భుత ప్రమోదనందేహంబులు డెందంబునం గ్రందుకొనుచుఁ గందళింప
నప్పులుఁగుందప్పక చూచి యిట్లనియె.

శా. ఏ మేమీ యిఁక నొక్కమాటు చెప్పుమా యీ వున్న రూపిట్లయో
యేమైనం గలదో విభేద మిట రమ్మిక్షంపు మింకన్ వచ

స్సామర్థ్యం బరయన్ మహాత్మ్యవని యన్మద్బుద్ధికిం దోచె దా
హ మాభావము గానలేవె మదిలో హంసీ భయం బేటికిన్.

ప. అనిన నది మదిరాక్ష సీక్షించి యిట్లనియె.

క. నీ వనినయట్ల యేను భ
యావహులను గానివారి నాకృతిన కనం
గా వలఁతివైనఁ బిలువక
యే వెఱ్ఱినె చేర నిరువు రేకత మాడన్.

ప. అనిన వెఱఁగంది యా యిందుముఖి నఖియునుం దానును నొండొరుల
మొగంబులు చూచి నగుచుఁ జెవులకుం జవులు మివుల నలవరించి గులుకు
బెలుంగుగల కలికిపలులకె వలచిమొలచు కుతుకంబున నతివశంపద
హృదయలై తమకిద్దఱకుం దాని పెద్దబుద్ధులు నుద్దులు ముద్దు రప్పించుచుం
దద్దయు నుద్దీపిత రాగంబు లగుచుండు రాగవల్లరి యాగఱువతనంబులాగు
లేగరితలందును మున్నుకన్న విన్నయవియె దీనికఱుదు లెంత యరుదులు.
చూచితే యంచు నాయంచపై నాదరాఱ్ఱద మేదురనిరీక్షణంబుల సీక్షించి
యోషక్షకులభూషణంబి నిభూషణంబు నిక్కంబ మిక్కిలి నక్కఱపడి వేడక
ప్రోడలగుగఱువ లిరువు రేకాంతమాడుచోటి కేటికిఁ బోయెద రిది యట్లుగాదు
గదా యేమొక్క నందియంబు నివర్తించుకొనఁగోరి యిత్రతీ నత్యంత ప్రార్థ
నంబు గావించుచున్నవారము గావున నీ కన్న యప్పురుషుని యొప్పు
నిప్పలకపై వ్రాసినరూపంబు చొప్పు నొక్కటియగునో కాదో యీదండకు వచ్చి
నిచ్చలంబుగాఁ జూచి నిశ్చయించి చెప్పు మిప్పడుచు నేను నిట్టివాఁడెందును
లేడుకలఁడను వివాదంబునం బన్నిదంబు చఱచినవారము.

క. అనుటయుఁ బందెముకొఱకై
నను వేఱొకపనికి నైన నా కది తెలియం
బని గలదె మీకు నాచే
వినవలసినయర్థ మరసి వినిపింతుఁ దగన్.

తే. అనుచు శుచిముఖి తనమాట కాపడంతు
లీక్షితాన్యోన్యపదనలై యెంతదూర
మరుగుచున్నది దీనివాక్యాశయ మని
మివుల వెఱఁగందఁ గొంత చేరువకుఁ బోయి.

క. సవిమర్శదృష్టి నాటిత
కవిధాన మొకింత నడపి కడుఁ బదిలముగా
వివరింప నతనిరూపమ
యవు నౌ నదీ యిందు నందియము లేదనియెన్.

చ. అనుటయు రాగవల్లరి మహత్తర మోద విశేషసంభ్రమం
బునఁ బఱచెంచి యప్పులుఁగుముద్దియ, దద్దయు ముద్దు గారవం
బును జిగురొత్త నెత్తుకొని పోయి ప్రభావతిదండఁ బెట్టి యొ
య్యనఁ గొనగోళ్ళఁ దత్తనురుహంబులు దువ్వుచుఁ గూర్చి నిట్లనున్.

ఉ. అంచవు గావు నీవు నను నారసిప్రోవఁగ మూర్తిమత్వముం
గాంచిన భాగ్యదేవతవు గాని మదుక్తి తెఱంగు నేఁడు గె
ల్పించితివే జగంబునను లేఁడిటువంటి మనోహరాంగకుం
డంచుఁ గలంచు నిజ్జలరుహనన మానక నాదుచిత్తమున్.

వ. అనిన విని ప్రభావతి నిజవయస్యం జూచి.

తే. రాగవల్లరి నీ వేల వేగిరించె
దింతమాత్రంబ చాలునే యీప్సితార్థ
సిద్ధి కతనిలక్షణము లీచిత్రమూర్తి
యందు నేమైనఁ గల వేమె యడుగవలయు.

వ. అనిన విని యాహంసి యాచిత్రరూపంబు నిరూపించి ప్రభావతి నుద్దేశించి
యిట్లనియె.

ఉ. అరయ నింక నే మడిగె దల్లవె యాతఁడు శంబరుం ద్రిలో
కారిన ద్రుంచునప్పటి ప్రహరకిణంబు లురంబునందు నా
హ రతికంక జాంకములు నల్లవిగో మెడయందు వీరశృం
గారకళాఢ్యు నిట్లతని గట్టిగ నెవ్వ రెరింగి వ్రాసిరో.

వ. ఈలక్షణ కథనంబుచేత నతనినామజాత్యాదు లత్యంతప్రసిద్ధంబులు మీరు
మీయంతనె యెరింగెదరు గావలయు నంతఃపురవాసినిలు గావున నెఱుంగరో
యని యెఱింగించెద నంటినేని.

చ. ఎనయఁగ నెవ్వ రెంతమన సిచ్చివచించిరి తాను వారితోఁ
బనుపడ నంతమాత్రప్రతిభాషణ మాడుట యుక్తమండ్రు మీ
కొనరఁగఁ బన్నిదంపు గెలుపోటలు దీర్చుఁగ నిప్పుడెను జె
ప్పినదియ చాలు నింకఁ దలపెట్టుట చెల్లద యెక్కుడేమియున్.

తే. నీవ కద ప్రభావతి యన నిన్ను మున్ను
తరుణి నే వింటి, రాగవల్లరియె బోటి
పేరు నీ విపు డన వింటి మీరిరువురు
నీ యెఱుక మఱచెదరు నూ పోయివత్తు.

ఉత్సాహ. అనుచు గగనభాగమునకు నంచ యెగయఁ జూచినన్
దనుజకన్య కాలలామ తనదు రెండుచేతులన్
వినయ మొప్పఁ బొదుగఁ బట్టి వేనవేలు భంగులన్
దనరఁ బ్రయము జెప్పచును ముదం బెలర్ప నిట్లనున్

సీ. నిద్రంపుఁబండువెన్నెలగాయు తెక్కల
యొప్పు చూడఁగ నొక్కయుత్సవంబు
మెఱుఁగుఁదీగెలబాగు మించుపక్షాంత హా
టకరేఖ లరయ నొండొక ప్రియంబుఁ
గమనీయ మగు మహాగమనగాంభీర్యాది
విలసనం బీక్షింప వేతెయింపు
మాధుర్యధుర్యకోమల వచనామృతం
బనుభవింపఁగఁ గౌతుకాంతరంబుఁ

తే. గలుగఁ జేయుచు నువ్విళ్ళు గొలుపునీదు
సంగతి యొకింత గని యెట్లు జారవిడుతు
నింక రాగవల్లరి పేరు నీవు నిజము
ననగ నీతో నొనర్తు నెయ్యంపుఁజెలిమి.

అ. ప్రణయ మొప్ప మిగులఁ బ్రార్థించుచున్నట్టి
నన్ననుగ్రహించి నాడుచెలిమి
కొడఁబడంగవలయు నొహంసభామినీ
యనుచు వేడుకొనఁగ నంచ పలికె.

ఉ. ఇప్పుడు నీవు చెల్మికిని హేతువుగాఁగ గణించినట్టి నా
యొప్పును గిప్పుఁ దా నెచట నుండు రహస్యవిచారవిప్పు మౌ
తెప్పుడు నీకుఁ దోచె నపు డింతయు రోసెదు దీనిచేత మీ
యిప్పటిమంతనంపుఁబని యేమట కంపుఁడు పోయివచ్చెదన్.

వ. అనిన విని రాగవల్లరి హంసీమతల్లికం జూచి యిట్లనియె.

క. పోయెదఁ బోయెద నం చి
ట్లోయంచలతల్లి యేల యుడ్డాడింపన్
మా యేకాంతపుఁబనికిని
నీయునికి విరోధిగాదు నిర్వాహకమున్.

వ. ఇదే నిమిత్తంబుగా సంఖ్యంబు గావలయునని ప్రార్థించెదము గాని
కేవలంబైన తాపక రామణీయకంబుననకాదు. నీదుపలుకుం దెరువులు
పరికింప నిది నీవును దెలియుట విస్పష్టంబ యైనను శుద్ధాంతస్థితి దోషంబునం

జేసి యేమయియీ మాట మాటు పెట్టక గొబ్బునం జెప్ప నేర కున్నవారము చెప్పి వేడికొనక యేపనికిని నీవు చొరమి మొదలన పదిలంబుగాఁ దెలిపిన దానవు గావున.

Acc No. 2164

ఉ. పట్టిమఱుంగుఁ బెట్టి నుడువం బని లే దది యెల్ల భేరి జో
కొట్టుట కాకని న్గెలువఁ గూడునె మాటల నీవు గంటి న
న్నట్టిశుభాంగుఁ డీరమణియానల కాన్నద మిప్పు డాతని
న్నట్టిగ నన్వయాది కథనంబున దెల్పి యనుగ్రహింపవే.

తే. ఇప్పుడిది చెప్ప కెడ సేయు టీలతాంగి 994813109
బ్రాహ్మసంకటపఱుమ టోప్పరమణి
కావునను గానపలయు శీమంబ చెప్పి
వెనుక నెఱింగింతు నీకు మావృత్తమెల్ల. KAM

వ. అనిన శుచిముఖి వచనవక్రతి చాలించి యిట్లనియె. 5200

ఉ. అంతిపురంబుకన్యలఁట యాత్మ తెఱం గభిధాప్రయుక్తి నొ
క్కింతయు నేర్పరింపరట యిట్లన నిట్లని నాకు నాకె య
ర్థాంతరము ల్గడించుకొని యంజక యెట్లు యువస్తుతుల్ ప్రపం
చింతు నటంచు నుంటి నికఁ జెప్పెద మీరలు గుట్టుదెల్పుటన్.

ఈ భాగము కవి వ్రాసినదియూ ? స్వభావసిద్ధమూ ? స్వభావ
మును మఱివింపఁ జేయునట్టి శిల్పము. శిల్పముగాని యన్యము
కృత్రిమము. ప్రకృతి ననుసరింపనిచోఁ గళకు సత్యమురాదు. మఱి
యనుసరించుటఁ దప్ప నింకేవిషయములేకున్న సత్యమున్నను
సాగనుండదు. అనుసరించినట్టేపోవుచుఁ గ్రమక్రమముగ మీఱి
మెఱయుట కళాసామ్రాజ్యము. ఒకానొకరు చెప్పినరీతి, ప్రకృతి
యాకారము. ఆ యాకారమును చక్కఁగా నలంకరించి మెఱుంగు
పెట్టినరీతిని తగిన విషయముల సంగతిని బొదిగి సజీవమై లేచి
వచ్చునట్లు చేసిన సయ్యది కళ. ఈభాగము దివ్యము. పాముజాడ
పామునకు గుర్తు. స్త్రీలజాడ స్త్రీలకే యెఱుక. శుచిముఖియొక్క
బిగువు బింకములు పొడుపుమాటలు, యుక్తులు వర్ణింపఁదరమా ?
ప్రభావతిని బొమ్మరీతి నాడించునామె వాచాలత స్తుత్యతీతము.

కల్పనా స్థాలిత్యములు

కల్పనయందు నీకావ్యము నిర్దుష్టమని యంటిమి. అమ్మాటకు
బాధకము లొండురెండు గన్నట్టెడి. సునాభుని కూఁతులకు
గదసాంబులు పతులగుదురని నారదు లాశీర్వదించి పోఁగా,

నాకన్యలు “ఎక్కడిద్యారక, ఎక్కడి గదసాంబు లిదివిన్నుఁ బెనుచేటు స్వామిచేత, నసురులకుఁ బగవీడఁట యాపురంబు” అని, యాశీర్వాద బలముచే వెల్లివిరిసిన తమి “భోగయోగ్యమగు ప్రాయము” నకు మున్నే తమ్ముఁ దొందరపెట్టఁ జాలఁ బరితపించిరట ! ఋషుల యాదేశము విన్నమాత్రన మనసు చెప్పిన దిక్కునకుఁ ద్రిప్పుట, మనవారి సాధుగుణమును వినయమును జూపు చిత్రమేమో ! భోగయోగ్యమగు ప్రాయము కుదరక మునుపే పతిచింతందాల్చు సామర్థ్యము గలవారౌట గాఁబోలు, బాల్య వివాహములకు నిజమైన నిదానము ! ఈ విషయము లటుండ నిండు. ద్యారకాపురిలోని గదసాంబులంగూర్చి సునాభుని కూఁతులకుఁ దెలిసిన యా మాత్రము వారియక్కగారైన ప్రభావతికిఁ దెలియకపోనేల ? ప్రద్యుష్ముఁడు భర్తయని యెఱింగియు దిక్కులేని పక్షిరీతి నాపె రోదనముఁ జేయుట కృత్రిమ ముగ్ధత్వమా ? మఱియు, కృష్ణుఁడు అనామధేయుఁడు గాఁడు. దనుజ శత్రువు ! అట్లగుట నతనియు నతని యింటివారియు సంగతులు గడు రహస్యములుగానుండునా ? అందును ముఖ్యముగా విరోధుల యిండ్లలో ! అందును ఇంద్రునిపై దండెత్తి గెల్చిన వజ్రనాభుని పురిలోను, గృహములోను !

వజ్రనాభుని పురింజొచ్చు నుపాయమునకు సూచకముగ నుంటయ భద్రుని చరిత్రము యొక్క ముఖ్యోద్దేశము. ఉపాయాంతరము లున్నయెడల నీచరిత్రంబు వ్యర్థంబగును. కాన నితరములగు వెరవులు సాధ్యములని కవి కనఁబఱచియుండుట గొప్ప పొరబాటు. కథయొక్క కూర్పు బిగి తప్పిన దనుటకుఁ దార్కాణములు.

“తే. అప్పుడు ప్రభావతికి నొక్కయతివ విరులు
గొనుచుఁ బోవంగ నందు నింపునఁ జరించు
తేటిగమిలోనఁ దానొక్క తేటియగుచు
నేగె మాయామనుండు రతిశ్వరుండు.”

(ప్రభా. అ. 4, 127)

తేటియైనవాఁడు హంస యేల కాఁ గూడదు ! ఆ పురిఁ బ్రవేశము హంసలకు సుగమము. అవి వాలాయముం బోవుచు వచ్చుచుండునవి.

“చ. తడవులఁ బట్టియేము సతతంబును బోదుము వాని వీటికిన్
గడుమతి చాలమిం గడుపు గక్కుఁజీతి స్ఫురలోకనాథ

(ప్రభా. ఆ. 1, ప. 118)

అని శుచిముఖి యింద్రునితో నివేదించి యతని కొఱకై వేగుపని నడపుట కొప్పకొన్నది. కావున “మాయాఘనుఁడు రతీశ్వరుండు” భద్రవేషముఁ దాల్చినదిచూడఁగా “గోటితోఁ బోవుదానికి గొడ్డలి తెచ్చినట్లు!” సునాభుని తనయలకు నీప్సితసిద్ధికిఁ గారణము చిలుక రాయబారము. ఇంతేకాదు. వజ్రనాభుఁడు ప్రాణములతో నుండఁగానే

“శా. సంగ్రామపు
త్రాంతంబుల్ విని తార్జ్య వాహనుఁడు చక్రాద్యాయుధ ప్రోల్లస
త్కాంతిక్రాంతదిగంతరుండయి వడిన్ దావచ్చె నచ్చేటికిన్.
(ప్రభా. ఆ. 6, ప. 212)

సమారాధనకు బ్రాహ్మణులవలెఁ దండోపతండములుగా నింకెందఱు వచ్చిరో ఇఁక వజ్రనాభుని పురమన్ననో “తపమున బ్రహ్మఁ బ్రసన్నుఁజేసి, మేరువుపాంత మారుతాతపములకు న్నిజాను మతిఁ దక్కుఁ బ్రవేశ మొనర్పరానిది” గా సతనిచే నిర్మింపఁ బడినది! అనుమతిలేక కృష్ణుఁ డిప్పుడు చేచ్చినట్లు ఇఁక గొంత ముందుగావచ్చియుండిన నెవరైనఁ దలఁ దీసియుందురా? విష్ణువు యొక్క మహాత్యమున కతిశయముఁ గల్పఁబోయి, బ్రహ్మ సంకల్పమునకు కథాకల్పనమునకును విచ్చేదముఁ దెచ్చి పెట్టికొని యుండుట మంచిబేరముగాదు. మఱియు ప్రభావతియొక్క గది నుండి తనవిడిదివఱకు రాకపోకలు నిర్విఘ్నముగ నెఱవేఱుటకై ప్రద్యుమ్నుఁడు భూవివరమొకటి గల్పించెనట! ఇదియు నిరర్థక శ్రమము. కాకి, పిల్లి, ఎలుక ఇత్యాది గృహజంతువుల రూపముం దాల్చి యథేచ్ఛముగ నేల సంచరింపరాదు? ఈ కావ్యములో నొక్క కామముచేతనే గాదు, ఊరకయు నిట్టి చిత్రభ్రమ లప్ప డపవుడు గల్గుచుండును.

ఈ గ్రంథములో జాతీయములు లోకోక్తులును విశేషముగా వాడఁబడియున్నవి. సంఖ్యయందకాక గుణమునందును నవి గొప్పలు. కాని ‘అతికిఁబోయిన నెగ్గు తప్ప’ దనుట నీరీతి శైలి నుండియుఁ జూపవచ్చును. ఈయుపమానముం జూడుఁడు!

ప్రభావతి దేవియొక్క సౌందర్యమును ప్రద్యుమ్నునికి

శుచిముఖి వాగ్దర్పంబున విప్పి చూపుటలో

“చ. కొనరక చూపుచేతఁ గడుగ్రోలిన నీచెలువంబు చెల్వమా
ననమున నెంత మిక్కిలి మనంబుగ హత్తెనొ కాని యప్పు డే
రసిక శిఖావతంస యదురత్నమ కాకరకాయ రీతిగాఁ
గినలయపాణి చన్దుఁగవ క్రేవ గగుర్పొడిచెం బొరింబొరిన్.”

‘కాకరకాయ’ యట ! ఎండుజిల్లేడుకాయ యనరాదా !
పంతముఁబట్టి యేపైన గుణములు బలాత్కారముగ లాగివేయఁ
జూచినచో విఘ్నపులు తప్పవు.

ఈ కథలోనుండు పక్షులకు వంశమూలములైన పాత్రములు
కళాపూర్ణోదయములోని చిలుకలు. ఈవిషయమునందును ప్రభావతీ
ప్రద్యుమ్నము తత్పూర్వగ్రంథము ననుసరించియున్నది. సరస్వతీ
దేవి చిలుకయు, ఇంద్రుఁడు రంభతో మణికంధరుని తపోభంగ
విషయమైన సందేశము నానతిచ్చిన విధంబును గలభాషిణితోఁ
దెలుపు చిలుకయు, శుచిముఖికిని, సునాభుని సుతలకు దూతిక
యైన కీరమునకును గొలము సాములు. ఈ కవికిఁ బక్షులయం
దాదరము ఎక్కువ కాబోలు !

తుచ్ఛ శృంగారములకుఁ గారణములు మన యనాచారములు

ప్రభావతీప్రద్యుమ్నములోని దోషములంగూర్చిన ప్రస్తావము
మనను గట్టిచేసి యెట్లో చేసితిమిగాన, కవిపరమైన ప్రతివాదము
లును ఇట సమర్పింపంబూనుట సహజమును సంతోషకరమునైన
ధర్మము. శృంగారరసవిషయములగు నాభాసములకుఁ గవికాదు
ఉత్తరవాది. మఱియట్టి యనిష్టములే యింద్రభోగములని రోతఁ
జెందక గ్రహించు మన సంఘము ! భావనాశక్తి యెంత యుద్ధరమై
యుండిననేమి ? హనుమంతుఁడు సముద్రము దాటఁ జాలినను
దన నీడఁ దా దాటఁజాలునా ? అట్లే, తన యావజ్జీవము నెట్టి
స్థితిగతుల నడుచునో వాని సాంగత్య మేమాత్రములేని తలంపులను
దెచ్చుట తరముమీఠిన కోరిక. ఇందులకు మతతత్త్వములనుండియే
ప్రబలప్రమాణములఁ జూపవచ్చును. దేవలోక మననేమి ? ఈ
లోకములోని సుఖములు లభించుటకు నాస్పదమైన పదవియేకదా !
అనఁగా నీ లోకములోని దుఃఖములు నిర్మూలింపఁ బడినట్లును
సుఖములు అమేయములైనట్లును భావించిన దేవలోక మేర్పడును.
పర మనునది యిహముచే సృజింపఁ బడిన ప్రతిబింబమేగాని

యన్యముగాదు. యౌవనము మంచిది. ముదిమి చెడ్డది. అట్లగుటచే దేవతలు నిత్యయౌవనులనియు, మనము యజ్ఞములఁ జేసిన నిత్యయౌవనుల మగుదుమనియు మనుజుఁడు పేరాశచే నెంచుచున్నాఁడు. నిత్యయౌవనమున్న రంభ లుండవలయు. లేనిచో నది నిష్ఫలము. ఈరీతి నైహికముల ననుసరించి యీప్రపంచమున మనకుఁగల సుఖములు, ఆశలు అను సామగ్రితోఁ గట్టఁబడిన మాయాలోకములే వైకుంఠము, కైలాసము మొదలగు పరమ పదవులు. తుదకు దేవునినైననుసరే, మనుషులఁ బోనివానిగా నూహించుచున్నామేగాని, యతఁ డతీతుఁడని నోటిమాటయున్నను భావము నట్టిఁడుగా సాక్షాత్తరింపఁజేయుట యసాధ్యము. అతనికి వేయిచేతులున్నపని సిద్ధాంతముండెఁబో! వేయి మనదిగాకున్నను చేతులను వస్తువులు మనవేగదా! మనయొక్క యంగములు, ప్రాణము, మనసు వీనితో నేమాత్రము సాదృశ్యములేని భగవంతు నొకనిఁ గల్పించి స్మరించుట యలవియా? యోజింపుఁడు! అట్లగుటఁ గాఢ్యవర్జనములును అనుభవబద్ధములగు టేమివిత! అవి యీ లోకములోని రసములను ప్రకటింపఁజేయు కృతులు. కావున సంఘములోనుండు సౌరభమో దుర్గంధమో వానియందును బర్వియుండుట నైజము. అనివార్యము. రాజకన్యకయయ్యు, దేవేంద్రుని జయించినవాని కూఁతురయ్యు ప్రభావతీదేవి పచ్చిపచ్చి కూఁతలఁ దన మధురమైన నోటితోఁ బ్రేలుట మనకుఁ దలఁపఁగా నెంతో జుగుప్స! శుద్ధాంత కాంతామణియట! ఇక చర్యలో

ఉ. “వావిరి నెల్లప్రాదు.....(ఇవి వెనుక నుదాహరింపఁబడినవి)

మ. కలలంగూడిన.....

చర్య లట్లున్నను నష్టములేదు. -అమె మాట లంతకైనఁ బచ్చివి!

“మనసునఁ గాకున్న మాటలయందైన

సాకుమార్గములేని చానలేల?”

వారియందు స్త్రీయను శబ్ద మప్రయుక్తము. వాస్తవము విచారించిన నీలోపములకుఁ గారణము మన దురాచారహేయజీవితమే గదా! శుద్ధాంతములట! “పోతుటిఁగ కైనం బొలయ రాని చోట్లట!”

శుద్ధాంతవాసప్రభావము

సరి! కలలకు గోడ లడ్డమా! మనసునకు బీగములు బంధ

ములా ! శుద్ధాంతము లేర్పడుచుటయను లఘుకార్యముచే శుద్ధాంత రంగములు సమకూఱునా ? మఱియు, నీ మఱుఁగేగదా మానము విడుచుటకుఁ బ్రేరకము ! ఎట్లన, ఇట్టివారు చెలులు, దూతికలు, దాసీజనులు మొదలగు మధ్యవర్తుల మూలముగాఁ దప్ప నితరములగు నుత్తమమార్గములఁ దమనైజమగు వలపును దృష్టిఁబొందింపఁ జాలరు. మధ్యస్థము పిలిచిన పిమ్మట మౌనముఁగొని యుండుటెట్లు ? మఱుఁగుగానైన సగము చూపి చూపక యుండుటెట్లు ? శుద్ధాంత మనఁగా సేవకులు మొదలగు నీచులతో సావాసమన్న మాట ! గరువతనము కిది యనుకూలమా ? మఱియు, నట్టి కన్యలకు నితర చింతలే యుండవుగాన తమ చింతయే ప్రధానము. రాజ్యము, దేశము, జ్ఞానము, ధర్మము, వీనింగూర్చిన విచారములు నున్న. అప్రయోజకముగా నుంచఁబడి యుండుటచే మనసు పరిశ్రమలేక కృశించి నశించును. ఇట్టివారు స్వసుఖపరాయణులగుటేమి చిత్రము ? మఱి సుఖ మనఁగా వీరికి దేహసుఖమనుటఁ దప్ప నింకే యర్థమైనఁ గలనైనఁ దోపగలుగునా ? ఏ పనిపాటులును లేక తిని, కండక్రొవ్వి, మదాంధలై కాలము భారముగ నుండునట్టి జవ్వనులు శుద్ధాంతముల నున్నను సంతసానులట్ల ప్రవర్తింతురు. విచ్చుకత్తుల పారా లెక్కువయౌకొలఁది సందు దొరికినంజాలు ! సమయము వ్యర్థపుచ్చక త్వరలోఁ గార్యము దీర్చుకొందమను తొట్రుపాటును గలుగును. అది యుదయమయ్యెనేని, మానము, మఱుఁగు, సామరస్యముఁగల శృంగార మెక్కడిది ? శృంగారమునకు బదులు జావళీలు వచ్చి చేరును. పాపము. మన దేశములో నెందఱో స్త్రీలకు దూతికాముఖమైన మోహమేగదా గతి ! కన్నులుపయోగింపఁబడనందున వీరి కవి మందములగు నేమో ! చెవులు అనవరతోద్వేగములో నుండునవిగాన చుఱుకుగల వగునేమో ! చిత్రఫలకమో, చెప్పడుమాటయో కామసందేశపద్ధతులు ! ఇవి దప్ప వేఱుమార్గములు మృగ్యములు !

“పురుషుఁడే దేవుఁడు ప్రస్వేదగ్రాతుడైనను అస్వేదగ్రాత తుల్యుఁడు” అని పద్మగంధులు యోజించుటకును యోజింపఁ జేయఁబడుటకును గల కారణములలో శుద్ధాంతనివాస మొకటి. ఎట్లన, బయటఁ బోయినఁగాని లోక వర్తమానము లెఱుకకురావు. కూపస్థమందుకముల కాకూపమే పాలసముద్రము. రాజ్యాంగముల నుద్ధరించుటలో నిపుణులైన మంత్రులు, దేశభక్తిచే విరాజిల్లు ప్రతినిధులు, యుద్ధరంగమున శత్రువుల నోడించి నిత్య యశో

ఖాసీతులై దేశదేవతలఁబోని సేనానాయకులు, ప్రకృతిశాస్త్రవిచక్షణులు, తత్వార్థదక్షులు, ఇత్యాది చరితార్థుల సంగతి పొంతఁబోక గుమ్మములోఁ గూరుచుండి దొరతనము—అనఁగా నింటివారిమీద చేయు మహారాజును దప్ప నింకెవరిని జూడని భార్యకు వాడే యుఖండపరిపూర్ణుడుగాఁ దోచునేమో ! ఒకేయాకారము గుఱివెట్టి యుస్థలితంబుగఁ జూచుచుండిన నది నిరాకారబ్రహ్మమట్టులు పరిణమించునేమో ! కాకి బిడ్డ కాకికి ముద్దు తమ తల్లినిమించిన రూపవతులు గుణవతులు లేరని చిన్నబిడ్డలు నమ్ముదురు. పెద్దవారై యునేకులం జూచినపిమ్మటఁ బోల్చిజూడ నారంభించి తక్కినమ్మల యుత్తమత్వము నొప్పికొనుట గలదు. ఇంకొక రెక్కువవారున్నారనినంతనే తల్లిమీఁద ప్రేమపోవునా ? పోవునని బుద్ధిశాలినియైనయే తల్లియేని నసూయ వహించునా ? జనముల తారతమ్య నిరూపణకృత్య మొకటి. అనురాగపాత్రములని భావించు కృత్యము వేఱొకటి. ఈ రెండును సర్వత్ర యైక్యభావముం బూనునవిగావు చూడుఁడు. శంకరాచార్యుఁడు ఘనుఁడైన తార్కికుఁ డన్నమాత్రముననే యతనిని గౌరగించికోవలయునని యందఱకు బుద్ధివోడముట యావశ్యకమా ? నైజమా ? తర్కము బలముగా నుండవచ్చును. రూపము దక్కువగా నునికి, గుణము సర్వసమ్మతముగామి. దానితో సంక్లేషింపఁజాలిన ప్రకృతులు విరుద్ధములుగావు. అట్లగుట వలపున కుత్పాదికములగు వేయి హేతువులలో నొకటి యున్నయెడ సర్వస్థిలును వానిపైఁ బడుదురని నమ్మువారును, నమ్మి యట్లు నడచువారును మనుష్యులా ? జడులా ? స్త్రీలవిషయమై మాతృర్యముం దాల్చువారికి రెండు విధములగు భ్రమలు గలవు. వివియన, తాము పరిపూర్ణులై యున్నంగాని వారు హృదయ పరిపూర్ణముగఁ దమ్ముఁ గామింప రనియు, నెవనియందైన నేదైన నుగుణము అధికముగా దేదీప్యమానమైయున్నచో, వాడు గంటఁ బడెనేని, తక్కిన గుణముల సంగతి యాలోచింపక, వానిపై నుద్దండముగాఁ బడుదురనుటయు, ఈ యెన్నికలు రెండును హేతురహితములు. సర్వగుణ సంపన్నుఁడైనవానితో విసుగు దవిలిన మనసుతో గుఱుపువాని వలచువారు లేరా ? తుదకు ఊన్నతులగు పురుషులు సైతము, ఏన్నో తబ్బిబ్బులకు లోపములకు నాకరములైన భార్యలమీఁదఁ జూపు ప్రేమావేశమును, నిరంజనుఁడైన దేవుని యందుఁ బ్రకటింపఁ జాలుదురా ? చిత్తము పలుపొకలఁ బోవునది. గోడలచే నెట్లు నిరుద్ధము గాఁజాలదో యట్లే కారణమునకును

పిఱికివారని, నీచాత్మురాండ్రనియుఁ దెలియకపోదు !

ఏదేని యొక్క ధర్మమును మాత్రము పట్టి మనుష్యుల చరిత్రల గణింపఁజూచుట మౌఢ్యము. అందును ఆ ధర్మమునుండి తొలఁగినవారి స్వభావము, స్థితిగతులు, కారణములు, కాంక్షలు, వేనినిం బాటింపక తీర్చుచేయుట కన్నులు పోయిన కబోదిమతము.

దీనిచేఁ గావ్యములకు గొప్ప లోపము సంభవించినది. ఏది యన, శృంగార మనిన నేక విధమైన శరీర రాగమని యెట్లు భ్రమించిరో, యట్లే జారశృంగారము నేకగతిం బోవునది యని యోజించి, నరుల మనసులు నానారూపములైన చిక్కులం దాల్చిన వనుటఁ దెలిసికొనక, విసుగు పుట్టించునంత యభిన్నవర్ణనలఁ జేయు దౌర్భాగ్యము. జారస్త్రీ లెల్లఁ జెడ్డవారయఁట ! కండకావరముచే నన్యులఁ గోరువారఁట ! ప్రబంధములలోని పతివ్రతలు మాత్రము కండకావరముచేఁ గోరువారుగారా ? ఇంకేవరము వారి కున్నది ? శృంగారము నీచశృంగారము. దానికిఁ దగినట్లు జారత్వమును నీచముంజేసి జతఁగూర్చిరి. మనుష్య స్వభావమును బరీక్షించి వ్రాయక యలంకారశాస్త్రములఁ దలనిడికొన్నందుకుఁ గలిగిన యధోగతి యిది !

సరాసరికి నీగృహకృత్య పతివ్రతలకన్న నైరోపా మొదలగు వృద్ధిభూములలోని పలుగాకులు మేలు. రుష్యావారికిని జపాను వారికిని కొన్ని యేండ్లక్రింద ఘోరయుద్ధము ప్రాప్తమైనపుడు, రుష్యావారి రణసన్నాహములయొక్కయు, కోటలయొక్కయు, సైన్యములయొక్కయు మర్మముల నెఱుంగ జపాను రాజ్యములోని నారీమణులు కొందఱు బుద్ధిపూర్వకముగ వేగుపనికిఁ బూనినవారై, తరుణములందు శత్రుసేనానాయకుల పరిరంభణములకుం గూడ సమ్మతించి, యమూల్యవృత్తాంతములను దేశమునకు దానముచేసి యుపకార రాజ్యపట్టమహిమలైరని వినియున్నాముగాదె ! వీరిని నీచ చరిత్రలని భావింపనొప్పునా ? గృహధర్మము, దేశధర్మము విరుద్ధగతులం బోవునవియైనచో దేశధర్మము నెడ నెక్కువ గౌరవముఁ గలవారా నికృష్టులు ! గృహమునకు మించినది లేదను వారా ? యోజింపుడు ! దృష్టి ననుసరించి కొలఁదు లేర్పడును. సంఘపరమైన దృష్టితో తత్త్వపరిశీలనము చేయువారికి హిందువుల నీతులు మొత్తముమీఁద హిసములని తోఁపకమానవు. ధర్మముల పరస్పర ప్రాతికూల్యము ఐరోపియనులు విమర్శించినట్లు మన వారు చేయలేదు. కారణము, మూఢభక్తిపరాయణులు గావున.

న్యాయము, స్త్రీల కొక న్యాయముగా నేల విధింపఁబడెనో చెప్పవారు లేరు ! అది యటుండనిండు ! స్త్రీ యనునది జడము గాదు. తిర్యగ్గుంతువుఁ గాదు. అత్మ గలిగిన మనవంటి చేతనము. మన మేరితిని స్నేహితులు, బంధువులు, అన్నదమ్ములు, కొడుకులు, భార్యలు (బహువచనము హిందూజనులలో నయోగ్యము గాదు) మొదలగు ప్రాణసములతో సహేతుకముగనో, నిర్హేతుకముగనో, కాలవశమున భేదింతుమో, ఆరీతినే స్త్రీలును భేదముఁ గొనకుండుటకు వారేమి యంత్రములా ! మానవులు గారా ? భేదమును గొనినంతనే మనల నెవ్వరుఁ దుచ్చులని గణింపరు. మఱి కారణము లారని తీర్మానింతురు. మనలో స్త్రీ నడవడిఁగూర్చి సిద్ధాంతము చేయునపుడు ఖండనమేగాని విచార మెక్కడిది ? అట్లుగుట గొప్పబుద్ధిచేఁ బ్రేరితమైన భర్తమీఁది విరక్తి యనునది యొక టున్నదని మనవారికిఁ దెలిసినను, బహిరంగముగ నొప్పుకొనరు. కావ్యముల నిట్టి చిత్రచరిత్రలు వర్ణింపఁబడి యుండలేదు. చూడుఁడు. తన భర్త కులాభిమానము విడిచినవాడైన బత్ని యేల వానిని వదలరాదు ? అన్య సక్తుడై యిచ్చిన బాస మఱచినఁ దనకు నట్టి మఱపేల రాఁదగదు ? లంచముకొఱకొ పగచేతనో మాతృద్రోహముఁ జేయువాడై తన దేశమునకు నాశముఁగోరి శత్రురాజులకు సాయముచేయఁ కడఁగెడు దురాత్ముని భార్య శిరశ్చేదనముఁజేసిన నకృత్యమా ? సుకృత్యమా ? మఱి దేశభక్తుడై నిరంతర యత్నములచే దేశాభ్యుదయము నభివృద్ధిఁ జేయువాని నేల ప్రీతిపాత్రుడని చేరువఁ జేర్చికొనరాదు ? ఒక పతిప్రతా ధర్మమున్న నిం కే ధర్మములును బనికిరావా ? అవి అస్తమించునా ? వాని నుపాసింపకున్న నవి కీడు తేకుండునా ? ఈ పాడు పాతివ్రత్యము సుద్ధరించు ప్రకృతియొక్క గృహముమాత్రమే. అదియే సతిభక్తికి రంగస్థానము ! దేశోద్ధారక ధర్మములకైనను నిది యొక్కవయా ? అలనాఁడు మహమ్మదుగోరీకి నాహ్వాన సందేశ మంపి దేశము నొరులకు సమర్పించిన జయచంద్రున కతని రాణి విషమో తవుడో పెట్టియుండిన నామె కొక దేవాలయము కట్టించి పూజ సేయఁకుందుమా ? పతిభక్తి నేటఁ గలిపిన వారందఱు నొక్క లెక్కయనుట మన యాచారము ! పతులను గుణములఁకొలిది వర్ణించి వారిని విసర్జించిన భార్యల యుద్దేశములను గారణములను గణించి, వీరియందును గౌరవలాఘవముల నిరూపించి చూచితి మేని, భర్తను వదలినవారిలో ననేకులు మహాత్మురాండ్రని యేర్పడును. మఱియు వదలినవారిలో ననేకులు పేదబుద్ధి గలవారని,

పిఱికివారని, నీచాత్మురాండ్రనియుఁ దెలియకపోదు !

ఏదేని యొక్క ధర్మమును మాత్రము పట్టి మనుష్యుల చరిత్రల గణింపఁజూచుట మౌఢ్యము. అందును ఆ ధర్మమునుండి తొలఁగినవారి స్వభావము, స్థితిగతులు, కారణములు, కాంక్షలు, వేనినిం బాటింపక తీర్చుచేయుట కన్నులు పోయిన కబోదిమతము.

దీనిచేఁ గావ్యములకు గొప్ప లోపము సంభవించినది. ఏది యన, శృంగార మనిన నేక విధమైన శరీర రాగమని యెట్లు భ్రమించిరో, యట్లే జారశృంగారము నేకగతిం బోవునది యని యోజించి, నరుల మనసులు నానారూపములైన చిక్కులం దాల్చిన వనుటఁ దెలిసికొనక, విసుగు పుట్టించునంత యభిన్నవర్ణనలఁ జేయు దౌర్భాగ్యము. జారస్త్రీ తెల్లఁ జెడ్డవారయఁట ! కండకావరముచే నన్యులఁ గోరువారఁట ! ప్రబంధములలోని పతివ్రతలు మాత్రము కండకావరముచేఁ గోరువారుగారా ? ఇంకేవరము వారి కున్నది ? శృంగారము నీచశృంగారము. దానికిఁ దగినట్లు జారత్వమును నీచముంజేసి జతఁగూర్చిరి. మనుష్య స్వభావమును బరీక్షించి వ్రాయక యలంకారశాస్త్రములఁ దలనిడికొన్నందుకుఁ గలిగిన యధోగతి యిది !

సరాసరికి నీగృహకృత్య పతివ్రతలకన్న నైరోపా మొదలగు వృద్ధిభూములలోని పలుగాకులు మేలు. రుష్యావారికిని జపాను వారికిని కొన్ని యేండ్లక్రింద ఘోరయుద్ధము ప్రాప్తమైనపుడు, రుష్యావారి రణసన్నాహములయొక్కయు, కోటలయొక్కయు, సైన్యములయొక్కయు మర్మముల నెఱుంగ జపాను రాజ్యములోని నారీమణులు కొందఱు బుద్ధిపూర్వకముగ వేగుపనికిఁ బూనినవారై, తరుణములందు శత్రుసేనానాయకుల పరిరంభణములకుం గూడ సమ్మతించి, యమూల్యవృత్తాంతములను దేశమునకు దానముచేసి యుపకార రాజ్యపట్టమహిమలైరని వినియున్నాముగాదె ! వీరిని నీచ చరిత్రలని భావింపనొప్పునా ? గృహధర్మము, దేశధర్మము విరుద్ధగతులం బోవునవియైనచో దేశధర్మము నెడ నెక్కువ గౌరవముఁ గలవారా నికృష్టులు ! గృహమునకు మించినది లేదను వారా ? యోజింపుడు ! దృష్టి ననుసరించి కొలఁదు లేర్పడును. సంఘపరమైన దృష్టితో తత్త్వపరిశీలనము చేయువారికి హిందువుల నీతులు మొత్తముమీఁద హీనములని తోఁపకమానవు. ధర్మముల పరస్పర ప్రాతికూల్యము ఐరోపియనులు విమర్శించినట్లు మన వారు చేయలేదు. కారణము, మూఢభక్తిపరాయణులు గావున.

యోజించి యన్యుష్ఠించిన గుణదోషములు గాన్పించును. యోజన లేక చేయువారికి సందేహ మెక్కడిది, సత్యాసత్య విమర్శ మెక్కడిది ? తాటాకులో వృద్ధప్రచారములో ప్రమాణములు. మనసుగాదు, కావునఁ గావ్యములోని కన్యకలకెట్లో, సిద్ధాంతులకు నారీతినే మనస్సునునది యడుగంటిన ప్రకృతి.

వీరయగముల స్వాతంత్ర్య ముఖండము

మూఢభక్తి ప్రాబల్యమునకు రాని భారతకాలములో ధర్మముల యన్యోన్యవైరముం గూర్చిన శోధన లుండెననుటకు దృష్టాంతములుగలవు. అన్న మాటప్రకారము తమ్ములు నడువవలసిన వారైనను భీష్మార్జునులు ధర్మజుం గినిసి తూలనాడలేదా ? సత్యము భూతదయ ఈ రెంటికిని బొత్తుగలుగనిచోట్ల, భూతదయయే శ్రేష్ఠ తరమని కృష్ణుని యుపదేశము. పతులకు లొంగి వినయవిధేయతలమై నడువవలసిన విధిగలదయ్యు ద్రౌపది సమయముల ధర్మరాజాది పురుషులఁ గఠినాక్షరంబుగాఁ జిన్నఁబుచ్చి పలికి క్షత్రియ ధర్మోద్ధరణంబు గావించి యసదృశకీర్తివైభవోపేతయై వెలింగెఁ గదా ! ఈ వెనుకటినాళ్ళ చప్పిండి పతిప్రతాపము లామెను మీటి వెలయువారా ? చవి సారములేని పాత్రములకు దారిచూపినది రామాయణము. భరతుఁడు మొదలగువారు నిర్వికల్పులు. భారత వీరులు సవికల్పులు, మనుష్యులు, దారుయంత్రములుగారు. “సంతతక్షముండు సంతతతేజుండు నగుట పాపమందు రసఘమతులు” అని ‘తాఁబట్టిన కుందేటికి మూఁడేకాళ్లు’ అని వాదించు మూర్ఖమానసులఁ దీసివైచినది ద్రౌపది. ఆమె దివ్యచారిత్రమే యానీతికి నుత్తమనిదర్శనము. పౌరుషము గలవారు విమర్శము, కారణశక్తి, నిర్భయ హేతువాదము, వీనిం జూచి జడియరు. దైన్యముంగుడుచు శుష్కసత్త్వులకు నన్యశాసితములగు నాచారాదులు ప్రధానములు. స్వాతంత్ర్యము లేనివారగుటచే స్వేచ్ఛా యోజన ప్రాగల్భ్యము వారికి నలభ్యము. ఇంక విమర్శనము. కారణానుసార ప్రచారము, ఇవి యెక్కడివి ?

“హిందూదేశములోని కవులు స్వబుద్ధి నుపయోగింపక శాస్త్రములు, ప్రాచీనగ్రంథకర్తలు, పోయినదారినే గొఱ్ఱలమందవలెఁ బోయినవారగుట వారి కావ్యములఁ బరిశోధించుటచే నా కాలమున దేశస్థితి జనుల నడవడి ఇత్యాది చారిత్రకాంశముల గుఱుతెఱుంగుట దుర్లభ” మని యొకానొకరు నుడివిరి. ఇందు సత్యము లేకపోలేదు.

కాని యీ కవులు వర్ణించిన జాడలును తమకాలమునాఁటివారి జీవితముచే ఘనముగఁ గాకున్నను నల్పముగనైన నిర్ధారితములు గాన, వీనిచేఁ జరిత్రాంశములఁ గనుఁగొనవచ్చుననియు, భాష యొక్కయు దేశముయొక్కయు చరిత్రమును అన్యోన్య సామ్య ముండాల్చిన యవి గాని యేమాత్రము సంబంధము లేనివగుట యశక్యమనియు, స్థిరీకరించుట యీ దీర్ఘ వ్యాఖ్యానముయొక్క ముఖ్య తాత్పర్యము.

సూరన్న ప్రదర్శించిన యభిప్రాయాంగారము, దేశీయుల యనాచారముంబట్టి యేర్పడిన వికార మన్నంతన, యీకవి నిర్దోషి యని చెప్పుట కష్టము. రససంపాషణమునకుఁ బ్రతికూలములైన విషయముల పాఠంబో నేల ? పోయెఁబో యిదియు నుత్తమ నాయికానాయకుల స్వభావమని చాటనేల ! జనసామాన్యముకన్న నెక్కువ సౌమనస్యము లేకుండుటయు నొక కళంకము గదా ! మఱియు అట్టి సౌమనస్యము కవి గలవాఁడని కళాపూర్ణోదయముం బట్టి నిరూపించితిమేని—నిరూపింపఁ గలమను ధైర్యమున్నది— యాయుత్తమగుణమును ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము చేయు కాల మునఁ గోలుపోయి యుండుట యొకదోషము. పశ్చాత్తాపముఁ గలిగించు క్షయము ! వయసు హెచ్చుటచేతనో, మఱి యెందుననో, భావనాశక్తి వాడువాఱియుండును ! కల్పనాప్రతిభ మిక్కుటముగ నుండిననాళ్ళలో వ్రాయంబడినదగు కళాపూర్ణోదయముయొక్క గుణదోష ప్రకటనమును మఱల నందుకొందము.

ద్వితీయ భాగము

మొదటి ప్రకరణము

కాలసరణి - హేతుసరణి

కథను వివరించు పద్ధతులు రెండు. విషయముల జరిగినట్లు కాలక్రమానుసారముగాఁ బెప్పట, కాలక్రమమును వదలి స్వారస్యముగ నే సందర్భమునైన ప్రారంభించి పిదప వెనుకముందఱగా కథను బెంచి పూర్తిచేయుటయు ఇందునకు దృష్టాంతములు. భారత రామాయణములు కాలక్రమానుసారముగా వ్రాయఁబడినవి. ఈ యితహాసములలో వీరుల వంశావళులు, వారి జన్మము, వయసు, పెరుగఁ బెరుగ సంభవించిన కష్టనష్టములు, ఇత్యాదులు కాలోపగతంబైన వరుస మేరకుఁ జూపఁబడియుండుట సర్వజన విదితము. ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నముం గమనింపుడు. కాలముంబట్టి కథనేర్పఱచియున్న దెలుత వజ్రనాభుని వృత్తాంతము, వాని తపోమహిమ, నాకలోకదండయాత్ర, మహేంద్రపరాజయము, ఇవి వర్ణింపఁబడి యుండును. కవి యిట నవలంబించిన మార్గము వేఱు. 'ఇంద్రుడు శ్రీకృష్ణదర్శనార్థమై విజయంచేసి' యని ప్రారంభించి, కార్యమేమని యాతఁ డడుగుడు, తాను దత్పూర్వకథ కొంతమట్టుకు విన్నవించినట్లు కారణములు వెల్లడిచేయుటకు నైన చర్చలచేఁ గథయొక్క యాదిని దీసికొని వచ్చినాడు. దీనికిఁ బాశ్చాత్యు లిడినపేరు 'తర్కక్రమము' అనఁగా కార్యమునుండి వితర్కించుచుఁ గార్యములు పుట్టుటకుఁ దత్పూర్వమే ప్రసిద్ధికి వచ్చియుండిన హేతువుల సరయుట. తర్కక్రమమును మాటకైన 'కారణక్రమము' అనుట స్పష్టతరము. కాలకారణ క్రమములకుఁ గల వ్యత్యాసముఁ జూపుట కొక నిదర్శనము : ప్రాతఃకాలమున నిద్రలేచి భూమి తడిగా నుండుటఁ గాంచితిమేని యా తేమనుబట్టి రాత్రి వానకుఱిసి యుండు నను హేతువు దెలిసికొందుము. వస్తువుల స్థితి—అనఁగా సునికికి వచ్చిన విధమును—పరికించి చూచిన వాన దెలుతటిది. తేమ తరువాతిది. మనకు వస్తువులం గూర్చిన యెఱుక పరముగాఁ జూచినఁ దేమ యాదిమసత్తు. వాన దానినుండి దెలిసికొనఁబడిన యనుమానము, కావున స్థితిపరం పరలన్నిర్ణయింపఁ జూచితిమేని యాదిమధ్యాంతములఁ గాలము

ప్రకార మరయవలయు. వస్తువులు పుట్టిన జాడ నటు విడిచి, దానికి హేతువులైన వానిని వెదుకుచు వెనుకకును, దానినుండి సంభవించిన ఫలముల నరయుచు ముందునకును విచారములు సల్పితిమేని యయ్యది కారణక్రమము. వస్తువుయొక్క తత్త్వము ప్రకాశితమగుటకు నీ రెండు విధంబులు ననుకూలించినవ. వానను బ్రథమమునఁ బెర్కొని హేతువును గొనియాడి వానియందుఁ దదనంతరము పుట్టినది తేమయన్నను ఒక్కటే. తేమను చెల్లఁ జూపి యా సిద్ధికి నేమి కారణ మని యాలోచించి వాన హేతువని యటు తరువాత స్థాపించినను ఒక్కటే. ఆలోచనయొక్క ప్రారంభావసానములు భిన్నములు గాని యది పోవుత్రోవ యొండే. ఇట్లు ద్వీవిధగతులఁ జరించినను సిద్ధాంతవ్యత్యాసము లేమికిఁ గారణమేమన, స్వభావమునఁ గార్యకారణజాలంబు నిర్వికల్ప మగు క్రమమును దాల్చి యునికి. వానచే నేల తడియగుటయు, నేల యంతయుఁ దడియగుటకు వానఁ దప్ప నింకే హేతువును లేకుండుటయు, నిజములైన. నీ ప్రత్యయముల నొకదానినుండి యింకొక దానిని వ్యక్తపఱుచుట సుసాధమ. నికరముగా నీయవయవమునే యాధారముగఁ గొని యోజింపవలయునను నిష్కర్షయుండదు. హేతువులయుఁ దత్ఫలములయు ననవరత సాంగత్యమే యుభయ క్రమములకుఁ దావలము.

వస్తుతత్త్వ పరిశీలకశాస్త్రములలోఁ గాలక్రమమునకుఁ బ్రసిద్ధి యొక్కువ ఎందుకన, ఎయ్యది సృష్టిలో నాదియో దానినే గ్రంథము నను ఆదిగాఁ జూపిన శాస్త్రమునకు వైశద్యము. కావ్యములయందుఁ దత్త్వముగాదు ప్రధానము. మఱి రసము. అట్లగుట మొత్తము మీఁద గాలక్రమమును విసర్జించిన బాగు. ఎందుకన,

‘కృతినాయకుని తల్లి గర్భము ధరించినది. పది నెలలకు సుతోదయము. పిమ్మటఁ బెరిగినాఁడు. చదువు సాములు నేర్చినాఁడు,’ ఇట్లని వ్రాసితిమేని రసము రెండు విధములఁ జెడును. నాయకుఁడు పుట్టి పెరిగిన విషయములలో మన కేమి యక్కఱ ! లోకములో నున్నవారందఱు పుట్టకయే పెరుగుదురా ! మఱి వాని యందు మనకుండు శ్రద్ధకు హేతువు వాని యొక్క గొప్పతనము. గొప్పతనమనఁగా గుణములచేతనో, తన పడినపాట్లచేతనో, తాను సాధించిన మహోద్దండ కార్యములచేతనో, మన మనసులఁ దనయొద్దికి లాగికొను గుణము. కావున నట్టి ముఖ్యాంశములను, వానితో గాఢమగు చెలిమిఁ జెందిన విషయములను మాత్రము

ప్రచురించిన రసము సాంద్రముగ నుండును. లేనియెడ బానెఁడు నీళ్ళలో వైచిన గచ్చకాయంత బెల్లమువలె నది హీన మగును.

రామాయణ భారతముల విషయానుక్రమణిక

రెండవది. పుట్టె, పెరిగె, నేర్పె, దేశయాత్ర వెడలె నిట్టని వ్రాసిన నొకసంగతిఁ దెలిసినంత నిఁక ముందు ఘనమైన కార్యమో ఫలమో గలుగునను శంక మనకుఁ గలుగదు. కావున నుద్వేగముతోఁ జదువుదమను కుతూహలము వెడమదు. ఇఁక ముందేమి వచ్చునో చూతమని మనసు తహతహఁ గొనదు. కథయందు నవధానము జీర్ణమగును. ప్రస్తుత విషయముతోఁ దృప్తిఁ జెంది యుందుము. తరువాతి వృత్తాంతములు తామై నిదానముగ వచ్చు వఱకు నుద్రేకములేక వేచియుందుము. చూడుఁడు. రామాయణ ములో, రావణుడు సీతనెత్తికొని పోవువఱకుఁ గథ కొంచెము కొంచెముగా విడిచి విడిచి చదివినను ఆయాసము దోఁపదు. అటు పిమ్మట “అయ్యో! సీతగతి యేమాయెనో! పగఁదీర్చక శ్రీరాముఁ డూరకుండునా! యుద్ధ మెట్లు చెల్లినది! ఆ పరమసాధ్వినీ రావణుఁడు చెఱచినాఁడా! ప్రాణములతో నుండనిచ్చెనా! భర్తయు మఱఁదియు నామెను రక్షింపఁజాలిరా! చెఱఁదలఁగినను సౌఖ్య పడెనా!” ఇత్యాది బహుభంగుల హృదయ మల్లలనాడి యాపె జీవితము తుదముట్టువఱకు నన్నివివరముల నెఱుంగ నలజడి గొనును. కావ్యము ముగింపునకు వచ్చినను నాపెపై మనకుండు చింతయు ప్రీతియు గౌరవమును ముగియవు. అనేకులు వాల్మీకి బహిరంగము చేసినది చాలదని, తమ తమిఁ దృప్తిజెందుటకై యయోధ్యలో పట్టాభిషేకానంతర మాయమ్మ యెన్ని క్రితావినోదం బుల ననుభవించెనని యూహించి యాయమ సుఖము దమ సుఖముగా నానందింతురు “భోగము లెన్నియున్న నేమి? ఆనాఁటి పరిభవ మమ్మానపతి హృదయముఁ బాయునా? శల్యమువలె నాటి వేదన యొనర్చకున్నె? అట్లగుట శ్రీరాములకు వ్యసనము దోఁపఁ గూడదని బయట నాటలు పాటలు నవ్వులు నెన్ని పఠరించినను లోన నానాఁటికిఁ గ్రాఁగి క్రుంగకున్నె!” అని యాక్రోశించువారెందఱు! మఱి, పారంపర్య నీచమును నీతియని భావించు నితరులు “రాముఁడు మన యట్టిఁడ! పరుని యింటఁ గాఁపురమున్న యాలియెడ సందియముఁ దాల్చుకుండునా? తాల్పఁడేని

మగవాఁడా ! కావునఁ దప్పక వెలివేసియుండును” అని యెంతయు గాఁబోలు ! ఇట్లు పల్లెఱంగుల నమ్మహాదేవి నొక నిమిషమైన నెడఁ బాయఁజాలక మనస్వాంతము లాయమంజుట్టి రక్షకసైన్యము లట్లు గాచుచు నామె కాలొపింపఁబడిన యవస్థలఁ దాల్చును. దీని కేవి ప్రమాణము లందురో, మీ యనుభవమును, పుంఖానుపుంఖముగ బయలువెడలిన ఉత్తర రామాయణము, మైరావణ చరిత్ర మున్నగు నుపరామాయణములును, వాల్మీకియొక్క మాహాత్యు మేమనవచ్చును ! అతని భావనాశక్తి తాఁకినఁ జాలును, మనకుండు బడుగో బక్కయోయైన ప్రతిభయును సాంగత్యప్రేరణచే రేగి యావచ్చుక్తిని బట్టువట్టి జయటఁ బెట్టి విజృంభణముతో నెందఱు పట్టినను నాపరానిదై “భావాంబరవీధి” విహరించును ! కవి బ్రహ్మల చందమిట్టిది. తామిడిన యారగింపుతో రక్తి పూర్తియై యంత మొందదు. మఱి యారగింప నారగింప నింకను గావలయునను స్పృహ ప్రజ్వరిల్లును. ఆత్మకేళియందు విరతికాస్పదమైన రతి యొక్కడిది. రామాయణంబున సీతాపహరణమెట్టులో భారతమున ద్రౌపదీ వస్త్రాపహరణము నట్టిద. పాంచాలీపరిభవము రక్తముతోఁ గాని తదితరములతోఁ గడిగివేయఁ గాదని మనసునకుఁ దట్టని మనుజులున్నారా ? ఆ కార్యము నెఱవేఱువఱకు నందే చిత్తములు హత్తి యూపిరాడనట్టు లుండును. అయిన నొక విజ్ఞప్తి. ఇప్పుడు వ్యాప్తిలోనుండు భారతము దాని కాదికవియైన వ్యాసుఁడు వ్రాసినది గాదు.* వ్యాస ప్రోక్తము గొంత భాగము మాత్రము. గ్రంథము నుప్రసిద్ధమగుడు లైనులు, వైష్ణవులు, బౌద్ధులు, స్మార్తులు, వీరశైవులు, పారాభికులు మొదలగు తెగలవారందఱుఁ దమతమ సిద్ధాంతముల నందులోఁ జొనిపి యా యితీహాసమును బాడుసేసిరి గాని, మూలకవియొక్క భావగాంభీర్యము గణనాతీతమగుటం జేసి యది యింకను బొత్తిగఁ బూడి యింకి, నిర్మూలము గాకున్నయది. ఇది మన దేశముయొక్క భాగ్యములలో ప్రాథమికము. మతముల వాతఁబడియు జీర్ణముగాక బ్రతికియుండుటకన్న మించిన మాహా త్యుము త్రిలోకముల మూలమూలగా వెదకినను దొరకదు ! అట్టి మాహాత్యుముగల భారతముం దలపోసిన నానందముచేఁ గనుల నీరు గ్రమ్మునేకాని, నాలుక తుదకు మాటలువచ్చునా ! పలుకులు

*ఇప్పటి భారతము “జయ” యను పేరిటి చిన్న వీర కావ్యముయొక్క పరిణామము. “జయనామకంబునను రాజితభంగి జగత్త్రయంబునన్ బూజిత కీర్తియై నెగడు” (న్యూ. 89)

దుస్తరములుకదా! మనసు దుర్భరమైన. అరణ్యశాంతి త్రయములు ముక్కలు మువ్వీసము కృత్రిమ పర్వములు. తక్కినవానిలో నాది కవి వ్రాసిన ఫక్కినే విశుద్ధముగ నీ కాలమువఱకు వచ్చిన నెవ్వ యును లేవు, గాని సరాసరికి శుభములని యంగీకరింపఁబడఁ జాలినవియ. కావ్యక్షేభ నాపాదించు రెండు దుర్విపత్తులందుండుట రసికుల పాపఫలము! ఎవ్వయన. దుర్వ్యధనుఁడు పాండవుల నడవికిఁ దోలుట యొకటి. పండ్రెండేండ్లుగూడ నజ్ఞాతవాసమే విధించియుండినఁ బాండవుల బ్రదుకెట్లయినఁ గానిండు, మనకు వైరస్యములేని కావ్య శ్రవణానందముగల బ్రదుకు దప్పియుండదు. పాండవుల యరణ్య ప్రవేశముచే మనకైన ప్రాప్తియేమని తెల్పుదు? దానికన్న నెన్నియో మడుంగులు క్లేశకరమగు వర్ణాశ్రమాది ధర్మము లంగూర్చిన మతవిహీన దీర్ఘప్రసంగ ప్రవేశము. అరణ్యరోదనమఁట! దానికంటె దిక్కులేనిది కావ్యములలో వేదాంతరోదన! ఆ ధర్మరాజు శుద్ధముగ వడరుఁబోతు! ఋషులను జూచినదే దండముఁబెట్టి దూర ముగాఁ దన నీడయైన వారికి సోఁకనట్లు తొలఁగిపోవుచుండిన నెంత పుణ్యముగా నుండును! కాలక్షేపార్థము అడిగిన ప్రశ్నలే యడుగుచు, నుత్తరము లెంత విరుద్ధములుగ నున్న గంగిరెద్దురీతిఁ దల యూఁచుచు నాయన సల్లాపములు సలిపె! మన కవి ప్రలాపములు! రెండవ విపత్తు ఏదియందురో ఆ భీష్ముఁడు పెద్దమనుష్యునిరీతి గుటుకు మని చచ్చి జన్మసాఫల్యము నొందక కొన్ని నెలలు క్రిందఁబడి యునికి! మన గ్రహచారముగాకున్న భారతవీరులనెల్ల నుత్తముఁడని పొగడ్తఁ గన్న యాతఁడు పరస్పరాసంగత విచారముల నెల్ల మన నెత్తిని గట్టియుండునా? ఋషి సందర్శనము, భీష్మోపదేశము అను నీ రెండు తరుణములు సాకులుగఁ జేసికొని యీ హిందూదేశములో నెన్ని వాదములు, వేదములు, మతములు, తత్త్వములు బయలు వెడలెనో వానినన్నింటిని సులభముగ లోకులలోఁ బ్రసరింపఁజేయుకొఱకై యీ యుత్తమోత్తమ కావ్యములో నిమిడ్చి దానిని కంటక పాషాణ వన్యసత్త్వ భయంకరమైన మహారణ్యముఁగా నొనర్చిరి.* కవిత్రయమువారీ చిక్కుల విడఁదీసి విడిచి యాంధ్రభారతము మాతృకకంటె రసవత్తరముగ నొనర్చిరి కాని, జనాపవాదశంకంజేసి యేమో, వారు పూర్తిగా సవరింపలేదు. రామాయణమునందు కథాసంయోగము అఖండము. ముఖ్యాంశములనుండి దృష్టిని పెడత్రోవకుఁ దీసికొనిపోవు సంగతు లంతగా

*మహాభారతము “సంహిత” యనఁబడుట కిదిండుక కారణము.

లేవు. భారతమున నుపశాఖలు మెండు. కొన్ని శాఖలును గావు, ఏ సంబంధమును లేనివగుట. కావున నప్పుడప్పుడు దారిద్ర్యపరిభ్రమించువారమై పిమ్మటఁ గష్టపడి కథారాజమార్గమునకు వచ్చులోపల తత్పూర్వము పఠించిన భాగములు మఱపునకు వచ్చుటయు సహజము. మఱపునకు రాకున్నను వానిచే హృదయములో దీపించిన భావనాశక్తి గొని పరిగణించిన భారతమునకు గౌరవ మధికము. ఒక్క యధికమన్నం జాలదు. హస్తీమశకాంతరమన్నను సత్యమునకు నగౌరవము రాదు ?

ఈ యితీహాసములు సైతము కాలక్రమముగా వ్రాయఁబడక కార్యకారణరీతిగా కథలకెల్ల నాధారభూతమగు విషయముతో నుపక్రమింపఁబడి యుండినచో స్వారస్యమింకను నుద్ధరముగ నుండును. ఇవి త్రొక్కిన మార్గముననే వీనిలోని గుణములు మాత్రము లేని చిల్లర కావ్యములు తఱచుచున్నవి.

“అనేక విధ పదార్థప్రపంచ సంచితంబు, నుపపర్వ మహా పర్వోప శోభితంబు”గను నుండుట యొక్కకతముగ, నాదినే భారతమునఁ గథాసంగ్రహము నిర్వర్తింపఁబడి యుండుటయు, “ద్వాపరాంతమునఁ బాండవధార్తరాష్ట్రులకు మహాఘోర యుద్ధంబయ్యె”నని వక్కాణింపఁబడి యుండుటయును. ఇందుచేఁ గథకొంతమట్టునకు నేకీభావముం జెందుట, చదువరులకు ముఖ్యాంశములు గజిబిజిలేక యేర్పడుటయు నను శ్రేష్ఠములైన సిద్ధులు సేకుఁజీనవి. రామాయణము నందును కాలానుసరణముచేఁ గలుగు నైక్యభంగము సమర్థించు కొఱకుంబోలె సంక్షేపముగ నాదినే కథాభాగములు దెలుపఁబడియున్నవి.

కార్యకారణక్రమమునఁ గథను వర్ణింపజేసినవారు ఆంధ్రప్రాచీన కవులలో నాకుఁ దెలిసిన సూరన్నదప్ప నింకెవరును లేరు. బహుశః ఈ మార్గ సంచారమునకు మొదలిడిన వాఁడతఁడే యేమో! ఈ విషయమై ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నముంగూర్చి చర్చించుచో నొక్కింత వ్రాసియుంటిమి. గాని యందును నది కళాపూర్ణోదయము ననుకరించినదని చెప్పలేదు. కార్యకారణ సమ్మేళనముచే నేకీభూతముగా వ్రాయఁబడిన గ్రంథములలోఁ గళాపూర్ణోదయము ప్రథమము. స్వతంత్రముగ నవీన భంగుల రచించుట కవియొక్క మహాప్రతిభకు ఫలము, సాక్షియును.

కళాపూర్ణోదయమునఁ గార్యక్రమము ముఖ్యపద్ధతి

కాలక్రమముంబట్టి చూచిన నీ కథకు నాదిమభాగము పంచ మాశ్వాసములోని సరస్వతీ చతుర్ముఖుల లీలాకేళి. అనఁగా సామాన్య కవులు వ్రాసియుండినఁ బంచమాశ్వాసము ప్రథమాశ్వాసమై యుండును. చూచితిరా ! ఈ కవియొక్క కూర్పులోఁ గథా ప్రారంభమునకుఁ గావ్యప్రారంభమునకు నెంతదవ్వో ! ఇట్లు దూరస్థములయ్యు నల్లిక చెదరక జిగిబిగిగా నున్నందున నియ్యవి గాఢాశ్లేషముం గొంచియున్నవి. కథ పూర్తిగాఁ దెలియుటకు నైదాశ్వాసములు చదివి తీరవలయు. ఇంక కథ నెఱుంగవలెనన్న కుతూహల మన్న నో ప్రథమాశ్వాసములోనే యంకురితము ! “రంభానలకూబరుల వలనఁ గడపట వినంబడిన వాక్యంబొక్కటిఁ దలంచికొని కృతాంజలియై” కలభాషిణి నారదునితోఁ దావిన ప్రకారంబు నీరీతి విన్నవించుచున్నది.

సీ.

ఏను వృథాభ్రాంతి నింతనంతను దాని

వెంబడిఁ జని పల్కు వింటినొకటి

వినుఁడది, యర్థేశతనయుఁడో యబల ! యి

న్నారదు మాటలు నడుమవేఱ

తే. పాడమె నేమయ్యెనల “కళాపూర్ణునిద్ది”

కడమచెప్పుమన్న రంభ యప్పుడ తెలుపనె

నీకు మరి చెప్పరాకుంట నీకథయును

నీకు నాతోడు సుమ్ముబ్బ నీకు మనియె.

(కళా. ఆ. 1, ప. 191)

ఇదియే కళాపూర్ణునింగూర్చిన తొలుతటి ప్రస్తావన. ఔత్సు క్యముఁ బ్రేరేచు విధములు చూడుఁడు. రంభ తన ప్రేయనికైనఁ జెప్పురానికథ యెట్టిది? ఏ కారణముచేత నామె మౌనధారిణియాయె? నను మొదలగు ప్రశ్నలు తమంతట నావిర్భవించి, సమాధానము తెలియువఱకుఁ గథనుండి మరలఁ గన్నెత్తనీకచేయును. కావ్య ములలోని యేకీభావ మనఁబడు గుణంబదియ. అనఁగా నొక పట్టున, నొక గ్రుక్కగా సర్వముఁ గ్రోలమేని దనివినియమి. భాగ భాగముగఁ జదువఁబోయినఁ దృప్తిలేదు. ఏలన, సమాప్తివఱకు నే భాగము నఖండముగాఁ దెలియఁబడమిచే.

“తే. ఏ నెఱుంగ వేడ్కపడుచున్న దాననో త
 పో ధనోత్తమ యా కళాపూర్ణుడనగ
 నెవ్వఁ డాతని నుద్ధిమున్నేమి చెప్పె
 నెద్ది చెప్పరాదనియె నాయిగురుఁబోడి” (కళా. ఆ. 1, ప. 192)

అని పలికిన కలభాషిణి పలుకు లా యమవేగాదు మనవియును. మండుకొఱవి నెగఁద్రోసినట్లు నారదుఁడు “ఇదియంతయు నపూర్వంబు నాకునుం జెప్పరాదు” అని యానతిచ్చు తఱికి మన యుద్రేక మాఁపరానిదయ్యెడు! నారదుఁడు ఈ కథ యత్యపూర్వమనుట, కవిపాత్రముల మూలమునఁ దనఁ కృతిని దానే యటనట విమర్శించుట కింకొక ప్రమాణము. రంభానలకూబరులకు నీ యపూర్వ వృత్తాంతముం గూర్చిన ప్రసంగ సమయమున వివరించుచు నారదుఁడు కలభాషిణితోఁ దన ప్రియునకైనఁదాఁ దెల్పుమికి నాయస్పరస చెప్పిన విధంబు వినుమని యిట్లనియె.

“సీ. యో పౌరుషభరణ తత్కథలు వ
 చ్చిన నేమి యంటేని వినుము దెలియ
 నాకథ లిఁకఁ జెప్పినట్టివారును విని
 నట్టి వారును ధాత్రియందుఁ బుత్ర
 పౌత్రప్రపౌత్రాది బహుసంతతియుఁ దన
 ర్పుచుఁ జిరకాలంబు ప్రచురసంప
 దభివృద్ధి శోభిత శుభసౌఖ్యముల గాంతు
 రను మాట యున్నది యాదియంద
 ‘యేను నీకది చెప్పిన దీనికొకకు
 నవనిఁ బుట్టిఁగవలయునో యని వెఱచెదఁ
 బ్రాణవల్లభ యవి తావకాంగసంగ
 సౌఖ్యమునఁ జేర్చు నాకు నిష్టంబులగునె’
 తే. అదియు వింటని గదయని యనియెదేని
 యేను వినినట్టి పిమ్మట నిట్టిమాటఁ
 బలికె నొక్క యమోమ వాగ్విలసనుండు
 గావున వచింప విననిక గాదు నాకు.”

(కళా. ఆ. 1, ప. 201, 202)

ఈ మాటలతో మనయొక్క యుత్కంఠ గొంతునకు మీఁదుగాఁ బోవును! ఉత్కంఠకుఁ దోడు అద్భుతమును వచ్చి చేరును. ఎట్లయిన, కేవల నిరర్థక వ్యాఖ్యానమైన ఫలశ్రుతిఁగూడఁ గథలో ముఖ్యాంగ

ముగఁ జేర్చినాడే యను విస్మయ మొక్కటి! మఱి, యీ ఫలములు దేవతల కశుభములగు గావున వినవలయునను సంభ్రమ మింకను నుద్గాఢమగును. ఒక పక్షమువారికి మేలుగను, మఱియొక పక్షము వారికిఁ గీడుగను అవతరించిన యీ చరిత్ర మేరీతి భూలోకములో వ్యాపింపఁ గలదని యాశ్చర్యపడమా! కథ దేవలోకములోఁ బుట్టి యుండుట ఈవఱకే స్పష్టము. ఇంక దేవతలు దెల్పునిది మనకుఁ దెలియు తెభంగిని? కథయేమో తెలిసియేయున్నది. లేకున్న నీ కావ్యమెక్కడిది? నారదుఁడును,

“తే. అతివ! విను రంభకును గల యట్టి భయము
నాకుఁ గల్గుటఁ దత్కథ నీకుఁ జెప్ప
గూడ దట్లయ్యు మిక్కిలి కువలయమున
వెలయుఁ గలదది వెలయు త్రోవలును గలుగు!”

(కళా. ఆ. 1, ప. 204)

అని చెప్పుచున్నాఁడు: అతని వాక్య మమోఘము! అట్లగుట నెవ్వరికిని నపాయంబు నాపాదింపని యే మంత్రముచే గవి యీ క్రియ సమర్థించునో యని యబ్బురపాటును, దొట్రుపాటును జదువరులకుఁ దలమున్నకొఁగదా! మనల నేకాగ్రావధానులం బరవశ చిత్తులం జేయుటకంటె శిల్పసాభాగ్యమెయ్యది? కల్పన యనఁగా నిట్లుండునదే కల్పన. ఊపిరి యాడకుండునంత యుద్వేగముం గల్గించునది.

ఆధారవిషయమును గార్యముచే రోయఁబడిన కారణముగాఁ జూపుటయే గాదు. మీఁది యుదాహరణములం జూచిన నంగ ప్రాయములను చిల్లర విషయములంగూడఁ గాలసరణిగ నీ కవి వర్ణన సేయఁడని తెలియుచున్నది. రంభానలకూబరు లాడుకొనుచున్న కళాపూర్ణు గాథలు అటు తరువాత నడిచిన కలభాషిణీ నారద ప్రసంగమునం దేలుచున్నవి. దీనింగూర్చిన నిదర్శనము లీ గ్రంథములో లెక్కకు మీఱియున్నవి. నారదుఁడు గాన విద్యాభ్యాసమునకై ద్వారకకు రాకపోకలఁ జేయుట ప్రథమ ద్వితీయాశ్వాసములలో నివేదితము. దీనికిం గారణము కలభాషిణీ మణిస్తంభుల సంభాషణములో నారదునికిఁ దుంబురునితో నైన మాత్స్యర్యమునకు హేతువు, ఆ నారదుఁడే మణికంధరునితోఁ జెప్పినట్లు సిద్ధుఁడు వివరించిన, తుంబురునికి గానవిద్యా ప్రభావంబున వైకుంఠ లోకములోఁ బూర్వ మెప్పుడో నడచిన యనితరభావ్య సత్కారము.

కాలక్రమమును బాటింపక నాటక రీతిగాఁ బాత్రములచే కథను బెంపొందించుటలో సూరన్న యద్వితీయుఁడు. ఈ కౌశల మీతనికిఁ బరిపక్వము గామిచేతనో, యలంకార శాస్త్రములకు విధేయుఁడైనందుననో, ద్వారకాపుర వర్ణనము ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నమున నున్నంత సొంపుగా నిటలేదు. కవియే నేరుగ వర్ణించునట్లు వ్రాయుట యొక దోషము మఱియుఁ బురజనవర్ణనముఁ గూడ, జేసియున్నాఁడు. ఇది గర్వము. ఏలన, కావ్యమున నే యే పాత్రములు వచ్చునో వానిని మాత్ర ముచితస్థలముల వర్ణింపవలయునే కాని, కథారంభమున నిష్ప్రయోజన వర్ణనములం జేయుట యసంగతి యను విచారము.

కల్పనాదోషములు

షష్ఠాశ్వాసములోని 189 వ పద్యము వఱకు నుండు నంత ప్రాథమ్యగఁ దరువాతి భాగములు లేవు. ఈ గ్రంథమంతటితో సమాప్తిజేసియున్న సమ్మాన్యతరమై యుండును. ఏడవ, ఎనిమిదవ యాశ్వాసములలో భావనాశక్తి, ప్రతిభ మొదలగు కవిత్వ మూల శక్తులు బలహీనములు. తుదకు మధురలాలసా పరిణయాదులు వర్ణింపఁ బడకున్నను తత్పూర్వకథచే నూహ్యముల కావున వానిని బొందించుకొంటు వునరుక్తిఁ బోనిది. ప్రధానాఖ్యానముతో నైక్యము వీని కత్యల్పము. అట్లుండియు నీ నిరర్థక ప్రస్తావనకుఁ గవి యేల ప్రవర్తించినాఁ డనుట చింతనీయము.

కథాంగము లేక భావముం దాల్చి యొక శరీరముగా నేర్పడి యున్న గళకు ప్రాశస్త్యము. అట్టి గాఢ సంయోగమునకు షష్ఠాశ్వాసములోని పూర్వోద్ధిత పద్యమునకుఁ దరువాతి భాగములన్నియు విచ్చేద హేతువులు. ఇది యెఱింగి ప్రతిక్రియ చేయ నెంచినవాఁడై కాఁబోలు, కథయొక్క యాదినుండి యంత్యమువఱకు 'పూసలలో దారమట్లు' యిమిడియుండు గతి మణిహార వృత్తాంతముంగూర్చి యున్నాఁడు. ఈ హార వృత్తాంతముం దిలకింపుఁడు.

మణిహార వృత్తాంతము

దీనికి నాదిమ ప్రభువు విష్ణువు. అతనిని దపస్సుచే మెప్పించి దానిని బడసినవాఁడు సుగ్రహుఁడు. పిమ్మట బ్రాహ్మణ శాపమున నతండు దనదొల్తటి యెఱుకయంతయు హతంబుగాఁగా, నూతనావతార మెత్తినవాని యట్లు సత్వదాత్ముఁడను పేరఁబరఁగి రాజుగాఁ

గొంతకాలముండి పిమ్మటఁ గళాపూర్ణునికి మంత్రిగాఁ గుదిరె. సుగ్రహుఁడు మున్ను దేవతాలయములోఁ బెట్టి మఱచిన యా మణి హారమును మధురాపురపు బ్రాహ్మణుఁడొకఁడు తీసికొనిపోయి తన యింట బహు వర్షములు పూజసేయుచు నుంచికొని ద్వారక కరిగి శ్రీకృష్ణునికి సమర్పించెను. శ్రీకృష్ణుఁడును “దండకాకృతి సముజ్జ్వల సంస్తవలీల కెంతయున్ ఘనముగ మెచ్చి యిచ్చె మణికంధర నామునకున్” మణికంధరుఁ డలఘువ్రతునకు, నతఁడు కళాపూర్ణునకును, నాతఁడు శిశుప్రాయ యగు మధురలాలసకుని గ్రమముగ నొసంగిరి. అట్లగుట నీ హారమును సరస్వతీ చతుర్ముఖ విలాస క్రీడయుం బోలెఁ గథ నేకీభూతముం జేయు కల్పనలలో నొక్కటి. పూర్వోత్తరభాగంబు లన్నిటికిని ఈ హారము సామాన్యము. కథనెల్లఁ బ్రాచీయుండు తీగవంటిది.

ఈ రీతి కల్పన మహోత్తరమైనదయ్య నిష్కళంకంబు గాదు. ఎట్లన, ఆ హారముయొక్క నాయకమణి యెవ్వరి హృదయ స్థలంబున నెంతవఱకు సోఁకియుండునో, యంతతడవును వారికి సర్వజ్ఞత్వము, వాక్యపటుత్వమును సిద్ధించునని విష్ణువు వరము. దాని సత్యము ననుభవమునకుఁ దెచ్చికొనులోపల సుగ్రహుండు శాపహతుఁడాయె ! మధురాపురి బ్రాహ్మణుఁడన్ననో దానిని గంఠములో ధరింపక పూజసేయుచు బహు వర్షము లున్నాఁడట ! వాని భార్యయొక్క చిత్తస్థైర్యమెంత దృఢమో ! ఆపెగూడ దొంగతనముగా నైన దానిని వేసికొనలేదు. శ్రీకృష్ణుఁడు మణికంధరుని మెడలోవేసి నాఁడు గాని యది “బాలతఁ గనుపట్టు విష్ణుని కలాపము గావునఁ దద్భుజాంతర స్థితికి చాలకొప్పి గళసీమనయెంతయు గుప్తమై” యుండెనట ! ‘బాలతఁగనుపట్టు’ అను విశేషణము సమంజసమా? పూజారి బ్రాహ్మణుఁ డిచ్చినది బాలకృష్ణునకా? పొడశసహస్ర మహిషీ యుతునకా ! పిమ్మట శిశువుగానున్న మధురలాలసకుఁ గళాపూర్ణుఁడు వేయఁగా నాయకరత్న యాపె హృదయంబు సోఁకునట్లు పడినది ! సమయముఁ జూచి పడవలసినచోటఁ బడినవిగదా ! ఎంత తెలివిగల పతకము ! అట్లు సర్వజ్ఞయైన యబ్బలికామణి యనేకులు పూర్వ వృత్తాంతముం దెల్పి సత్యదాత్ముని చరిత్రమునకు వచ్చు నప్పటి కాపె “యటునటుఁ గదలఁగఁ దన్మణి హృదయస్థలముఁ బాసి కడకేఁగుటఁ దెలివి యుడిగెను !” ఇట్లు వ్రాయుట కామరూప ధారణమునకన్న నభావ్యము. ఏలన, సత్యముగా నుండునా యను

శంకర గురగ జేసి కథయందు సమ్మికను భ్రమను బోగొట్టుట గావున. ఇంక ముందటి వృత్తాంతమింకను ప్రాయోభావమునకు దూరము.

“ప. నాడట్లు బోధోదయం బగుటయు నుడుగుటయు నేతన్మూలంబులని యెవ్వరు నెఱుంగకుండుటను నిది సామాన్య హారంబు యను తలంపున మావారు దాచి మఱచుట జేసి నాటనుండి నేటిదాక నిద్రివ్యహారం బెన్నఁడును ధరియించుటయు లేదు. నే డాభరణ భరణసమయం బునఁ బ్రసంగవశంబునఁ దలంచికొని చెలులు తత్ ప్రాప్తి ప్రకారం బెఱింగింప నిది సుముహూర్త లబ్ధంబైన ప్రథమ భూషణంబనియు భవద్దత్తంబనియు నత్యాదరంబునఁ దెప్పించి హృదయభాగ స్పర్శ నాయకరత్నంబుగా నిపుడు ధరియించి యున్నదాన.”

(కళా. ఆ. 8, ప. 189)

ఇందలి యసంభావ్యములు రెండు. కన్యగా నుండునపుడు ఆ రాజుగాలియైన సోఁకునా దేవుఁడా యని వ్యథఁగూర్చుచున్న విరహవేదన కాలమున, పెండ్లినాఁడు, ఎన్నఁడును రాని ప్రసంగ వశము ఇప్పుడేల పైఁబడవలయును? రెండవది ‘హృదయభాగ స్పర్శ నాయకరత్నంబుగా’ ధరింపబుద్ధి నిష్కారణముగా నేల పొడమవలయు? లోకములో నదృష్టములు, నిర్హేతుకములు నైన యాకస్మికములు లేకపోలేదుగాని, పడేపడే వలసిన చోట్లనెల్లఁ గాకతాళీయ న్యాయముల నాశ్రయించుట కల్పనకు మిక్కిలిఁ గొఱత. కామరూపములు, దివ్యదృష్టి, ఇత్యాదులు అన్నికష్టము లకు ననుకూలించు సాధనములు గానఁ బ్రశస్తములు గావు. సర్వ సందర్భములలోఁ జేరజాలినవి యీ కథలోఁ దప్పక చేర్పఁదగిన యంశములని చెప్పవీలులేదు గనుక, నిట్టివేసందర్భములను జేర్చు కుంట మేలు. కథకెల్ల సూత్రమువలె నుండు నీ హార మిన్ని వక్రముల కాస్పదమగుట చింతావహము!

షష్ఠాశ్వాస మధ్యభాగమునకుఁ దరువాతి భాగములు తుచ్చ ప్రబంధరీతిని వ్రాయఁబడిన భావవిహీన ఘట్టములు గావున వానిని ప్రత్యేకముగ విమర్శించుటొప్పు. తత్పూర్వభాగములలోఁ బ్రతిభ, భావము, కృతినిర్మాణ చాతుర్యము, నివన్నియుఁ బుష్కలముగ ప్రకాశించునట్లు రచించిన యీ మహాకవి నీ రసవర్ణములకుం దిగుటకుఁ గారణములు, కాలదోషములును, అలంకార శాస్త్రములయెడ వినయవినముఁడై ‘సకల లక్షణ సంపన్నము’గా వ్రాయఁ బూనిన

దౌర్భాగ్యపుఁ బ్రతిజ్ఞయును. మహాకావ్యమని శాస్త్రకారులచేఁ బేర్చినఁ బడినదాని నుత్పాదింపఁబోయి కవిత్వమున కుత్పాత మాపాదించె ననుట స్పష్టము.

ప్రథమ భాగములోని పౌరభాటులు

ప్రథమ భాగమున* కాలదోషము లంతగా లేవు. అనఁగా ప్రబంధముల తీరు తక్కువ యనుట. మఱి సర్వలక్షణ సంపన్నతచేఁ గలిగిన దోషములు పెక్కులున్నవి. మణికంధరుఁడు తపస్సు చేయుటకు నుపొద్దాతమో యనునట్లు నిస్సంగత్వ దోషభాజనమైన యాత్రాభివర్ణన మొకటి చేయఁబడి యున్నది. ఈ యాత్రలచేఁ గథకుఁ గలుగు ఫలములు రెండు. వైపుల్యము, వైరస్యము. ఆ ! ఒక యూహమై దీనిని సార్థకమందమా ! ఈ ఋషి తపోభంగము నకై రంభ రాఁబోవుచున్నదికదా ! ఆపెకు నసహ్యము గలుగకుండు నట్లు కొన్ని స్నానములు చేయించి శుభ్రకాయునిఁగాఁ జేసి యుంత మని కవి తర్కించి యుండునా ? తర్కించుచుండెఁబో. కోరిక యీడెరు మార్గమిది గాదుగదా. ఎట్లన, వీరెన్ని మునుకలు చేసిన నేమి ? తపస్సులోఁ గూర్చుండి యేకాగ్రముగ మైమఱచి కొన్ని వత్సరములు — పత్సరము లేల ? — వాసరములున్నంజాలదా ! — మలయమారుతముపలే ప్రజ్వరిల్లుటకు : అనాదరణ పాత్రమగు నీ ప్రసంగములకు నాహుతిగా నీఁబడినవి నుమారు నలువదియైదు పద్యములు !

కలభాషిణికిని నలకూబరునిపైఁగల మోహము కృతార్థమగు టకు నీ తీర్థయాత్రయొక్క యిక్కట్టు చూడుఁడు. నలకూబరునిఁ జూచి పలచిన పిదప నారదుని శిష్యురాలై గానవిద్యాభ్యాసమునఁ గడపిన యేండ్లు నాలుగు. ఇట్లంత కాలయాపన ముప్పుడే యయి యుండఁగాఁ ద్వరలోఁ దపోవర్ణనముం బ్రదర్శించి హృదయసాఫల్య మందఱకుఁ జేసియుంచిన బాగు. ఆ మధ్యమున యాత్రకై యొకటి రెండేండ్లు వినియోగించుట శృంగారభంగము. కలభాషిణికి వయసు ముదరక యుండునా ? మఱియు, నా నాలుగేండ్లు నీప్సితసిద్ధి కొఱ కైన సన్నాహమునఁ గడపఁబడెఁగాన నాపె యోర్చియుండుట సహజము. ఈ యాత్రలోఁ దగులఁబెట్టిన కాలము నామె యేరీతిఁ గడి పెను ? నలకూబర స్మరణలోనా ? విరహవిషయమైన సఖులతోడి

*నేను ప్రథమభాగ మనునది 6 వ యాశ్వాసములోని 189-వ పద్యమువఱకు నుండు భాగమనియు, ద్వితీయ భాగము దక్కినది యనియుం దెలియునది.

సల్లాపములలోనా ? కవి యాయము నొంటిగా విడిచి మఱచి యుండుట మహాపాపము. పొరపాటు ! యాత్రవలనఁ గలిగిన ఫల మిదియే !

ఈ ఘట్టమునకన్న సందర్భశుద్ధిలేనిది పంచమాశ్వాసములో 132 వ పద్యము మొదలు 174 వ పద్యము వరకునుగతి పని పాపచేఁ జేయఁబడిన యోగవిద్యా విషయకమైన దీర్ఘప్రసంగము. ఈ విమోచన మార్గప్రదర్శనము శుద్ధముగ ననవసరము. అసంగతము. అసమ్మతమును !

దోషవిచారణ యటుండనిచ్చి యీ కావ్యము సుతక్రష్టతమంబని పరఁగంజేసిన గుణంబుల నభినందింతము.

సద్గుణములు

నాటకరీతిని సంభాషణాదులచే వృత్తములం బ్రకటించుట యందు నీ గ్రంథము అసదృశము. సామాన్యకవులు రాజు నొక్కని బేర్కొని యతని దేహమనేలక్షణముల ముప్పుదినలువది పద్దెములచే పాడవుగను అసంగతమును గ్రంథాదినే వల్లింతురు ! అనఁగా తత్పూర్వకపులరీతినే మాఱుమాటలఁ జేయు స్తవమనుట. వంది మాగధస్తుతులచే నెవ్వని గొప్పతనమును సాక్షాత్కారముం జెందినట్లు తోఁపదు. గుణములు చర్యలచేఁ బ్రకటితములగు, ఏ నడవడియులేని వాని మనఃప్రకృతి నెఱుంగఁ బోలునా ? కావున కథలో నాయకుండొనర్చు కృత్యములచే నతనిశీలము తెఱంగు మనకు బోధయగు నట్లానర్పనగునుగాని, ప్రత్యేకముగ ధర్మముల జాబితానొకటి వ్రాసి యతని మెడఁ గట్టినఁ గవియొక్క బుద్ధిలేమి దక్క నింకెద్దియుఁ దెల్లంబుగాదు. అనేక కార్యములతో నిండినట్లు కథం గల్పింప లేనివారికి జాపితాపద్ధతియే గతి, దుర్గతి. ఈ సార్వభౌముండు చైతన్యమును వహించిన సంగ్రహధర్మశాస్త్రము అనుటలో సత్యము సుఖమును రెండును సున్నలు. మఱియు, ప్రదర్శింపఁబడు కార్యజాలములతో సంబంధములేని గుణముల వర్ణించుట పనికిమాలిన పెత్తనము. సంబంధముగల గుణముల మాత్రము వర్ణించుట కర్తవ్యమేని, కార్యసంబంధములచే నవి యొకరు చెప్పక చూపకయ తమంతఁ దేటపడవా ? యుద్ధమున నవక్ర విక్రమము చూపెడు నభిమన్యుఁ గూర్చి వేఱుగ నితఁడు ధైర్యశాలియని శ్లాఘింపకున్న మనమెఱుంగ లేమా ? అట్టి శ్లాఘనలు గూడదని కాదు నా మతము. మఱి పాత్రముల మూలమునఁ జేయ

బడినఁ గథ నెఱ్ఱలువాఁని యొక్కమును వహించి స్వారస్యముగ నుండు. కళాపూర్ణోదయములో రాజవర్ణనఁ జేయలేదు, ప్రభావతి లోను జేయలేదు. ఇందులకు గతంబేమి యొక్కో! బహుశః గ్రంథా దిని రెంటియందును రాఁదగిన మహాత్ముఁడు కృష్ణుఁడు. ఇతఁడు సుప్రసిద్ధుఁడు గావునఁ గవి యతనిగూర్చిన ప్రస్తావనము లనావశ్య కములని విరమించెనో ! యోజింపుఁడు, తెలిసిచేసిన మనకేమి ? తెలియకచేసిన మనకేమి ? పాకము బాగున్న నామోదించుటయే సరి.

కథా ప్రారంభముననే యెంత వడిగా నెన్ని పాత్రముల బ్రవేశింపఁ జేసినాఁడో తలపోసి యానందాశ్చర్యముల భరింపుఁడు ! ఉపద్యానవనములో కలభాషిణి చెలికత్తెలతోఁగూడి డోలావిహారంబు సల్పుచుండఁగా నారదునితో నాకాశమార్గంబునఁ బోవుచుండు మణి కంధరుఁడు.

“మ. తమిఁబూఁదీగల దూఁగు టుయ్యెలలఁ బంతాలాడుచుం దూఁగు నా కొమరుంబ్రాయపు గబ్బి గుబ్బెతలయంఘ్రుల్ చక్కఁగాఁజాఁగి మింటి మొగంబై చనుదెంచు తీవి గనుఁగొంటే దివ్యమౌనీంద్ర నా క మృగీనేత్రల మీదఁ గయ్యమునకుం గాలాచు లాగొప్పెడిన్.”
(కళా. ఆ. 1, ప. 147)

అని ప్రశంసించిన ప్రకారము సరిగాదని నారదుండు

మ. భళిరా సత్కవి వేదు నిక్కమతగన్ భావింప నీవన్న య బ్బెల ప్రాయంపు మిటారికత్తెల బెడంగే నెందునుం గాన, వా రలడోలాచలనోచ్చల చ్చరణముల్ త్రైవిష్టపస్త్రీల యో దలఁదన్నం బనునట్లు మించెననినన్ దప్పేమి యొప్పేయగున్
(కళా. ఆ. 1, ప. 148)

“క. అని పలుకునపుడు నికటం
బున నలకూబరుఁడు దాను మొగిలు మఱుగునన్
మనమగు దివ్య విమానం
బునఁ జనుచున్ రంభ విశదముగ నది వినియెన్.”

(కళా. ఆ. 1, ప. 150)

అదినే యీరీతి నైదుగుర నెదుర నిల్పుటయగాదు. మాట మాటకును గథ పెరుగునట్లు చేయు మాహాత్మ్యమున సూరన నిస్తులుఁడు. ప్రథమాశ్వాసము ముగియు సరికి కథామధ్యమున మునిఁ

గిన వారమై, యెట్లు వచ్చితిమో, 'యాది యెయ్యది, అంత్య మే దిక్కున నుండు' నని విస్మయానందముల నోలలాడుచుండుము. మణికంధరుని స్తుతి వ్యర్థచేష్ట గాదు. ఆకాశమునఁ జేయఁబడి యుండినందున గలభాషిణి వినియుండదు. అటు వినమి యావశ్యకము లేనిచో నలకూబరునిపైని వలపుచేనైన దైన్యముతో నారదు నాశ్రయించి యుండదు. మఱియు నా పొగడిక రంభకు నసూయాకారణము. ఆ యసూయచేగదా యాపె నారదునితో మాటలాడుటకై వచ్చి నలకూబరుఁడు "నరభామల పోఁడుములకు బ్రమయకయున్నే" యని దరహాసముచేయుట ! నారదుండును ప్రతిహాసముఁ జేయఁబూని,

“క. నినుబోలు వనిత నీకును

వనజముఖీ యితనిఁబోలువాఁ డితనికి నెం

దును గల్గి కలచునో యి

ట్టి నిగాఢపు మదము సొంపురీవులు చనునే.”

(కళా. అ. 1, ప. 165)

అని పల్కు తరికి కథయొక్క యస్తిభారములో సగము సంపూర్ణమయ్యెను. పిమ్మట లెక్కకు వచ్చునో రా దోయనునట్టి చిల్లర విషయముం బోని.

“వ. అంత నమ్మహామునీంద్రుని యాజ్ఞానుసారంబుగాఁ దద్విమానంబు కలభాషిణి విహరించుచున్న యెలదోటలోనికిం దిగియె నట్టియెడ రంభా నలకూబరులును వినయపూర్వకంబుగ నతనిచేత ననిపించుకొని యప్పడెదుటఁ గాన్పించు వాసుదేవ ! పాసాదరాజంబునకుం జేయెత్తి మ్రొక్కి నిజేచ్ఛం జనిరి.”

(కళా. అ. 1, ప. 167)

అను వాక్యముతోఁ గలభాషిణి నలకూబరుని వలచుటకును గళాపూర్ణుని సుద్ధి వినుటకును సహజమైన సమయముఁ గల్పించి తక్కిన సగము ననాయాసముగ ముగించిన యీ కవియొక్క ప్రతిభ యవాచ్యము గదా ! ప్రథమాశ్వాసము కథకు నాలవాలము. సమస్తములైన కార్యములయుఁ గారణ బీజంబులందుఁ జల్లబడి యున్నవి.

ఐక్యమును లక్షణము

సామాన్యకవులతోఁ బోల్చిచూచిన సూరన్న కళాకౌశల

మింకను వైశద్యముతో వెలుగును. మన ప్రబంధములు తఱచు కథానాయకుఁడగు రాజు అనునొక్క పాత్రముతోఁ బ్రారబ్ధములు. ఆయననుగూర్చిన యప్రస్తుతవర్ణనము ముగియుటకుఁ బట్టునది యొక గంట. పిమ్మట నర్మసచివుఁడో యెవఁడో యొకఁడు వచ్చుట, అటు తర్వాత వేఁట వెడలుదురేమో. అక్కడనొక సఖీజన పరి వేష్టితయగు కోమలాంగిని జూచి రాజును విదూషకుఁడును (నర్మస చివులు విదూషకులుగ నుండుటయు విదూషకులు నర్మసచివులుగ నుండుటయు హిందూ రాజధర్మమ గదా!) రెండుగంట లొకరితో నొకరు శ్లేషలు, అతిశయోక్తులు, ఉత్ప్రేక్షలుఁ బెల్చునప్పటికిని నిది దయ్యాలతో నిండిన కావ్యమని దూరముగఁ బాఱవైతుము ! కళాపూర్ణోదయముతో నుపమింపఁదగినది, మూలము స్కంధము సామాన్యముల యయ్యు, వివిధగతుల దెసలవ్యాపింప శాఖోప శాఖలు గలిగి కనుపండువుగ నుండు మహావృక్షము. సామాన్య ప్రబంధములు, కొలుకులు ఒకదానివెంట నింకొకటి యతికించు టచే నేర్పడిన గొలుసులవంటివి. ఐక్యము వీనిలో లేదు. ఎన్ని కొలుకులైనఁ జేర్పవచ్చును. ఎన్నియైనఁ దీసివేయవచ్చును. వైపుల్యము దక్క నింకెద్దానికిని లాభనష్టము లుండవు. ఆకృతి మాఱదు. వృక్షములు మొదలగు సజీవములవలె నుండు కావ్య ముల నేయంగమునైన ఛేదించుటకుఁగాదు. నూతనాంగములఁ జేర్చుటకుఁగాదు. ఎట్లు చేసినను పరిమాణభేదమే గాదు. ఆకార మును వికృతమగును. ఐక్యమను కథాలక్షణమును బరీక్షించు పద్ధతి యేదనఁగా, ఉన్న భాగములఁ దీసివేయవచ్చునా క్రొత్తవి యేవైనఁ జేరవచ్చునా యని విమర్శించుట. ఈ కార్యములు పాసఁ గనివైన నైక్యము స్ఫుటము, సాధ్యములైన నైక్యభావ మపకవ్యము.

‘మానవప్రకృతిని అద్ధమువలెఁ జూపు శక్తిగలవాఁడు సంభాషణలఁ దీర్చుటలోఁ దిక్కన్నకు సరివచ్చువాడును’ అని సూర నార్యుని ప్రశంసించినందుకుఁ దార్కాణమైన ముఖ్యభాగములలోఁ గొన్ని యేవనఁగా యిరువురు రంభలు నలకూబరులును బ్రవేశించి చిత్రవిచిత్రగతులఁ బొరఁబాటుతో సంచరించియు నే యనుచితము లకు ననీప్సితములకును బాల్యడక కృతార్థులగు తృతీయ చతుర్థాశ్వాసములోని ఘట్టములు.

సూరన్నయు షేక్స్పియరును ఒకరి పేరొక రెఱుంగనైనఁ జాతినియంత దవ్వలనున్న సమకాలీనులు. జాతిమతవేషభాషాదుల

వ్యత్యస్తులు. అట్లుండియు నీ వింత నేమి చెప్ప ? షేక్స్పియరు వ్రాసిన కామెడీ ఆఫ్ ఎరర్స్ అనగా తబ్బిబ్బుల ప్రహసనము అను నాటకమునకును, రంభా నలకూబర ద్వయ విలాసము నకును పెక్కు పోలిక లున్నవి ! రెంటియందును భేదములేని రూపముగల నాయకు లిరువురు నాయక లిరువురు అయ్యోపాత్ర ముల నిరూపించుటకు ససాధ్యమైన భ్రమ తటస్థించి, నాయకా నాయకులు తమ వలచినవారని యొండొరులతో జేరియుండువేళ “అయ్యో పాపము. అన్యునిచే నీకన్య చెఱుపఁబడియెనా” యను సంశయము మనకుఁ దోచి మనసు కలఁతపొందించును. కాన, కథ యామూలాగ్రముగ విశదీకరింపఁబడు సరికి తమ తమ యభిమతముల కనుకూలములైన విధంబుల దాంపత్యము లేర్పడినవని చూపి. మనకు దిగ్భ్రమము వాయుటతోడన పట్టరాని నవ్వును సంతోషమును గవి గలిగించును ! ఇట్టి కథాసందర్భ మెంతో యపు రూపము. అట్టిదానిని హిందూదేశములో సూరన్నయు నాంగ్లదీప్తిప మ్మున షేక్స్పియరును నెట్టి సంబంధములును లేనివారయ్య నేక కాలమునఁ దలపోయుటఁ దలంచితమేని, యది కాలయోగ ప్రభావమా ? ఆకస్మిక విచిత్రమా ? యని విస్మయభరితాంతః కరణుల మగుదుము.

రంభానలకూబరాపహాస ఘట్టము

మృగేంద్రవాహనా తిరస్కారంబున దూరముగఁ గొట్టుకొనిపోఁ బడి యొక పూఁబొదరింటఁ గలభాషిణితోఁబడిన మణిస్తంభుఁడు ఆమెను బలాత్కరింపఁబూనఁగా నవ్వరవర్ణిని “ఈ పాతకి బల్మిఁ బట్టెడుఁ గృపన వీక్షింపరే కావరే !” యని మొఱుఁడఁగా “వెఱువక యెవ్వడురా వెతఁబఱపెడు నిట్లతివ ?” నని, నలకూబరుఁడు, పూఁ బొదరింట రంభతో వినోదము లాడుచుండినవాఁడు (ఇతఁడు నలకూబరాకారుఁడగు మణికంధరుఁడు) సరసము చాలించి, తన సింహనాదము విని పాఠిపోయెడు సిద్ధిని వెంబడించి పట్టుకొని తిరిగివచ్చులోపల, కుబేరనందనుని నైదాఱు సంవత్సరములనుండి ధ్యానించుచు సమాగమసమయంబు నిరీక్షించుచున్న కలభాషిణి, మునుపు నారదుఁడిచ్చిన వరప్రభావంబునం జేసి రంభాకారముం దాల్చినదై, యా నలకూబరుని త్రోవఁబట్టి యతనిం గాంచి ప్రేమయుఁ బక్షపాతంబుఁదోపబల్కు భార్యచందంబున

శా.అక్కటకటా ! యేమంచునిన్ దూరుదున్
గేలక గైదువు గీదు వేమియునులేకే యిమ్మొయిన్ వత్తురే ?
చాలన్ దూరము గాఁగ నేనిదె పరిశ్రాంతిం గడున్ నొచ్చితన్
జాలుంజాలుఁ గరంబు మెచ్చఁదగు నీచందంబు ప్రాణేశ్వరా !

(కళా. అ. 3, ప. 157)

యని ప్రీతియు నిష్ఠురతయు మెఱయఁబల్కి సమాధానముఁ జెప్పి,
నిజవాంఛాసాఫల్యమునకు విఘ్నముగానున్న సిద్ధునిఁ దొలగించు
టకై నాథునింగూర్చి చెప్పుచున్నది.

“క. వీఁడా యట్లన్యాయపుఁ
బోఁడుములకు బూనినట్టి పుణ్యుఁడు, పూవి
ల్కాడో వల్లభ యెంతటి
వాఁడైన నగున్ విశంకవర్తనుఁ డెందున్”

(కళా. అ. 3, ప. 159)

నలకూబరాకారుఁడును సమ్మతించి వానిని వదలిపెట్టి “నీవు
నిర్బంధింపఁ జూచిన స్త్రీ యెక్కడ ? చూపుము” అని ధట్టించి
యడుగుడును, తానే యా స్త్రీ యగుటంజేసి కలభాషణిలోని నవ్వు
వెలికిరానీక కష్టపఱుపఁబడిన యుత్తమనారీమణులయెడలఁ బురు
షులకన్న దట్టముగ స్త్రీలకు నుండు సహజమగు కరుణయుఁ బశ్చా
త్తాపమును బోఁద్రోయని విధంబున

“సీ.

వీనితో నిదియేమి విడిచిపెట్టుము వీఁడు
తను నట్లు డించివెళ్ళిన నెడఁగని
యా యింతిడాఁగి యెం దరిగెనో
యెచటఁ జూపెడు?”

(కళా. అ. 3, ప. 166)

అని యా సిద్ధునిఁ బంపించివేసినదై, యిఁక నిజమైన రంభ వచ్చి
యెక్కడ కార్యభంగ మొనర్చునోయని శంకించి యతఁడు బయలు
వెడలి వచ్చినచోటికిం దూరముగఁ దీసికొనిపోనుంకించినదై, యే
శంకకు నవకాశమియ్యని యుక్తిగా.

“దాన్ని
మనమిఁక వెదకుదమని తాను నతఁడు”

(కళా. అ. 3, ప. 166)

సిద్ధుఁడు దొల్లఁ బరుగెత్తిన తెరువునఁ గడుదవ్వగాఁ జనియె!
 పాపము! ఎన్నియో నాళ్ళుగా వేచివేసరిన లలనారత్న మీకలభాషిణి!
 సర్వము పక్వదశకువచ్చు సమయమున నెన్నో విఘాతములఁ
 బడవలసిన సంతపురాలు! పరసంగమముచే నిట్టి స్త్రీలకుఁ గల్గు
 సుఖమును నాత్మతృప్తియును బ్రభావతుల కుండవు ఉండఁదగవు!
 ఇట్లు కష్టములనెల్లఁ దరించి యభిమతకేళిందేలి నాయక సంయోగ
 మహదానందయ్యె.

“శా.

లోలత్వంబున నుండ నచ్చటికి నాలోలత్వద్రణేణిచో

స్థాలోకించుచు రంభ వేణికతె డాయన్ వచ్చెఁ జిత్రంబుగన్!”

(కళా. ఆ. 3, ప. 170)

ఈపెయ యస్సరస యయిన రంభ. నలకూబర “విడు
 విడురా” యన్నమాటకు మనసు చివుక్కురుమనఁగా మణికంధ
 రుఁడు తన్నుఁ బట్టిన శనివలె వెడలిపోవఁగా హృదయకాంతుఁ
 డగు నలకూబరునిం గదిసి యుందమని పయనమౌతఱికి నా మణి
 కంధరుఁడు తనివిఁదీఱిని వాఁడగుటంజేసి తన తపశ్శక్తి వినియో
 గించి నలకూబరాకారుఁడై తనుఁగలిసికొనఁగా కుబేరనందనుండే
 యనుభ్రమచే త్రికరణ సుఖముల ననుభవించుచు నీవఱికునుండి
 నయది. అట్లా నలకూబరాకారుఁడు ఆర్తస్థి విలాపంబువిని దద్రక్ష
 ణకై వెళ్ళి కొంచమునరాక చాలకాలము మసలఁగా, తమిబట్ట లేక
 తామసము నోర్వక యతని రోయుచువచ్చి యతనిఁ గన్నులారఁ
 జూచుటయేగాదు, అతని యొద్దనున్న తన ప్రతిబింబమనఁదగు
 నింకొక రంభను గన్నులుబుకునట్లు పొడగనుచుండగా నలకూబ
 రుండును దిక్కుదెలియనివాఁడై

“తే. నీదు ప్రతిబింబమదియొ దాని ప్రతిబింబ

మీవొ యేమని చెప్పదు నిగురుఁబోడి!

యేర్పఱుపరాకయున్న వారీవు నదియు

దీనికరుదంది చూచెదఁ దిరిగి తిరిగి.

క. తుదనేమి చెప్పనాదం

డఁదొలంగిన దాని నిను దడంబడకుండన్

మదిలోన నేర్పఱించుట

నుదుర్లభము.....”

(కళా. ఆ. 3, ప. 176)

అని పల్కుచు విభ్రాంతుడయ్యెను. అయ్యా ! కలభాషిణికి వచ్చిన కష్టము ! లేకలేక క్లేశపడి సంపాదించిన యర్థము క్షణ భంగురమయ్యెడు తెఱంగైన నా దైన్యము చెప్పదీఱునా ? అపుడా లతాంగి యేమన్నది ?

“సీ. అట్టైనఁ బ్రాణనాయక నినుఁ గౌఁగిటఁ
బాయనే వెఱతు నీ మాయలాడి
యీ రూపుతో మనకెడసేయ నేతెంచి
నదియు తొల్లియు నొక్క యసుర జంత
జనకనందనకు రామునకును నెడ సేయఁ
గడఁగి వచ్చుట వినఁబడుచునుండుఁ
గావున దీని నిక్కడఁ జుట్టుఁబట్టున
నుండఁగ నిచ్చిన నొప్పుకుండు
వట్టిమొగమాట లాలించి గట్టి గాఁగ
నదరవైచుచుఁ జనుమంచు నౌరసీవు
గదలెదు నుమంచు సంభ్రమమ్ముదవ నవుడు
కాంతు కంఠంబు నొకకేలఁ గౌగిలించె”

(కళా. ఆ. 3, ప. 177,

ఇంకపై నీయిద్దఱు సవతుల కొట్లాట వర్ణింపఁబడియుండు తెఱంగు వర్ణింప నాతరముగాదు ? ఇది యద్భుతావహము. స్త్రీ ప్రకృతికి దర్పణము. రసపత్తరము ! ఎన్నిసామెతలు, నీతులు, తిట్లు, తలఁతిప్పులు ! తుట్టతుదకు కన్నీళ్ళును ! సత్యరంభ వచనములు కొన్ని చూడుండు !

“క. వినుమా యేర్పాటు దనం
తన యగుచున్న యది యెట్లుఁదప్పదు సత్యం
బనఁగా దైవంబనఁగా
జనులకు లేకున్న నెట్లు జగములు నడచున్”

(కళా. ఆ. 3, ప. 182)

“సీ. అల్లప్పుడొకచోటఁ జల్లని సురపొన్న
నీడ మెచ్చుచును నాతోడఁగూడి
యందుఁ బల్లవశయ్యఁ గందర్ప కేళినిం
పొందుచోఁ బటమటి యందు నొక్క

వనిత యాక్రందనధ్వని వినఁబడుటయు
 నీవు దిగ్గున లేచి పోవుచుండ
 నేను నీతోడన యేతెంచుచో నొక
 యిట్టి డాపలివంక కేగుటయును
 జూచి నిలిచితి నేను నిల్చుటఁ గనుఁగొని
 యెచట నెట్టిది హత్తెనో యెఱుక పడద
 వేగిరింపక నీవ భావించుకొనుము
 కల్ల నిజములు క్రమముగాఁ గానవచ్చు”

(కళా. ఆ. 3, ప. 184)

దీనికి మాయారంభ యిచ్చెడు ప్రత్యుత్తరము :

చ.

మన చరితంబుఁ జెప్పెను నమస్తము వేల్పులసాని చెప్పిన
 ట్ల నిజము గాఁగ నివ్వరవిలాసిని యెచ్చటనుండి చూచెనో !

(కళా. ఆ. 3, ప. 185)

తే. అచట నవుడట నినుఁగూడి యలరినదియు
 నట్ల నీవేగుచో వచ్చినదియుఁ దాన
 యగుచుఁదోప నందదికి యెట్లాడనేర్చె
 మగువగాదుర యిది ! పెనుదగర గాని !

186

“క. వినువల్లభ ? కన్నుండం

గనుపాపం దివియు నేర్పుగల మునిముచ్చీ
 వనిత తగ దిచట నుండన్

వెనుకను దిద్దుకొనవచ్చునే యొకటైనన్”

188

అని నలకూబరునిఁ బిలిచికొనివెడలఁ గలభాషిణి యుపాయంబుఁ
 బన్నఁగా ; నిఁకనూరకున్న వరుడు దక్కఁడని సైరణ దొలంగఁ
 బెట్టి, నలకూబరుఁడు చాటుగా నింతవఱకుఁ జేసిన సంవాద మప్ర
 యోజకమని నేఱుగా నవతి నాక్షేపించుచు

“క. శ్రుళ్ళఁగ నేటికి నిలునిలు

మిల్లలికినఁ బండు వగునె యింతటిలోనే

వల్లభునకుఁ గడు నచ్చిన

యిల్లాలవెయ్యెను లాతినే పొందోన్”

“క. మగఁడా పట్టెంబునఁ దలఁ
దెగఁ గొట్టినఁ గొట్టుఁగాక, తెగతేరఁగ నీ
కెగవిడిచి పోయెదనె ప్రా
వగ నాకాణాచియైన వలపులపంటన్ !”

క. ఈ రీతిని మధ్వల్లభుఁ
గోరిక మెడఁ గొగలించుకొని నీవుండన్
సైరించుట కొఱగాదిది
రారమ్మిక నోర్వఁజుమ్ము రావే యనుచున్.

క. వెడదెరువు లిచటఁ జెల్లవు
పుడమి నహహ దొంగలానఁ బొడిచినఁ గోకల్
విడుతురె గడియింతునె యె
క్కడి గతిమాలిన పిశాచికపొ నీ మాటల్ !

వ. అనుటయు నా యింతి సైరింపక

మానిని. అంత మడింపకువే యని వల్కిన సంత మడింపకువే యనుచున్
గంతులడంచెద లెమ్మనిపల్కిన గంతులడంచెద లెమ్మనుచున్
రంతుల నేమి ఫలంబని పల్కిన రంతుల నేమి ఫలంబనుచున్
బంతముచూడఁగదేయని పల్కినఁ బంతముచూడఁగదేయనుచున్

సీ. ఒట్టునుమీ యన్న నొట్టునుమీ యంచు
నేమేమి యనిన నేమేమి యనుచుఁ

గానీగదే యన్నఁ గానీగదే యంచు

నింకేల యనిన నింకేల యనుచు

నోసిపోవే యన్న నోసిపోవే యంచు

నొనంటి వనిన నొనంటి వనుచు

మఱవకుమిదియన్న మఱవకుమిది యంచు

నీవెంత యనిన నీవెంత యనుచు

నొకతె మగనికి నాశించుటొప్పుదనిన

నొకతె మగనికి నాశించుటొప్పుదనుచుఁ

బట్టియాడె నా రంభతోఁ బ్రభమ రంభ

ప్రియుఁడు నిలుమన్న నిలువక పెద్దరొదగ.

(కళా. ఆ. 3, 191-192-193-194-195-196)

రూపమునఁ బ్రతిబింబములు, మాటల బ్రతిధ్వనులు !

మాటలేగాని దెబ్బలసరసము పొంతకైనఁబోరు ! కరములు అభినయములకేగాని కొట్లాటకుఁగావని స్త్రీల నైజమతముగాదా ! ఇవ్వడువున వాగ్యుద్ధము రేఁగుచుండఁగా నారదులు విచ్చేసి నలకూబరునితో హాస్యములాడిరి ! పిమ్మట నతఁడు తనకై పొరుచున్న రంభల నిరువురిం జూపి వీరిలో ! తథ్యమిథ్యాభావము లేర్పఱుపుఁడని వేడఁగా నా కలహభోజనులు

క.తథ్యమిథ్యా
భావంబులకేమి నీకు భావింపఁగ స్వా
భావికమే యీ యాకృతి
భావము నిజమెద్ది యీ ప్రపంచమునందున్'

క. నీపట్టురువడ నొక్కతెఁ
జూపియొకతె గర్వమడఁపుచున్ వలయుగతిన్
ప్రాపింపవచ్చు భోగము
నీ పుణ్యంబినుమడించి నేఁడు ఫలించెన్ !

(కళా. ఆ, 3. ప. 210-211)

అని యానతిచ్చి తమదారిఁ దామేగిరి. రంభలు మరల నెప్పటి యట్ల వాగ్యుద్ధమునకుం దొరఁకొనిరి. అం దొక్కతె

“ క. అఱపు లుడిగి పోపో నీ
యఱచేతంబడ్లు వచ్చినప్పుడు మమ్మున్
గఱచెదవుగాని తగునెడ
మొఱయిడు మది యెట్టి దైవములు వినియెడినో !”

(కళా. ఆ, 3, ప. 218)

అనుటయు సత్యరంభ

“క. కానిమ్ము వేగిరింపకు
నీ నుదుటనె ప్రాద్దు పొడిచెనో యే దైవం
బైనను విననిప్పుడె యిదె
నా నిజమేర్పరచి నీకొనరెచ్చెద శిక్షల్.”

(కళా. ఆ, 3, ప. 220)

అని బదులిచ్చి యొక్క మంచి యుపాయంబుఁ జింతించి నలకూబరాకారునితోఁ గలసి విజ్ఞవీగుచుండెడు రంభను ‘రా’ దేవసభకుఁ బోవుదము. అని యాపెకు భోచరత్వంబె లేమి నాతనికిం

బోధించుటకై పిలుచుడు, దైవమా ! ఇంక కలభాషిణి గతియెట్లు ?
కోరినవారి రూపములందాల్చు వరము నారదులచే బడసెనేగాని,
కామగమనము బడయదాయె, గావున రంభ చేతిలో జక్కగఁ
జిక్కినదై, చిన్నతనము రాకుండునట్లు బింకములైనఁ బలికి త్రోవఁ
జూచికొందమను స్త్రీ సహజమైన గరువతనంబు మెఱయ నేమను
చున్నది చూడుడు !

“సీ. అప్పుఁ డ్రీలలో నగ్రగణ్యత్వంబు
జగదుపశ్లోకితంబుగ వహించి
యూర్వశీ మేనకాద్యుత్తమ స్త్రీలు రా
వమ్మ పాపమ్మ నా నతిశయిల్లి
యెన్నండు నెచ్చోట నెవ్వరిచేవేలఁ
జూపించుకొనక ప్రస్తుతికినెక్కి
నలకూబరుండు ధన్యతముండునా గరు
వతనంబుచే నీకు వన్నెదెచ్చి
యొప్పునే యింకఁ గడపటి నిప్పికాచి
నాకు సరిచేసికొని దేవలోక సభకు
నీవు సూ నీవు సుమ్మని యేవిధమునఁ
గలహమాడెద నిది నీవె తలఁచిచూడు.”

(కళా. ఆ. 3, ప. 228)

క. కోపము పాపమునకుఁ బొ
త్తీపెనుఁదగవునకుఁ దగఁగనే తిట్లాటల్
ప్రాపించునో పడంతుల
కోవురుషశ్రేష్ఠ యవియు నొక్క బ్రతుకులే !

229

ప. అదియునుగక.

క. రంభకు సహహ యొకప్రతి
రంభ గలిగి తిగిచి తెచ్చె రచ్చల కనినన్
స్తంభింపనీరు హాస్యా
రంభణ మీపారు నిర్భరవిటుల్ నగుచున్.

230

క. నానడకలకును యోగ్యము
గానిది యిపు డిచ్చటవైనఁ గలహమ, బ్రదుకె
ట్టెన నగుఁగాని యింక నీ
యాన ధరణి విడిచి దివికి నడు గటు వెట్టన్ !

231

క. ఈ కలహ మపుడు వినఁబడు

నాకంబున సురల యాననము లేగతి నా

లోకింతుఁ దెగినఁ దెగనీ

నాకు మరుఁడు నిన్ను నిలుమనన్ రాకునికన్ !

232

ఇప్పుడేకాదు. ఇంకముందును నాకలోకమునకు నడుగు పెట్టదల ! మనుష్యాంగన పోజాలదు. ఈ లోపముఁ గప్పిపుచ్చుటకై యేమి యుక్తి ! 'మఱియు తెగినఁ దెగనీ నా కుమరుఁడు' అనునది 'కార్యము మించిపోయినది యోటమి తప్పదు' అని యెఱింగియు, తానే ముందుగా నతని వదలినట్లు నటించియైన మానము రక్షించుకొందును అని యెంచి చేసిన యింకొక యుక్తి యిది ! సరి. నలకూబరుఁడు సంశయాత్ముఁడై యాపెను మెడపట్టి పాయంద్రోసెను. నిర్ణీద్ర మోహఫలమా యిది సత్యరంభయు నాయమను కత్తిచేతఁ గాయము వాయుము, అని శపించెను ! ఉదారచిత్తులకు కష్టములే గదా ప్రాప్తి ! కలభాషిణి యేకచిత్తయై యిన్నేండ్లు తపించినందులకు ఫలము లిట్టివి ! అయినను పరునిచే నాక్షణికాల మాదరింపబడుటయే ఈ కడగండ్లకెల్ల మించి మీఱిన ప్రతిఫలముగా నా మహానీయురాలికిఁ దోపక యుండదని నమ్మెదను ! గొప్పవారికి ప్రతమే సుఖము. తుచ్చులకు సుఖమే ప్రతము ! ప్రబంధములోని నాయకల కెల్ల నీ కలభాషిణి శిరోమణివంటిదగుటను. కవియొక్క చమత్కృతిని విడఁదీసి చూపుటకునై యీ ఘట్టము నింత విస్తరించి ప్రదర్శించినాడను. పాపము. ఇట్లు ఖిన్నమానసయైన యవ్వర వధూతిలకంబు కలభాషిణి యేగుటయు, నాయమఁదలఁచుకొన్న పున కెల్లరకు దుఃఖము రాకపోదు. ఇంక రంభం దలఁచికొన్న నవ్వు తప్పదు ! ఏలన ఇంత గాఢముగ నా దైవతకాంత కొట్లాడిన దెందుకు ? నలకూబర ప్రాప్తికై దొరికిన దెవ్వరు ? ఆ మోటుదపసి మణికంధరుఁడు ! వానియొక్క నిజముఁ దెలిసి యుండినయెడ రంభ ఛీ యని కన్నెత్తియైనఁ జూడక యరిగియుండదా ? ఏమో యింద్రు డాజ్ఞాపించెనని వానిం గలిసినదిగాని మోహముచేఁగాదు. మనసులేని పరిణయములోఁబడి స్రుక్కుచుండవలెనని స్వతంత్రలైన పుణ్యాంగనల కేమి విధి !

'సరేకాని, కలభాషిణికి మాత్ర మిట్టి యనిష్టము ప్రాప్తింపలేదా ! ఆపె గోరినదియు నలకూబరునే, తుదకు ననుభవించినది మణికంధరుని. అట్లగుట రంభకన్న నామె యెట్లు పరిహాసమునకుఁ

దక్కువపాత్రము ? అని యడుగుదురేమో ! ఈ వివరమింక ముందేర్పడును. మణికంధరునితోడి కూటమియు నాపెయొక్క వాంఛితంబ కాన దానిచే విమనస్కృత యాపెక్కు బాటలలేదు.

ఇట్లు రంభ నలకూబరునిం గూడి తనకు విజయము సిద్ధించినను, అతనికై తాంబూల పాట్లు దలంచి, ఇదివఱకు వైరముచే దనయందు నుదయించిన స్త్రీర్యము, కారిన్యము నా వైరితోడ యంతర్ధాన మొందగా, స్త్రీజన సహజమగు మెత్తదనము తన్నాక్రమింప, మనసు నొప్పించే గోపంబు పగవుగా

నీ.

ప్రియుఁ జూచిఁ జూచి 'మగవారి ప్రేమ లిట్టివిగదా

యెట్లు నమ్మఁగవచ్చు నిచ్చలోనఁ

బ్రాణేశ యటు దండవాసినమాత్ర నీ

ద్రిమ్మరి నెచ్చోటఁ దెచ్చికొంటి

నిన్ను నేమన నున్నది నిరభిమాన

గుణత నినుఁ జేరు నన్ననుకొనుట గాక

నాకునా యిన్ని పాట్లంచు' నా కులమతి

నడలెఁ గన్నుల బొట బొట నశ్రులొలుక.

(కళా. ఆ. 3, ప. 241)

అహా ! యీ సంగతి యెంత స్వభావికముగ నున్నది? సవతి యుండువఱకుఁ గన్నుల నిప్పులు. అపె పోయినవెంట గన్నుల నీళ్ళు ! ఒక నిమిష మెండ. మఱునిమిషము వాన ! ఈ లీలా లాలిత్యము ప్రేమభరాలసలగు స్త్రీలకేకదా ! కొందఱు దీనిని చపలత యందురు. ఈ చపలత లేకున్న వారికట్టి యాకర్షణ శక్తియు మనసుల రంజింపఁజేయు పటిమయు నుండునా ? నిశ్చల తత్త్వము లెవరికిఁ గావలయును ? జడులైనవారికిఁ దప్ప. స్త్రీల యందు కోపము మిక్కుటమైన దాని ప్రతికార్యమగు నేడ్పును తప్పదు.

వియోగాంతముం గాంచిన యీ వధూవరు లిట్లు ఒండెరుల నూరార్చుచు నుపశమన క్రియల కుత్సహించుచుండఁగా.

“మ.వేఱొక్కడం

తనవచ్చెన్ నలకూబరుం డచటికిన్ ‘నా రూపముండాల్చి వం

చన నెవ్వఁడుర చేరినాడట దురాశన్ రంభ’ నంచున్ వెనన్?”

(కళా. ఆ. 3, ప. 243)

వీడే నిక్కంపు నలకూబరుడు. పురుషులలో నీనును రోషమును హెచ్చిన నవి మాటలఁ దీఱవు మఱి పోటులఁ దీఱుఁగాని, వచ్చిన రెండు నిమిషములకే వాదములు. సత్యములు, సామెతలు వీని పొంతఁబోక ప్రధానకార్యమున కాయత్తుఁడై రెండవ నలకూబరుడు

“మ. మది నా మాటలు నమ్మవేనియు నికన్ మమ్మిద్దరఱన్ దైర్య సంపదఁ బెంపారఁగ దవ్వుల న్నిలిచి యోపద్మాక్షి! వీక్షింపు మేనిదె ఖండించెద వీని మామకమహా హేత్తిప్రకాండంబుచేఁదుదశోధించెదు గాని నీకుఁగల యుక్తు త్మీఱ నాసత్యమున్.”

(కళా. ఆ. 3, ప. 249)

అన్నాడు. న్యాయనిరూపణమునకుఁ గత్తులవంటి ధర్మరాజులెవ్వరు లేరనిగదా మగతనముగల వారి సహజమతము! యుద్ధమును మాట లేచుసరికే, రంభ తన కృత్రిమనాథుని గట్టిగా బట్టుకొని, యే జగడము ప్రారంభము గాకమున్నే,

“చ.భూరికృపన్ నను గావరే ప్రియున్
మనుపరె వేల్పులారా! యొక మాయపురక్కనుఁ డాక్రమించి తా
దునుముచు నున్నవాఁడలుకతోడ నిరాయుధు” నంచు.....

(కళా. ఆ. 3, ప. 250)

నేడ్చుటకు మొదలిడినది. ఈ యేడ్పునకుఁ గారణము భీతి. దీనికి ముందేడ్చినది కొట్లాట, కోపము, వీనిచేనైన యలసట, కోలుపోయిన యభిమానము, అలుక ఇత్యాదులచేనైన వ్యసనభావముచే.

నారదుడు రంభల నపహసించి పోవువాఁడు ఊరకపోలేదు. నలకూబరుని కడకుఁబోయి యతనితో ‘నీ యాకారముఁదాల్చి యింకెవ్వడో రంభను గూడియున్నాఁడు. త్వరలో వెళ్ళి సొత్తు దక్కించుకొనుము’ అని యుపదేశింపఁగా నాపల్కుమై సత్యనలుకూబరుడు వచ్చి యా మిధునముయొక్క సల్లాపములకు విఘాత మొనరించెను. పిమ్మట నయ్యిరువురు బాహుయుద్ధమునకుం గడఁగి పోరుచుండఁగా రంభ

“ఉ.నిలుండు సం

రంభము మాని యేనడుగు ప్రాక్తనవర్తన మొక్కటిన్ రహస్యంభవమైనదాని వరుసన్ వచియింపుడు మీఱ లిత్రన్”

(కళా. ఆ. 3, ప. 269)

అని వారి నిల్పి 'కళాపూర్ణుడను వాని విషయమై మన కేమి ప్రసంగంబెచ్చటఁగలిగె' నని యడుగఁగా ప్రథముడు నిరుత్తరుఁడయ్యె. ద్వితీయుఁడు సరిగా నుత్తరంబిచ్చె. అతను రంభ జుగుప్సతో 'నీ రోతవానిచెంత నిన్నా శ్శెట్టుంటినో దైవమా!' యని వాని న్విడనాడి కుబేరుతనయుం బరిగ్రహించె. అతండు మోసగాడైన మణికంధరుని నల్పావశిష్టాయువుఁగా శపించె.

స్త్రీపురుషుల భిన్నప్రకృతు లీవర్ణనములచెంత విశదముగఁ జూపఁబడినవి ! తా మవలబించు పద్ధతుల భేదమున్నను గామ మను పురుషార్థమందు స్త్రీ పురుషు లిరువురు సమానలాలసులు గదా ! మఱియు రాగవిషయమైన యీర్ష్యయందును తుల్యస్వభావులు. స్త్రీ పురుషుల యీ సహజమగు నేకీభావమును గవి మఱవ లేదు. చూడుఁడు

కలభాషిణి మాయదారియని యేర్పడిన పిదప నలకూబరా కారుఁడు ఆపెంజూచి 'నీపేరెయ్యది యెట్టిదాన ?' వని యడిగె. అప్పుడు తత్ ప్రతిరంభ నైరింపక :

“శా. ఇందాఁకన్ నినుఁ జేరనీక ననునట్లెంతే మనోజవ్యథన్
గుండంజేయుట చాలకేమడిగెదీ గొంటన్ వృధాయంచు, నా
కందర్పత్వరఁ గానలేవనుచు నాకంజాక్షిఁ బోద్రొబ్బెదా
నెందున్ నిల్వఁగనీక పేరలుకతో నెంతేగడున్ దవ్వగన్.”

(కళా. ఆ. 3, ప. 235)

వైరితో మాటాడుచున్నాడే యను నీసును దొట్రుపాటును దోపఁగా రంభ త్వరపెట్టుచున్నది. ఆ ఘట్టముతో సమవర్తనము సమన్వయముం గాంచులీల నిప్పుడు, అడుగునది స్త్రీ. ఈర్ష్యయు నాత్రముఁ జూపువాఁడు పురుషుఁడు.

వ. రంభ యక్కపటవర్తనుంజూచి నీవెవండ వెవ్విధంబున నిట్టి రూపంబు ధరియించి నన్ను వంచించితని యడుగుటయు నత్య నలకూబరుండు.

సీ. ఇందాఁక నినుఁ జేరనీక నన్నిట్లల*
యించుట చాలక యింకనిలిపి
వాని నేమడిగె దెవ్వడు గాక నీకేమి
యిది కాకదంత పరీక్షసుమ్ము

*ఇరువురి వాక్యములయు భావములయు సాదృశ్యము గమనింపుడు. ఆపె మాటల నాపె మీదనే ప్రయోగించుచున్నాఁడు.

నామన్మథార్తియెన్నఁగవలదే చాలు

రారమ్మటంచు నారంభ నపుడ

తోడొని చనియెడు వేడ్కతో మోముఁ దా

మర వికసింపఁగా సురపథమునకు.....

(కళా. ఆ. 3, ప. 271, ప. 272)

దొంగ, వైరియని దెలిసియు సాంతముగా వాని చరిత్రము సావకాశముగా వినుటకు రంభగోరినఁ జూచి నలకూబరుని మనసు మొగము లెంత కమలినవో !

నే నిక్కడ సమస్య విడదీసినట్లు వ్రాసియున్నాను. కావ్యములో నెవ్వరెవ్వరైనదియు చతుర్థాశ్వాసములోని కొన్ని భాగములం జదివినఁగాని గోచరింపదుగాన, తుదముట్టువఱకు సంశయములు దీఱవు. అద్భుతరస మన్ననో యడుగడుగునకు, గొంత పెరుగు చుండును. ప్రథమ రంభ యెవరు ? తత్ ప్రతి రంభ యెవరు ? నలకూబరులెవ్వరు ? పాపము, కలభాషిణిని అనిష్టుఁ డెవఁడైనఁ గలఁచెనా ? నిర్వికల్పచిత్త సిద్ధివికల్పముం గాంచెనా ? ఇట్లని యనేక విధంబులఁ బలవరింపుచుఁ గలవరింపుచు భయభ్రాంతులతోఁ జదువుదుము. వీరల స్థితిగతులరయువఱకు నన్యచింత యను పేరైననుండదు. చదువరులకిట్లు విస్మయము, సంభ్రమము సావధానత గలిగించు కృతు లాంధ్రంబున నింకెవ్వి యును లేవు.

శృంగార విశేషములు

భావనాశక్తిలేని కవులనేకులు శృంగార వర్ణనలు చేసి యున్నారుగాని యవి రెండు విధముల దుష్టములు. ఒకటి, వారి శృంగారమనునది తుచ్చసుఖవిషయాసక్తియైన శరీర తాపముగాని మనోరాగముగాదు. రెండవది, శృంగారమును నాయికానాయకుల చిత్తప్రకృతుల ననుసరించి యనేకరీతుల నుండునని మనవారికిఁ దెలియదు గాఁబోలు ! జావళీశృంగారముఁ దప్ప నింకేరీతియు వారెఱుంగరు. అందఱి శృంగారము నొక రుచిగలిగినదే. నానా భంగులఁగాక, యేకరీతిగా నెల్లెడల నుండుటచే రోత గలుగక మానునెట్లు ? అసలు వాస్తవమైన శృంగారముగాదు. మఱి దానినే యమితరాశిగా ముందు దెచ్చిపెట్టి ప్రతిదినమును ఆరగింపఁజేయు చుండిన నెట్టి మోటుపందికైన వెగటురాదా ?

కళాపూర్ణోదయమున నైదునకుఁ దక్కువగాని విధముల

శృంగారము వర్ణింపఁబడియున్నది. ఇందు జావళీలకుఁ జేరినది యొకటి మాత్రమే. అయ్యది యప్రశస్త మనఁదగిన భాగములో నుండుటచే దాని ప్రస్తావన యిటఁజేయను. తక్కినవానిలో నొక దానివలె నొకటి యుండదు. అన్నియు రమణీయముల. కామము అనునది జాతి. సామాన్య ప్రబంధకవులకు దెలియకున్నను దాని యందు పజాతులు లెక్కకు మీఱి యున్నవి. స్త్రీ పురుషులలో ప్రతి వారును వలచు విధములువేఱు. ఆచారము రీతిఁ జేయఁబడు తలకవస్త్రాది రచనలో సయితము తమకు సాగసులని తోచెడు భంగుల చిత్తమేర్పడునట్లు పచరింతురుగాదె ! ఇంటిపెద్దలు, ఇరుగుపొరుగువారుఁ జూచి పదిమాటలాడుటకు నాస్పదములైన బహిరంగపు వర్తనలయందే వ్యక్తి సర్వవ్యాపిగా నుండఁగా, మనసులో నుద్భవిల్లు రాగములలో ప్రత్యేక భావములు చందములు నుండక యచ్చుగొట్టిన రీతి నందఱు నేకగతిం జరింతురా ? సంపూర్ణమగు ననువర్తనము తలపాగఁ జుట్టుటలోనే లేదట ! ఇఁక మనసును గన్నునుపోవు జాడలలో నుండునా ? శృంగారము శాస్త్రప్రకారముగాఁ దీర్పఁబడు విగ్రహము గాదని యెఱుంగని మనవారి విలక్షణత నేమనవచ్చును ? సామాన్యముగఁ జైతన్యముల లోనే యేకక్రమము అప్రకృతము. మానవులలో నదిచెల్లునా ? సాధ్యమా ? ఇఁక మనుష్య భావములనెల్ల నుత్కృష్టతరమగు మోహమున కట్టి జడ సంప్రదాయము శక్యమా ?

మనకవు లీసంగతి నెఱుంగక కామమునకు నాచారముఁ దీర్చియుండుటకుఁ గారణములు, వారి మౌఢ్యము, హిందువుల జీవితముయొక్క రీతియును. ఎట్లన, “మనలోఁ బెండ్లికి మనసు నకును సంబంధములేదు. పరిణయము వ్యవహారములలో నొకటి. చిత్తజముగాదు మఱి పితృపితామహజము. మనసును నిరోధించి పీడించు వర్గములలో ముఖ్యములు జాతిభేదములు. తమ తమ యుపశాఖలను మీఱి హృదయము వ్యాపింపఁ గూడదట దీని వలనఁ గలుగు ఫలమేమనఁగా, అమనస్క వివాహములు. అనఁగా దేహ మొకచోట చిత్త మింకొకచోట. మాట లిక్కడ తలఁపు లక్కడ. చిత్తము శివునిమీఁద. భక్తి రంకులాఁడిమీఁద !”

అట్లగుట వధూవర సంగమము ఆచారాను సరణముగాఁ జేయఁబడు కర్మము, ప్రాయశ్చిత్తముగ కామిత మనుట కల్ల. పెండ్లిం బట్టి చిత్త వికృతయను శృంగారభావమును, చట్టదిట్టముల ప్రకారము అలంకారాది శాస్త్ర సూత్రముల యాదేశము చొప్పునఁ, బోవు

వినయ మర్యాదలుగల మంచివస్తువని యెంచిరో ! సందేహమేల ? యెంచిరి. మనవారి నమ్మిక మీరెఱుంగరా ? కూతురా ! ఫలానా పక్కిరుశాస్త్రి నీకు పురుషుఁడు. నేను నిర్ణయించినాను. నగలతోడ నీ మనస్సును మూటంగట్టి వాని యింట్లో పదిలముగానుంచి సుఖపడవలసినది. నా మాటయిది. ఇంక నీకేమి యీ పనితోఁ బెత్తనము ? చెప్పినట్లు చేయుమనియే గదా తలి దండ్రుల సంభావన ! పెండ్లిలో నన్ని మంత్రములుఁ దంత్రములు నుండును. ఒక్కటిదప్ప ! ఎయ్యది ? ఆత్మతంత్రము వివాహము సంస్కార ముఁట ! హృదయబహిష్కారమనఁ గూడదేమో !

ఇట్లుగుట శృంగార భావములును నేరులేని కొడుకులుఁ గూఁతులుంబలె శాస్త్రోపదిష్టక్రమముల మేర మీఱక యాచారముల ననుష్ఠించి సర్వసామాన్యముగ నుండునని భ్రమించి, ఈ సామాన్య స్వరూపము నలంకార శాస్త్రములు కనిపెట్టి వెల్లడిచేసినట్లు మఱి యొక్క భ్రాంతింజెంది, యవి చెప్పినట్లు తఱచు మనకవులు వ్రాసి యున్నారు. కామమునకుఁ గారణమొక్కటిగాదు. మఱి పెక్కులు. పోవుమార్గములు, తాల్చు ఉపభావములు, చూపు చిన్నెలును ప్రతి వారియందును నవీనములు. ఆనన్యములు. ఫలములు నట్టివే. ప్రేమచే విషముఁ బెట్టువారు లేరా ? తనకుం దక్కకపోయిన నెరులనుం జెందఁ గూడదని హృదయ ప్రియులను గొందఱు మృత్యువు వాతఁ ద్రోయుదురు ! కొందఱు ప్రాణములనైన నర్పించి వారికి మేలుచేయ జూతురు. బలాత్కరింప నెంచువారు నున్నారు. పరస్పర ప్రీతిలేని కూటమి హేయమని రోయువారుం గలరు. భయము, శోకము మొదలగు వానిచే వికలితస్వాంతలైయుండు స్త్రీలమూర్తులు గొందఱకు నాఁపరాని మోహతిరేకముఁ గలిగించును ! శాస్త్ర దృష్టితోఁగాక దేవుఁడిచ్చిన సొంతపు గన్నులతోఁ జూచు వారికి నిట్టి విశేషములు సులభముగ గోచరింపఁ గలవు.

సూరన ప్రతిభావంతుఁడు. కనుక సంపూర్ణముగఁ బొందిత్య బద్ధుఁడు గాఁజాలఁడు. స్వశక్తియే గురువుగ నూతన మార్గములం ద్రొక్కి యాతఁడు ప్రకటించిన యసాధారణ శృంగారములకు ముఖ్య నిదర్శనము లీ క్రిందివి. శల్యాసుర విషయము. సుగాత్రీ శాలీనుల వృత్తాంతము. సరస్వతీ చతుర్ముఖ విలాసము. కలభాషణీ చరిత్రము.

శల్యాసురుని కథ

శల్యాసురునిఁ గూర్చి చెప్పవలసిన సంగతులు కొన్నియే.

మృగేంద్రవాహన తన బంధువగు మహిషాసురుం జంపినసూడు
మనంబునం బాయమిఁ బగఁదీర్చు నుపాయము నన్వేషించు
చుఁడగా, నభినవ కౌముదియను చంద్రకిరణ సంభూత యప్పరః
కన్య యెదురైనఁ జూచినమాత్రాన హృదయమును, ఆ హృదయము
తోడ నిన్నాళ్ళుగా పట్టిన పట్టును గోలుపోయినవాఁడై, నన్నేలు
కొమ్మాయని యాకాంతను వేఁడుకొనఁగా, నామెయుఁ జలఁబు
దాల్చి వదియై

క.నిన్ను మడియించిన వా
నిని దక్క నే వరింపను
వినుమిది నాప్రతిస దీని విడనఁక ననియెన్.

(కళా. ఆ. 6, ప. 39)

చ. అనుడుఁ దదుక్తికూరతకు నద్దనుజుండు గడున్ మనంబుగాఁ
గినినియుఁ బోవనిచ్చె నొక కిడును చేయక యవ్వలానినిన్....

(ప. 40)

ఎంత బలవంతులైన నేమి ? కామినీకటాక్ష పాశబద్ధు లేమి
చేయఁగలరు ? మోహముయొక్క ప్రభావ మద్భుతము. క్రూరు
లను మృదుచిత్తులఁ జేయును. మృదుచిత్తులఁ గ్రూరులఁ
జేయును ! ఏనుఁగును బసతంతువుతోఁ గట్టినట్లు ప్రబలవీరుల
నిస్సత్తులంబలె బంధించును ! ఈ శల్యాసురునిఁ దలంచుకొన్న
సంతాపమయ్యెడి ! పాపము ! నేఁడు గాకున్న నింకఁ గొన్ని యెండ్ల
కైనఁ దన నిర్వికల్ప హృదయసమాధిఁజేసి, ప్రీతిమైఁగాకున్న
దయచేనైనఁ జేపట్టదా యని కాలము వేచియుండిన నిష్కపటి !
నిశ్చలమైన మోహముగలవారు కాలము నోర్చుటకు శక్తులగుదురు.
ప్రబంధ స్త్రీపురుషులయొక్క తహతహలు తొట్రుపాటులును
తఱుచు చాంచల్య భావులకుఁ జేరినవి. గొప్పవారు మనసులు
గలసినఁ జాలునని కాయసాయుజ్యము చిరమునఁగాని లభింపక
పోయినను ఓర్పుతోనుందురు. అంగసుఖము నభిలషించు తుచ్చు
లకు సంభ్రమము సహజము. దమము మొదలగు నుదారగుణము
లుండవు. ఐరోపా కవులు వర్ణించు శృంగారములో దేహసంయోగ
ముంగూర్చిన వేగిరపాటు అంతగా నుండదు. హిందూదేశములో
నాదిమధర్మము ఇంద్రియ నిగ్రహమట ! ఇది యేమాత్రము
స్త్రీపురుషుల లక్షణమో కావ్యములఁ జదివినవారికి తెలియును !
నోటిలో సదా వేదాంతములు పలుకుచుండువారియంత దుర్మార్గులు

లోకములో నుండరనుట కిదియొక తార్కాణము. సనాతన ధర్మ గ్రస్త మీదేశము ! ఐరోపావారు తఱుచు హేతువాదులు. పరముం గూర్చి పెదవులచేటుగా జపించువారము మనము, ఇహమునం దాసక్తులు వారు. అట్లుండియు నాజనములలో నుండునంత యింద్రియ నిగ్రహ మిక్కడ నున్నదనుటకుఁ గాదు.

ఈ సల్యాసురుఁడు ప్రబంధనాయకులకన్న నిస్సంశయముగ మేలైనవాఁడు. మృగేంద్రవాహనాశక్తి యిచ్చిన యమోఘమగు కత్తిందాల్చి మణికంధరుని నరయుటకై పోవు నభినవకౌముదిం గాంచి, తన్నే చంపుటకు వచ్చుచున్నదో ! అట్టైనం దన్నుం జంపు వారు చత్తురను నమ్మహాశక్తి పరమున్నదిగదా ! అట్లగుట నాపె నాశమొందునో యని, తనపాటుమఱచి, ప్రియురాలి శుభాశుభ ములం దలపోయుచు నా సాధు,

చ.నంభ్రమించుచున్

మతిగలఁగంగనిట్లనియె నాపయి వచ్చిన నీకు నిష్టదై
వతముల యానసుమ్ము ! పరవర్తిని ! యెందుఁడలంక నేను దు
ర్మతినయి నీవు నాకుఁదెగి మ్రగ్గెదవో యని తల్లడిల్లెదన్ !

సీ. అనుడు నయ్యంతి యోయసురేంద్ర నీవు నా

హానికి నోర్వ కిట్లాన లిడఁగ

నకట నీమీఁద రానంత యెఱుంగని

దాననే యేను నీ తలఁపు బడిన

నడిచెద నని తన్నుఁ గడచి చనంగఁ ద

ద్వాక్యరీతి నిజాభివాంఛితమున

కనుకూలమైన యట్టై తోచుటయు నతఁ

డక్కన్య వెనువెంట నంత నంత

నరిగె నెందును నిలువక యబ్జముఖియు

మిగుల నెడఁబాయ కొక్కొక్క మిషముతోడ

నప్పటప్పటి కొక్కింత యాలసించి

కూడనిచ్చుచు నెలయించికొనుచుఁ జనియె.

(కళా. ఆ. 6, ప. 62-63)

నమ్మినవాఁడు కవుడులేని మానిసి ! వానిని మోసగించుట యేమికష్టము ! ఆ యప్పరసయందును దోషములేదు. ఇష్టములేని వాఁడు పైఁబడ గమకించిన ద్వేషముఁబూనని స్త్రీలుందురా ? ఐన నొక్కటి, వధకు నుత్సహించినను గొంచెము కనికరముఁజూపి

యుండిన నా కాంతకు గౌరవము హెచ్చుఁగాని తగ్గియుండదు. నిండుమనస్సుతో ప్రేమించిన వాఁడెంత యనిష్టుడైనను, దనకింత మనోహరణశక్తి యున్నదిగదాయని సంతోషమును, ఈ నిరాశ కిట్టెల యితఁడు బలియగుచున్నాఁడని పశ్చాత్తాపమును ఏమాత్రముం జెందని కఠిన హృదయలగు స్త్రీలుందురా? యోజింపుడు.

ఇట్లు తన్నలయించుచుం బోవుచుండఁ దనప్రతాపము ఆపె కెఱుకపఱుచువాఁడై యాపెను దాఁకకుండునట్లు శలలప్రయోగముఁ జేసి జంతుజాలంబుల సంహరించి యిట్లనియె : “నన్ను వరింపుము. లేనిచో నీవు చనెడు చోటులన్నియు నా బలముచేత నాశముచేయుదును. దాన నీకు నపకీర్తి కాన నాపయింగూర్చి కరుణలేక యున్నను, భూతకోట్ల రక్షింపవలయునను దయచేసిన నాకుఁ బత్నివగుము” అయ్యో! వానియార్తి యెట్టిది? తనకుఁ బరమార్థము ఆ స్త్రీ. ఆమెను నొప్పింపడు. ఆమెపైఁ గినియఁడు. ఇఁక లోకమంతయు హింసించి, యా హింస మాన్పుటకై యాపె యంగీకరించినను జాలుననుచున్నాఁడు. ఆహా! కాఠిన్యము మార్దవము రెండును వానియందున్నవి గదా! మఱియు నీ కాఠిన్యమునకు మార్దవమే కారణము! మోహమాహాత్మ్య మిట్టిది. వెన్న తాయగును. తాయి వెన్నయగును!

తన్నీరీతిని వెంబడించు నా యసురను మణికంధరునిచేతఁ జంపించి, పిమ్మట నా మణికంధరుని రెండవ జన్మము వేచియుండి యతఁడు గళాపూర్ణుడై జనింప తన పూర్వవృత్తంబు వివరించి గాంధర్వవిధిని వివాహమాడి యభినవకౌముది, పట్టమహిషియై యుండెను. శల్యాసురుని తరువాత గతియేమాయనో తెలియదు. వానిది వ్యసనకరమును వ్యర్థమునైన శుష్కజీవితము! నిష్కళంక ప్రీతిచే విశోభితము.

సుగాత్రిశాలీనుల విచిత్రకథ

సుగాత్రి శారదపూజారియైన యొక బ్రాహ్మణునికూతురు, దాని వరుఁడు శాలీనుఁడు. ఇల్లటపుటల్లుఁడు. అలంకారములు, డంబములు, అట్టహాసములును వీనికి సరిపడవు. పల్లెటూరివాఁడు పట్టణ వాసుల కుర్చీలు, మేజాలు, నిలువుటద్దములనుజూచి వెఱఁగు వెఱపు నంది పోవుమాడ్కి, నేయలంకారములు లేక యుండు వారినేగాని, తళతళలు, పళపళలు, ఘులఘులలు, ఘుమఘుమలు మెరయవచ్చెడు స్త్రీలఁ దిలకింపఁడు. సర్వ

శృంగార సన్నాహములతో భార్య పడకింటికి రాగా, ఇదేమి కొఱవిదెయ్యమో, గజ్జలపిశాచమో యని కన్నెత్తియొనఁ జూడకుండెను ! ఆ భార్య కాపురుషుని తిక్కతెలియదు. శాకుంతలములోని

“మ. నలినంబెంతయు నాచు చుట్టినను విన్నాణంబె చూపున్ గడున్
మలినంబయ్యును, మచ్చ చంద్రునకు సౌందర్యంబె కావించు, వ
ల్కలముంగట్టియు నీలతాంగి గడుఁ జెల్వంబందియొప్పారు, మం
జులమో రూపు నలంకరింపనిది యెచ్చో నేదియుంగల్గునె?”*

అను పద్యముయొక్క స్వారస్యము నీ సుగాత్రి యెఱుఁగు నంతటి ప్రాథమ్యము యుండినయెడ, కొందఱు రసికులకు సహజ సౌందర్యము వలె మనోహరమగు రచన యెద్దియు లేదనియూ, దివ్యసుందర విగ్రహయగు తరుణికి సామాన్యపు గడుసుచీరలు, తాటాకుల కమ్మలును ధరించిన నదియు మనసును నీరుగాఁజేయు ఒక విశేషమైన చెలువ మనియు నామెకుఁ దెలిసియుండును. ప్రేపల్లెలోని గోపికలు పట్టుచీరలు, సరిగె వస్త్రములు, నవరత్నఖచిత భూషణములును లేనివారు. నయమైన పట్టులుగట్టి, పూవులతో నలంకృతలై యే పనిపాట్లు లేక యుద్యాన వనములలో చివురాకు మెత్తలమీఁదఁ బొరలాడుచుండు రాచకన్నెలవలెఁ గాక, వెన్నలఁ దీయుట, ఆలఁ గాంచుట, గృహకృత్యముల నెఱవేర్చుట మొదలగు శ్రమములచేఁ బ్రొద్దుపుచ్చుచు దేహమున నారోగ్యముగను, మనసులఁ గపటము కాఠిన్యములేని విశుద్ధములుగను నుంచికొని యుండెడివారు. అట్లయ్యును ప్రబంధ నాయకలకన్న నెన్నియో మడుంగులు వారు ప్రీతికరలనుట భాగవతములో దశమ స్కంధముఁ జదివినవారికి వేఱుగఁ జెప్పవలయునా?† శాలీనుఁడు రసికశిఖామణి కాబోలు ! తన భార్య కృత్రిమములగు తళుకు బెళుకులను వదలి గొల్లభామ రీతి నున్నఁగాని దగ్గఁ జేర్చనని సంకల్పించి కొన్నాడెమో !

అత్తగారు ఇంకను శ్రద్ధతో సాగనులు దిద్దిదిద్ది కూతును రెండు మూఁడు నాళ్ళట్లయనిపెను. వృథాప్రయాస ! “వట్టిరాక పోక లొనర్చె వాని సతీయు”. పెండ్లికూతు రూరకయుండినను జెలికత్తె లూరకుందురా ? జీతములకుఁ బ్రతిఫలముగా బోధనలు

* ఈ పద్యము రచించినవారు మామక విత్తులగు రా. అనంత కృష్ణశర్మగారు.

† మన నాటకములలో వీరిని రాజస్థీలవలె చిత్రించియుండుట రసభంగము.

చేయనిచోఁ గృతఘ్నత యని యేమో ! ఆ లజ్జావతికి నేకాంతంబున నిట్టనిరి :

“ఆ. పాలఁతి ! యాలిమగని పోడుము లేమియుఁ
గలిగినట్టి చొప్పు గానరాదు
మీతెఱంగుచూడ మేల్మేలు దంపతు
లిరువురును వివేకు లేమిచెప్ప ?

(కళా. ఆ. 4, ప. 65)

క. కాంతుఁడు చితజ్ఞుఁడైనను
కాంతకు నిగ్గువడఁ జెల్లుఁగాక కటకటా !
కాంతుఁడు నిబ్బితకాఁడై
కాంతయు నట్టిననెట్లు కాపురమింకన్.

66

ఆ. నలినవదన ! యెన్ని నాళ్ళైనఁ జిన్ని కూఁ
తురవుగావు నీవు తొడఁగి పలికిఁ
దగినసేవఁజేయ కగునె యూరకయుండ
నాతఁడేమియు ననఁడనుచు నిట్లు.

67

క. మగవాఁడు భాగ్యవంతుఁడు
మగువకు నొప్పగునె యిట్లు మానవుబిగి గ
ట్టిగఁ దాల్చుఁ దనంతన యూ
డిగ మిటునటుసేయ నతని డెందము కరఁగున్.

68

క. గారామునఁ దోడైదన
రారమ్మనఁ డనుచు మగుడి రానేటికిఁ గ
ర్పూరంబుతోడి బాగా
లీరాదోయాకు మడచి యీరాదె ! చెలీ !

69

క. వెంగలివి గాక నీవో
యంగన భోగములపంట యామనియగు నీ
బంగారువంటి ప్రాయము
నంగతియే యకట ! రిత్తశయ్యకు నొనఁగన్.

70

క. యౌవనము గలిగినప్పుడ
పూవుంబోడులకుఁ బతుల భోగంబులుగా
కావిభవములకుఁ గొఱయే
యౌవనజాతా ప్రాయముడిగిన వెనుకన్.

71

క. అన విని యీ పెడమాటల

నను నేటికిఁ జంపెదరు వినన్ సైపవునా

కని సిగ్గునఁ బలుకుచునాఁ

డొనరిచి చూచెను దదీయ యుక్తుల తెఱఁగున్”

72

ఈ సంభాషణ యతి మధురము. అశ్లీలవాక్యములు లేవు. జాతీయములు. లోకోక్తులు వీనిచే సువాసితము. చెలికత్తెలిట్లు గరువముగాఁ బలుకుట కావ్యములలో నరిది. కడపటిపద్య మత్యద్భుతము. ముగుదకన్నెయొక్క బయటి సిగ్గును, లోనియాశను సాగసుగఁ జూపుచున్నయది !

ఈ నూతన చికిత్సలు ఫలమీయక పోయెను. పాపము ! సుగాత్రి యేమిచేయును ? రాజకుమారిగా నుండినచోఁ జందనాదులఁ బట్టించుకొని చిగురుటాకుఁ బాన్పుపై హాయిగా మూర్ఛవేయి యుండును ! పూజారిబిడ్డ. శాస్త్రప్రకారము శృంగారమను పథ్యము దప్పక సేవించి ప్రకటింపవలయునన్న నుద్వానవన ముండవలెను. శీతలోపచారములకు సేవకురా డ్రుండవలయును. సరస్సులుండ వలయును. మఱియు పచ్చకర్పూరము, పునుగు, జవాది, అరఁటి బొందెలు, చందనము మొదలగు సంభారములు లేనిది శాస్త్రోక్తముగాఁ గామము నావాహన చేయనగునా ! అట్టి నీటులు ధనికులకే గాని సామాన్యులకుఁ జెల్లదు. పృబంధములలోని మోహము మాత్రము నిక్కమైనయెడల, రాజుల యిండ్లలోనేగాని యింకెక్కడను రతి మన్మథులు వాసముచేయరని చెప్పవచ్చును ! సుగాత్రి కి దిగఁదీపు లెవ్వియుఁ బట్టలేదు.

“వ. నాకును మంగళసూత్రం బీపాటి శుభస్థితి నుండుటయే పదివేలనుచు నెంచికొనియు వేఱొకలాగున నుండక యతనికి నాయురభివృద్ధి కరంబులని వివిధాలంకారంబుల నెప్పుడు నేమఱకయ తాల్చుచుఁ దన తల్లియేమియు నతనిని ట్టిట్టాడకుండం బ్రార్థించుచుండె.”

(కళా. ఆ. 4, వ. 73)

భర్తకు నొక పిచ్చియైన భార్యకు నొక పిచ్చి ! తన యలంకారము లాయనకు నాయురభివృద్ధికరము లనుట పిచ్చియైనను మేలుచేయు మంత్రములలో నొకటి గాన ననింద్యము. ఈ యొర్పును, వినయమును, సుఖపరిత్యాగబుద్ధియు, సంతృప్తియు శృంగార భావములు గావా ? పతిపైఁగల ప్రీతిని సూచింపవా ? అత్తగారికి మాత్రమున శాంతము గుదురదాయె ! మనుమఁడు

గలుగకున్న దనకు మోక్షము గలుగదని యేమో ! ఈ దౌర్భాగ్యపు టల్లుఁడు తోఁటలోనైనఁ గృషిచేసి ప్రయోజకుడు గాని యని యాతనిని బూఁదోటలో మాలిపనికి నియోగించెను ! శాలీనుఁడు సత్వగుణుఁడు. చెప్పినదంతయుఁజేసి రచ్చలేక యుందమనెడు వాఁడు. మరియు, ఇల్లుటపల్లుఁడు అట్టి యల్లురకు మర్యాదలెక్కువ యుండునా ? ఒక్కభేదముఁ జెందక నిత్యము తోటపనులఁ జేయుచుండెను. అప్పుడు సుగాత్రి—

తే. తల్లిమాటలచే నిట్లు తన విభుండు
తనువు బడలఁగ బూఁదోట పనులుసేయఁ
జూడనోర్వక తాను నచ్చోటికరిగి
తోడుపడియెద నని చూచు ప్రీడ నుడుగు.

(కళా. ఆ. 4, ప. 84.)

పిమ్మటఁ గొన్నాళ్ళకు లజ్జఁ బాయఁద్రోచి పురుషునకు సహ యముగఁ దానును దోటపనులను జేయ

“ఉ.

.....ఎప్పటియట్ల యలంకృతాంగియై
యెంతయు నింపుతోడఁ జనియెన్ బ్రయుఁడున్న వనంబులోనికిన్

(ప. 94)

క. చనియాతఁడు దా సలిపెడు
పనులకు నీయకొనకున్న బలిమిఁ గడంగెన్
దన సొమ్ములెల్ల నొక మఱు
గున నిడి పిరిసుట్టు సుట్టికొనిన వలువతోన్.

95

సీ. తోరంపుఁ జనుదోయి త్రుళ్ళింతల నిడంగఁ
దగుచోట్ల గుద్దంటఁ ద్రవ్విత్రవ్వ
ప్రేగైన పిఱుదు బల్విడిఁ జలింపంగను
వడినిట్టునట్టును నడిచి నడిచి
యడుసుతుంపురు చెక్కుటద్దంబులను బర్వ
మళ్ళకు మడవలు మార్చి మార్చి
నడుములేదీవియ నకనకల్గుడువనిం
పునఁదగు మోఁపులు మోసి మోసి
చిఱుచెమటచేర్చు వింతక్రొమ్మెఱుగుతోడఁ
గొమరు మేనొప్ప సారెకుఁ గొప్పవదల

నేమిటికినైనా దా మున్న యేగి యేగి
యెల్లపనుల నొనర్చె నింపెనక మెనఁగ.

96

ఇన్నాళ్ళుగ గరగని యాతని మనసు ఈ నవ్యమోహనమూర్తిచే
జయింపబడెను !

చ.అనా
బడలిక చూడలే కిడుమపాట్లకుఁజొచ్చి నలంగితంచు నె
క్కుడుతమకంబుతోడ, దలఁగ్రుచ్చి కవుంగిటఁగూర్చెనత్తఱన్.

(ప. 99)

పశుప్తాయమగు శృంగారమునకన్న నిది యెంతమేలు? చూచి
చూడకమునుపే కామినులఁగవయ నుంకించుట లోలత్వము,
నీచము ! ఇక్కడ, భార్యయెడఁ గూరిమి, ఆపె తన సహాయమునకై
స్వయముగా వచ్చినందుకు మెప్పు ? బడలినందుకుఁ గనికరము.
గొప్పబుద్ధిఁ జూపినందుల కుదారవర్తనయను గౌరవము. ఇట్లు
స్నేహము మర్యాద. వీని కనుకూలములైన భావములతోఁ గలిసిన
శృంగారము చూపఁబడియున్నది. ఇది శ్రేష్ఠము. మానసికము.
శాశ్వతము. పెఱయవి యంగరాగములు. తుచ్ఛములు. చంచల
ములు. మనసుతోఁ గలిసినట్లు కామేచ్ఛ వర్ణించుట మనలో నంతగా
లేదుగాన నీచరిత్రము నవ్యలీలాలలితంబు.

తన మనోరథము ఫలించినందుకుఁ గారణ మాపెకుఁ దెలియ
దయ్యె. ఎట్లు దెలియును ! కార్యము లనేకములు గణించి పరిశీ
లించినఁగాని కారణము నేర్పఱుట దుర్లభము. ఒక్కనాఁటి.
యనుభవముచే నిర్ధారణ చేయ నశక్యము. అట్లుగట నాఁటిరాత్రి
సుగాత్రి సంతోషముతో “నెప్పటికంటె మిగుల నలంకరించు”కొని
కేళికాభవనమునకు రాఁగా “తోటపనులూ, సేయు మూర్తి మదిన్
హత్తి పాయకునికి” శాలీనుఁడు ఈ ప్రచండవేషముఁ జూడనైనఁ
జూడక యేదో ధ్యానమున మౌనియై కదలకయుండఁజూచి, భార్య
శోకాశ్చర్య నిమగ్నయై వేచివేచి విసిగి,

ఉ. ఆలలితాంగి చాలఁదడవచ్చట నమ్మెయి నుండి సాహసో
ద్వేలతనంతఁ జేరి కడుఁద్రమ్ముటచే శ్రమమొంది నాదుగాఁ
బోలునుబోదునా నిదురఁ బోయెదరే యని కష్టరంపుఁ దాం
బూలముదావి భుగ్గురని ముంచుకొనం జెవిదండఁ బల్కగన్.

క. పైకొన్న పరాకున నతఁ
డే కోర్కిని వచ్చితనియె, నింతయు వగతే
లోకము వారలు పతికడ
కే కోర్కిని వత్తు రనుచు నెంతయుఁ బొలసెన్.

క. ఓ నాయక ! ఇతరమ్ములు
పోనిమ్మా పాటియైన బుద్ధిగలిగి నా
మానసములోని కోర్కులఁ
పూనిక నడిగితిరి లోక పూజిత నైతిన్.

మ. అకటా ! యేమని దూఱుదాన మిము నాథా వేఁగుజామయ్యెఁ బొం
దికగాఁ బాదములొత్త రమ్మనుటగానీ, యెంటి యేమోగదా
నికటక్షణికి నేగుదెమ్మనుటగానీ కొంతనెయ్యంపుఁ బూ
నికతోఁ గన్నులువిచ్చి చూచుటయకానీ లేద యొక్కింతయున్.

ఉ. నేఁ డలతోటలో నపుడు నిబ్బరమైన మదీయ భాగ్యమున్
బోడిమియేమి పాకమునఁ బొందెనె ! మీకృపయట్లు గాంచిపెన్
వాఁడిదనర్చు నాచనువునన్ మిము నెమ్మొయినంటిఁగాని, యే
నాఁడును బుణ్యసాధ్యికి గుణంబదిగాదని యే నెఱుంగుదున్.

(కళా. ఆ. 4, ప. 109-113)

తే. అంతఁ దెలునాఁటియట్ల యత్యాదరమునఁ
బోయి పూఁదోట పనులెల్లజేయుచుఁ బతి
మన్ననలుగాంచి యెంచెఁ డన్మతికిఁ నట్టి
సాంపులేగాని భూషణా లింపుగామి.

(కళా. ఆ. 4, ప. 123)

ఇట్లాతని మనోవృత్తింగాంచి తగురీతి నాఁడు మొదలు
వర్తించునదై యెల్ల సుఖంబులంగాంచి పరమసాధ్వీలలామమన నా
సుగాత్ర ప్రసిద్ధి వడసెను !

ఏకాంతగోష్ఠి వర్తించునపుడును గవి యెంత నాణెముదోఁప
వ్రాయుచున్నాడో చూడుఁడు ! ఇది సభ్యమైన వర్ణన. దీని జదువఁ
దలవంచికొను నవసర మెవ్వరికి నుండదు. మనవా రనేకులు
శృంగారమునకు 'శుచిత్వమునకును, బరస్పర శత్రుత్వ మాపా
దించిరి. ఇది సత్యమునకు స్వభావమునకు రెండింటికిఁ దప్పిన
యూహ, గొప్పవారి ప్రేమలు పరిశుభ్రములు నిర్మలములు. మృగ
ప్రాయుల శృంగారములు వికారములు తుచ్ఛములు ;

సరస్వతీ చతుర్ముఖ విలాసఘట్టము

ఒక విషయముఁ బట్టిచూచిన సరస్వతీ చతుర్ముఖ విలాసఘట్టము* వంటిది యాంధ్రంబున నెక్కడను లేదు. ఏవిషయమన, ప్రకృతిని పాత్రముల జీవితముతోఁ గలసినట్లు వర్ణించుట.

ప్రకృతివర్ణనావిధములు

ప్రబంధకవులు వర్ణించిన జాడవేఱు. వృక్షములు కొండలు లతలు మొదలగు వస్తుప్రపంచమంతయు నుత్ప్రేక్షకు సామగ్రి. అందును స్త్రీ సామ్యముగాను, శృంగారక్రీడగాను ఉత్ప్రేక్షించుటకు. వసు చరిత్రములోని యుద్యానవనము గూర్చిన ప్రశంస లిందుకు, బ్రమాణములు :

“చ. ఒనరహిమావకుంతనములూడ్చి తెమల్చిన పత్రభంగముల్
సన నసియాడుచున్ మొగడ చన్నులు పల్లవపాణిఁగప్పు నూ
తనిలతి కాలతాంగుల నుదారగతిం జలివాప నెయ్యపుం
బెనఁకువనేర్చె దక్షిణసమీరణుఁడెయ్యనఁ దావులంటుచున్.”

(వసు. అ. 1, ప. 127)

“చ. జనపతిదారసిల్ల నొక సంపఁగి తావులకొమ్మ రాగవ
ద్వన నుమనేభిరామయయి కాఁకవహింపఁగఁబోలు ! కానిచో
ననుపమపంచసాయక కరాంచలచంచలచాపశంజినీ
జనితకరోతరుంకృతిని నైఠకయొన్నె పరాగపాండువై.”

(వసు. అ. 1, ప. 156)

ఈ యుత్ప్రేక్షల నుద్ధరించుటకై యెత్తఁబడిన సాధనములు సకృత్తుగ సహజోపములు. బహుళముగ శ్లేష. ఏ వస్తువులలోనైన స్త్రీలు లీనలు. దానికి సరిపోవునట్లు స్త్రీలలో నేవస్తువైన లీనము ! ప్రబంధప్రపంచము స్త్రీమయము. ఆఁడుమళయాళము. చెట్లు, చేమలు, పక్షులు, సరస్సులు, నదులు, గుట్టలు, అన్నింటనుండియు నుత్ప్రేక్షయను పుటమువేసి శృంగారభస్మముఁ జేయవచ్చును ! ‘ప్రభావతి మంచి దుక్కిసాగిన పొలము’ అని సూరన వర్ణించి యుండుట జ్ఞప్తియున్నదా ? సూరన్నయందును ఈ దుర్లక్షణము

*ఈ ఘట్టమునను ఒక లోపము. వానకురియుచుండగా మగనితో నమముగ దానును క్లేశముల ననుభవింపవలెనను సుగాత్రియొక్క కోరిక వ్యర్థముగ నా చినుకుల వారు తడియలేదట. తడిసిన నొండెరు లింకను చల్లగా నుండియుండరా !

లున్నవ. కాని, పాండిత్యమును బోధించి భావముమీఁద దృష్టియుంచి వ్రాయుస్థలముల నీదోషము పొంతఁబోడని నా యభిప్రాయము. కారణములు సమయోచితముగఁ జూపఁబడును.

దుష్టములగు నుత్ప్రేక్షలు ప్రాచీనకవులయందుఁ గానరావు. పెద్దనాదులయందును అంతగా నుండవు. ఈ యుక్తికవిత్వమునకు మార్గదర్శియు గురుప్రాయుఁడు నైనవాఁడు రామరాజభూషణుఁడు. అతనివలె నింకెవరును జేయలేదు. చేయఁబోరును. వసుచరిత్రకు ననంతరము బయలు వెడలిన కావ్యములలో నీచిత్రములు మెండు. పదములలో శ్లేషయు, శబ్దాలంకారములును, భావములలో విపరీతోత్ప్రేక్షలును సర్వకవులు అవలంబించిన వేడుకలు.

రామరాజభూషణునకుఁ బూర్వము వెట్టి వెట్టి యుత్ప్రేక్షలు దక్కువగ నుంటకు, తదనంతరము మితిమీరి యుండుటకును గారణము స్పష్టము. శ్లేషయొక్క సహాయము లేనిది సహజోపమల సమర్థింపనగుఁగాని, పిచ్చి యుత్ప్రేక్షల సమర్థింప నసాధ్యము. వసుచరిత్రకు మునుపు శ్లేష విస్తారము ప్రచారమునకు రాలేదు. తరువాత వచ్చినది. శ్లేషయు, శబ్దవైచిత్ర్యయు, భావవైపరీత్యమును సమన్వితములు. వీని వేండ్రముచేఁ గవిత్వములోని రసమంతయు నెండిపోయినది.

ఇట్లు స్త్రీమయముగా వర్ణించుటకుఁ గారణము అది శృంగారమునకు నుపకరణమను నూహ. ఈ యూహ యాభాసము. ఎక్కడఁ జూచినను స్త్రీలు చెదలవలె మిలమిలలాడుచుండిన వారియందు మన కేమాత్రముఁ బ్రీతి యుండదు. అతిచే జనించు రసము రోత, అపురూపముగానిది యల్పమూల్యము. విరక్తి దట్టముగఁ బట్టువడవలయునన్న నాఁడుమళయాళములో నొక దినమున్నఁ జాలు. పదాఱువేలుం జిల్లర కాంతామణుల మందఁ జేర్చినవాడగుటఁగాదె శ్రీకృష్ణుఁడు నిత్యబ్రహ్మచారియనఁ బ్రశస్తడయ్యె ! ఆయనవలె దూరీకృతరక్తులు నిర్జితేంద్రియు లౌరులుండరు ! సర్వ వ్యాప్తిగానుండు వస్తువుపై బుద్ధి యంతగాఁ బోదనుటకు నాభగవంతుడే సాక్షి ! అరుదైనకొలఁది గిరాకి హెచ్చునను బజారు న్యాయమునైన ప్రబంధకారు లెఱుంగమి వారి చిత్రకవిత్వముకన్న మించిన చిత్రము !

భారతమందలి స్వభావవర్ణనావిధానము

భారతకవులు ప్రకృతివర్ణన యెంతయు మనోహరముగఁ జేసి

యున్నారు. తఱుచుగ నుపమానములనైన వాడరు. వస్తువు సుందరముగానున్న దానిని నిజరూపముతో సాక్షాత్కరించినట్లు వర్ణించిన ప్రత్యక్షానందమీయదా? పోలికలేల? ఉత్ప్రేక్షలేల? నురుగులు గ్రమ్ముచుండఁగా నలల పరంపరలచేఁ దీరముమీఁద గొట్టుకాడు సముద్రము తనంతట గంభీరముగాదా? అద్దాని జూచినప్పుడు మన మానందించుట యుత్ప్రేక్షతోనా? దానియందు చూపు హత్తి యిటు నటుఁ దిరుగకుండుటచేనా? భారతములో నుపమానోత్ప్రేక్షలతోఁ గలసిన స్వభావవర్ణనము లున్నవిగాని, యవి స్వచ్ఛందముగ నప్రయత్నపూర్వకముగ వచ్చినవి. సాగసుగ వనములగుండా దారిచేసి కొని పాఱు నదిని స్త్రీకిం బోల్చుట సర్వదేశములలోను బ్రబలిన యలంకారమగుట నైజమనవచ్చును. ఇట్లు చేయుటలోను నసాధువగు క్రియ యొకటున్నది. ఏదన, నదియందలి ప్రత్యవయవము నకును స్త్రీ యవయవ మొండు సరిపోలినదని, యట్లే స్త్రీ యంగంగములకుఁ దోడుపోయిన భాగములు నది యందున్నవనిగాని చూపుట. ప్రత్యవయవ సమన్వయము చిత్రపుటూహ రసాన్వితము కాదు. మొత్తపుటర్థముగా సహజోపమలు, ధ్వని మొదలగువానిచేఁ గూర్పఁబడు సంబంధము మంచిది. ప్రత్యంగ క్రమమునకుం బోయినఁ కుయుక్తులు దప్పవు. ఆకారము సమిష్టి నే భావము నుపప్తిల్లఁజేయునో, దాని నారసి, ప్రముఖములైన సాదృశ్యము లున్నవానిని సూచించి విరమించుట బాగు. దీనిచేఁ జదువరులకును లాభమ. ఎట్లన, కవి చూపించిన పోఁబడింబట్టి యింకను గొన్ని సామ్యములను మనమే యేర్పఱచుకొనుటకు నవకాశ ముండుటచే బుద్ధికిఁ బనులును దానఁ జోఱవయుఁ గలుగును. ప్రతిపదటీకగా బాకీ యేమాత్రము లేక యంతయు విశదపఱచిన మన మనః పరిశ్రమకు వీలుండదు. కానఁ గొంతవడికి మాంద్యము విసుగును జనించును. పూర్వోపమల కన్న లుప్తోపమలు రసవత్తరములు. భావానుకూల్యములు.

ప్రాచీనులలోఁ గొందఱు కవులు (అందును ముఖ్యముగా బమ్మెర పోతనామాత్యుఁడు) ఇంకొకవిధమైన యపభ్రంశము నాశ్రయించినట్లు తోచెడిని. ఏదన, వనవర్ణనము మొదలగునవి చేయునపుడు పదాడంబరమునకై నిఘంటువులలోని చెట్ల పెర్లన్నియుఁ బ్రయోగించుట దృష్టాంతము.

“ఉ. అందుఁ దమాలమాలవకుళార్జుననింబ కదంబ పాటలీ

చందన నారికేళ మనసార శిరీషలవంగలుంగ మా

కందకుచందనక్రముక కాంచన బిల్వకపిత్తమల్లి కా
కుంద మధూకమంజులనికుంజములందనరారి వెండియున్."

(భాగ. తృ. స్కం.)

వ. అది మఱియును మాతులుంగలవంగలుంగ చూతకేతకీ భల్లాతకామాతక
సరళపనసబదరీ వకుళపంజుళపటకుటజ కుందకురవక కురంటకకోవి
దార ఖజ్జూరనారికేళసిందువార చందనపిచుమందమందార జంబూజం
బీర మాధవీమధూక తాలతక్కిలతమాల హింతాల రసాల సాల ప్రియాళు
బిల్వామలకక్రముక కదంబ కరవీర కదలీకపిత్తకాంచన కందరాళ శిరీష
శింశపాశోకపలాశ నాగ పున్నాగ చంపక శతపత్ర మరువక మల్లికామతల్లికా
ప్రముఖ నిరంతర వసంత సమయ సౌభాగ్య సంపదం కురితపల్లవిత
కుసుమితఫలితలలితవిటపవిటపివీరున్నివహాలంకృతంబును.....
ఇత్యాది.

(భాగవతము, అ. స్కం.)

వృక్షివర్ణన ముత్కృష్టము

ఇట్లారక వృక్షానామములఁ బేర్కొన్న నేమి యందము ? ఆ
చెట్లయొక్క గుణము, ఆకారము మొదలగు విశేషముల నెఱుక
పఱుచు విశేషణములఁ జేర్చుకున్న సమరమునకు గవి వర్ణనము
నకును భేద ముండునా ? అరఁటిచెట్టు, అని చెప్పిన మాత్రాన
వినువారి కది యిట్టిదని యేర్పడదు. మనసు ముందఁగి ప్రతిమవలె
వస్తువు గన్నట్టవలయునన్న సామాన్యగుణముఁ బేర్కొనినఁగాదు.
విశేషాంశముల, జూపవలయు, నిదర్శనము. మనుష్యుఁడు అన్న
మాత్రాన మనకు నేరూపమును గోచరింపదు. విశేషణములఁ
జేర్చుచుఁబోయిన ప్రతిమయుఁ దీఱుచువచ్చును. ఎట్లన, చింపిరి
బట్టలవాఁడు తల విరియఁబోసికొని యున్నాఁడు. పంగనామాలు,
ఎడమచేతిలో గరుడస్తంభము, కుడిచేతిలో గంట. అనునప్పటికి
దాసరివాఁడు ప్రత్యక్షమునకు వచ్చును. దాసరివారిని బరిశీలించిన
వాఁడు ఇంకను విశేషణములఁ బూన్చిన, నేదోయొక దాసరి గాక,
నిష్కృష్టమగు నొక రీతికిం జేరినవాఁడు ముందువచ్చి ఘోషిం
చును. అట్లే యరఁటిచెట్టు గూర్చియు, అరఁటిచెట్టన్న మాత్రాన
నేయరఁటిచెట్టో ! కాండము గుండ్రముగా బలిసియున్నది. సూర్య
కిరణములు సోఁకి లోనదూరక యిటు దిరిగిపోవునంత స్నిగ్ధము.
వెడలుపైన యాకు లున్నవి. పునమైన యొంబముచే వంగిన తల
గలది. ఈరీతిఁ జిల్లర చిల్లర సంగతులు గలుపుచు వచ్చితిమేని

యాకారము రంగులుదీటి చేదే నొక విగ్రహముగ మనసున ప్రతిఫలించును. ఇట్లుగాక పేరుల జాపితా యెదుట నుంచిన, మన మేమి వర్తకులమా దానియెడ నావరముంచుటకు ?

సమష్టిగా వ్రాయుట నిఘంటుకారుల పని. వ్యక్తి నొకదాని హృదయమున సాక్షాత్కరింపఁ జేయుట కవియొక్క ముఖ్యోద్యమములలో నొండు. ఇది చేయఁజాలని వాఁడు పండితుఁడుగా వచ్చునేగాని కవిగానేరఁడు. తన మనసులో నేదే నొక యాకృతిని చక్కఁగ నేర్పఱచి పదములమూలముగ దానిని రసికులకు వ్యక్తపఱచిన నదియ కవిత్వము. నదిని వర్ణించిన నన్ని నదులకుం జెందిన తీరునఁ జేయుట కళగాదు. మఱి యేదే నొక్క తెఱంగగునది దోషవలయు. అట్లే సరస్సులు మొదలగు ప్రకృతి మూర్తులం గూర్చియు.

పాత్రముల వర్ణించునపుడును ఈ తత్త్వము నేమాత్రము మఱవరాదు. ప్రబంధ కవులలో ననేకులు వసుచరిత్రానుకారులు. ఈ పద్ధతి నే మాత్రముఁ దెలియనివారు. వీరినాయికలు పరస్పర ప్రతిబింబములు. ప్రత్యేకించిన గుణము, చర్య, రూపము, విదియు లేదు. నాయకులు నట్లే.

కవులు వర్ణించిన ప్రకృతులు పాత్రములు సుతక్ష్మములాయని శోధించుట కొక యుపాయమున్నది. ఏదన. ఆ వర్ణనలఁ జదువుటచే చిత్రకారుఁడు విస్పష్టమును అనన్యమునైన ప్రతిమను వ్రాయఁగలడా యని వితర్కించుట. బమ్మెర పోతనామాత్యుని వనములు సరస్సులు నన్నియు గురిగింజలట్లు ఏక రూపములు. ఏక రూపము అనుటయుఁ దప్ప. ఏకనామము అన్న నింకను సత్యము! ఏలన నిఘంటువులలోని పేర్లున్నవిగాని, యయ్యై వస్తువులకుఁ గాలాదుల ననుసరించిన చర్యలెవ్వియు నారోపింపఁ బడనందున నవి దృష్టములు గావు.

పాత్రములఁ బరిపూర్ణములుగా వర్ణించుట యెంత తప్పావనాదుల సైతము 'సర్వలక్షణ సంపన్న' ములఁగా వర్ణించుట యంత తప్ప. పోతనయొక్క చెట్లన్నియుఁ బుట్టి పెరుగు తా వీజగతి నొక్కటే! ఎద్దియన. నిఘంటువు! భాసారాది తారతమ్యములచేత నొకజాతికి వృద్ధికరమగు నేల యింకొకదానికి క్షయకరము. మఱియు ఒక నేలలో పెరుగు వృక్షములు సైతము సరిగా నాయినాయకులు వచ్చినదిచూచి యన్నియుఁ బుష్పఫల భరితములు గావు. వనములు, తోటలు మొదలగునవి చూచిన

వారందఱకు నిది తెల్లంబ. కవులకు గాదు. పాపము ! వారేమి చూచిరి ? నిఘంటువులం దప్ప.

ప్రబంధకవులలో పాత్రవర్ణనమునఁ గనంబడు దోషము లన్నియు ప్రకృతివర్ణనమున నున్నవి. దేనినిగాని తాము భావించి నట్టియో, చూచినట్టియో వ్యక్తిగా వర్ణింపరు. సర్వసామాన్య గుణంబులఁ జేర్కొని యాకృతిని నిర్ణయింపఁజాలని యంత సమష్టిగా వ్రాయుదురు. ఇది ఉన్నదియున్నట్లు, కన్నది కన్నట్లుగాక చదివినది చదివినట్లుగా వ్రాయుటచేఁ గలిగిన యుత్పాతము !

నన్నయభట్టు ప్రకృతివర్ణనముసేయు రీతి

భారత కవులలో నీ దోషమంతగా లేదు. విశేషణములు లేని జాపితాలు మృగ్యములు. అమృహనీయుల రీతిఁ జూపుటకునై కొన్ని యుదాహరణముల నుడివెద :

నిరలంకారములు.

“మానిని. ఏచితనర్చితలిర్చిన క్రొవుల నిమ్మగుఠావుల జొంపములం బూచిన మంచియశోకములన్ సురపాన్నలఁ జొన్నల గేదఁగులన్ గాచిబెడంగుగఁ బండిన యాసహ కారములం గదళితతులం జూచుచు వీనులకింపెనఁగన్ వినుచుఁ శుకకోకిల సుస్వరముల్.

కవిరాజ విరాజితము.

చనిచని ముందట నాజ్యహవిర్భృత సౌరభధూమలతాతతులం బెనగిన ప్రాఁకుల కొమ్మలమీఁద నపేతలతాంతములైననుబా యనిమధుప ప్రకరంబులఁజూచి ధరావిభుండంతనెఱింగెఁ దహా వనమిదియల్లదె దివ్యమునిండ నివాసము దానగునంచు వెనన్.”

(భా. ఆ. ప. ఆ. 4, ప. 20-21)

లయగ్రాహి.

కమ్మనిలతాంతముల కుమ్మొనని వచ్చు మధుపమ్ముల సుగీతనినదమ్ము
తెనఁగంజూ
తమ్ములలనత్కినలయమ్ముల సుగంధిముకుళమ్ములను నానుచు
ముదమ్మొనరవాచా
లమ్ములగు కోకిల కులమ్ములరవమ్ము మధురమ్మగుచు విన్నెననిశమ్ము
సుమనోభా
రమ్ముల నశోకనికరమ్ములును బంపక చయమ్ములును గించుక
వనమ్ములును నొప్పెన్

లయగ్రాహి.

చందన తమాలతరులందు నగరుద్రుమములందుఁ గదళీపనములందు

లవలీమా

కందతరుషండములయందుననిమిలచరవిందనరసిపనములందు వనరాజీ
నందళిత పుష్పమకరందరసముం దగులుచుండనువు సారభమునొంద

జనచిత్తా

నందముగ బ్రౌషితులడెందములందురఁగ మందమలయానిల

నుమందగతి వీచెన్.

(భా. ఆది. ఆ. 5, ప. 138-139)

చ. కురిసెఁ బ్రచండవృష్టి మన ఘోషము లెల్లఁ గెలంకులన్ భయం
కరములుగాఁ గరాళ కరకాతతు లొప్పఁ దట్టిల్లతాళివి
స్ఫురితముగాఁ బ్రహర్షజలపూరము తద్గిరికుంజభూరిని
ర్హరతటినితటి నికటసాలచయంబు విమూలితంబుగన్.

(భా. ఆర. ఆ. 3, ప. 297)

క. లలితమధు స్రవ ఫలములు
విలసిత మృదుప్రతతతులు వృత్తస్కంధం
బులు నవిచలితచ్ఛాయలు
గలబదరీతతులఁజూచి కడువిస్మితులై.

(భా. ఆర. ఆ. 3, ప. 308)

సాలంకారములు

మ. ప్రమదాసాదిపయః ప్రహర్ష మిదిగో ! పద్మాకరంబంచుఁడ
త్సమలామోద సుగంధమారుతము వీకన్ మున్నెఱింగించెన
స్రమణంబిల్చె సరోవరంబనిలజున్ రాజీవ రాజీవన
త్సమదాళి ప్రజచక్రవాక బకహంస క్రౌంచనాదంబులన్.

(భా. ఆది. ఆ. 6, ప. 172)

సీ. రంగదుత్తుంగతరంగ హస్తంబుల
నాడెడు నది వేలె, నతులవేగ
వాతవిధూతమై వఱలెడునది వేలెఁ
బర్హతకందరొపాంత తతులఁ
దొడరెడు నదివేలె ధ్రువ ఫేనవితతుల
నగియెడునదివేలె, నాగనక్ర

మకరకులక్షుభ్యమాణమై తద్బాధ
కోపనియదివోలె, నుచ్చభీమ
నినదమగుచునున్న నీరధియొద్దకు

.....

(భా. ఆర. ఆ. 3, ప. 38)

సీ.

సురనదిధరజీతలంబున కరుగుదెంచి
కలహంసగతియు నిర్మల ఫేనహసంబు
నాకీర్ణమీన విలోకనములు
నాలోలపవనవాచాలితకల్లోల
రసిక మృదూక్తులు నెనఁగుచుండఁ

బ్రీతితో భగీరథుఁడను దూతచేత
నీతయై మహాముని పరిపీతరిక్త
మగు సరిత్పతిఁగూడి యా నగరజులకు
హితముగా దానినించె నాతతజలముల.

(భా. ఆర. ఆ. 3, ప. 83)

క. నానావష్టశిలా విహ
గానేక మృగాభరామమై భూనారీ
నానాభరణ విభూషిత
పిసోన్నతకుచముఁబోలె వెలిఁగెడు దానిన్

క. లలితాచ్చస్పటిక శిలా
తలములపైఁబాటు విమలతర నిర్వరిణీ
జలపూరముల నుదారో
ల్లలదురు హారాలి నుజ్జ్వలంబగుదానిన్.

(భా. ఆర. ఆ. 3, ప. 292-293)

మిశ్రములు :

క. ఖరకిరణతాపమున నురు
తరదవదాహమున గోషితములైన వనాం
తరతరుతతి కాప్యాయన
కరిమై వర్షాగమంబు గడుబెడఁగయ్యెన్.

తే. విశద శారదాంబుద పరివేష్టనమునఁ
బొలుచు గగనంబు ప్రతిబింబమో యనంగ
వికచకాశవనీ పరివేష్టనమున
నతిశయిల్లె నిర్మల కమలాకరములు.

- ఉ. భూసతికిం దివంబునకుఁ బొల్పెనఁగంగ శరత్సమాగమం
బాసకలప్రమోదకరమై విలసిల్లె మహర్షి మండలో
పాసితరాజహంసగతి భాసి ప్రసన్న సరస్వతీక మ
జ్ఞానసోభితం బగుచు నబ్జజూయానముతో నమానమై.
- ఉ. శారదరాత్రు లుజ్జ్వలలసత్తరతారకహారపంక్తులం
జారుతరంబు లయ్యె వికసన్నవక్తైరవగంధి బంధురో
దారసమీర సౌరభము దాల్చి సుధాంశువికీర్ణమాణ క
ర్పూరపరాగ పాండురుచిపూరములం బరపూరితంబులై.
- చ. స్ఫురదరుణాంశురాగరుచిఁ బొంపిరివోయి నిరస్తసిందా
పరణములై దళత్కమల వైభవజ్యంభణ ముల్లసిల్లను
ధ్వరతరహంససారసమధువ్రత నిస్వనముల్ సెలంగఁగఁ
గరము వెలింగె వానరముఖంబులు శారదవేళఁజూడఁగన్.
- శా. దానాంభః పటలంబునం బృథుపయోధారావళిం దాల్చి గ
ర్జానిర్దోషము బృంహితచ్ఛలనఁ బ్రచ్చాదించి ప్రావృట్పయో
దాసీకంబు శరద్భయంబున నిగూఢాకారతన్డిగ్గె నాఁ
గా నొప్పారె మదోత్కట ద్వీరదనంమంబుల్ వనాంతబునన్.
- క. కలసిలకంఠ కోలా
హల లీలలు సెందె రాజహంసకులములన్
దిలకించె నప్రపర్రా
వలి విగళితకుసుమకుటజవాటికల గెడన్.
- మ. అతి గాంభీర్య విభూతి నేకచుళి కాహంకార నిశ్శేష శో
షితపాథోధిపయస్కుడైన ముని దోచెం బుణ్యతేజోమయా
కృతి నయ్యామ్యదిగంతవీధి, బ్రకట క్షిడాకళాగర్వ గ
ర్జిత మండూక కళంకితాంబు శుచితాసిద్ధి ప్రదాచార్యుడై *
- నిరలంకారము లనఁదగు పద్యములలో ధూర్జటి వ్రాసిన
- “శా. ప్రాతఃకాలతుషార శీకరచయప్రాప్తిన్ లసన్మౌక్తికో
పేతాగరములట్లు చెల్వనఁగు తద్బిందుచ్ఛటాజాతవి
ద్యోతచ్ఛాయలఁ గొంతసేపు బహురత్నోద్భిష్ట గేహంబులై
లూతాకల్పితతంతునద్యములు వెల్పుం జూడఁ జిత్రంబులై.”
- అను పద్య మత్యద్భుతము !

ఉత్పేక్ష

భాస్కరరామాయణమున సీతాపహరణ ఘట్టమున సావర
జంగమ మయమైన ప్రపంచమంతయు నాయమకై యాక్రోశించె
నని యెంత యుదాత్త రేఖగా నుత్పేక్షింపఁ బడినదో చూడుఁడు.

తే. ఓలి శృంగంబునెత్తినకేలుగాఁగ
నిర్వరంబుల పెనుమోఁత నిగిడిబెరయ
గిరుల జనకరాజాత్మజ పరిభవంబు
జగములెఱుఁగ నాక్రోశించు వగిడిదోఁచె.

(భాస్క. ఆర. ద్వితీ., ప. 151)

సీత ! పరమపావనమూర్తి ! శ్రీరాముని భార్య. దౌష్ట్యమున
నామెను బలాత్కరించి కొనిపోయినవాఁడు సర్వలోకాధీశుఁడగు
రావణుఁడు. రాక్షసవంశ సంహారకారణమైన దీ యాగడము. ఇట్టి
జగత్ ప్రధాన సందర్భంబులఁ బ్రకృతియు మనుష్యమాత్రులరీతిని
సుఖ దుఃఖాది వికారములందాల్చిన ట్లుత్పేక్షించుట సమంజ
సముగాని, చీమకు దోమకు వాసియైన నాయినానాయకుల పాటులం
గూర్చి లక్షించునదిగా వర్ణించుట గాంభీర్యమునకు గొఱత.
వస్తువుల కెలందులు గణంపక వర్ణించిన నఁగుబాట్లగును.
ప్రబంధములలోని ముఖ్యదోషములలో నీ వివేచన విహీనవర్ణన
మొక్కటి. ఏ కుగ్రామముఁగాని, యెట్టి నికృష్టరాజులంఁగాని, వీర
కావ్యముల ధోదణిగా వర్ణింతురు. పట్టణప్రాసాదములు మిన్ను
ముట్టునఁట ! భర్మ హర్మ్యములు గవాక్షములలో చంద్రుడు దూతీ
పోవునఁట ! ఇక రాజుగారో యా పురికిఁ దగినవారు ! పంచ
పాండవులు, దాశరథులు అందఱును గరఁగించి బ్రహ్మపాతఁ
బోయగా నవతారమెత్తిన పురుష స్వరూపులు ! కానిండు ! ఈ బల
పరాక్రమములకు దగిన శౌర్యప్రారంభముల నొడఁగూర్చినఁగదా
యా గుణములు సార్థకములగుట. అట్టి కథాకల్పనా శక్తియో
సున్న ! మహాకవుల యూహలలోఁ గొన్ని దొంగిలించి కొన్ని విడిచి
పెట్టుటలో లాభములేదు. కైకొన్న నన్నియుఁ గొనవలయు, లేదా,
పూర్ణముగా వదలి తన నైజముకొలఁది వ్రాయవలెను. లేనిచో పరస్ప
రాసంగతిబాధచే సందర్భశుద్ధి చెడును.

ప్రబంధవర్ణనలు తావు మార్చవచ్చును, ప్రథమాశ్వాసముతో
నిది ద్వితీయమునకుఁ బరివర్తించినను లోపముగాఁ దోచదు.
మఱి బొత్తిగాఁ దీసివేసినను, ఇక్కడ నేదియో యుండవలయు

నను సంకోచము గల్గదు. అప్రస్తుతములనుటకు నీ కారణములు చాలవా ?

సరస్వతీచతుర్ముఖ శృంగార సంవాదము

ప్రకృతమనుసరింతము. ప్రకృతిని కథా పాత్రములతో సమ్మేళించినట్లు వ్రాసియుండుట సరస్వతీ చతుర్ముఖ విలాసము యొక్క ముఖ్యాంతరము. రంగము సరోవరము. శారదాదేవి ప్రణయకోపమున నవ్వలి మొగంబుగాఁ బొరలినందున, నామె ముఖచంద్రమండలము ఆ కాసారములోని మణిస్తంభమునఁ బ్రతిబింబితమగుడు, బ్రహ్మయు దానినిం జూచుచునైన నానందింతమని కొంతసే పటేయుండి, యెంతకును బ్రయురాలి కోపముదీఱునందున, సమీప వృక్షశాఖాధిష్ఠితమగు రాచిల్కతో “చెలువయుబునుపోదు, కథయొక్కటి జెప్పవుగా” యనుటయు “..... నోడేవ మీరు చెప్పెదరేని వినియదనని” యా శుకంబు విన్నవింప, ఏనుమని యాతండును అప్పుడుజరిగిన శృంగార లీలల నేదో కథఁ జెప్పినట్లుగా శ్లేషచేసి వివరింపఁదొడంగెను. ఎట్లన, కాసార పురములో నొకరాజు. అతనిపేరు కళాపూర్ణుఁడు (ముఖచంద్రుడు). ఆతఁడు స్వభావునిచే (స్వభావముచే) నొక యెఱ్ఱుని మణిశలాకను (మోవిని) విల్లును (కనుబొమలును) బాణములును (చూపులు) బడసి సరి రాజులనెల్ల జయించెను. ఈ రీతిగాఁ దాను మన్మథావేశముచే నామెంగదియుట మొదలైన రాగంపు జెయ్యలెల్లఁ బ్రకటించుడు భాషాయోషయు కృత్రిమకోపంబున నిజమైన యుల్లాసంబుగా, చిట్టింపఁబడిన కనుబొమలతోను వెల్లివిరసివచ్చు చిరునవ్వులతోను ఆ చిలుకంజూచి “యా కళాపూర్ణుఁడు మణి యేమి యయ్యె నతని తలదండ్రులెవ్వరు, అడుగుము” అనవుడు, చిలుకయు నట్లడుగ బ్రహ్మదేవుండింకను జమత్కారముగా నేమనుచున్నాఁడు ! అతనికిఁ దండ్రీ నుముఖాసత్తి. తల్లిమణిస్తంభుడు (స్తంభశబ్దము పులింగముగనుక నందు ప్రతిబింబితంబనుట) అట్లనుసరికి.

సీ.

వాణిహసముతో గ్రక్కునఁ గ్రమ్మతి కొంగలించి
యంతలోననయౌరయెన్ని తబ్బిబ్బులు
తద్దరిల్లకుఁడంచు ధవుని వీపు

చఱచి యెట్టెట్టులారాజు జనని మొగది
యును జనకుఁడాఁడు వాఁడునాయనుచు మఱియు
మిగులనవ్వుచుఁజెప్పుడామీఁదు ప్రాణ
రమణ ! మఱియేమియయ్యె నారాజనుటయు.

(కళా. అ. 5, ప. 24)

పాలయలుక సగము విరిసినది. పిమ్మట మఱికొన్ని స్నేహ క్రిడలు నడవఁగా, నిదేమి, యూలకుండరని కోపించుకొన్న సరస్వతీదేవికి హృదయ ప్రమోదంబుగా నీ క్రొత్తసంగతులను జేర్చి శతానందుఁడు కథ పెంచి చెప్పిన శారదాదేవియు కపట రోషంబుతో “చాలుఁజాలు మీ కథ. ఇప్పటి మన వృత్తమంతయుఁ జెప్పుచున్నారు. ఇంకెంతదూరము చెప్పెదరో యని యూరకుంటిఁ గాని తొలినుండి నాకుఁ దెలియదనుకొన్నారా ?” యని యా కథ యందలి ప్రస్తుత వర్తమానమును మృదు మధుర వచనముల వాఖ్యానముఁజేసి చూపుచున్నది. ఇదవ యాశ్వాసములో నలువది యవదగు నీ వచన మెల్లరుఁ జదువఁదగినది. వచనరచనలకుఁ దండ్రీయట్టివాఁడు నన్నయభట్టు. అతని ప్రౌఢిమ యన్యులకు లేదు. ఒక్క చిన్నయసూరి మాత్రము ఇంకొకవిధమైన వచన నైలిని బక్వమునకుఁ దెచ్చి నన్నయతో సమానుఁడై యున్నవాఁడు. ఈ యిరువురి దానికన్నఁ దక్కువయని చెప్పఁదగిన దయ్యము, సూరన్న వచనము సామాన్యముగాదు. వాణీదేవి వ్యాఖ్యానము చక్కర లొలుకునది !

రంగము కార్యము పరస్పర సదృశములుగ నుండు క్వాచిత్క ఘట్టములలో నిది యొకటి. ఇక్కడను జిలుక నొక దానిఁ జేర్చినాఁడు. ఈ రహస్యమును రంభతోఁ జెప్పినందున శారదా శాపంబుచే నీ చిలుక తొలుతఁ గలభాషిణియై పుట్టి, పిమ్మట జన్మాంతరమున మధుర లాలసయై, భూలోకమున నిజనాథుని గళాపూర్ణుని గాథలు ప్రకటించి నరులకు వరప్రాయంబగు శ్రుతి ఫలము ననుభవించి సుఖమును గీర్తిని గాంచినది.

సరస్వతీ చతుర్ముఖుల సంభాషణలు చర్యలు పొగడ్తకు మీఱినవి. అతఁడు దన సతి నెన్నోవిధములఁ కెఱిఁపెనములుఁ దేల్పుగఁ, నీమెయు నవ్వునడంపజాలకున్నను కినుక నటించుచు వలదు వలదని ప్రార్థించు పద్యములు మనలం బరువశుల జేయునవి ! వాగ్రమణీసుణి యీ దుండగములింకఁ జాలింపుఁ డని వేడికొనుచు,

సీ. మనమంత యేకతంబునఁ జెప్పికొనినట్టి
 కథయిదెతోన యిక్కడనుబుట్టి
 నింతమాత్రముగాక యిటమీఁద నీ కథ
 బృథివిపైఁ గలుగఁ జెప్పితిరి మీరు
 తొలుతనె యిది బ్రహ్మవలన వచ్చినయది
 యనగఁ దన్ముల మెయ్యదియొ యనగ
 వాఙ్ముఖప్రతిబింబ వర్ణన యనగ ని
 ట్టి ప్రసక్తినిది సంఘటిల్లె ననగ
 వచ్చెనగుఁబాట్లు నాకు మీవలన నాథ
 నన్ను మన్నించి యికనైనను దడవక
 మీరలారకయున్న నెవ్వారునంత
 వినరు గాన గుప్తంబు గావింపవచ్చు.

(కళా. అ. 5, ప. 58)

మ. అనుండుంబైపయిమాటగాక యిది యాహా యాత్యశృంగార శో
 భన లీలారసమేరి కప్రియము నీపల్కున్ మనోవర్తనం
 బును నేకంబగునేని నాలుకతుదన్ముక్కంటి కొమ్మావిలా
 సిని యేనమ్మెదనంచు బ్రహ్మనగిపించెన్ మేలుమాటన్ సతిన్. 59

మ. మనయత్నంబుగ నవ్వడంచుకొనుచుం గంజాక్షయున్ నాథ యే
 మనినన్ గోపమువచ్చుచున్నదినుఁడి యత్యంతమున్ నన్నికం
 జెనయన్ రాకుండు చాలునవ్వలనివైచెన్ గాంతు మీఁదన్ నిజ
 స్తనగుచ్చప్రతిమల్లహల్లకద కోద్యత్కందుకం బంతటన్. 60

మ. అనయంబుం జలమొప్పఁగామఱియు నాయజ్ఞానసుండట్ల యా
 డెను, మానుండిదియంచు వాణియును వేడెన్, జెరి తానొక్కచే
 తన కంతంబున గొగిలించి యొక చేతన్ గడ్డముంబట్టి చె
 క్కునఁ జెక్కానుచు నొక్కచన్మొన యురఃకోణంబుతోరాయఁగన్. 61

తరల. అతఁడు నేలపెనంగెదోజలజాక్ష పల్కెటలున్న నీ
 కత ప్రకాశితమౌట నీమదిఁ గాంక్షితంబ యవశ్యమున్
 క్షితఁ బ్రసిద్ధముగాఁగనున్న విచిత్రసత్కథ నీ కన
 మ్మతమె యట్లగునేని యేమహిమం బ్రసిద్ధత గల్గెడిన్. 62

సీ.

నీకుఁ బ్రియమది వేఱ వర్ణింపనేల ?

నీవిపుడు పల్కు పల్కు స్వాభావికంబు

పతుల యనురాగలీల లే పగిదినైన

వెలయఁ గోరియు దాఁచుటింతుల గుణంబు.

63

అనిన విని భారతీదేవి యా వారిజాననుం జూచి “మీరలింత చలముఁగొని సమర్థింప నాకు నొకగాదననేల ?” యని యూట డిలినది.

కలభాషిణియొక్క మనోహర చరిత్రము

ఈ కథ యందలి పాత్రములపైకి నాకుఁ బ్రయతమ కలభాషిణి. నిక్కువమైన శృంగార భావములకుఁ బ్రకాశకరాలు. శాస్త్రకారుల శృంగార మనుదయ్య మంతగా సోకనిది. జన్మమున వారకాంత. గుణములఁ బ్రబంధ నాయికలగు కులస్త్రీల కన్న మేలైనది ! ఏక కాలంబున నిరువురియెడ మనసుదగిలినదానిగా వర్ణించుట కాధారముగా, కవి యీపెను గణికంజేసినఁ దప్పలేదని యిట్టి పుట్టుక నారోపించినాడే ? పరిశీలింపుఁడు. ఎట్లును ఈపె నీచపాత్రము గాదు. మఱి మహోదారచరిత్ర. సర్వజన స్తవనీయ. కృష్ణుని కొలువునకు నప్పుడప్పుడు నారదుఁడు వచ్చుచుండ నతని తోడన వచ్చు శిష్యుఁడగు మణికంధరుని సాహిత్యపటిమకు గుణ సంపదకును మెచ్చి వానియెడ బద్ధానురాగయై యుండియు, జాతి దోషంబుచేఁ గాఁబోలు నలకూబరుని రూపలావణ్యాది సౌభాగ్యంబు లకు మెచ్చి తదాలోకనంబునం దనియక వాని విమానంబుతోఁ గొంతదవ్వరిగి యంతమగిడి యాతని తెఱంగెఱుంగుగోరి నారదుం జేరి ప్రార్థింపుడు, నమ్మునియు రంభకు వైరిని నొక్కర్తు నిల్ప నెంచినవాఁడు గావున,

క. సవతియన నింక నొకతెన్

భువిలోపల వేఱ వెదకఁ బోవలయునె? యో

ధవళాక్షి! నీవకానే

రవె దైవనియుక్తిఁ గొంత ప్రాప్తిగలిగినన్.

(కళా. ఆ. 1, ప. 178)

అని పల్లుచున్నాఁడు. హృదయపూర్ణమైన వలపు వినయము, అధైర్యము, దైన్యము మొదలగు భావములతోఁ గలసియుండును. విష్ణువీగదు. అభీష్టసిద్ధి నిశ్చయమని యుదాసీనతయు గర్వముఁ గాంచదు. దీనికి దృష్టాంతముగఁ గలభాషిణి యిచ్చిన ప్రత్యుత్తరముఁ జూడుఁడు !

“క.అంతటి రూప

శ్రీవైభవసతికిఁగాక సిద్ధించునె యా

దైవనియుక్తియు మాబోం

ట్లేవిధమునఁ బాట్లుపడిన నిద్దవివేకా !”

(కళా. ఆ. 1, ప. 179)

నారదుఁడు సర్వజ్ఞుఁడు, మణికంధరునికి నాపెపైఁ గొరిక యుండుట నెఱింగినవాఁడు గావున, నీ సూతన రాగజ్వాలలో నాప్రాంత వలపెక్కడ భస్మమగునో యని దానికిం బ్రతిక్రియ చేయుటకొన, ‘నా శిష్యుఁడు చేసిన దండకము చదువుమమ్మా ! విందము’ అని యాపెచేఁ జెప్పించుచున్నాఁడు. అది యట్లుండె. ఈ తరుణియు నారదుని మూలముగ వాంఛితంబు సఫలంబొనను నుద్దేశముచే నాతనికి శిష్యురాలుగా నేర్పడి యతనితో గానవిద్య నభ్యసించెను. నారదుండును గానశిక్షానంతరమున నిజకళాపాండిత్యముంగూర్చి కృష్ణుని కాంతలు మఱుఁగున నేమనుకొనుచున్నారో వినిరమ్మని యాజ్ఞాపించిన నలకూబరునిఁ గైవసము చేసికొను మంత్రమున కిదియ యవసరమని కలభాషిణియుఁ దన గుట్టు దేఁపసేక.

తే.

నేను మీదాననగుట మీ గాన కథలు

వడిన నవ్వేళఁ గొడవలు దడవరేమొ !

(కళా. ఆ. 2, ప. 4)

సీ. నా కపిక్షితమైన నాతిరూపు ధరింప

సామర్థ్యమబ్బిన నా మగువల

నఖులరూపముఁ దాల్చి నముచితంబగు వేళఁ

జని వారి హృదయంబుఁ గనఁగవచ్చు

(కళా. ఆ. 2, ప. 44)

అనఁగా నారదుండును దాను రంభకిచ్చిన శాపమునకు నిది యనుకూలమని యా పరమునిచ్చెను. నలకూబర దర్శనము మొదలిదివఱకుఁ గడచిన కాలము నాలుగేండ్లు ఇది మఱవకుఁడు !

పిమ్మట నలకూబరచింతతోఁ బరితపించుచు నొకనాఁడు కాలయాపనార్థము వీణియఁగొని యుద్యానవనములో వాయింపుచుండగా మణిస్తంభుండు గానార్జనవ్యాజమున పచ్చుడు, నతని సహాయమున కృతార్థతనొంద నెంచినదై, యతఁడు నేఁ బోయిపచ్చెదనని

పల్కినఁ దనదుఃఖము దైన్యము బయలుపడునట్లుగా విన్న
వించినది.

తే.

.....మహాత్మ నిన్ను నాపాలి భాగ్య
దేవతగ నమ్మియుంటి నా జీవితంబు
నేమిగాఁజేసి పోయెద వెఱుఁగఁ జెపుమ !

(కళా. అ. 3, ప. 53)

క. ఈవేళన యాతనికడ

కేవిధముననైనఁ జేర్చుటంతయ తక్కుం

ద్రోవ మఱి లేదు నన్నుం

గావన్ క్షణభంగురములు గాంతలతాల్మూల్.

(కళా. అ. 3, ప. 55)

క్షణభంగురము అనుచున్నది యిన్నాళ్ళు గాచియుండియు !
ఇదియు సహజము. మఱి దైన్యము హెచ్చి హెచ్చి పిఱికిపట్టువంటి
సాహసము పొడమును. ప్రాణకంటకమగు సంకటము. ఇంకను
సిగ్గు నభిమానమును మర్యాదను బాటింపనోనా ? కావున నన్యము
లం దనాదరయై యేమనుచున్నది !

సీ. ఓ సిద్ధపురుష మీరేసరణిని, గని

చన్న నేమగుఁ దక్కుశంకగలదె

నీ మహత్త్వముఁ గానని జడాత్ములేనున్న

నేమికన్న మహాత్ములించుకయును

వేఱొక్కగతిగ భావింపర మముబొంట్ల

సంస్పర్శమాత్రంబు సమ్మతింప

నుచితంబుగాదంటి రుచితంబె మఱి నాదు

బలుపలుకులేల యింక నా చెలులు గిలులు

నేగుదెంచి విప్పు మొనర్తు రితమెఱుఁగక

కావునం గొనిపోమ్ము శీమంబ నీదు

వెనుకనిడికొని నన్ను మద్విభుని కడకు.

(కళా. అ. 3, ప. 61)

వీఁడు కపటసిద్ధుఁడు. ఈ చెలువంపురాశిని మృగేంద్రవాహనా
శక్తికి బలియీ నెంచినవాఁడు ! “శుద్ధముగాఁగ నీ మనసు శోకము
సర్వముఁ బుచ్చివైచెద” నని మిథ్యాప్రత్యయముఁ బలికి, యాపెం
బిలిచికొనిపోయి, యమ్మవారి గుడియొద్ద నిలిపి పూజాద్రవ్యములు

దేఁ బోయెను. అప్పుడు సుముఖాసత్తి, మిక్కిలియు ముసలిది వచ్చి సిద్ధుని చరిత్రం బెఱింగినదిగాన, ప్రియమును దయయును దోపఁ గలభాషిణిం జూచి యిట్లనియె.

క.

.....లతాంగీ యెచటనుండి చేరితి వకటా !

కలుషపుఁ బాపురుఁ బిల్లని

జిలుకయుఁబలె నిద్దురాత్ము సిద్ధుండనుచున్.

(కళా. ఆ. 3, ప. 84)

క. ఆ కలుషాత్ముఁడు క్రమ్మతి

రాకమునుపె తొలఁగి పోవరాదా యెటకే

నేకూన యీ మనోజ్ఞత

రాకృతియేఁ జూడఁజాల నసిపా ల్లాఁగన్.

86

స్త్రీసహజమగు రహస్యజ్ఞాన వాంఛయు నడఁచిపెట్టుట సుముఖాసత్తియొక్క వాత్సల్యఘనతను సూచించెడిని. నలకూబరుని సంగమంబుఁ గాంక్షించి వచ్చిన యాబాలకు నీ వృత్తాంత మెంత చింతావహంబుగా నుండదు ! తాను ద్వారకాపురిలో ననుభవించిన వైభవమును, తుదకుఁ దనకిట్లు ప్రాప్తించిన పశుమరణమును దలపోసి దుఃఖితమానసయై, తదనంతరంబు డెందంబు డిందుపఱిచికొని, యా వృద్ధురాలితో గద్గదకంఠముగా,

“శా. అమ్మా ! నీపలు కెల్లనెంతయు నిజంబైయిపు గాన్పించె, నే

నిమ్మాయావి ప్రకార మిట్టగుట నూహింపంగలే కొక్కయ

ర్థమ్మున్ వీనికృపన్ గడింతునని యత్యంతాశ ప్రేరేపఁగా

నిమ్మాడ్కిం దెగివచ్చితిం దెరువులే దీపాటుఁ దప్పింపఁగన్”

(కళా. ఆ. 3, ప. 95)

ఆని యెట్టకేని నిరాసవలని ధైర్యముం దాల్చినదై.

“సీ.

మీఁదటరాఁగల మేలు కీళ్ళేరికిఁ

దప్పింపరామి యెంతయు ధ్రువంబు

జంక వాడువచ్చి యేమేమి సేయునో

చచ్చుటెట్లొ యను విచారమునను

బెగడుచుండనేల జగదంబయాశక్తి

సేయవలసిసట్లు సేయుఁగాక !”

(కళా. ఆ. 3, ప. 102)

అని పల్కుచుండ సిద్ధుఁడు క్రమ్మఱి యాపెం డాని “యింక శక్తిఁ బూజించి పోవుదమురా” యని పిల్వఁగా, నయ్యో పాపము ! మరణము అట్లు ప్రత్యక్షభీకరముగా నుండిన నెవరిగుండియలు నీరుగావు ? గడ్డిపరకనైన శరణ్యమని యూతగాఁగెనఁ జూడమా ! అట్లగుట నీ బాలభీరువు, దారుణమ్ముల నెన్నఁడుజూచియైన నెఱుంగనిది, ధృతి నీరయిపోగా నా వృద్ధాంగనంజూచి,

క. ‘ఏ నొంటి జోప వెఱుగున్

లోనికి నోయమ్మ ! నీవుమన్ రాఁగదె నా

తో’ నన ‘నెవ్వరు నేటికి

నేనుండఁగ’ ననుచు సిద్ధుఁడింతిం బలికెన్. (కకా. అ. 3, ప. 116)

పలికి, దానిభయచేష్ట భావించి యింకఁ దడసిన విఘ్నంబగు నని లోనికి బల్మి నీడ్చుకొనిపోవుట కా కన్నెను గొప్పపట్టి యీడ్వఁగా నప్పడఁతి

“జే

ప్రాణభయమునఁ గలఁగి యోయవ్వ ! నీకు

బిడ్డనే కావవే నాకు నడ్డపడవె !

యనుచు నా వృద్ధనారి మాటునకు నొదిగె.”

117

సుముఖాసత్తియుఁ దనమెడఁ గత్తి కడ్డముచేసి యామెను గాపాడినది. మృగేంద్రవాహనయుఁ గలభాషిణి వెండ్రుకలు దృఢ ముష్టింబట్టి మఱియుఁ బైకిఁ గత్తినెత్తిన యా సిద్ధు ననతిదూరం బునఁ బడవైచెను. వాఁడు కత్తినిగాని కలభాషిణిగాని విడువక యట్లైచని, మాయా నలకూబరుఁడు రంభయుఁ గ్రీడించుచుండిన భూసామీప్యమున “మెత్తని క్రొత్తలిరు పాన్పుమీదఁ బడెను”.

తలిరులను దాఁకినఁగాక రాక మానునా ? సిద్ధత్వమెటఁ బోయెనో ? కామవికార మా దేశమయ్యెను ! పాండవమహిషింగూర్చి కీచకుఁడు కంపిత మానసుఁడైన ఘట్టంబునఁ దిక్కన పాంచాలి సౌందర్యము వర్ణించిన యనిర్యాచ్య మాధురీ ధురీణంబులగు సీస పద్యములంబొనివి యొకటి రెండు ఈ సందర్భమునఁ గన్నట్టెడు. రసికులు పోల్చి పరికింతురు గాక !

“సీ. అమృతంబు దొలఁకునట్లమరంగ వెల్వలఁ

బాటు ముఖేందు బింబంబుతోడ

బాలకర్ణద్వయా కూలంకషంబులై

తల్లడంబందు నేత్రములతోడఁ

గడుఁ జెమర్చినయట్టి కలికిలేఁ జెక్కుల
 సంబెడు విగళత్కచాళితోడ
 వలిగుబ్బ పాల్లిండ్లు నిలువ కిట్టట్టు సం
 క్షభించు పయ్యోద కొంగుతోడ
 వెరపు నొక యొజ్జయై వింతవిలసనములఁ
 గఱపఁ జూపట్టు సౌందర్య గరిమతోడ
 సరభ సాకర్షణజ్ఞభ చకితయైన
 మదను జయిలక్ష్మిరీతి నమ్మగువ దనర.”

(కళా. ఆ. 3, ప. 146)

సిద్ధుండు చూచినాఁడు. చూచినదే రెండవ మాటలేక పరిరంభ
 ణమునకు మొదలిడినాఁడు ! ఋషుల రసికత యీ మాత్రమే
 కదా ! సామనస్యమున ఋషులకుఁ బాళయగాండ్రకు మృగము
 లకును భేదము శూన్యము ! ఆ బాలయు నదిపైరింపక రక్ష
 ణార్థము పేరెలుంగున నాక్రొశించిన, మాయా నలకూబరుండు
 వచ్చుటయు ! తరువాతిక్రమములును బూర్వమే వివరింపం
 బడియె. ఆ నలకూబరుని కెదురుగా రంభాకారియై యీపె చను
 దెంచు రీతి దిలకింపుఁడు !

సీ. తిరముగా ముడువమి విరియఁ బాతెడు కొప్పు
 దోడై నొకకేలఁదురిమికొనుచు
 వల్లెవాటుగఁ గొంత వలువ చగ్గవ నిల్చి
 పెరచేత నీవి గల్పించుకొనుచు
 నుదుటిపై నొక్కింత చెదరిన ముంగురుల్
 పాపటకును బొందు పఱుచుకొనుచు
 సారెకు జారెడు శ్రవణకల్తారంబు
 లందంద మూపున నానుకొనుచుఁ

జమటనంటిన పానుపుఁ జివురుఁ దునుక
 లెడనెడ నఖిక్షతాశంకఁ దడవికొనుచు
 రంభ యేతెంచె మిగుల సంరంభ మమరఁ

దొలుతఁ బ్రియుఁడగుదెంచిన త్రోవఁబట్టి. (కళా. ఆ. 3, ప. 156)

మనోరథ మొకరీతి ఫలించెనేకాని పరిపక్వమయ్యెననుట
 నిర్వివాదముగాదు. అయిననేమి ! ఈపె ప్రబంధముల రాచకన్నె
 గాదు గావున, కొంచెముతోఁ దృప్తిజెందగల యుదారురాలు !
 ఆ కొంచెమునకు మారుబేరముగ మరణశాపము వచ్చిపడినను,

“ఎట్లును గాంక్షితంబు సిద్ధించె. ఇంక జావుగలిగిన నేమి ? శక్తి గుడియొద్ద దేహత్యాగం బొనర్చెద” నని యచటికి వచ్చి, యా స్థానంబునఁ దనవలెనే శాపగ్రస్తుండై మణికంధరుఁడును ; దేవీకటాక్షమున ముదిమివీడి కుమారీ రూపంబున విరాజిల్లు సుముఖా సత్తియు, మణిస్తంభుఁడును గుమిఁగూడ, వారువారు చెప్పిన వృత్తాంతములంబట్టి తన్నుంగలసిన యతండు కుబేరనందనుండు గామి శోకభరాలనయగుడు నాపెంజూచి మణికంధరుం డిట్లనియె.

“క.

..... తరుణి ! యట్లపురూపం

బున నున్నవాఁడ నేఁజుమ్ము”

(కళా. ఆ. 4, ప. 10)

అని పలికి,

“చ. జలజదళాక్ష ! యేను మునిశాప భయంబున నెందు నేరికిం దెలివిపడంగనీక మది ధీరతఁ ద్రిప్పదుఁగాని నీపయిం గలదునుమీ తలంపు మనగానకళాభ్యసనంబు వేళలన్ ఫలమిటులొందె చానికిని భాగ్యవిశేష వశంబునన్ దుదన్” 16

చ. అనుడుఁ గృతార్థనైతిఁ గుటిలాత్మకుఁ డెవ్వఁడు నన్ను నట్లు వం చనమునఁ గూడునోయను విచారమువాసెను, నీదుపొందు నా కు నభిమతంబె నీకుఁదగనన్న తలంపున నీ తలంపునేఁ గనమినిద్రిప్పదున్ హృదయకాంక్ష నినుంగనుఁగొన్న వేళలన్. 27

అని చెప్పి, ఇక్కడకు “నీకుఁదగనన్న తలంపు” నలకూబరుని యందుంబలెఁగలదు అని తనమాటల నమ్ముదురో మొగమాటము లని వాపోవుదురొయను శంకంజేసి, గరువము నభిమానముఁగల కొమలమానస యగుటచే శపథంబులు ప్రమాణంబులు ననుచి తంబులని భావించి

“యాసుద్దుల్ హృదయైక సాక్షికములేమన్నన్ వృథాయిత్రణిన్”

అని వచించి, నలకూబరునిపై మనసుపోవుటకుఁ గారణమొండు చూపునదియై,

ఉ.నమచింతతాపక రూపరేఖ చొ

ప్పేనొకకొంత గల్గఁగని యిచ్చఁ గుబేరతనూజుఁ గోరితిన్. 20

క. శాప భయంబున నెఱయఁగ

నీపైఁ గోరిక మఱల్చి నిధిపతిసుతు నే

పాపపు వేళను జూచితి

నోపయిసాబ గేను మతి గనుంగొన గుతగాన్.

21

క. ఆయక్షతనయుడని ని

న్నే యే బొందితిఁ దుదన్ వనిన్ మనభాగ్య

శ్రీ యేమని చెప్పదుఁ బడఁ

బోయినఁ బూఁ బాన్పునఁ బడుపొలిక యయ్యెన్.

22

ఉ: శ్రీయుతమైన దివ్యమణి చేతికినబ్బఁగఁ బాఱవైచి త

చ్చాయ యొకింతయున్కిఁగని చాలఁగృశించితి గాజుపూసకై

నా యవివేక మేమనుకొనం దుదఁదన్మణియబ్బెనన్న న

త్యాయత తత్సమాగమ సుఖాప్తికి నోచమి నెంచి కుందెదన్.

23

అ. ఇట్టి మాటలిప్పుడే నాడుకొనుటయు

ననుచితంబ వారవనిత పలుకు

లిచ్చకంబులనక యెవ్వరు నమ్మెద

రదియుఁగాక దృష్టమన్యవాంఛ.

24

అని లజ్జాశోకంబులడర నవనతముఖియై యున్న కలభాషిణికి సమాధానము జెప్పి నిదర్శనముగా సుగాత్రీశాలీనుల చరిత్రంబు వక్కాణించి మణికంధరుం డాపెకుందును బోఁగొట్టెను. ఈదర్శన మేలయనఁగా, ఒకరిపై బ్రేమయుండినను వారేదేనొక క్రొత్తరీతి నుండినంగాని మతిసమ్మతింపదను శృంగార న్యాయమునకు ! ఇది శృంగార విశేషములకుం జేరిన భావప్రకృతి. భార్యయందైనఁగాని, సర్వకాలముల సర్వావస్థల నేకరీతియగు మక్కువం దాల్చినవారుండరు. ఏదేనొక విలాసము వహించి యొప్పారీరేని తమి తనంతట రేఁగును. మనుష్యులును బలుమూర్తులు గలవారని యంటిమిగదా ! హృదయ వికాసము గలిగించునవి యందుఁ గొన్నిమాత్రమ. మతి ఒకరికొక మూర్తిపైఁ బ్రీతి. ఇంకొకరి కింకొక మూర్తిపైఁ బ్రీతి. రేఖలు, లీలలు, విలాసములును తత్తద్బద్ధయసారముల ప్రకారము సుఖదుఃఖావహము లగుట వింతగాదు.

అయిన నొక్కటి. పైఁజెప్పిన న్యాయము ఏకపురుషునందును వివిధ కాలముల స్త్రీలకు రాగము మాటుచుండుటకు హేతు భూతము. ఒకనియందలి ప్రీతి వాని మూర్తి ననుసరించి హెచ్చుట తగ్గుట తెలిసెను. కాని కలభాషిణి వృత్తము వేఱు. ఏకకాలము నందే యిరువురియెడఁ జిత్తము హత్తినట్లున్నది. ఇది భావ్యమా ?

అభావ్యమా ? మనసు ఒకేకాలమున నిద్దఱపై సమముగఁ బాటునా ? అనేకులపై మోహ ముండుట నిజమా ? ఇది కష్టతరమైన ప్రశ్న. మణికంధరుని వలచినది నలకూబరునిని వలచినది. ఈ రీతి నిరువురిమీఁద దుర్భరమోహముం బూనియుండిన యొక స్త్రీని చరిత్రముం జదువుటచే నెఱుంగుదును. ఆపె యెవ్వరన, సుమారు నూఱు సంవత్సరముల క్రింద ఫ్రాన్స్ దేశములో గణ్యయు విద్యా గంభీరయుఁ గా నుండి వెలసిన 'లెస్ పిసాస్' అనునామె. కాఁబట్టి యిట్టి వర్తనము అస్వాభావిక మనరాదు. అపురూప మనవచ్చును. అపురూప శృంగారముల సూచించిన సూరన్నయే 'రవిగాననిచోఁ గాంచెడు కవి !'

కలభాషిణి యొక్క తదనంతర వృత్తాంత మింకను గౌర వార్హము. తన శాపంబుఁ దలఁచికొని త్వరలో జీవంబు విడుచు టయు కర్తవ్యమని యెంచి సిద్ధుని జూచి, 'ఇంక జాగేల ? నీ ఖడ్గము అకుంతితోద్యోగము. రంభాశాపమును దానికి సహాయకారి. కానఁ త్వరలోఁ గార్యంబు ముగించి తత్ఫలంబగు సామ్రాజ్య నుఖంబు ననుభవింపుమా' యని ధృతిమైఁ బలికిన సిద్ధుఁడు ప్రత్యుత్తర మిచ్చుచున్నాఁడు. 'నా భార్య నిన్ను వ్రేయఁగూడదని కాళికాదేవిపై యానపెట్టి యుండుటచే మునుపే నఱుకఁబోయి యన్ని పాట్లఁ బడితిని. ఇంక నామాట వలదు. ఈ కత్తిని మణి కంధరున కిచ్చెదను. అతఁడు దానిని నీపైఁ బ్రయోగించి రాజ్య లక్ష్మీ మహనీయుండగుఁగాక !' అట్లని మణికంధరుని నతిప్రయాస మై నీ క్రూరకర్మమునకు ననుమతుం జేసిన, కలభాషిణియు కోరి కోరి కాంచినవరుఁడు విధిప్రేరణంబునఁ దనకు యముఁడుగాఁగా కాలవైపరీత్యంబునకు చోద్యంబున, అప్రమేయ శాంతియుఁ జెంది ధీరభావయై

“వ.మణిస్తంభునకుఁ దదంగనకుం బ్రణామంబులు సేసి కన్నీళ్ళు గ్రుక్కికొనుచు 'నీకలంకపాటు తక్కిన భయమునకుఁగాదు సుండు, మిమ్ము నెప్పుడు గురుభావంబున నారాధింపుచుండ లేమికిం గాని' యనుటయును నుముఖానత్తియు 'నేయమ్మ మననెమ్మనంబుల కూర్మి యింతటన పోయెనో మీఁదటనైన నీపతియు, నీవుఁ గోరినట్లు మమ్ము గురుభావంబున సడుపుకొనియెద' రనినఁ గలభాషిణి వునః వునః ప్రణామంబు లాచరించి ముకుళిత కరకమల యగుచు నిట్లనియె”

(కళా. అ. 4, ప. 177)

శా. పూతంబైన మదీయపుణ్యయుగమో పుణ్యంపుటిల్లాలనీ
పాతివ్రత్యము చందమున్ విన మడిన్ భావింపఁగా నెట్టి దు
ర్నీతిప్రక్రియ వారికైనఁ గృపతో నీవిచ్చినంగల్లు నా
పాతివ్రత్యము నాకుమీఁదనయినం బ్రాపింప దీవింపవే! ప. 178

క. నావుడుఁ బరమ పతివ్రత
వై వెలయుము రాజ్యవైభవానుభవం బెం
తేవర్తిల్లఁగ నలరుచుఁ
బ్రోవుడు మముబోంట్ల నీవిభుండును నీవున్. 179

ఉ. అట్టిటుఁ జంచలింపకు దృఢాత్మత నుండుమటంచు నిప్పుడే
మిట్టివి నీకుదెల్పునవి యెయ్యవి పెండ్లికిఁ బోవునట్లు గ
న్నట్టుచు నున్న దాన వతిభవ్యవికాసమునుబ్బు జూడ నిన్
గట్టిగ నెన్న దేవతవుగాని నరాంగనవే మృగేక్షణా! 180

చ. అని తనుఁబల్కునజలరుహాక్షిని వీడ్కొని సిద్ధు వక్తమున్
గనుఁగొని నన్ను సంపితరె ఖడ్గము నిచ్చెదరే యటంచు నా
తని బలుకత్తిఁ బుచ్చుకొని తా మణికంధరు చేతికిచ్చి యో
గ్యనియమ గంధమాల్యపతియై కలభాషిణి నిర్విశంకతోన్. 181

శక్తికి నభిముఖియై కూర్చుండెను. స్వహస్తముతోఁ గత్తినిచ్చు
టెల? ప్రియునకు మనస్సంకోచము వాయుటకొఱకు సత్యమైన
వలపునకు లక్షణమే యిది. తమ కెన్ని వచ్చిన నేమి? ప్రియులు
సుఖంబున్నఁ జాలు : ఖడ్గప్రదానానంతరము అతని మనసు గట్టి
పడునట్లుగా

“క. సమరంబున నెదిరించిన
నమదాహిత వీరవరులఁ జక్కఁడఁచుటవై
జము మీకునిట్టి యెడలన్
భ్రమయక చేమఅవకునికి పటు శౌర్యమునన్.” 184

అని తెలిపి కలభాషిణీదేవి యతనిచేత నిరస్తజీవయాయె !

ఈ పాత్రముం గూర్చి యింత విపులముగ వ్రాసినందుకు
క్షమాపణార్థమై కారణములఁ జూపవలయు. సూరనార్యుని
వాఙ్మయసృష్టి నెల్ల నియ్యది నిస్సంశయముగ నగ్రగణ్యము. దీనికిం
పీటగు చరిత్ర మింకెయ్యదియు లేదు. శృంగార వర్ణనముం
జేయుటలోను ప్రబంధముల వెఱులేవియు వేయలేదు. నల
కూబరునికై నాలుగేండ్లకన్న నెక్కువగఁ గాచియుండఁగదా ! ఇష్ట
ముండినఁ జెలికత్తెలతో మొఱలిడుట, ఉద్యానవనములోఁ బడి

పొరలుట, చంద్రాది దూషణము ఇట్టి వికారచేష్ట లన్నియుఁ జేసి నట్లు చెప్పియుండవచ్చును. కాని, కవి యీ విషయములఁ దలంప నైన లేదని తోచుచున్నది. భావనాశక్తిమై వ్రాయువారలకు మనసు పాత్రములయంద లీనముగనుండుఁ గావున సహజరాగములు దప్ప నితరములు దట్టవు. మఱియు, నీ శాస్త్రీయ హేషలకు మధురలాలసా చరిత్రములోఁ బ్రవేశమున్నదిగాన నిట ననవసరములని కవి వానిని విడిచిపెట్టినేమో ! కారణము లేయేటనైనఁ బోనిండు ! మనకు లభించినదన్న నో మనసువశము గాకపోవునంత రమణీయమైన కథ. కవికిఁ గృతజ్ఞతమై సమస్కారము, రసికులకు స్వాగతమును !

శోకాంతవర్ణన లనిషేధ్యములు

ఇంత మంచి సుందరమగు పాత్రము వర్ణనము శోకాంత ముగాఁ జెప్పట కిష్టము లేమిచేతనో, మఱి, మన కవులకుం బట్టిన దౌర్భాగ్య మతంబు కతంబుననో, మణికంధర ఖండితమస్తకయగు నా లలనాశిరోమణి కాళికాదేవి కరుణా ప్రసాదంబున “పునస్సహిత మస్తకయు, నిజపురీ వర్తినియునై తన బంధుమిత్రాదుల నల రించుచు” సుమారు రెండు సంవత్సరము లుండి పిమ్మటఁ గాల ప్రాప్తమరణ యాయెనని కరుణరసప్రధానమగు నీ భాగముయొక్క సొంపును గవి వికలంబొనర్చి యుండుట భాషాదుర్దశగదా ? రసములలో శోకము నొక్కటి. ఇది మాత్రము నిషేధ్య మననేల ? శోకప్రధానముగా వ్రాసినఁ గవిత్వము మొక్కపోవునా ? మొత్తము మీఁద భారతమే శోకాంతమట ! దానికి రాని తక్కువ పెఱవానికి వచ్చునా ?

కల్పనాస్థాలిత్యములు

ఇట్టి యుద్గ్రంథమునఁ గల్పనాభంగము లుండుట చింత నీయము ! కృష్ణుని భార్యలయొద్ద కలభాషిణీ నారదులు గానవిద్య నేర్చికొనుటకై కడపిన కాలము నాలుగేండ్లు మణికంధరుఁ డంతః పురములోనికిఁ బోఁగూడదని యేమో వానికి ప్రయాస మావంతయు లేకయ “పుండరీకాక్షుని యనుగ్రహ విశేషంబున సకల రహస్య సంగత విద్యాసంపన్నతచేత నారద కలభాషిణులయట్లు యత్యధి కుండవు” భాగ్యము లభించినది ! ఈ యనుగ్రహ విశేషముం బ్రయోగించి వారిని సద్యఃకాల విద్యామహానీయత ఘటించి కల భాషిణి విరహకాలమును మట్టుచేసి యుండరాదా ? కృష్ణకాంతల శిక్షయు ననావశ్యకమాయె. దానితోఁ గల్పనయు న్యూనమాయె.

తృతీయ భాగము

మొదటిప్రకరణము

మధురలాలన ప్రభావతియొక్క యక్క

ఈ పొరఁబాటులంగూర్చిన ప్రస్తావములు ముఖ్యములుగావు. ఏలన, షష్ఠాశ్వాసము తుద మొదలు క్షమార్హములుగాని దోషములు దట్టముగ నుండుటచేత, వీని చింత యావశ్యకము. మణికంధ రుఁడు కళాపూర్ణుఁడై పుట్టి రాజ్యముఁ జేయుచుండఁగా, నతని కొలువుకూటములో శిశువగు మధురలాలన యొకనాఁడు హఠము యొక్క నాయకమణి హృదయస్థమగుటఁజేసి యా కళాపూర్ణుని పాత్రంబుల చరిత్రంబు లత్యద్భుతంబున మందలించినది. రాజు గారి కిదివఱకే యభినవకౌముది భార్య యాయెను. మధురలాలన తాను కళాపూర్ణుని భార్య యగుటకై యవతరించినదని తెలిపెఁ గావున.

“క. ఆ మధురలాలసా కథ

లేమియు శుద్ధాంతమునకు నేగకయుండన్

భూమిపతియడఁచె నభినవ

కౌముది విననేలయనుచు మనయత్నముతోన్.”

(కళా. ఆ. 6, ప. 190)

ఇది హాస్యమా ? ప్రయోజకమా ? ఎట్లును అభినవకౌముది కోపతాపములు లేక ద్వితీయవివాహమునకు సమ్మతించుచున్నది గావున నీ జాగ్రత్త యేమియుఁ బనికిరాదు !

ఇంక కవి శృంగారమునకు దిగి పాడు ప్రబంధభోరణికిం జేరిన ముఱికినంతయు నింపైన సుగంధమని దట్టముగఁ బట్టించు చున్నాఁడు ! మధురలాలనకు యౌవనము వచ్చినది. కవి తకు వచ్చినది ముడిమి ! యౌవనము వచ్చునరికి కవి కృతమైన యం గాంగ పరీక్షయు వచ్చునుగదా ! ఆయమ్మ యా కాలమునఁ బెద్ద తోఁటవలె నుండెనట !

సీ. గురుతర స్తనకేళిగులును గంభీర

తరనాభి కూపమతల్లికయును

జారురోమాళి శృంగారధారానర

ణియు నంగుళీకినలయచయంబు

నుకుమారబాహు వల్లికలును రమ్యోరు
 కదళికాస్తంభ ప్రకాండములును
 నులలితాధర బింబఫలవిలాసము పుష్ప
 వినర పాండిమహానవిభ్రమంబు
 గలిగి పలుకులు శుకపిక కలకలముగఁ
 గుంతలంబులు మధుకర కులముగాఁగ
 శంబరారాతి కేళీవనంబుఁబోలె
 నుదతి యపుడొప్పె నొక వింత సోయగమున.

(కళా. అ. 6, ప. 206)

ఈసంగతి యీమాత్రము. ఇంక నింతలోఁ గళాపూర్ణుఁడును అభినవకౌముదీ విహారములచేతను రాజకార్యములచేతను మధుర లాలసను మరచినాడంట ! అన్ని యద్భుతముల శిశుప్రాయమునన చెప్పిన దానిని, సమీపమున సామంతు నింటఁ బెరుగుదానిని మఱచుటయట ! ఈ మఱపునకుఁ గారణము కళాపూర్ణునియొక్క బుద్ధిహీనతగాదు, మఱి కవియొక్క ! ఈ మఱపు రానిచో శాస్త్రీయ మగు హెయలున కవకాశ ముండదు. అలంకార క్రమములు వేయకుండినఁ గావ్యము చెడునను భ్రమచేత రాజునకుఁ భ్రమఁ బెట్టినాఁడు ! ఈ చిత్తశోష రాజునది గాదు. శాస్త్రవిధేయతంబూనిన కవిది.

ఆ మధురలాలసకో యుద్రేకము బలమైనది ! ఉద్రేకలక్షణాలన్నియు మశూచి కాఁక తాకిన లేచు బొబ్బలవలె సంకురించినవి ! మొగము తెల్లబాటినది. ఉండుకొంచెము మతియుఁ బోయినది ! “ఒక్కతెఁ బిల్వఁబోయి మఱియొక్కతెఁ బేర్కొని బిల్చు” నంట ! “ఒక్కెడ కేగఁజూచి మఱి యొక్కెడ కేగు” నట ! భోజనశాలకుఁ బోవుదమని లేచి పెరటితట్టునకు మఱచినట్లు వెళ్ళునేమో ! పురుషునితో మాటలాడి యుండకపోయినను,

సీ. ఏమి కన్నులఁగన్న హృదయేశు రూపంబు
 దోషక యదిమున్ను దోషకుండె
 నేమి వీనుల విన్న హృదయేశు మధురోక్తి
 తోషక యది మున్ను దోషకుండె.

(కళా. అ. 6, ప. 214)

ఈ గారిడితంత్రము అమానుషము ! పైశాచముగావచ్చును ! ఇట్లనేక విధంబుల రేవగలును జాగ్రత్తుమైపులఁ గామవికారముల

నాచారము రీతిఁ బ్రకటింపఁ జొచ్చినఁ జెలికత్తెలు వెఱఁగంది
మామూలు విచారణలకు ప్రారంభించిరి. ఈ చెలికత్తెల విషయమై
నాకొక సందేహము ! యజమానురాలి యుడుకుఁ బొడఁగనువేళలఁ
దమకుఁ గొంత కాఁక యెక్కదాయేమి ? వీరి కష్టము నరయు
కవులు లేరుగా ! వారు ప్రతిక్రియఁ జేయుటకై ” శుద్ధముగ నుప
యోగములేని చికిత్సయని ప్రబంధములవలన దెలిసియుండియు
నామె నుద్యానవనమునకుం దోడ్కొనిపోయిరి.

ఇది మొదలు కవి గతానుగతికముగా వ్రాయుచున్నాడేగాని,
స్వబుద్ధి పొంతఁబోవునట్లు గానము. భావములు నవ్యములు గావు.
రుచిరములుఁగావు. పాటప్రాఁత. మాటరోఁత ! మధురలాలసయుఁ
దత్తులును జలక్రీడలాడిరి. దేహమునకు శాంతమేమోగాని
యాడిన తరువాత “నవీనవస్త్రాభరణ గంధమాల్యంబుల నలంకృత
లైరి”. సరియే కాని ఈ భారమగు వస్తుసామగ్రి నెవరు మోచికొని
తెచ్చి సిద్ధముగ నిడిపోయిరో పత్తాలేదు ! అప్పుడు రాజుగారు
తటుక్కున వచ్చిరి. ఇఁక రాకున్న వారికికన్నె జ్ఞప్తికి వచ్చుటెట్లు ?
తిక్క బలియుటెట్లు ? సరి. పరస్పరదర్శనము సంప్రాప్తము

చ. విసుకలిచేతమున్ మిగుల వింతలు గాగ విరాళిఁగొన్న య
వ్వనజదళాక్షి యట్లు దనవల్లభురూపముఁ గన్నులారఁగాఁ
గనుఁగొని.....”

(కళా. ఆ. 6, ప. 239)

అని యున్నది. దీనికిఁ బూర్వమెన్నఁడును జూడకున్న గళా
పూర్ణుడని గుర్తెట్లు గలిగె ? మఱియు,

“ఏమి గన్నులఁగన్న హృదయేశు రూపంబు
దోపక యదిమున్నె దోపకుండె”

నని పూర్వమే యాపె యుపద్రవముంగూర్చి వ్రాసియుండు
టం జూడ కన్నులఁ జూడకమున్నే హృదయమున రూపమావిర్భ
వింపఁగల వింతమానిసియో యీ మదాశయుపుత్రి ! లేక చిత్రఫల
మేమైన నీ వినోదముల కాధారముగా నుండునా ! ఊహ్యము.
కళాపూర్ణుడగు “ఎట్టకేలకుఁజనియె దిరిగి”. ఈ ముద్దరాలును
తియ్యని పచ్చి పచ్చి యోజనులకుం దొడంగుచున్నది ! “ఇంకెట్లు
లమ్మా ! తోట కేల పిలుచుకొని వచ్చితిమే ? ఆరామములు
మన్మథపక్షములు గదా !” యని చెలులెల్ల నొక చిన్న లెక్కరు
వేయునప్పటికి నంగనామణియు,

క.అంగజతాపం

బున నున్నురున్నరనుచుం

గనురెప్పలు దేలవైచి కడుసొలయుటయున్.

(కళా. ఆ. 6, ప. 249)

ఇంక శైత్యోపచార ప్రారంభము !

సీ. విరిదమ్మి తావులు వెదఁజల్లు కొలనిచెం

గటఁగమ్మ పన్నీటి కాలువలును

గడు నివతాళించు కప్రపుటనఁటుల

యిరవులఁ బూవుఁ జప్పరముఁ బన్ని

వట్టివేళ్ళను దడిగట్టి శ్రీగంధపు

టసలునమెత్తి తదంతరమునఁ

కర్పూరవేదికఁ గావించి చల్లని

చెంగల్వరేకుల సెజ్జఁదీర్చి

చిలుకుదేనియతోడి గొజ్జంగిపూవుఁ

దలగడయమర్చి యందు నా జెలువనునిచి !

జగతిఁగల సర్వశైత్యోపచారవిధులు

సలిపిరందును గడఁగాన కలసిరంత.

(కళా. ఆ. 6, ప. 251)

ఈ పద్యములోని విశేషములఁ దలచుకొన్న నాకు గుండియ
లదరుచున్నవి ! అబలలు, పూఁబొండ్లు, కొమలాంగులు అనఁబడు
సఖీజనములు, గున్నయేనుగులవంటి యిరువదిమంది కూలివాండ్లు
చేయుటకన్న నెక్కువ పనిని ఇంత త్వరలో నేలాగునఁజేసి
ముగించిరి ! కార్య మెంతసేపుపట్టెను ? అదివఱకు నంగనామణి
సొలసియే యుండెనా ? లేదా, శాస్త్రప్రకారము మంచిలగ్నము
చూచి యీ వేళకు నామె మూర్ఛపోవునని యెఱింగి యాక్రియ
లన్నియు ముందునాఁడే తయారుచేసి యెదురు చూచుచుండిరా ?
నాకుంజూడ నిట్టి పద్యములు కవులు తొలుతనే వ్రాసిపెట్టి పిమ్మట
నది యే కథ యైననేమి, యక్కడక్కడఁ దూర్చి పెట్టుదురేమో !

ఉ.

.....పూవిననకజ్జలు గొజ్జఁగిసీట మాటికిం

దొప్పగఁదోచి వీచుచుఁ జనుంగవపై, సరకాళ్ళఁ బాణులన్

లప్పులు గాఁగఁ జందనమలందుచుఁ గొందలమందిరందఱున్. 252

ఏమి సాకుమార్యము ! ఇతరులు దేహమునట్లు తోముచు గుఱ్ఱమును మా లీసుచేసినట్లు చేయుచుండఁగా సంతోషముచే సకి లించు గుఱ్ఱము గలుగవలయునన్న పాలియగాండ్ర యిండ్లలో నవతారమెత్తవలెను ! లేకున్న నట్టిగడుసుదనము అరిది. ఆ సంగతి యట్లుండనిండు. ఈ యుపచారములు నపచారములు జరుగుచుండఁగా నందఱు 'గపెచుపె' అని యూరకుండిరి. మాటలేదు. అవి ముగిసినదే మౌనముద్రఁ బగులఁగొట్టి చిలుకలవలెఁ గిలారింప సాగిరి. "అయ్యో ! అమ్మా ! చెప్పవే నీకష్టము ప్రాణసఖితో" నని యొక నంగనాచి ప్రార్థింపఁగా (ఇదివరకును ఏమియుఁ దెలియకయా యిన్ని దోహదములు చేసియుండుట ?) మధుర లాలస యెట్లో మనసును నాలుకను దృఢ పఱుచుకొని యేమనుచున్నది.

ఉ. ఓ హరిణాక్షి నీకు నిక నుల్లముదాపఁగ నేటికిన్ జగ
న్మోహనమూర్తితేడ నటమున్నొక నాటినిజన్ విలాస న
న్నాహముమీఱ మద్విభుఁడు నా కలలోపలవచ్చి తేర్చెఁగా
మాహవకేళి నదృష్ట సుఖైకమయంబది యేమిచెప్పదున్ ! 261

కులస్త్రీలు ? ఒక్క యుషాదేవి చూపిన దారిందొక్కు గొట్టెలు ! ఇట్టి యేడ్పు నెవరైన నొకరేడ్చిన సంగీతముగా నుండును. అందఱుఁ గూసినఁ బెద్దరోత !

“ముదితా చలువలు గిలువలు

మదికి ననహ్యంబు లతని మన్ననఁ దక్కున్.”

అనుచున్నది. అట్లయిన మొదలే యేలవలదనరాదు ! చెలికత్తెలు గనియెత్తునట్లు శ్రమపడుచుండఁగా హాయిగాఁ బండుకొని వేడుక చూచుట న్యాయమా ?

ఇట్లు వీరు రహస్యములు మార్చుకొనుచుండఁగా వెన్నెల యయ్యెను? నాకు నిక్కడ నొక ధర్మసంకటము. ఈ కాంతాతిలక ముల జాతియేమి ? ఏమి విపరీతపుఁ బ్రశ్నయందురో ! నా శంకకుఁ గారణములఁ బరీక్షింపుడు. జలక్రీడకు నెంతయాలస్యమైనను మధ్యాహ్నము 1 గంటకు వచ్చియుందురు, ఆ వెనుక చలి దుర్భరము గావున, పుష్పాపచయాది లీలలు, అంగనామణియొక్క వికారములు, సఖీజన రాజకుమారికా ప్రశ్నోత్తర మాలికలు, ఇవి నడచుసరికి చంద్రోదయము. పున్నమనాడనుకొన్నను ఆరు ఆరున్నర గంటలకుఁ గదా చంద్రుఁడు పొడచూపియుండును.

ఇంతసేపు ఎదిగిన కూతురు, భోజనాదులకు రాక, యెక్కడనో ద్రిమ్మరుచున్న, హిందూజాతి తల్లులు ఆయుధపాణులై, అనగా పొరకను, చేటను దాల్చి, రోయుటకు వెన్నాడక యూరకుందురా? అట్లుండిరేని వారు హిందువులా? మనువు నోటిలో మన్ను వేయుటకుఁగదా యిట్టి దురాచార వర్ణనము.

ఉ. కావునఁ జంద్రుగింద్రుఁ జిలుకం గిలుకం బికముం గికంబు నన్
గావుమటంచు వేడకుఁడు నాబ్రదుకీ రిపుజాతికిం బ్రయం
బే వివరింపమీకుబలెఁ బెంచినవారికి ముద్దు గాక పె
న్నావురుఁ బిల్లకిన్ గలుగునా మొగమాట మొకింతచిల్కపైన్. 217

ఇది కడమాట బజారులో తుదబేరమందురే, యట్టిది !

చూడుఁడు ! వేశ్యయైన కలభాషిణి రాజకులములోఁ బుట్టి నందున నెట్టి యపభ్రంశములకుం బాలాయెనో ! మనదేశములోఁ గులస్త్రీలకన్న వారకాంతలే యుత్తమలనుటకిదియొక తార్కాణము. మన యిల్లాండు ఏకతైలుంగారు. వంటకతైలు దప్ప ! విద్యయు, స్వయంవరణముఁ గలవారుగాన, గణికలు సౌమనస్యమున మిన్నలు, తక్కినవారి బ్రదుకెట్టిది ? శారీరక క్రియలచే నిండినది. ప్రబంధములలోని శృంగారము ఉత్తమమైనదిగాదు. ఈ నాయకా నాయకులు తాపోద్ధీపిత దేహులుగాని బాధిత మానసులుగారు. బాల్యవివాహ వినాశిత దేశములో శృంగారానుభవము లాఘవమగు టేమివింత ?

సంభాషణమూలముగ కథకు సభ్యుదయపరంపరలఁ గల్పించుట మొదలగు కవితాశక్తులన్నియు నీ ఘట్టములకు వచ్చుసరికి సూరన్నలో నుండక లేచిపోయినట్లున్నది. ప్రతిభలేని పాడుకొంప లీ భాగములు !

అంగనామణిని బట్టిన బాధలన్నియుఁ బురుష వృషభునిఁ గూడ బట్టినవి. అతఁడు నర్మసచివు నొక్కని సంపాదించి గుసగుస లాడెడిని. కాబోవు నిల్లాలి యంగంగముల వినువారికి నోరూరఁగ వర్ణించుట మొదలగు దుస్సహతంత్రము లెన్నియేనిఁ గలవు. ప్రేయూరాలిని దుష్టంతుఁడు మఱచినట్లు కాళిదాసుఁడు వర్ణించిన రీతితోఁ గళాపూర్ణుని మఱపుకథను బోల్చిచూచిన, నీ సందర్భమున సూరన్న కవిత్యమెంత శుష్కించినదో తెలియును. పెండ్లి వ్యాపారము. అపె చెలికతైలు ఈయన సచివులతో మంతనమాడి ముడి గట్టుటకు నేర్పాటులు చేయుదురు ! వలపనుదానిని ఉప్పును

బప్పునుంబలె నంగడిలోఁ బెట్టి విక్రయించుట యీ కర్మభూమి యొక్క మహాధర్మము ! కళాపూర్ణుఁడు మధురలాలసను బెండ్లి యాడుటకై యభినవకౌముదమ్మగారి యనుమతిని దానే కోరుట లేదు. రాయబారులను బంపుచున్నాఁడు ! భార్యాభర్తలకును మధ్యస్థమా ? ఏమీ ! భార్యకు పురుషుని పడుకలోనేగదా పాలు ! మనసులో లేదుగదా ! అభినవకౌముదికి సరేయనుటదప్ప నింకే స్వాతంత్ర్యమున్నది ! వివాహము తటస్థమయినది. ఆ శుభకార్యములో “పెద్దపూఁబొండ్లు” రాకపోకలు చేసిరట. ఎంత ముసలి వారైనను పూఁబొండ్లే ! శైలియు వ్రాలుచున్నది. పెండ్లియైనది.

అసహ్యశృంగారము

వధూవరు లేకాంతము గోరుచున్నారు. చెలికత్తెలు గొంచెమున వదలరు. కవియన్ననో యీ సమయమునఁ బ్రాణముఁబోయినను వారిని వదలఁబోఁడు ! ప్రథమవిఘ్నము తల్లి. అవసరముగా వెళ్ళుచుండఁగా కూతును నిలఁబెట్టి యాపెకు బుద్ధివచ్చునట్లు ఇచ్చిన యుపన్యాసము ఒకగంట దీర్ఘము ! అంగనామణికి తాల్మీ లేనితమిచేఁ గలిగిన తబ్బిబ్బులఁజూచి జరగఁబోవు తమాషాలందలంచి, చెలికత్తెలు హాస్యముఁ జేయుటలో వినియోగింపఁబడిన కాలము అరగంట. అలంకార రచనాదులకుఁ బట్టిన కాలము 2 గంటలు ! ఇక్కడ కవి ప్రయోగించు వైరస్యము తూనికయగణ్యము ! ఎట్లనఁగా :

ఒకటి. నిష్కారణముగ మధురలాలస “విభుండిఁక వచ్చు పెప్పడొకొ విఘ్నము లేమయినన్ ఘటిల్లునో” యని తన కే ద్రోహముఁజేయని యభినవకౌముదిమీఁద దోషారోపణకుం దొడఁగుచున్నది ! ఈ యమ్మ దొర్భాగ్యపు విరాళిని కలభాషిణియొక్క యుదారచరితంబుతో నుపమించి చూడుఁడు ! పిమ్మట “మెడికల్ కాలేజ్ ప్రొఫసర్ల” రీతిని పురుషుని శరీరభాగముల వర్ణించుచున్నది ! చాలీచాలని దానికి తన పరువేర్పడునట్లు బాగుగ విడఁదీసి యాడెడుమాట వినుండు !

“తే. ఆ లలిత చరణములొత్తు కేలుగేలు

కోర్కిఁ దద్వక్షమునఁజేర్చు కుచము కుచము

దివుట ద్ద్రహఃకథ విను చెవులు చెవులు

పలుకులేల తద్రతిగన్న బ్రదుకు బ్రదుకు.”

పోతనామాత్యుని “కమలాక్షు నర్చించు కరములు కరములు” అను మహోత్తర పద్యమునకుఁ బట్టిన గ్రహచారమా యీ యను గమనము !

రెండు. చెలికత్తెలు దార్చుటకై వచ్చుట. అంగనామణికి సిగ్గునుగూడ వచ్చుట ! ఆ సిగ్గు పలాయన మౌమాడ్కి వారు,

మ. పొదియైనాథులుదారుఁ గాపురములింపుల్ మీరగాఁ జేయుచున్
గదిపెండ్రేసి కొమాళ్ళఁ గూతులఁ దగన్ గన్నట్టి యిల్లాండకున్
మదిలజ్జాదులులేవె నీకుబలె నన్మానంబుతోఁ జక్కవ
చెప్పెదో యేమేఁగలదే.

ఇత్యాది వివరములఁ దెల్పుట, వినువారి చెవులు వ్రయ్యలగుట మొదలగు దారిద్ర్యములు గొన్ని !

మూఁడు. అంగనామణి యారీతి నుండఁగా రాజు గవాక్ష మూలమునఁజూచి యుత్కంఠ యాపలేకపోవుట. దానికి గుర్తుగా నింకను గాలము వ్యయమగునట్లు, ఆపె తన్నుంగూర్చి చేసిన మాడ్కి, యాపె యంగములను మిక్కిలి విమర్శతో వర్ణించి బుణవిముక్తుఁడగుట ! నీరసములైన యుపమలు ఉత్ ప్రేక్షలును భార్యపై దీపింపఁజేయుట.

“క. సమదాక్షి మీనసంచా
రమునఁ దొలంకుచును ముఖనరన్ను లాప
ణ్యము వెళ్ళిపారఁ గ్రేవల
నమరించిన పిల్లకొలఁకు లంగనవీనుల్ !”

124

పిల్లకొలఁకులఁట ! అందులోనుండి కాటుద్రవమో ?

చ. అనుపమముల్ రతిస్మరులయాటలు నర్హములంచుఁ గప్పి పెట్టిన పువ్వుబంతులీ నతి కడింది చనుంగవ తేంట్లుక్రేవలం దును జొరకుండఁజేరిచిన తోరపు సంపఁగి పూవుదండలీ వినుతభుజంబు లాతుదల వేడ్కకు నిడ్డ చిగుళ్ళు హస్తముల్. 130

ఉ. మానవతీవతంసము నమగ్రనితంబ విజృంభణంబు జంబూనదిపైకతస్థలము పాల్పువహింపుచుఁ జాలెన్పె్పెడున్ బై నునుమంచువోలె వెలిపట్టు మడుంగు బెడంగుచూపనా పై నవసారసాళిపరిపాటి నుదంచిత కాంచి మించఁగన్.

132

తే. అతివ తోడలును జమనంబు నరసిచూడఁ
గొమరు మీతెడు జమిలితొండముల శిరను
తోడి వలరాచవారి యద్భుతపు హస్త
యగ్రభాగంబు చూపఱ కాత్మ దోష.

135

చ. జలజ దళాయతాక్షి మృదుచారుతర ప్రపదద్వయా విని
ర్మలరుచి మల్లుమల్లుమను రత్నపుటందెలమోత జృంభణం
బుల నవకంపుఁ గచ్చపము పొల్పునదల్పుచు గెల్పుఁ దెల్పెడున్
గలుగున్ యింక దీనికి జగంబులలో నుపమాప్రసంగముల్.

155

ఇత్యాది. ఈ పద్యములం బట్టి విచారింపఁగా నేర్పడిన విషయములివి: రాజుగారి దూరదృష్టిబలము. అంగనామణి చీర యేమాయెనో! ఆపె గిర్రీలు కొట్టుచుండెఁ గాఁబోలు! లేకున్న నన్నిభాగములు గనుపడునా? ఈయుపమ లెందునకుఁ బనికి రావనియు, రోతలనియు వేఱుగఁ జెప్పవలయునా? వీనికిం గారకము భావనాశక్తిగాదు. మఱి సామ్యశక్తి. అందులోను గుయుక్తి, కాముకుఁడట! తాళలేనివాఁడట! ఆలోచనాశక్తిచేఁ గాని తట్టనట్టి పదునెనిమిది పద్యములు గొణఁగెనట! రసాభాసమన నిదియే గదా!

ఈ పాండిత్య మంత్రములు ముగించిన పిదప చెలికత్తెలు- వీరొక తడాఖా-అపెకుఁ గరబీయముల బోధించి, కళాపూర్ణుని “చరణంబు విలాసిని యూరువులందుఁ జేర్చఁజేసి బలిమి నావనజ ముఖిచేతఁ బట్టించి సంవాహన మొనర్చఁ జేసిరి”. ఇది శుద్ధముగ అనావశ్యకము అసహ్యమును!

అయ్యో! మృగప్రాయ శృంగారమా! ఈ చెలికత్తెలు మన్మథుని పురోహితురాండ్రు!

ఈ యెడారువంటి కవిత్వములో,

తే. పరునిచిట్టంపుఁ జేతలఁగరము ప్రేమ
మెఱుపువేలెఁ దళుక్కున మెఱయుఁగాని
నెలఁత సిగ్గను మొగిలులో నిలువలేద
యిదియు మిక్కిలి నింపయ్యె నతనిమదికి.

(కళా. ఆ. 7, ప. 154)

అని పద్యముమాత్రము సూరనయొక్క నైజప్రభావమునూ సూచింపఁ జాలినంత రమణీయముగానున్నది. తక్కినవి భావ శూన్యములు.

ఈ యాశ్వాసములంగూర్చి విక్షేపముగఁ జర్చించుటకు నా కిష్టములేదు. సామాన్య ప్రబంధముల యట్టుల యవి నిరర్థకపద్య పూరితములు. కల్పనాశక్తి యేదిక్కునఁ బోయెనో! సంభాషణ చాతుర్య మెందు గ్రుంకెనో! ప్రతిభ యెటుమాయమా యెనో! అలంకారాది శాస్త్రములయందలి మూఢభక్తి పటుతమము!

తుచ్ఛశృంగారములకు హేతువులు

స్త్రీవర్ణన చేయుటకు మనకవులకుఁ దెలియదుగాఁబోలు! కారణమేమన ఇంటిలోనుండు సరములు జిహ్వకేగాని మనసునకు వికాసము నిచ్చునవిగావు. బాల్యవివాహము, విద్యావిహీనత ఇత్యాది దురాచారహతులగుటంజేసి యిల్లాంధ్రు సరసములకుం బనికిరారు. ఇఁక సరసములకుఁ దగినవారు దానిని జీవనోపాయవృత్తిగా నాశ్రయించెదరు. వారియందు మఱుఁగు, మానము, జంకు, మర్యాద మొదలగు నుదాత్తగుణంబు లల్పంబులు. ఎట్టి హీనలయ్యుఁ గుల కాంతలకన్న మేలగుటంబట్టియేమొ వారికి 'భోగమువారు' అను పేరు గలిగె. తక్కిన యాఁడువారు భోగమునకుం దగరు. వారిం బ్రేమించుట దానధర్మము. జన్మపరిత్యాగతుల్యము!

భారత కవుల శృంగార వర్ణనము దివ్యము

పచ్చిపచ్చిగా వ్రాయుట శృంగార మెన్నఁటికిఁగానేరదు. మహాకవుల శృంగారవర్ణనములో శృంగారము, శుచిత్వము సమన్వితములు. ఆంధ్రకవు లద్దానికి విరుద్ధంబగు భ్రమనేల దాల్చిరో! అట్లు చేయుటకుఁ గారణములేదు. ఏలన, ప్రామాణిక కవులగు కవిత్రయము వారు మంచిత్రోవను విభావించియుండు కతనమున. భారతములో గోప్యాంగవర్ణన శృంగారమునకై యొక్కడను జేయఁ బడియుండలేదని తోచుచున్నది. నిదర్శనముగా

నన్నయభట్టు

ఆదిపర్వములోని శృంగారపద్యముల వినుఁడు.

సీ. పలుకులముద్దును గలికి క్రాల్గన్నుల

తెలుపును పలుదచన్నుల బెడంగు

నలఘుకాంచీపదస్థలముల యొప్పును

లలితాసనేందు మండలమురుచియు

నళినీలకుటిల కుంతలముల కాంతియు
 నెలజవ్వనంబున విలసనమును
 నలసభావంబును బొలుపును మెలఁపును
 గలుగునగ్గిరికను.....

(ఆది. ఆ. 3, ప. 27)

క. కనకావదాత కోమల

తనులతఁ దనుమధ్యఁ గమలదళనేత్రను యో
 జనగంధి నవని నాథుఁడు
 గనియెను సురకన్యవోని కన్నియ సంతన్.

(ఆది. ఆ. 4, ప. 169)

ఉ. దానిశరీర సౌరభము దానివిలోల విలోకనంబులున్
 దాని మనోహరాకృతియు దాని శుచిస్మిత కాంతివక్త్రమున్
 దాని విలాసముం గడుముదంబునఁజూచి మనోజబాణ సం
 తానహతాత్ముడై నృపతి.....

(ఆది. ఆ. 4, ప. 170)

ఉ. చారుసువర్ణహాసి నవచంపకభూషయు సిందువారము
 క్తారమణీయుయున్ వకుళదామవతంసయునై యపూర్వశృం
 గార విలాసలీల యెనఁగం చన ముందటనున్న మాద్రీసం
 భోరుహనేత్రఁజూచి కురుపుంగవుఁడంగజరాగమత్తుడై.

(ఆది. ఆ. 5, 145)

సీ. త్రిభువనలక్ష్మి యేతెంచి యేకాంతమి

ట్లెలాకో యున్నది యివ్వనమున
 గగణమణిప్రభ గగనంబునందుండి

యవనీతల ప్రాప్తమయ్యె నొక్కొ

శంభుండు లావణ్య సద్గుణ సముదాయ

మింద యిమ్ముగ సంగ్రహించె నొక్కొ

దీనియంగమును బొందిన యివ్వభూషణ

శ్రీయేమి పుణ్యంబుఁ జేసెనొక్కొ

యమరకన్యయొక్కొ యక్షకన్యకయొక్కొ

సిద్ధకన్యయొక్కొ శ్రీ సమృద్ధి

సర్వలక్షణ ప్రశస్తాంగి యిది దివ్య

కన్యయగు ననంత కాంతి పేర్చి.

(ఆది. ఆ. 7, ప. 72)

ఉ. నెఱికురులున్ విలోలనితనేత్రయుగంబును నొప్పులొల్కు వా
తెఱయును దీనియాననముఁదెల్పు గరంబు మనోహరంబు నా
యొఱిగిన యంతనుండి నతినిట్టి లతాలలితాంగిఁజూచి యే
నెఱుంగ నురేంద్రకన్యకలు నిట్టిరె యాపవిత్రాన సంపదన్.

(ఆది. ఆ. 7, ప. 77)

ఇందు తొడలు, మీఁగాళ్ళు ఇట్టి గూఢార్థములు లేవు. అవి
గల సందర్భము లాదిపర్వమున మృగ్యములు.

ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ

ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ వ్రాసిన యరణ్యపర్వ శేషములో ద్రౌపదీహరణ
ఘట్టమున నుండు పద్యములు :

“ఉ. నీలపయోదమండలము నిశ్చలలీల వెలుంగఁ జేయుచున్
గ్రాలెడువాలు గ్రొమ్మెఱుంగు కైవడిఁ దద్వనభూమియంతయున్
లాలితదేహకాంతి పటలంబులఁజేసి వెలుంగఁజేయు న
బ్బాల వినీలకుంతల విభాసినెఱుఁచి నవిన్యయాత్ముడై.”

(ఆది. ఆ. 6, ప. 541)

ఉ. లీలయెలర్చిగా నబలలేఁజిగురాకును బోలె నొప్పు కెం
గేలు కదంబశాఖతుదిఁ గీల్కొనఁజేసి వనంతవిభ్రమో
న్మీలితబాలవల్లిక్రియ మేలగు చూడ్కుల కించి పావక
జ్వాలయపోలెఁ జిత్తము నిజం బెరియింపఁ దొడంగెఁ జూచితే.

(ప. 148)

సీ. మగృనేత్రచారుణ మృగనమాకులపైస
యివ్వనాంతరమున నేకతంబ
యిట్లు నీయున్కికి నెయ్యది మూలమి
వ్వనదేవతవె నురేశ్వరునితోడ
నలిగి ధర్మికి నరుగుదెంచిన శచీ
దేవివో హరియురస్థితుఁ దొరంగి
కెళ్లిఁ గ్రుమ్మరు పద్మగేహవో భవదీయ
జనకత్వమున నముజ్జ్వలితుఁడైన
పుణ్యుఁ డేవంశమునవాఁడు పాలఁతి నీదు
జీవితేశ్వరుఁడగు సుఖజీవితాత్ముఁ
డెవ్వఁడబల నీ నామమై యింపు మిగుల
శబ్దమెయ్యది నాకు నిజంబుఁ జెప్పుమ.

(ఆర. ఆ. 6, ప. 151)

హనుమంతుఁడు సీతాదేవిని వర్ణించుట :

సీ. కన్నీరు జడిగొని క్రమ్మఁ బ్రాకెక్కిన
గగ్గళకపాల భాగములు గలిగి
యవశమై యొరఁగిన యంగవల్లిక పొంత
నున్న భూమీరుహ మ్మూతఁగాఁగ
వెడలు నిట్టార్పుల వేడిమిఁ బగిలిన
యధర పల్లవము గాఢాకుఁబోల
దలఁపుల నందడి దందడించినదాల్చి
కదలు శిరఃకంపగతుల బెరయ
నున్న పుణ్యమూర్తినుత్తమసౌందర్య
నవనతాన్య నార్తయైనదాని..... (ఆర. ఆ. 7, ప. 28)

తిక్కన్న

విరాటపర్వములోఁ దిక్కన్న వ్రాసిన శృంగారవర్ణనము అనన్య సాధ్యమని వేఱుగఁ జెప్పవలయునా? ఔచిత్యశోభితము. చెనటియగు కీచకు నట్టివాఁడు సైతము నిజంబగు ననురాగ ప్రభావంబునం జేసి కళాపూర్ణాదుల కన్న మేలుగ సిగ్గులేని విధమునఁ గాక గఱవతనంబునఁ బలికెడు. నిక్కువమైన ప్రీతియున్న నే స్త్రీనింగూర్చియైన నసహ్యకరములగు వర్ణనల మృగప్రాయులు గాని వారెవరైనఁ జేయుదురా? విరాటపర్వములోని యా పద్యము లన్నియు నుదహరించెద. లేకున్నఁ బక్షపాతమను నపవాదమే గాక, తిక్కన తెలిసి వ్రాసినాడే గ్రుడ్డియేటుగా వ్రాసినాడే యనియుఁ గొందఱు శంకింపనగు అన్నింటిని నివేదించిన నేశంకకు నవకాశముండదు.

ద్రౌపదియొక్క సైరంధ్రీవేషము :

సీ. పటమొయిల్గప్పిన బాడతీ నునుఁగాంతి
గదలిన యమృతాంశు కళయనంగఁ
బెనుమంచుమీఁద బర్విన వికాసము దప్పి
చెలుపుగుండిన నరోజిని విధమున
ధూమంబుబొదవినఁ దుఱఁగలి మెఱుఁగులు
నలఁగిమాసిన దీపకళిక పగిది
ధూళిపైఁ బొరసినఁ దొంగలించుటమాని
లావణ్యమెడలిన లతిక మాడ్కి

గంధకారికావేషంబు కతనమూర్తి
యుజ్జ్వలత్వంబు మఱువడియుండఁ బాండు
తనయమహిషి..... (విరా. ఆ. 8, ప. 294)

నగరులోఁ జొచ్చు లీల :

సీ. పదతలంబుల కెంపు పరఁగినతలము కుం
కుమలిప్తమైన చందము వహింప
నంగంబునునుఁగాంతి యడరిన గోడలు
వేదులు మణిమయవిధమునొందఁ
గనుఁగవ మెఱుఁగులు గదిరిన ముందర
పుష్పాపహారంబు పాలుపుదాల్చ
వేసలికప్పవర్చినమీదు నీలదు
కూలంబు మేల్కట్టు కొమరు వడయఁ
దానుజొచ్చినకతన మత్యక్తితీశు
నింటనిమ్మయిఁ గ్రొత్తయొప్పైనక మెనఁగ
నమ్మహాదేవి యున్నెడ కల్లనల్లఁ
బాండురాజతనూభవ పత్నియరిగె. (విరా. ఆ. 1, ప. 308)

కీచకుని ద్రౌపది వర్ణన :

సీ. ఇయ్యింతి ప్రాపున.....
కుసుమబాణుని బాణముల్లాడనైదు
గరిఁగి నేరిమినాటించి కరువుగట్టి
పోనిచేసి చైతన్య సంపుటముఁదగ మ
టించిరో కాక యిట్టి చేడియలుగలరె. (ఆ. 2, ప. 27)

ద్రౌపది స్థితి :

సీ. వెఱవక ననుఁజూచె వీడనియెడఁ గలు
షించిన నొండెండ చెమట వొడమ
ననుచిత కృత్యంబు లాచరించు విధాత్య
బలిమికి నివ్వెరపాటు దోష
నిచ్చట దిక్కులే రెవ్వరు నాకను
భయమున మేనఁ గంపంబు పుట్టఁ
జేయఁగ నేమి యుపాంబులేమి నా
ననమున వెల్లఁ దనంబుగదుర
నున్న పాంచాలిఁ గనుఁగొని..... (ఆ. 2, ప. 33)

కీచకుని యుత్కంఠ :

సీ. తన్వంగి మవ్వంపుఁ దనులత నెనఁగెడు
 నునుఁగాంతి వెల్లువ మునుఁగఁ బాఱఁ
 గినలయహస్త కెంగేల నేపారు శ్రీ
 మ్మించను లేయెండ మిగులఁ బర్వ
 గమలాన్య ముద్దు మొగంబు లేమెఱుఁగుల
 మొత్తంబు సరిచుట్టు ముట్టికొనఁగ
 ధవళాక్షి తొంగలితఱుచు తెప్పల చెన్ను
 కప్పను చీకఁటి గవియుదేర
 బెగ్గలంబంతకంతకు సగ్గలింప
 నొడవు చెమటతో జిత్తంబు సెదరి యెందు
 మెలఁగఁ దలఁపెది యా సింహబలుఁడసంగు
 పట్టి యాడెడు జంత్రంబు పగిదినుండె.

(అ. 2, ప. 37)

సీ. తెలిగన్నుఁ గవకాంత పాలుపార నించుక
 గనువిచ్చి చూచినఁ గాదె యబల
 చెలువంపు నెమ్మొము నెలమి సొంపినుమడి
 గా నల్లనవ్వినఁగాదె యింతి
 దంతమౌక్తికరుచి డలకొన మరుమాట
 పలికినఁగాదె యుత్పల దళాక్షి
 యుల్లంబు సరసత దెల్లంబుగా లీలఁ
 గైకొన్నఁ గాదె పంకరుహ వదన
 యనుచుఁ జూచుఁ జేరు సమ్ముగ్ధ పలుకులు
 వినఁగఁ గోరుఁ గేలు దనదుకేలఁ
 గీలుకొలుపఁ దలఁచుఁ గీచకాధముఁడు ని
 జానురక్తి దెలుపనప్పళించు.

(అ. 2, ప. 45)

సీ. నుదతి నీమై చక్కఁ జూచుట కోడెదఁ
 గనుచాటు పొరయునో యని తలంచి
 మదిఁ బొనర్చినమాట మగువనీ పెంపునఁ
 గుదిసి నా నాలుక తుదికిరాదు
 పడఁతి నీ కరములుపట్టఁగ దివిరి శం
 కించి వడంకెడుఁ గేలు సూడు
 నెఱినిట్టిదని యింతి నీ నెమ్మనంబెన్ని
 భంగుల సరసినఁ బట్టువడదు

చెలువ యింక నొక్కించుక సేపు నీ వ
నాదరంబున నెప్పటి యట్లయున్న
మన్మథుఁడు నమయించిన మగుడనన్నుఁ
బడయవచ్చునె యెన్ని యుపాయములను.

(అ. 2, ప. 4)

కీ చకుఁడు ద్రౌపదిని ముఖస్తోత్రము చేయుట :

సీ. నెత్తమ్మిరేకుల మెత్తఁదనముఁదెచ్చి
యచ్చునఁ బెట్టినట్లంద మొంది
చక్రవాకంబుల చందంబుఁ గొనితెచ్చి
కుప్పలు సేసినట్లొప్పమెఱసి
చందురునుఁగాంతి కంచేర్చి కూర్చి బా
గునకుఁ దెచ్చినయట్లు కొమరు మిగిలి
యళికులంబులకప్పుఁ గల యంతయును దెచ్చి
నారు వెసిన భంగి నవక మెక్కి
యంఘ్రతలములు గుచములు నాననంబుఁ
గచభరంబును నిట్లున్న రుచిరమూర్తి
యనుపమాన భోగములకు నాన్పదంబు
గాదె యీ త్రిప్పలేటికిఁ గమలవదన.

(అ. 2, ప. 52)

సుధేష్ఠ కీచకుని మనసు మరల్పుఁ గోరి చేసిన కాంతాజన
వర్ణనము.

సీ. లలితంబులగు మట్టియల చప్పుడింపార
నంచకైవడి నడనల్లవచ్చి
యెడమేనినెత్తావి సుడియంగఁ బయ్యెద
నగము దూలించిపై మగుడఁ దిగిచి
సోలెడు నెలదీఁగె లీలఁ గ్రాలుచు వింత
చెలువంబు దలకొనఁ జేరినిలిచి
తెలిగన్నుఁ గవకు నెచ్చెలియైనలేత న
వ్వొలయంగ సరసంపుఁ బలుకు పలికి
మెఱయు చెయ్యలరాగంబు మెయికొనఁగ
నెడఁద సొగయించుమాటల నెలిమి మిగుల
నిన్ను ననురక్తిఁ గొలుచు నన్నెలఁతలుండ
నీరసాకార సైరంధ్రిఁ గోరఁదగునె.

(అ. 2, ప. 64)

కీచకుని ప్రత్యుత్తరము :

సీ. గండు మీలకుఁ బుట్టి కాముబాణములతో
 గలసి యాడెడు నట్టి కన్నుఁ గవయు
 బినకాండముల శిక్షఁబెరిగి లేదీఁగల
 మెచ్చకయున్నట్టి మృదుకరములుఁ
 జిగురులతో సంధిసేసి యంబుజముల
 పైనెత్తి చనునట్టి పదతలములుఁ
 గలకంఠముల చేతఁ గఱచిన విద్య వీ
 ణలకిచ్చునట్టి తిన్నని యెలుంగు
 నత్తెరంగున రేఖయు నవ్విధంబు
 గరువచందంబు నమ్మెయి కలికితనము
 నట్టి చెన్నును సైరంధ్రియంద కాక
 కలవె యొరులకు నెఱుంగక పలికి తబల !

(అ. 2, ప. 67)

కీచకోత్కంఠ :

సీ. లీల నాముందట నాలేమ వొలసినఁ
 జూడ్కికిఁ జుట్టిన చూఱిగాదె
 కనువిచ్చి నన్ను నాతనుమధ్య సూచినఁ
 దనువున కమృత సేచనముగాదె
 చిరునవ్వు బెరయ నచ్చెలువ నాతోడఁ బ
 ల్కనఁ జెవులకు రసాయనముగాదె
 యెలమి నన్నెలఁత నన్నెలయింపఁదివిరిన
 నెడఁద కానందంబు నిక్కగాదె
 యానితంబిని మక్కువ ననఁగి పెనఁగి
 యింపు పొంపిరి వోవ నన్నేలుకొనఁగఁ
 దలఁచి పొందిన నది జన్మఫలముగాదె
 యనుచు వలరాజు బారికి నగ్గమయ్యె.

(అ. 2, ప. 86)

కీచకు దర్శనంబున ద్రౌపది యవస్థ :

సీ. దైన్యంబు తలపోతఁదలకొన్నఁ జెలువ కా
 ననమున వెల్లఁదనంబుగదిరె
 భయరస వేగంబుపైకొని ముట్టినఁ
 గాంతకుఁ దనులతఁ గంపమడరె

బెగడంతకంతకు మిగిలిన నింతికిఁ
 బదముల నట తొట్టుపాటు బెరసెఁ
 దల్లడం బొందినఁ దన్నికి నవయవం
 బులనెల్ల మర్థాంబుకళిక లెనఁగెఁ
 దలఁకువుట్టెఁగొంకుకొలఁదికి మీతె నెం
 బాటుదోచె ముట్టుపాటు దొడరె
 వెఱఁగుపాటు దనికె నెఱనాడె నొప్పునె
 వ్యగలువగల నీనె దిగులు పొదివె.

(ఆ. 2, ప. 106)

కీచకుఁడు దీనుఁడై ప్రార్థించుట :

సీ. కాంతి దళొత్తు నీకడగంటి చూడ్కితోఁ
 బొందఁ గానని మేను పాగులుటయును
 దీపారు నీ పల్కు దెల్లంబుగా వినఁ
 గానని వీనులు కందుటయును
 నింపగు నీచెయ్యు లెలమిమైఁ గొనియాడఁ
 గానని కోర్కులు గలఁగుటయును
 సాగయించు నీకేళిఁ దగిలి యానందంబుఁ
 బొందఁ గానని మది గుందుటయును
 బాయ నాదగు జన్మంబు ఫలమునొంద
 భావజన్ముని పూనిక పారమెద్దు
 నన్ను బంటుగా నేలుము నలినవదన
 యింక నీసిగ్గు దెరయాలమేల నీకు.

(ఆ. 2, ప. 138)

పరిభవానంతరమున :

సీ. ఎలదీగఁ గప్పిన లలితపరాగంబు
 క్రియ మేన మేదిని రేణువొప్పఁ
 జంపకంబున నవసౌరభం బెనఁగెడు
 కరణి నానిక వేడిగాడ్చు నిగుడఁ
 దోయజదళములఁదుది మంచుదొరఁగెడు
 గతిఁ గన్నుఁగవ న్నశుకణములురుల
 నిందు బింబముమీది కందుచందంబున
 గురులు నెమ్మొగమున నెరసియుండ
 నర్వజనవంద్యయైన పాంచాలి సింహ
 బలునిచే నివ్విధంబున భంగపాటు

దనకు వచ్చిన నెంతయు ధైన్యమొంది
యవ్వరాటుని సభఁజేర నరిగి నిలిచి.

(అ. 2, ప. 138)

కీచకుండు ద్రౌపదీ సమక్షంబునఁ జేయు బాలిశచేష్టలు
దుర్విలాపంబులు నెంత సహజములు ! చూడుఁడు :

సీ. ఎవ్వనితోనైన నెలుఁగెత్తి యొక్కింత
పనిలేని వెంగలి పలుకుఁ బలుకు
మట్టియ లొండొంటి బిట్టుదాఁకఁగ
నేల నందంద మునిగాళ్ళ నప్పళించుఁ
గడువికారంబుగా నొడలెల్ల విఱుచుచు
మలఁగి రిత్తకురిత్త సెలఁగి నవ్వుఁ
దాళంబుగాఁ గరతలమునఁ బెలుచఁగం
బంబువేయుచు వెడపాటఁ బాడు
మలయు నంతంతఁ జేరువఁబొలయు నింతి
దన్నుఁ జూడమి కెంతయుఁ దల్లడిల్లు
నిక్కడక్కడ వఁడుఁ దగు తినుమడింపఁ
జూచు నత్తన్విఁ జొరిఁ బొరిఁ గీచకుండు.

(అ. 2, ప. 250)

కీచకుని పశ్చాత్తాపకరమగు మహావస్త :

సీ. వామాక్షరుచిర లావణ్యంబు భావించుఁ
దన్వంగి రూపు చిత్తమున నిలుపుఁ
గంబుకంఠర చెన్నుకైవడిఁ దలపోయు
నంగన సౌకుమార్యముఁ దలంచు
భామిని సహజ విభ్రమమెదఁ గీలించుఁ
బడఁతి చెయ్యలు మదిఁ బట్టుకొలుపు
మానిని గరువంపు మాట పొందూహించు
దళితాబ్జముఖి తిన్నఁదనము మెచ్చు
నడరి కోర్కులు చిట్టుముఱ్ఱాడ వెడఁగు
పడిన యుల్లంబు పట్టునఁ బఱుపఁ దనకు
వశముగాకున్న నెంతయు వంతనొందుఁ
జింతయెనకంబు వడిగొని చిక్కువఱుప.

(అ. 2, ప. 250)

సీ. పాడనూపినట్లయిన వడిఁబట్ట నమకట్టి
పరికించి కానక బమ్మరించు
మెలఁగినయట్లయినఁ బలికింపఁ దలఁచి ని
రూపించి తేమి నశ్రులు వహించు
గదసిన యట్లయినఁ గౌగిలింపఁ గడంగి
యారసి బొంకైన నలఁతనొందు
నొడఁబడ్డ యట్లయిన నడరిపైకొనఁ జూచి
చెన్నఁటి యగుట నిశ్చేష్టఁ బొరయు
లలిత వివిధ విహారంబులకు లతాంగి
యెలసి పాలసిన యట్లయిన నెలమిఁగలసి
యభిమతక్రీడ నలుపంగ నప్పళించి
వెడకి రిత్తబయల్గని విహ్వలించు.

(ఆ. 2, ప. 301)

ఉద్వానవనవిహార ఫలము :

సీ. ఇంపైన ప్రియకాననిచ్చి నిల్చినమధు
వాదట నాను ముత్తాళివిభునిఁ
జెట్టుపల్పచరించి చుట్టుఁ గ్రుమ్మరి మనో
రమ నియ్యకొలుపు మరాళవిభుని
ఫలరస మొండొంటి కెలమిఁ జంచులనిచ్చు
మెయిన చొక్కెడు శుకమిధునములను
గమిబాసి తలిరు జొంపమునకు మెయిమెయిఁ
దాఁకంగఁ జనుపికదంపతులను
జూచి చూచి యుల్లంబున నేచి కోర్కు
లడరఁ జిడిముడిపడు ప్రమాను పడు వెడంగు
పడు వెనుంబడుఁ దల్లడబడుదురంత
చింత బారికి నగపడు సింహబలుడు.

(ఆ. 2, ప. 306,

కీచకవధానంతరమున జయశీలయై పాంచాలి సుధేష్టుం జూడ
బోవునప్పుడు :

సీ. ముదమున నెలమి సొంపాదవి నెమ్మొగమునఁ
దోపంగవచ్చినఁ ద్రోచిత్రోచి
లలి నుల్లసిల్లుచు లలితలోచన దీప్తు
లడర నుంకించిన నాఁగి యాఁగి

సంతనంబున బాలిశములగు చెయ్యలు

దొడరఁ జూచిన జేయ కుడిగి యుడిగి

మనమున నుబ్బుమై మాట నాలుకకురఁ

గడఁగిన నాడక కడపి కడపి

ధీరయై యిట్లు సమ్మద పూరమునకు

గరువతనమును బలితంపుఁ గట్టకట్టి

వెలఁదియెరుఁగని యదివోలె వికృతిలేక

యల్ల నెప్పటి యట్టుల యరుగుటయును.

(ఆ. 3, ప. 56)

ఉత్తరంగూర్చిన పద్యములు నిట్టివ. ఆంధ్రమున శృంగార వర్ణనము తిక్కనయంత మనోహరముగఁ జేసినవా రెవరును లేరు. శుచి సౌందర్యములు నిత్యసంద్యోగములు, వీర కావ్యములో నించుక సందర్భ మలవణిచికొని యింతచేసిన ప్రతిభాశాలి శృంగార కావ్యమే వ్రాసియుండిన దాని రాఘవీయకము హృదయమున లయించునట్టి లావణ్యము గలదిగానుండదా? ఒకవేళ నేకరస ప్రధానమగుట నతియను దోషంబునఁ దానుం బడియుండునా? చెప్పలేము. ఇట నుదాహృతములగు పద్యములఁ జదివి నేత్రముల హర్షాశ్రువులు గ్రమ్మునట్లానందింపని వారాంధ్రమండలి నుండరు.

కళాపూర్ణోదయమునందలి మిగత కథ

కళాపూర్ణోదయములోని మీఁది వృత్తాంతముల సంగ్రహముగ విమర్శింతము. ఈ భాగమునఁ గల్పన లేదు, కథ లేదు. ఒక విషయమునకు నొక విషయముగా నిష్ఠారణమై నటించి పుస్తకముఁ బొడుగుఁజేయుట కవి యుద్దేశమేమో! ఆ సర్వలక్షణ సంపన్నతా ప్రతిజ్ఞయొక్క దుష్ప్రకృతి యిటఁ దేటతెల్లంబు. రాణులిద్దఱకును జెలికత్తెల మాటలచేఁ బ్రేరితమైన కొట్లాట ఘటిల్లినది. నిచపాత్ర ములేగదా మన రాజులకు రాణులకు మంత్రులు : రాజు అభినవ కౌముది కాళ్ళు పట్టుకొనుచున్నాఁడు. ఆ కృష్ణమూర్తి యీ మర్యాదకు సృష్టికర్త! ఎన్నడో సత్యభామ కాళ్ళు పట్టెనో లేదో, రాజు లందఱు నాయన యుపదేశములనెల్ల నిదియే సులభసాధ్యమని యెంచి యవలంబించి సనాతనాచారములోఁ జేర్చిరి.

పిమ్మట రాజుగారు సవతులు యలుక దీర్చుటకై పెద్దామెను గానవిద్యావిశారదం జేయుదుననియు, చిన్నయామెకు (ఆపె కాళ్ళ మీఁద బడినాఁడు. లేకున్న నీమెమాత్ర మూరకుండునేమి?) నీ

కాళ్ళకు అష్టదిగ్రాణుల కిరీటముల యందలి మణులం దెచ్చి గజెలో నగలో చేసిపెట్టెదననియు ప్రతిజ్ఞఁజేయఁగా అమ్మలిరువురు శాంతించి చల్లఁబడిరి. సవుతుల కొట్లాటకై రాజు లేట్లాడుట మనలో ప్రాచీనధర్మమేమో! ఐరోపావారిని నిందించునపు డీ న్యాయమును జ్ఞప్తియందుంచుకొన్న నన్యాయము పలుకకుందుము. అలంకార శాస్త్రములలో నేమి చెప్పినాఁడు? “నయవిరచన యాత్రాజి దూత్య నిభు వర్ణనము” అనియా? సరియే. ఈభాగములో నేసంగతియైన వేసిన నొక్కటే. వేయకున్న నొక్కటే, కాబట్టి వేయుదము, అని నిర్దేశముకాదుమాన శుక్రసీతని బ్రసంగించుచున్నాఁడు కవి! సత్యదాత్ముండను మంత్రి యిన్నేండ్లు భూమి నేలిన ప్రభువునకు నుపదేశము చేయుట ముసలివాని కుపనయనము చేసినట్లు :

“ఇవి యన్నియు నిపుడు ప్రసం
గవశంబునఁ జెప్పఁబడియెఁ గాని.”

యనుచున్నాఁడు, ప్రసంగవశమా! శుద్ధాబద్ధము. అలంకారశాస్త్ర వశమునఁగాదా? ఇంక సంది యొకటి బాకి యుండలేదా? అది మగధరాజుతోఁ జేయుదము. ఈ మగధరాజు వృత్తాంతము నాకు దిగ్భ్రమ, గల్గించుచున్నది. మధురలాలసా వివాహసమయంబున,

“అశ్వలోచనముల కాత్మవస్త్రముకొంగు
మాటుగా నొసరించె మగధరాజు”

కాన నితఁడు సామంతుఁడుగదా? ఇంతలో,

శా.

నీ రాష్ట్రంబున కెగ్గినర్చుటకుఁ బార్థిగ్రాహుఁ డివ్వేళ్లన్

సారోదారుఁడు మాగధుం డిపుడు తత్సంధానమర్హంబగున్.

(కళా. ఆ. 7, ప. 270)

అని ప్రబలశత్రువైనట్లు మంత్రి చెప్పట యెట్లు? మఱియు, స్వభావుఁడిచ్చిన విల్లనమ్ములునుండ మాగధునిమైత్రి యెందుకు, ఏటిలో వేయుటకా? ఈ దిగ్విజయముగూడ సందర్భశుద్ధిలేనిది. ఏలన? మదాశయుఁడు సకలరాజుల గెలుచునట్లు వరంబుగొన్నవాఁ డగుట నతఁ డట్లుచేసి సార్వభౌముఁడై యుండఁగా, నతనిని కళా పూర్ణుఁడు గెల్చెనన్న నీ యధిక ప్రసంగము లన్నియు నివారిత ములై యుండును. అవును. “అజి” యని సూత్రమున్నదే! ఇంత

సర్వలక్షణప్రాప్తికి దానిని మెడగట్టుకోవలదా ? దూత్యము కొంత సూర్యాస్తమయ వర్ణనము. దీని యగత్యమే మో దేవునకే యెఱుక ! అందులోని కుయుక్తులో !

తే. నింగి యనియెడి ప్రత్తిచేసికిని రక్త
బలియిడిరనంగ నెఱునంజ దొలుత నమరఁ
దఱుచుగాదాన విరసిన దొరుగుబత్తి
విళ్ళునాఁ జుక్కలెంతయు నుల్లసిల్లే !

(కళా. ఆ. 8, ప. 12)

ఆకాశము ప్రత్తిచేను ! రక్తబలియిచ్చినారఁట ! చుక్కలు ప్రత్తి విళ్ళు ! ఇట్లు వ్రాసిన మనవారి కేమో యానందము ! కష్ట తరముగనున్నఁ జాలును. మనోజ్ఞుమని యెఱుతురు, ఆశ్చర్యము నకును నామోదమునకును మనవారిలో వ్యత్యాసమేలేదు ! తరువాత జంద్రోదయము. ఇంకొక వికారాలంకారము !

“తే. కాలమను కువిందుఁడు చంద్రికాపటంబు
నేయఁబన్నిన మగ్గమొకో యనంగ
వనమయూఖాళి గొనసాఁగి మివులనొప్పె
విధుఁడమరె వాని గృహభిత్తి వివరమనంగ”

(కళా. ఆ. 8, ప. 15)

భావప్రధానముగ వక్కాణించు మయూరుఁడే సూర్యుని కిరణము లాయన ‘మీసాలు’గ నుపమించినాఁడు ! ఇఁక, తక్కువ కవుల మాటలేల ? అపురూపమే సురూపమని మనవారి భ్రాంతి. ఎంత క్లేశపడి సంపాదించుమో యంతసుఖమని యెన్నిక ! పాతాళమువఱకు ద్రవ్యి గులకఱాయఁ దెచ్చిన నది బుద్ధిబలమా, లేమియా ?

పిమ్మట సూర్యోదయ వర్ణనము. మఱికొన్ని దుష్టయోచనలు : సూర్యబింబము “గగనాఖ్య పనసవృక్ష ప్రకాండో పరిభ్రాజితంబగు పక్ష్యఫల” మఁట ? ప్రబంధముల శ్రాద్ధమునకై తేఱబడిన యెఱుగుమ్మడికాయ యనరాదా ! యోజనాశక్తికిం జేరిన చమత్కారము నకును భావముల నలరించు శక్తికిని ఎంత భేదము !

కళాపూర్ణుని దిగ్విజయము నేర్చినట్లే యున్నది. చతురంగము లలో నొక్కొక్క యుద్ధమున కొక్కొక్క యంగము మాత్రము పూనినట్లు వ్రాసియున్నాడు. ఇది యా యంగసంగరముల వెవ్వేఱుగ వర్ణించుటకై చేసికొన్న దబ్బర మర్యాదగాని, జయకాంక్షఁబోవు

రాజులు వరించునది గాదు. గౌడేశ్వరునితోఁ జేయబడినది యశ్వయుద్ధము. ఇందులో నింక నొక యసంభావ్యము గలదు. “పిరంగులు జబురు జంగులు దుపాకులు” మొదలగు నాధునికోపకరణములు వాడఁబడినవఁట ! ఈ వికృతికిఁ గవి యెట్లోఁరెన్నో ! పిమ్మట నింకొక రాజుతో గజయుద్ధము. ఈ రీతిని గటారులతోడి పోరుఁ మొదలగువానిని, భారతకాలమునుండి మొగలాయీల నాటివఱకుఁ ప్రఖ్యాతికి వచ్చిన పద్ధతుల నన్నిటిని ఏక కథలో నేక కాలమున నడచినట్లే వర్ణించుచుంట కాలోచిత్యమునకు మారణక్రియ ? ఆంధ్రదేశీయులు కటారిసాధనలో బహు నిపుణులని యెన్నఁబడినట్లు ఈ దిక్కుమాలిన భండన క్రియవలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. ఇదివఱకుఁ గళాపూర్ణుఁడు పోరినది శస్త్రములతో. ఇఁక ముందైన స్వభావుఁ డిచ్చిన ధనుర్భాణముల నుపయోగింతుమని యేమో యన్నట్లుండి భీష్మపర్వములోని యుద్ధముంబోనిది యొండు పొందింపఁబడియున్నది. అస్త్రపరంపరలు నిగుడుచున్నవి. జయలక్ష్మి యే చాంచల్యమును లేక కథానాయకుని జేరియుండుట యామె తలవ్రాత, బ్రహ్మచే వ్రాయబడినది గాదు. మఱి యుత్తములు గాని కవులచే ! కృతార్థుఁడై రాజు స్వపురికిం బోవుచున్నాఁడు.

కాలోచిత్యము

‘కాలోచిత్యము’ అను పదమును వాడితిమి. కాన కవిత్వ తత్త్వమునకుం జేరిన యీ విషయము గొంత విచారింపక పోఁగాదు. కాలముచే మనుష్యుల గుణములు మారుచుండుట యనుభవ విదితము. ప్రబంధ విదితము గాదు. కథానాయకుఁడు సాధారణముగఁ గాలాతీతుఁడు ! నిరామయ నిరంజనతలకుం జేరిన యవతార పురుషుఁడు ; ప్రారంభమున నే వయసు, గుణములు, కోరికలు, చర్యలు నుండునో, యవసానమునను నవియే. పెరుగుట లేదు. పరిణామముం బొరయని లోహ విగ్రహముల యట్టి నిర్వికారుఁడు. స్త్రీల విషయమున నొకటి రెండు సంగతులకై వయః ప్రభావమున సూచింతురు. అవెవ్వయిన సమర్థుడై ననుటకును, బిడ్డఁగనె ననుటకును ! క్రొత్త పెండ్లికూతురైనను, ప్రాంత పెండ్లి మైనను, లేత పడుచైనను, ముదురు ముసలియైనను వారలలో భేద మంతగా నుండదు, పసిప్రాయమున నాయక నాయకునికై యెట్లువ్యభిచారుచుండునో, వయసునను ఆరీతినే యాపె పంపును రాగంపు విలసనములు నుండును. అనఁగా పుస్తకములలో నను

మాట ! ప్రకృతిని గాదనుట తెలిసియో తెలియకయో కట్టుకొన్న మగవారి కెల్లఁ దెలియును. పాశ్చాత్యులు మనుష్యజీవిత పరిశీలన సమర్థులగుటను, స్వయంవిమర్శమై వ్రాయువారు ఆగుటను, కాల సృష్టి పరిణామముల వర్ణించుటలో నద్భుత చరిత్రులు ! కాలోచిత్యమున నర్థములు రెండు. ప్రతిపాత్రమును గాలానుగుణ పరివర్తనములకుఁ బాత్రమైనట్లు వర్ణించుటయు, కథలోని వివిధ సందర్భములు కాలముతోఁ జేరికగలవిగా నుండునట్లు గల్పించుటయు ననునవి. ఇందు ప్రథమ భావముమీఁద వివరించితిమి. ద్వితీయార్థమునకు సూరనార్యునే నిదర్శనముగాఁగొని వ్యాఖ్యానం బొనర్తము. కళాపూర్ణోదయములోని సందర్భములకు కాలవిషయమునఁగల పరస్పరాసాంగత్యము పాటించుఁడు ! నారదుఁడు మణికంధరుఁడు శ్రీకృష్ణుని యాశ్రితులు. మణికంధరుఁడు కళాపూర్ణుఁడుగాఁబుట్టి దిగ్విజయముఁ జేయుసరికి ద్వారకాపుర సముద్రములో మునిఁగి పోయియుండెను. అనఁగా కళాపూర్ణుఁడు రాజ్యము చేసినది కలిప్తారంభము ననుకొందము. ద్వాపరాంతమునన్నను బాధకము గాదు. అప్పుడు పిరంగులుఁ దుపాకులు నెక్కడివి ? రెండవది రుక్మిణీ కాంతునికీఁ దరువాత నీ రాజువలె సద్గుణు లెవ్వరు లేరని కురుకాది దేశాధీశులు కానుకలు పెట్టినారట; పాండవుల మనుమడైన పరీక్షిత్తు సార్వభౌముఁడాయెనని జగత్ ప్రసిద్ధమగు కథయుండఁగా, నీ కళాపూర్ణుని వానితోఁ బోటీకిం బెట్టుట “కొండంగని తగరుదాఁకఁ గోరుటగాదే !” ప్రపంచ ఖ్యాతములగు కథలతో విరోధించినట్టి కల్పనలు అయోగ్యములు.

సుగ్రహుండు ఎన్నెన్నో తపస్సులుచేసి యవస్థలుపడి హరము పడసినవాఁడు. పిమ్మట నా హరము ఒక బ్రాహ్మణుని యింట నెన్నియో యేండ్లుండినది. తరువాత నాయెఁ గృష్ణార్పితము. ఆ వెనుకఁ గృష్ణునిచే మణికంధరునికి లభించినది. వాఁడు గానవిద్య, యాత్ర, తపస్సు — ఇత్యాదులలోఁ గడపిన వత్సరములు కనీసము ఆఱు. అట్లగుట మణికంధరునియొద్దఁ జేరినది మొదలు మధురలాలస రెండవ తూరి ధరించువఱకు జరిగిన యేండ్లు సుమారు ఇరువదినాల్గు. ఇక సుగ్రహుని వయస్సెంత యుండునో యూహింప నలవిగాదు. అట్టి దీర్ఘాయుష్మంతుఁడగు సుగ్రహుఁడు సత్త్వదాత్ముండును పేరంబరిగినవాఁడు. మధురలాలసకు మేనమామ ! సుగ్రహునింగూర్చిన యాభాసముల కింకను ముగింపుగానము. రూపానుభూతి యతని నెఱింగి యుండకపోవుట సిద్ధము ! శాపంబుచే మతి

మాత్రము గోల్పోయి యాకారంబు మాఱని యతని నేకస్థలమున నుండియు నామె యేల గుర్తింపక పోయె ? రాణివాస మందమా ? కళాపూర్ణుని యభ్యంతర మందిరములోఁ బ్రవేశింపఁగల యతఁడు మదాశయుని యంతిపురమునఁ గాలిడ ననర్హుడై యుండునా ? సదుత్తరములు చింత్యములు.

కళాపూర్ణుఁ డారీతిని వివిధయుద్ధంబులఁ దన కేకీడుచేయని రాజులను భార్యకై పూనిన వైరముచే నోర్చి జయశీలుడై పురము ప్రవేశింపఁగా, పౌరస్త్రీలు అతనిఁజూచుటకై వినోదకరములగు వేషములతో వచ్చుచున్నారు. నేఁ జెప్పనేల ? సాధ్యమైనంతవఱకు మీరే కన్నుల విప్పి చూడుఁడు !

ఉ. క్షణితలేంద్రుఁ జూడ నొక కొమ్మ వడింబఱతెంచి యుల్లస
ద్వేణిభరంబుతో మొగపు తీఁగె వలగ్నము నందమర్చి, యొ
డ్డాణము తీఁగెగానిడి, మెడన్ వలగొన్నది చాల కడ్డమై
పాణుల నుండఁగొను మఱి బాగుగఁ గానుక వెట్టుకైవడిన్.

(కళా. ఆ. 8, ప. 139)

ఉ. గుబ్బెత యోర్తువచ్చె నృప కుంజరుఁ జూడ రతార్త నీవిఁ దా
గొబ్బునఁగట్టుచున్ బయట కొంగది మాన్పుఁగఁ బోలెఁ గాళ్ళపైఁ
బ్రబ్బికొనన్ గుచోద్ధత భరంబునకుం బయికావు వోలెఁ ద
బ్బిబ్బుగఁ జేతికిన్ దొరకి పెన్మిటి వస్త్ర మురొవృతంబుగన్. 140

ఏమిది ? ఉన్నట్టుండి రాజు సగమురాత్రిలో వచ్చెనా ?

తే. ఇతైఱంగునఁ బొరులకెల్ల నేత్ర
పర్వమొనరించు రూప వైభవముతోడఁ
గ్రముక కంతోత్తర మహాపుర ప్రవేశ
మాచరించి.....

143

ఇదేమి యన్యాయము ! పౌరుల కెల్ల నఁట ! స్త్రీలకే గదా రాజులు ముఖ్యముగ దర్శనమిచ్చుట ? ఇట్టి యపచారములును శృంగారములా ?

మధురలాలస పెండ్లియైనప్పుడే యంతవిరాళిఁదాల్చిన యగ్ని తునుకగావున నామె వయసు 15-16 అనుకొందము. పెండ్లియైన యేడునకే దిగ్విజయమని యాలోచించినను ద్వారక ములిఁగి చాల కాలమైయుండదు. కళాపూర్ణుఁడు సింహాసనమెక్కిన తరువాత మునిఁగెనా, తత్పూర్వమే మునిఁగెనా ? పూర్వమైయుండిన నిరుప

చేండ్ల క్రిందట మునిగిన యూరింగూర్చి కళాపూర్ణుఁడు విచారణ లకు మొదలిడుట యధికాలస్య ప్రసంగము. తరువాతగా నుండిన, నెల్లరాజులను జయించిన వాఁడుగదా, శ్రీకృష్ణ బలరాములను భీమాద్వునులను చూర్కొనెనా? మఱి, తనకుం గురువును దైవము నని కృష్ణుని సేవించివచ్చెనా? అదియట్లుండె. అభినవ కౌముది యొక్క వయసు మొదలైనవి యరయుదుము. కలభాషిణి మణికంధరునిచేఁ జచ్చి పునర్జీవితయైద్వారకను మెలంగినది రెండేండ్లు. అవతరే యభినవకౌముది ప్రాయముది. శల్యా సురుఁడు వెన్నాడి కొన్నేండ్లు తిరిగియుండును గాన, 17 సంవత్సరములన్నఁ దక్కువలెక్క. ఈమెకుఁ దగిన నాథుఁడుగా నుండ వలయునని కళాపూర్ణునకు సద్యోయౌవనము విధింపఁబడియె, కళాపూర్ణుఁడు పుట్టునప్పటికి నాపె వయసు 18 యనుకొనుఁడు. మధురలాలసా వివాహ మప్పటికి నామెకు అధమపక్షము 34-35 సంవత్సరములు నిండియుండును. ఎట్లు లేదన్నను ముప్పదికిఁ దక్కువయుండదు. ఇన్నాళ్ళు సంసారముచేసిన యాపెకును, క్రొత్త పెండ్లికూఁతునకును రూప యౌవన వర్తన విభ్రమాదుల నేతారతమ్యమైన నుండునట్లు కవి వర్ణించినాఁడా విచారింపుఁడు! నాకుంజూడలేదు. 15, 16 ఏండ్లు గొఱ్రాలుగా నుండిన యామె తటుక్కని మధురలాలసకన్నఁ గొంచెము ముందుగఁ బుత్రునిఁ గనెనట! ఇప్పటివారిలో నిట్లు తటస్థించిన నెన్ని సందేహములు పుట్టవు! మధురలాలసకు బిడ్డ నీదలఁచి, పట్టపు దేవిని విడుచుట బాగుగాదనియు, నీ క్రియల నించుమించు వారు సరిపోలిన జతగా నేర్పడినట్లు ప్రదర్శింపవలయుననియు నెంచి చేయఁబడిన జ్యేష్ఠాంశ హేయకల్పన లివి!

విషయమున ననౌచిత్యములు

సుగ్రహుని వయసు కృతయుగము లెక్కలోఁ జేర్చవలసి నదే. మన వారిలో మాటలు వేదమయములు. చేతలు బూతులు. చేతాంతములకును మానహీనములగు ననుష్ఠానములకును అన వరతానవసితమైతి. పరమయోగీశ్వరుడైన శివుఁడు “దేహార్థమునఁ దాల్చు దీఁగెబొడి!” అక్కఱకుండగు వ్యాసశిష్యుఁడు సూతమహా మునీంద్రుఁడు, ఉపవాస వ్రతములచే డస్సి యెండిన శౌనకాది మహర్షుల హృదయముల రసము లూరునట్లుగా, స్త్రీలవర్ణనలు పోగుపోగుగా విడఁదీసినట్లు చెప్పుచున్నాఁడనుట ప్రబంధములలో

ప్రసిద్ధి. విరాగియైన వనవానికి రాజకన్యలయు బోగముసానులయు రహస్యవృత్తము తెల్లు తెలిసె? కష్టపడి యార్జించిన దూరదృష్టి దూరశ్రవణాదులకు ఫలముగా నీ సుఖముల ననుభవింపకపోయినను, విమర్శనముతో సావకాశముగఁ బరీక్షించి తెలిసికొను నానందమైన ననుభవించినాఁడుపో! పచ్చిపచ్చి మాటలతో పెద్దమనుష్యుల యెదుట సిగ్గులేక విపుల వ్యాఖ్యానములకుం దెడంగ నాతని పరమ పవిత్రమైన నోరెట్లాడెను? పరమపావనులగు మునులు ఏ జుగుప్సయు లేక గ్రుక్కిళ్ళు మ్రింగుచు నెట్లు వినిరి! ఇట్టి రుచికరములగు కథలు చెప్పువాఁడు కావుననేగదా ఋషిశ్వరులట్లు జపతపముల వదలి యతనిచుట్టు బెల్లమును ముట్టడించెడు చీమలవలె మూగియుండుట! సూతమహాముని కీ కళాఘర్ష్టదయము నారోపింపకుండుట సూరనార్యుని ఘనతకుఁ దావలము. అయిన నింకొక విధమైన యనుచితముఁ జేసియున్నాఁడు. ఇంత దనుక చవులూరెడు కామక్రీడలు వర్ణించి రతివర్ణనకు నాహుతిగా నియంబడిన పద్యములు సుమారు 25 తటుక్కున వైష్ణవరాధాంతముతో భక్తిరసముఁ గొంతదింపి గ్రంథసమాప్తి యొనర్తమని, లక్ష్మీనారాయణసంవాదమనెడు గతిమోక్షమును లేని ఘట్ట మొకటి తెచ్చి వేసికొనినాఁడు. కృతిపతికిఁ గామమోక్షములు రెండును గాంక్షితములేమో! ఈ లోకమునకొకటి. ఆ లోకమునకొకటి! కానఁ దప్పేమియులేదుగాని, కావ్యముల నీరీతి నిహపరముల పరముగా బిగువుతో నీడ్చిన వానియొక్కము తునుగును. అట్లుగుట నియ్యవి సౌభాగ్యవిరుద్ధములు. కలయిక లేని రసములఁ గలుపఁ జూచిన నరుచి. పాలలో చక్కెరవేసిన నిర్దోషము. ఉప్పువేసినచో!

హిందూదేశీయులు మనసు మెత్తనివారు. కాయములంత కంటె మెత్తన! సత్త్వగుణమను సాకుపెట్టుకొని యెన్ని దెబ్బలు పడినను “నావిగావివి పరమాత్మకుం జెరినయవి” యని యపహాస్యమునకుం బాత్రములగు వింతకారణముల గొణిగొనుచు, వంచిన తలయెత్తక, వణకెడు నొడలునాపక, పాతెడు కాలునిలుపక, పోవుచుందురు! రాజసగుణమగు తేజము ప్రధానమని మనకుం దెల్పుటకోయన, సూరన్న యా దౌర్భాగ్యప్రసయవిరచనలో రచించిన యీ మూడు పద్యముల ప్రతాపముఁ గనుండు.

క. నకలకళా నిపుణులు సే

వకులై కొలువఁగఁ బ్రతాపవంతుఁడు గొలిపిం

చుకొనున్ గావునఁ బోలవు
సకలకళలు నొక ప్రతాపసంపదతోడన్.

చ. ఇనుఁడొకచో నొకింత యుదయించిన మాత్రన విచ్చిపోవు హె
చ్చిన పెనుఁజీకటుల్ నిరవశేషముగా నవియట్లు నిచ్చిపో
వనయము శీతధాముని కళామమృజావిధినైన వీనిచే
తన కనరాదె యేరికిఁబ్రతాప కళాగుణతారతమ్యముల్
(కళా. అ. 7, ప. 245-246)

చ. ఒకఁడొకేలవంచె నధికోన్నతిఁ బేర్చిన మేరుశైల నా
యకుఁ బెటవేల్పులందఱుఁ జిరాశ్రయణంబున వంపలే రొకిం
చుకయును బుద్ధిలో నరనిచూడ జగంబున నుగ్రుండన్ ప్రసి
ద్ధికి బుధుండన్ బ్రసిద్ధికిని దెల్లముగా నివినూ ఫలస్థితుల్.
(కళా. అ. 7, ప. 247)

ఎఱుక ప్రధానమే. దానికన్న వేయింతలు ప్రధానము
పరాక్రమము ! ఉపన్యాసములుగావు వృద్ధికిఁ గారణములు. మఱి
కార్యసాహసమును, దీక్షయు.

ఉపసంహారము

భావనాశక్తిచే ననర్గళముగ ప్రభవిల్లు భాగములయొక్క
చక్కందనము పొండిత్యబలంబుమై నేర్పడినవానికి రావనుట
యీ విమర్శనముచే విధితంబు. సూరనార్యుఁడు రెంటియందును
ప్రగల్గుఁడు. రెంటినిం జూపింప నిశ్చయించినవాఁడగుట నాంధ్రం
బున నసదృశంబగు కావ్యంబు కళాపూర్ణోదయంబు సృజింపఁ
బడియె. ఇది నిర్దోషంబుగాక పోయినను అనన్య సాధారణగుణగణ
విభాసితంబగుటఁ గావ్యోత్తమంబనఁ జెల్లినది. ఇందు నవరసము
లున్నవి. అష్టాదశ వర్ణనములున్నవి. ఏకరసంబుగాకునికి మేల.
అయినను సర్వరసముల వర్ణనలఁ జేర్చి యొక కథ వ్రాయఁ
జూచుట యసాధ్యము గాకపోయినను, సామాన్య సాధ్యంబుగాదు.
భారత రామాయణము లట్టి విస్తారేతిహాసముల దప్ప నన్యంబుల
సకల సౌభాగ్యములకు నాస్పదంబుండదు. అపారపారావారంబుం
బోని మహాచరిత్రముం గల్పించినంగాని, రససంచయంబు తెల్ల
నందు యుక్తగతిని నిలువఁజాలవు. అట్లగుట నీ గ్రంథమున
నసంగత ప్రశంసల వేయవలసెను. ఆ పరభాగము ప్రబంధము
లకుఁ జేరినది పరిమితప్రాశస్త్యము. పూర్వభాగము అమేయ

ప్రభావము. దానిం గూర్చి యెంత నుతించినను అత్యుక్తి గలుగదు. అందలి కల్పనలు, సందర్భములు మహేంద్రజాలము లట్లు ఆశ్చర్యకరములు. శైలి ప్రావీణ్య మన్ననో వాచాతీతము. మౌనముగఁ గ్రోలి హృదయము పరవశముగా నానందింపవలయున కాని, మాటలఁదమి యాఱదు. పాత్రముల వచనములు మధుర సుధాధారలు.

అట్లగుట శ్రీ పింగళి సూరనార్యునియెడఁ గృతజ్ఞతయు భక్తియుఁ జూప నెంచినవారును, సహజముగఁ దమకుం గల రసత్పష్టను దృష్టినొందింపఁ దలంచువారును నైన రసికు లెల్లరు నీ కవికులోత్తంసుని కృతులఁ బలుమాఱు పఠించి కృతార్థు లగుదురు గాక!

ACC NO. 2164

894.813109

RAM

94-3-00